

האוניברסיטה העברית בירושלים

בית הספר לעבודה סוציאלית ורווחה חברתית ע"ש פאול ברוואלד

קבוצת המחקר: בריאות נפש ורווחה של ילדים ובני נוער

רמת מוכנותם והגורמים המנבאים את רמת

מוכנותם של צעירים במסגרות חוץ ביתיות

לחיים העצמאיים

עבודת גמר לקראת תואר מוסמך בעבודה סוציאלית

מוגש על ידי

יעל כהן

מנחה: פרופ' רמי בנבנישתי

ינואר 2008

תוכן עניינים

עמוד

א	תקציר בעברית
a	תקציר אנגלית
1	מבוא
3	סקירת ספרות
16	שיטת מחקר
	ממצאי המחקר :
21	א'- מאפייני רקע של הצעיר ומשפחתו
35	ב'- מקורות סביבתיים של משאבים ולחצים
39	ג'- קשר של הצעיר עם הוריו הביולוגיים
44	ד'- מעורבות העובד הסוציאלי
48	ה'- איכות הקשר עם הורי האומנה
50	ו'- הסתגלות הצעיר
54	ז'- הערכת יכולות ומיומנויות הצעירים לחיים עצמאיים
61	ח'- בחינת השערות המחקר על קשרים בין משתני המחקר
72	ט'- ניבוי מוכנותם של הצעירים לחיים עצמאיים
	לאחר סיום מסגרת ההשמה
94	דיון
112	מגבלות המחקר
113	השלכות והמלצות לשדה הטיפולי ולמדיניות
117	רשימת מקורות
	נספח א'- שאלון המחקר

רשימת לוחות

עמוד

א. מאפייני רקע של הצעיר ומשפחתו

- 21 לוח א1 : התפלגות הצעירים הנמצאים במסגרות לפי מגדר
- 22 לוח א2 : התפלגות ארץ הלידה של הצעירים לפי מסגרות
- 23 לוח א3 : התפלגות ארץ הלידה של אבות הצעירים
- 23 לוח א4 : התפלגות ארץ הלידה של אימהות הצעירים
- 24 לוח א5 : התפלגות דתם של הצעירים לפי סוגי המסגרות
- 25 לוח א6 : התפלגות מספר האחים של הצעירים השוהים איתם במסגרת ההשמה
- 26 לוח א7 : התפלגות שנות השהות של הצעירים במסגרת ההשמה הנוכחית
- 27 לוח א8 : התפלגות מספר מסגרות השמה
- 27 לוח א9 : התפלגות מספר השנים במסגרות חוץ ביתיות קודמות
- 28 לוח א10 : התפלגות מקום הימצאם של אבות הצעירים במסגרות
- 29 לוח א11 : התפלגות מצבם המשפחתי של אבות הצעירים
- 30 לוח א12 : התפלגות מקום הימצאותן של אימהות הצעירים
- 31 לוח א13 : התפלגות מצבן המשפחתי של אימהות הצעירים
- 31 לוח א14 : התפלגות בעיות בתפקוד האב
- 32 לוח א15 : התפלגות מספר בעיות האב
- 33 לוח א16 : התפלגות בעיות בתפקוד האם
- 34 לוח א17 : התפלגות מספר בעיות האם

ב. מקורות סביבתיים של משאבים ולחצים

- 35 לוח ב1 : ממוצעים (ס.ת.) של מקורות סביבתיים של משאבים ולחצים
- 36 לוח ב2 : ממוצעים (ס.ת.) של מקורות תמיכה ומקורות לחץ
- 37 לוח ב3 : ממוצעים (ס.ת.) של מקורות סביבתיים של משאבים ולחצים לפי המסגרת
- 38 לוח ב4 : ממוצעים (ס.ת.) של מקורות סביבתיים של לחצים ומשאבים לפי מגדר

ג'. קשר של הצעיר עם הוריו הביולוגיים

- 40 לוח ג1א : התפלגות הערכת תכיפות הקשר בין הצעיר ובין אביו ואימו הביולוגיים
- 41 לוח ג1ב : התפלגות איכות הקשר בין הצעיר ובין אביו ואימו הביולוגיים
- לוח ג2 : ממוצעים (ס.ת.) של תכיפות ואיכות הקשר בין הצעיר ובין אביו ואימו
- 43 הביולוגיים : באופן כללי, לפי סוג מסגרת ומגדר

ד'. מעורבות העובד הסוציאלי

לוח ד1א : התפלגות הערכות העובדים הסוציאליים את תכיפות הקשר ביניהם ובין

45 הצעיר והוריו הביולוגיים

לוח ד2 : ממוצעי (ס.ת.) תכיפות הקשר בין העובד הסוציאלי ובין הצעיר והוריו

46 הביולוגיים באופן כללי ; סוג מסגרת ; מגדר

46 לוח ד3א : אופי פעילותו של העובד הסוציאלי לפי סוג המסגרת

47 לוח ד3ב : אופי פעילותו של העובד הסוציאלי לפי מגדר הצעיר

ה'. איכות הקשר עם הורי האומנה

לוח 1ה : התפלגות איכות הקשר בין הצעירים והורי האומנה/הורי הבית

48 במשפחתונים

לוח 2ה : ממוצעים (ס.ת.) של התנהגויות קבלה ודחייה של הורי האומנה/הורי הבית

49 במשפחתונים לפי סוג מסגרת ומגדר

ו'. הסתגלות הצעיר

50 לוח ו1א : התפלגות ההתנהגויות המוחצנות של הצעיר לפי שכיחותן

52 לוח ו1ב : התפלגות ההתנהגויות המופנמות של הצעיר לפי שכיחותן

לוח ו2 : ממוצעים (ס.ת.) של התנהגויות מוחצנות ומופנמות : באופן כללי,

53 לפי סוג מסגרת ומגדר

ז'. הערכת יכולות ומיומנויות הצעירים לחיים עצמאיים

56 לוח ז1 : התפלגות הערכת יכולות ומיומנויות הצעירים לחיים עצמאיים כיום

לוח ז2 : ממוצעים וסטיות תקן של מדדים למוכנות לחיים עצמאיים כיום :

60 באופן כללי ; לפי סוג מסגרת ; לפי מגדר

ח'. בחינת השערות המחקר על קשרים בין משתני המחקר

לוח ח1 : מתאמים בין מוכנות לחיים ובין מקורות ללחצים ולמשאבים בסביבתו

65 הטבעית של הצעיר

לוח ח2 : מתאמים בין מוכנות הצעיר לחיים עצמאיים ומעורבות העו"ס בטיפול

67 בצעיר ובמשפחתו

לוח ח3 : קשרים בין איכות הקשר של הצעיר ובין הורי האומנה (הורי הבית

68 במשפחתון) ובין מוכנותו לחיים עצמאיים

69 לוח ח4 : קשרים בין הסתגלות הצעיר למסגרת ובין רמת מוכנותו לחיים עצמאיים

ט. ניבוי מוכנותם של הצעירים לחיים עצמאיים לאחר סיום מסגרת השמה

בניתוח רב משתני

- לוח ט1 : תוצאות ניתוחי רגרסיה מרובה היררכית של המדד הכולל של מוכנות לחיים עצמאיים : מקדמי ביתא בכל צעד בניתוח
- 73
- לוח ט2 : תוצאות ניתוחי רגרסיה מרובה היררכית של מדד תחום הלימודים במוכנות לחיים עצמאיים : מקדמי ביתא בכל צעד בניתוח
- 75
- לוח ט3 : תוצאות ניתוחי רגרסיה מרובה היררכית של מדד תחום הצבא במוכנות לחיים עצמאיים : מקדמי ביתא בכל צעד בניתוח
- 76
- לוח ט4 : תוצאות ניתוחי רגרסיה מרובה היררכית של מדד תחום העבודה במוכנות לחיים עצמאיים : מקדמי ביתא בכל צעד בניתוח
- 78
- לוח ט5 : תוצאות ניתוחי רגרסיה מרובה היררכית של מדד תחום המיומנויות עבודה במוכנות לחיים עצמאיים : מקדמי ביתא בכל צעד בניתוח
- 80
- לוח ט6 : תוצאות ניתוחי רגרסיה מרובה היררכית של מדד תחום אחזקת משק בית במוכנות לחיים עצמאיים : מקדמי ביתא בכל צעד בניתוח
- 81
- לוח ט7 : תוצאות ניתוחי רגרסיה מרובה היררכית של מדד תחום ניהול משק בית במוכנות לחיים עצמאיים : מקדמי ביתא בכל צעד בניתוח
- 83
- לוח ט8 : תוצאות ניתוחי רגרסיה מרובה היררכית של מדד תחום ניהול כספים במוכנות לחיים עצמאיים : מקדמי ביתא בכל צעד בניתוח
- 84
- לוח ט9 : תוצאות ניתוחי רגרסיה מרובה היררכית של מדד תחום שמירה על בריאות במוכנות לחיים עצמאיים : מקדמי ביתא בכל צעד בניתוח
- 85
- לוח ט10 : תוצאות ניתוחי רגרסיה מרובה היררכית של מדד תחום יחסים בינאישיים במוכנות לחיים עצמאיים : מקדמי ביתא בכל צעד בניתוח
- 88
- לוח ט11 : תוצאות ניתוחי רגרסיה מרובה היררכית של מדד תחום התנהגות נורמטיבית במוכנות לחיים עצמאיים : מקדמי ביתא בכל צעד בניתוח
- 90
- לוח ט12 : תוספת באחוזים של השונות המוסברת על ידי המשתנים הבלתי תלויים בניבוי תחומי המוכנות לחיים העצמאיים
- 92

תקציר

מטרת המחקר

מטרת המחקר הנוכחי היא לבחון את מידת מוכנותם לחיים העצמאיים של צעירי המסגרות החוץ ביתיות השוהים במשפחות האומנה והמשפחותונים של עמותת "אור שלום", כפי שהיא באה לידי ביטוי במיומנויות יומיומיות ובמיומנויות רגשיות-קוגניטיביות. התחומים אשר נבחנו במחקר זה הם: לימודים, צבא, עבודה ומיומנויות עבודה, אחזקת בית וניהול משק בית, ניהול כספים, שמירה על בריאות, יחסים בינאישיים והתנהגות נורמטיבית. המחקר משווה בין רמת מוכנותם של צעירים במשפחות האומנה לזו של צעירים במשפחותונים.

בנוסף, המחקר בא לבחון את הקשרים בין מוכנותם של הצעירים לחיים העצמאיים לבין מאפייני הרקע והשהות של הצעירים, איכות הקשר בין הצעירים ובין הוריהם הביולוגיים, איכות הקשר בין הצעירים ובין הדמויות המטפלות במסגרות ההשמה ומידת הסתגלותם של הצעירים למסגרת ההשמה, כפי שהיא באה לידי ביטוי בהתנהגותיותו המוחצנות והמופנמות של הצעיר. בהמשך, המחקר בוחן את התרומה היחסית של כל אחד מהגורמים שנבדקו לניבוי רמת המוכנות בכל אחד מעשרת התחומים.

רקע מדעי

המעבר מהתבגרות לבגרות מהווה שלב התפתחותי קריטי עבור מתבגרים ככלל. צעירי ההשמות החוץ ביתיות אשר מגיעים לגיל בו הם צריכים לצאת לחיים עצמאיים כבוגרים צריכים להתמודד עם אתגרים ייחודיים משלהם מכיוון שנוסף על המעבר מהתבגרות לבגרות הם חווים מעבר נוסף אל מחוץ למסגרת ההשמה בה הם נמצאים (Lemon, Hines & Merdinger, 2005; Sims, 1988). צעירי ההשמות החוץ ביתיות, אשר להם תמיכה מועטה ממשפחותיהם, אם בכלל, הינם בסיכון גבוה יותר להפרעות התפתחותיות במהלך המעבר לבגרות. עבור רבים מצעירי ההשמות החוץ ביתיות מעבר זה קשה במיוחד מכיוון שהם נמצאים ברמת סיכון גבוהה בשל מגוון סיבות כגון: השכלה חלקית, מחוסרות בית, קשיים במציאת עבודה ובכלכלה, אבטלה, הורות בגיל צעיר, מאסרים, בעיות בריאותיות פיזיות ונפשיות (Barth, 1990; Collins, 2001; Courtney, Piliavin, Grogan-Ksylvor & Nesmith, 2001; Festinger, 1983; Lemon, Hines & Merdinger, 2005; McMillen & Tucker, 1999; Reilly, 2003; Stein, 2006).

במספר מדינות במערב (ארה"ב, בריטניה, קנדה ואוסטרליה) יש מודעות רבה לסוגיית מוכנותם של צעירים אלו לחיים העצמאיים ויש חקיקה המיועדת לסייע להם להגיע לחיים כבוגרים מוכנים יותר ואף להרחיב את זכויותיהם מעבר לגיל 18, הוא גיל היציאה מאחריות השירותים לרווחת הילד (Collins, 2001). בארץ, לא קיימת חקיקה המסדירה את זכויותיהם של הצעירים להכנה לחיים עצמאיים, הן בעת שהותם במסגרת ההשמה החוץ ביתית והן לאחר יציאתם לחיים העצמאיים בגיל 18. נראה כי קבוצה זו של מתבגרים ובוגרים צעירים נמצאת בסיכון גבוה לתוצאות שליליות לאחר יציאתם ממסגרות ההשמה. מחקרים בעולם ובארץ ממליצים על המשך חקירת הנושא אשר תביא לבחינת המצב הקיים בקרב האוכלוסייה המדוברת וגיבוש תכניות התערבות להכנתם ליציאה (בבנישתי ושיף, 2006; Collins, 2001; Courtney et al., 2006; McMillen & Tucker, 1999; Merdinger et al., 2005; Reilly, 2003; Stein, 2006).

המחקר מתבסס על תיאורית ההתקשרות, אחת התיאוריות ההתפתחותיות המרכזיות להבנת הצרכים הפסיכולוגיים של ילדים. בולבי (Bowlby, 1988) מגדיר התקשרות כקשר המתפתח עוד בשנת החיים הראשונה של התינוק כלפי מבוגר משמעותי ספציפי, מועדף, שעל פי רוב נתפס כחזק יותר או חכם יותר. המושג של התקשרות הינו מרכזי להבנת תהליכים העוברים על ילדים המוצאים מביתם ועוברים למסגרות של השמה חוץ ביתית. רבים מהילדים השוהים בסידורים חוץ ביתיים הינם ילדים בסיכון אשר לא פיתחו התקשרות בטוחה עם הוריהם (Haight, Doner, & Black, 2003; Hess, 1982; Howes, 1999). ילדים אלו חוו חוסר רציפות, ניתוקים בקשרים ראשוניים ומסגרת משפחתית לא יציבה. על כן, יש להניח כי לא זכו גם לקבלת חום, הגנה ובטחון מהדמויות ההוריות (אליצור, 1996).

לפיכך, ילדים אלו עלולים לגלות קשיים בפיתוח יחסים עם דמויות סמכות, עם קבוצת השווים וכן לגלות סימני מצוקה נפשית (Hess, 1982). ילדים הנמצאים במסגרת השמה חוץ ביתית מגלים חוסר אמון בסיסי בקשריהם עם הסביבה הבוגרת (מוסק ואחרים, 1998). עם זאת, הסברה היא כי הילד יכול להיחלץ מאותם דפוסים לא מסתגלים וליצור דפוס התקשרות בטוח במידה וינתנו לו דמויות הוריות חלופיות אשר ישמשו לו בסיס בטוח, יציב ועקבי לאורך זמן, להם לא זכה בילדותו. עובדה זו הינה חשובה מאוד בהקשר למחקר זה מכיוון שעל אף ההיסטוריה של התנהגות הורית לא מיטיבה של רבים מהילדים, הם יכולים מאוחר יותר לרכוש דפוס של התקשרות בטוחה עם מטפלים חדשים, על סמך אינטראקציות מתקנות, אשר מאופיינות באינטימיות, אמינות ועקביות של המטפל (Howes, 1999).

השערות המחקר

במחקר זה הוצגו שבע השערות:

- א. קיים קשר בין מאפייני הרקע ומאפייני השהות של הצעירים ובין מוכנותם לחיים לאחר השמה.
- ב. ככל שלהורים הביולוגיים יהיו יותר בעיות, יפעילו לחצים רבים יותר ויציעו פחות משאבים, כך תהייה רמת המוכנות של הצעירים נמוכה יותר.
- ג. ככל שאיכות ותכיפות הקשר בין ההורה הביולוגי והצעיר תהיה גבוהה יותר כך תעלה רמת מוכנותו לחיים העצמאיים לאחר ההשמה.
- ד. קיים קשר בין סוג המסגרת החוץ ביתית בה שוהה הצעיר (אומנה לעומת משפחתון) ובין רמת מוכנותו לחיים העצמאיים.
- ה. ככל שאיכות הקשר בין הדמויות המטפלות (הורי אומנה או הורי הבית במשפחתון) במסגרת ההשמה החוץ ביתית ובין הצעיר השוהה במסגרת תהיה גבוהה יותר כך תעלה רמת מוכנותו לחיים העצמאיים לאחר ההשמה.
- ו. קיים קשר בין תכיפות הקשר של הצעיר והוריו עם העובד הסוציאלי ובין רמת המוכנות של הצעיר לחיים העצמאיים.
- ז. ככל שרמת הסתגלותו של הצעיר למסגרת ההשמה תגדל כך תעלה רמת מוכנותו לחיים העצמאיים לאחר ההשמה.

שיטה

מדגם

אוכלוסיית המחקר היא כל הצעירים בגילאים 16-18 השוהים במסגרות האומנה והמשפחתונים של עמותת אור שלום. המחקר ניסה להגיע לכלל הצעירים והמדגם הסופי כולל 49 צעירים מהאומנה (מתוך 85 באוכלוסייה הרלוונטית, שיעור השבה של 57.6%) ו-70 צעירים במשפחתונים, מתוך 70 העונים על הקריטריונים של הכללה במחקר (100% שיעור השבה).

כלי המחקר ואיסוף הנתונים

ככלי המחקר שימש שאלון למילוי על ידי העובד הסוציאלי במסגרת ההשמה, אשר על מנת לשמור על אנונימיות הצעיר כלל רק את ראשי התיבות של שמו. השאלון הינו שאלון מובנה המחולק לכמה תתי כלי מחקר, ביניהם:

כלי לבחינת **מידת המוכנות של הצעירים לחיים העצמאיים** אשר פותח על ידי בנבנישתי ושיף (2004) ועבר הסבה במחקר זה למילוי העובדים הסוציאליים. הכלי הסתמך על שורה של כלים קיימים וביניהם הכלי של קורטני (Courtney, 2001) והכלי אשר חובר על ידי רשת שירותי אומנה ידועה בארה"ב (Pecora et al., 2003; Ansell-Casey Life Skills Assessment ACLSA -CASEY); כלי לבחינת **מאפייני רקע אישיים ומשפחתיים** - משתנים אלו נלקחו מהמחקר הרחב אשר מתבצע במקביל על ידי קבוצת המחקר של בריאות נפש ורווחה של ילדים ונוער באוניברסיטה העברית. מאפיינים אלו כללו למשל, מגדר, דת, ארץ לידה של הצעיר והורים ותאריך לידה, מצב משפחתי של ההורים והיכן הם נמצאים כיום.

כלי לבחינת **מאפייני שהות** - משתנים אלו גם כן נלקחו מהמחקר הרחב של קבוצת המחקר של בריאות נפש ורווחה של ילדים ונוער באוניברסיטה העברית. מאפיינים אלו כללו למשל את משך השהות במסגרת ההשמה, מספר ההשמות בהן שהה הצעיר.

כלי לבחינת **בעיות ההורים** - משתנים אלו נלקחו אף הם מהמחקר הרחב של קבוצת המחקר הנ"ל. הכלי מבוסס על הספרות הקיימת בתחום, אך לא ידועה מהימנותו ותקפותו. כלי זה כלל שאלות לגבי בעיות בתפקוד ההורים כגון: בעיות כלכליות, עבריינות, סמים/אלכוהול ועוד. על כל אחת מהבעיות התבקשו העובדים לציין האם להורה בעיה זו או לא.

כלי לבחינת **משאבים ולחצים בסביבתו הקרובה של הצעיר** - הכלי מבוסס על הספרות הקיימת בתחום, אך לא ידוע מהימנותו ותקפותו. כלי זה כלל היגדים אשר בחנו עד כמה סביבתו הקרובה של הצעיר (הורים ביולוגיים, משפחה מורחבת) מהווה עבורו מקור למשאבים וללחצים. הכלי כלל היגדים כגון עד כמה למשל, האב הביולוגי "מהווה מקור תמיכה חיובי", או למשל, עד כמה האם הביולוגית היא "גורם ללחץ ומתח/קשיים רגשיים לצעיר".

כלי לבחינת **תכיפות ואיכות הקשר בין הצעיר והוריו הביולוגיים** אשר בו נעשה שימוש במחקריהם הקודמים של בנבנישתי ושיף (2003; 2004).

הכלי של שפר (Schafer, 1965)-(Children's Reports of Parent Behavior Inventory CRPBI) לבחינת הקשרים עם **הדמויות המטפלות** (הורי האומנה/ הורי הבית במשפחתון) אשר עבר אף הוא הסבה למילוי על ידי העובד הסוציאלי במחקר זה;

הכלי לבחינת הסתגלות הצעיר למסגרת- Short form Assessment for Children (SAC). שאלון אשר פותח על ידי גליסון, המלגרן ופוסט (Glisson, Hemmelgarn, & Post, 2002) והמיועד למעקב אחר

התפקוד הפסיכו-חברתי וההתנהגותי של ילדים בגילאים 5-18 במערכות רווחת הילד והתקון של בני נוער. הכלי תורגם לעברית ותוקף על ידי בנבנישתי, עטר וחאגי' יחיא (2006).

ממצאים עיקריים

רמת המוכנות לחיים העצמאיים

- ניתן לראות כי הערכותיהם של העובדים הסוציאליים מציגות תמונת מצב מורכבת של יכולות הצעירים. הערכות העובדים לגבי חלק מהתחומים הינן גבוהות, כמו למשל בתחומים של צבא, שמירה על בריאות, התנהגות נורמטיבית, עבודה ומיומנויות עבודה. עם זאת, מהמחקר עולה כי ישנן מיומנויות יומיומיות ורגשיות אשר ההערכה של העובדים הסוציאליים לגביהן היא נמוכה או בינונית, למשל: ניהול ואחזקת משק בית, ניהול כספים, לימודים ויחסים בינאישיים.
- בבחינת הקשרים של רמת המוכנות של הצעירים לחיים העצמאיים עם הגורמים השונים עולה:

מאפייני רקע:

- צעירות הוערכו כיותר מוכנות לחיים מאשר צעירים בתחומים של לימודים, עבודה, ניהול משק בית, שמירה על בריאות, התנהגות נורמטיבית ובמדד המסכם של מוכנות.
- צעירים ילידי בריה"מ לשעבר וצעירים אשר אבותיהם ואמהותיהם ילידי בריה"מ לשעבר הוערכו כיותר מוכנים לחיים בתחום של מיומנויות עבודה, מאשר צעירים ילידי הארץ.

מאפייני הורים:

- צעירים אשר אבותיהם ילידי בריה"מ הוערכו כמוכנים יותר בתחום של עבודה; צעירים אשר אמהותיהם נולדו בארץ הוערכו מוכנים יותר בתחום של עבודה, ניהול משק בית, יחסים בינאישיים ובמדד המסכם של מוכנות.
- צעירים אשר להם אבות עם בעיות כלכליות הוערכו כפחות מוכנים בתחום של התנהגות נורמטיבית; צעירים אשר להם אבות עם בעיה של עבריינות הוערכו כפחות מוכנים בתחום של ניהול כספים; צעירים אשר לגבי אביהם צוין כי יש בעיה של סמים אלכוהול הוערכו כיותר מוכנים בתחום של מיומנויות עבודה.
- צעירים אשר לגבי אימם צוין כי יש לה בעיה כלכלית הוערכו כפחות מוכנים בתחומים של אחזקת בית, ניהול כספים ובמדד המסכם של מוכנות לחיים; צעירים אשר לגבי אימם צוין כי קיימת בעיה של עבריינות הוערכו כמוכנים יותר בתחומים של לימודים, עבודה, ניהול כספים והמדד המסכם של מוכנות; צעירים אשר לאימם בעיה בתחום האלכוהול סמים הוערכו כמוכנים יותר לחיים בתחומים של עבודה, קשרים בינאישיים והתנהגות נורמטיבית.

מאפייני שהות:

- לא נמצאו קשרים בין מאפייני השהות השונים ובין רמת מוכנות הצעירים לחיים העצמאיים.

רמת הלחצים והמשאבים בסביבה הטבעית של הצעיר:

- ככל שרמת הלחצים מצד שני הוריו של הצעיר הוערכה כנמוכה יותר הצעיר הוערך כמוכן יותר בתחומים של צבא, מיומנויות עבודה, אחזקת בית, יחסים בינאישיים, ובמדד המסכם של המוכנות.

- ככל שרמת הלחץ מצד אימו הוערכה כנמוכה יותר כך הוא מוכן יותר בתחום של עבודה, שמירה על בריאותו.
- ככל שרמת הלחץ מצד האב הוערכה כנמוכה יותר כך הוא מוכן יותר בתחומים של ניהול משק בית, ניהול כספים, ככל שרמת הלחץ מצד ההורים והמשפחה המורחבת נמוכה יותר כך מוכנותו של הצעיר גבוהה יותר בתחום של התנהגות נורמטיבית.

איכות ותכיפות הקשר של הצעיר עם הורי הביולוגיים:

- נמצאו מספר קשרים חלשים עד בינוניים המעידים על כך שככל שהערכת איכות הקשר עם ההורים הביולוגיים טובה יותר כך עולה רמת המוכנות בתחומים של מיומנויות עבודה, התנהגות נורמטיבית, ניהול משק בית, שמירה על בריאות, יחסים בינאישיים והמדד המסכם של המוכנות לחיים.
- נמצאו מעט קשרים חלשים המעידים על כך שככל שתכיפות הקשר עם ההורים הביולוגיים הוערכה כגבוהה יותר כך עולה מוכנות הצעיר בתחומים של צבא והתנהגות נורמטיבית.

סוג המסגרת:

- צעירים באומנה הוערכו כמוכנים יותר מצעירים במשפחתונים בתחומים של צבא, יחסים בינאישיים, התנהגות נורמטיבית ובמדד המסכם של המוכנות.

איכות הקשר של הצעיר עם הדמויות המטפלות במסגרת ההשמה:

- נמצא כי ככל שהערכת התנהגויות הקבלה של הדמויות המטפלות גבוהה יותר כך רמת המוכנות של הצעירים גבוהה יותר בתחומים של מיומנויות עבודה, ניהול כספים, יחסים בינאישיים, התנהגות נורמטיבית, ועם המדד המסכם.
- נמצא כי ככל שהערכת ההתנהגויות הדחייה של הדמויות המטפלות נמוכה יותר כך מוכנות הצעיר גבוהה יותר בתחומים של מיומנויות עבודה, אחזקת בית, ניהול משק בית, ניהול כספים, שמירה על בריאות, יחסים בינאישיים התנהגות נורמטיבית ועם המדד המסכם.

הסתגלות הצעיר למסגרת ההשמה לפי התנהגויותו המוחצנות והמופנמות:

- נמצאו קשרים בין התנהגויות מוחצנות מעטות של הצעיר ובין הערכת מוכנות גבוהה של הצעיר בכל התחומים.
- נמצאו קשרים בין התנהגויות מופנמות מעטות של הצעיר ובין הערכת מוכנות גבוהה של הצעיר בכל התחומים למעט צבא, ניהול משק בית, ניהול כספים, ושמירה על בריאות.

התרומה של כלל הגורמים לניבוי המוכנות של הצעירים לחיים העצמאיים:

- מבין התחומים השונים אשר מדדו את המוכנות לחיים העצמאיים, בלטו אחוזי ניבוי גבוהים יחסית על ידי המשתנים הבלתי תלויים אשר נבחנו במחקר בתחומים של התנהגות נורמטיבית (64%), מיומנויות עבודה (50%), יחסים בינאישיים (49%), המדד הכולל של המוכנות (48%), עבודה (42%) וצבא (41%).
- התחומים שבהם נמצאו אחוזי ניבוי נמוכים באופן יחסי על ידי המשתנים הבלתי תלויים הם ניהול משק בית (30%), לימודים (26%), ניהול כספים (25%), שמירה על בריאות (22%) ואחזקת משק בית (19%).

- צעירים שלהם בעיות רבות בהתנהגות מוחצנת נתפשו כמוכנים פחות בכל תחומי החיים שנבדקו.

מסקנות והמלצות

1. המחקר מצביע על כך שרמת המוכנות של הצעירים במסגרות החוץ ביתיות בתחומים אשר נבחנו אינה שווה וכי ישנם תחומים אשר בהם הצעירים זקוקים לסיוע נוסף, כגון ניהול ואחזקת משק בית, ניהול כספים, לימודים ויחסים בינאישיים. חשוב על כן לפתח תכניות התערבות עבור צעירים אלו, על מנת שיהיו מוכנים יותר לחיים אחרי סיום שהותם במסגרת ההשמה, הן בתוך מסגרות השמה על ידי הדמויות המטפלות והן מחוץ להן ברמת המדיניות והזכויות אשר יינתנו לצעירים אלו על מנת שיוכלו לבצע את המעבר לחיים העצמאיים בקלות רבה יותר. לדוגמא, אפשרות להארכת שהותם של הצעירים במסגרות עד גיל 21, עזרה בדיור הן בתקופת המעבר והן לאחריה, תכניות הכנה לחיים העצמאיים בתחומי המיומנויות היומיומיות והקוגניטיביות אשר נדרשות מהצעירים עם יציאתם מהמסגרת.

2. ממצאי המחקר מראים כי קיימים קשרים בין רמת המוכנות של הצעירים לחיים העצמאיים ובין המשתנים הבלתי תלויים אשר נבדקו. עם זאת, מהממצאים עולה כי כאשר משתנים אלו נבחנו כמנבאים של רמת המוכנות, אחוזי הניבוי הגבוהים ביותר היו של המשתנה אשר בחן את הסתגלות הצעיר למסגרת לפי התנהגויות המוחצנות. כלומר, צעירים אשר נמצאים בקצה הרצף בהערכת העובדים את בעיות ההתנהגות שלהם יהיו אלו אשר זקוקים ביותר להכנה לחיים העצמאיים. על מנת לענות על צרכי צעירים אלו יש לבנות תכניות מיוחדות אשר יוכלו לסייע להם, כדוגמת ליווי על ידי חונך במהלך תהליך יציאתם לחיים העצמאיים ולאחריו.

מבוא

מקומם הטבעי של ילדים הוא במחיצת הוריהם. על פי בולבי (Bowlby, 1969) ההתקשרות הראשונית בין ההורה לילד היא בעלת השפעה מכרעת על התפתחותו של הילד ומערכות יחסיו עם אחרים בהמשך החיים. ההורים, באמצעות טיפולם ההולם, מאפשרים בדרך כלל לילד לבנות תחושת עצמי קומפלטני, מלוכד ובעל ביטחון, כך שיגדל להיות אדם המסוגל "לאהוב ולעבוד", כלומר להיות במערכות יחסים משמעותיות, יציבות ומספקות ולתפקד כאזרח תורם בחברה. עם זאת, ישנם מצבי חיים של ילדים ומשפחות המחייבים התערבות מקצועית בצורת השמה מחוץ לבית ההורים, כאשר ישנו סיכון ברור לבריאותו הנפשית של הילד ואף לשלמו הפיזי. במצבים אלו החברה אמורה לקחת את האחריות על הטיפול בילד, זאת באמצעות השמתו במסגרת חוץ ביתית (Bar Nir & Schmid, 1998).

המטרה העיקרית של ההשמה החוץ ביתית היא לספק חלופת טיפול, אשר תבטיח את הרווחה הנפשית של הילד. כחלק ממסגרות ההשמה החוץ ביתית נמצא את משפחות האומנה והמשפחתונים (מוסק, טאוס ושומודי, 1998). במקור נועדו מסגרות אלו להוות מקום השמה זמני על מנת לאפשר לשירותי הרווחה להחליט על המשך הטיפול בילד ובמשפחתו. עם השנים נראה כי יותר ויותר ילדים, אשר מוצאים לסידור חוץ ביתי זה, אינם יכולים לחזור לבתיהם. כלומר, הוריהם אינם יכולים לספק להם ביטחון וקביעות. על כן הם נשארים לתקופת זמן ארוכה במסגרות החוץ ביתיות (בנבנישתי ושגב, 2002), לעיתים עד הגיעם לגיל 18, הוא גיל היציאה ממסגרות ההשמה המסמל את המעבר של צעירים מגיל ההתבגרות לבגרות. המעבר מהתבגרות לבגרות מהווה שלב התפתחותי קריטי עבור מתבגרים ככלל. ילדי ההשמות החוץ ביתיות, אשר מגיעים לגיל בו הם צריכים לצאת לחיים עצמאיים כבוגרים, צריכים להתמודד עם אתגרים ייחודיים משלהם מכיוון שנוסף על המעבר מהתבגרות לבגרות הם חווים מעבר נוסף אל מחוץ למסגרת ההשמה בה הם נמצאים (Lemon, Hines & Merdinger, 2005; Sims, 1988). חוקרים רבים טוענים כי ילדי האומנה והפנימיות, אשר להם תמיכה מועטה ממשפחותיהם, אם בכלל, הינם בסיכון גבוה יותר להפרעות התפתחותיות במהלך המעבר לבגרות. חוקרים אלו מצביעים כי עבור רבים מילדי ההשמות החוץ ביתיות מעבר זה קשה במיוחד מכיוון שהם נמצאים ברמת סיכון גבוהה למגוון בעיות כגון: השכלה חלקית, מחוסרות בית, קשיים במציאת עבודה ובכלכלה, אבטלה, הורות בגיל צעיר, מאסרים, בעיות בריאותיות פיזיות ונפשיות (Barth, 1990; Collins, 2001; Courtney, Piliavin, Grogan-Ksylvor & Nesmith, 2001; Festinger, 1983;) (Lemon, Hines & Merdinger, 2005; McMillen & Tucker, 1999; Reilly, 2003; Stein, 2006).

בארה"ב נושא מוכנותם של צעירים אלו לחיים העצמאיים נמצא בדיון הציבורי מזה כ-20 שנה. בארה"ב אף נחקקו כמה חוקים, אשר נועדו להקים ולפתח תכניות שמטרתן לסייע לצעירי מסגרות ההשמה החוץ ביתיות לרכוש מיומנויות, אשר יעזרו להם להגיע לחיים כבוגרים מוכנים יותר ואף להרחיב את זכויותיהם מעבר לגיל 18, הוא גיל היציאה מאחריות השירותים לרווחת הילד (Collins, 2001). בארץ, הדיון הציבורי והמקצועי בנושא החל רק בשנים האחרונות ועדיין לא קיימת חקיקה המסדירה את זכויותיהם של הצעירים להכנה לחיים עצמאיים, הן בעת שהותם במסגרת ההשמה החוץ ביתית והן לאחר יציאתם לחיים העצמאיים בגיל 18. ככלל, נערכו בארץ מעט מאוד מחקרים על ילדי השמה חוץ ביתית ככלל ועל ילדי אומנה ומשפחתונים בפרט. מחקר שנערך לאחרונה בחן את מוכנותם של צעירים במסגרות האומנה לחיים עצמאיים בתום השנות

במסגרת (בנבנישתי ושיף, 2004). נראה כי קבוצה זו של מתבגרים ובוגרים צעירים נמצאת בסיכון גבוה לתוצאות שליליות לאחר יציאתם ממסגרות ההשמה. מחקרים בעולם ובארץ ממליצים על המשך חקירת הנושא אשר תביא לבחינת המצב הקיים בקרב האוכלוסייה המדוברת וגיבוש תכניות התערבות להכנתם ליציאה (בנבנישתי ושיף, 2004; ; Collins, 2001; Courtney et al., 2001; ; McMillen & Tucker, 1999; Merdinger et al., 2005; Reilly, 2003; Stein, 2006).

המחקר הנוכחי נערך בארגון "אור שלום" הן על מתבגרי המשפחתונים והן על מתבגרי האומנה של הארגון. כעובדת סוציאלית באחת המסגרות החוץ ביתיות של העמותה נתקלתי לא פעם בשאלות המעסיקות את העובדים בתחום ההשמות החוץ ביתיות לגבי אפשרויות הסיוע לצעירים המגיעים לגיל העזיבה את המסגרת. נראה כי בשנים האחרונות נושא זה עולה מתוך המצוקה בשטח וכי לעת עתה ניתנים לו פתרונות ברמה המקומית בלבד ולא ברמת המדינית. כך למשל, באור שלום הוקם בית מעבר לצעירים אשר ממומן כולו מתרומות ואינו מסובסד על ידי אף גורם ממשלתי, כך שבאם יגמרו התקציבים גם סידור זה עלול להיות בסכנת סגירה. בעקבות העניין הרב בנושא זה בשדה בכלל ובעמותת אור שלום בפרט, זכיתי לשיתוף פעולה מלא מצד העמותה.

המחקר נועד לבחון את מידת מוכנותם של צעירים אלו לחיים העצמאיים, כפי שבאה לידי ביטוי במיומנויות יומיומיות ובמיומנויות רגשיות-קוגניטיביות. כמו כן, המחקר בוחן את ההבדלים במוכנותם של הצעירים לחיים עצמאיים בקהילה בשני סוגי המסגרות, כפי שבאים לידי ביטוי בהערכתם של העובדים הסוציאליים במסגרות ההשמה. בנוסף, המחקר בוחן באיזו מידה מאפייני הרקע של הצעירים ומשפחותיהם, מאפייני השהות, איכות ותכיפות הקשר שלהם עם הוריהם הביולוגיים, מאפייני הקשר שלהם עם העובד הסוציאלי, איכות הקשר שלהם עם הדמויות המטפלות במסגרת ומידת הסתגלותם של הצעירים למסגרת ההשמה קשורים ומנבאים את רמת המוכנות שלהם לחיים העצמאיים בשורה של תחומים.

סקירת ספרות

השמה חוץ ביתית

הדאגה להתפתחות תקינה של ילדים, הגשמתם העצמית והשתלבותם המועילה בחברה, מוטלת באופן טבעי על ההורים הביולוגיים. אלו אמורים לספק לילדיהם יציבות וקשרים רגשיים מספקים, מודל להבנת דרך התנהגות מקובלת בתרבות, הדרכה והשגחה וכן תמיכה פסיכולוגית, האמורה לסייע להם לעמוד בלחצי החיים (Oyserman & Benbenishty, 1992). במקרים בהם ההורים אינם מסוגלים למלא את תפקידם, אמורה החברה לקחת על עצמה אחריות לטיפול בילד מחוץ לביתו במסגרות חלופיות כגון, אימוץ, פנימייה, מעון משפחתי או משפחת אומנה (בנבנישתי ושגב, 2002; Bar Nir & Schmid, 1998).

מחקרים רבים חקרו את הסיבות להוצאת ילדים להשמות חוץ ביתיות. נראה כי הסיבות להוצאת ילדים מהבית תלויות לעיתים קרובות בתפקוד הוריהם. ילדים הנקלטים במסגרת השמה חוץ ביתית מגיעים לרוב ממשפחות בהן ההורים מתקשים למלא תפקודי הורות תקינה. יתרה מזאת, בעיות הקשורות להורים ביולוגיים נמצאו כגורמים מאיצים להשמות חוץ ביתיות (Oyserman, Benbenishty & Ben Rabi, 1992). עם זאת, נמצא כי לאחר ההשמה הילד בדרך כלל ממשיך לחוש שייכות להוריו הביולוגיים, המהווים לו דמויות התייחסות פנימיות מרכזיות (Bowlby, 1969).

מחקרים אשר בדקו מאפיינים הוריים שונים של ילדים המוכנסים למסגרות השמה חוץ ביתיות מצאו כי חוסר תפקוד הורי ונטישה של אחד או שני ההורים היו הסיבות השכיחות ביותר לכניסת הילד למסגרת. סיבות שכיחות נוספות היו אבטלה כרונית, בעיות כלליות, בעיות הקשורות לבריאותם הנפשית והפיזית של ההורים (Wiener & Kupermintz, 2001). כמו כן נמצא כי הזנחה של הורים נמצאה בשכיחות הגבוהה ביותר ולאחריה בעיות בזוגיות ההורים, נטישה ומחלת נפש של ההורה (Oyserman & Benbenishty, 1992). במחקרם של בנבנישתי ושיף (2003) על ילדים שהוכנסו למסגרת חוץ ביתית נמצא כי בשכיחות הגבוהה ביותר לסיבות לכניסת הילד למסגרת היו חוסר מסוגלות הורית ובעיות זוגיות, אלימות פיזית כלפי הילד ודחייה הורית. במחקר הנוכחי אבחן מתבגרים השוהים בשני סוגי מסגרות: משפחות אומנה ומשפחתונים. נעמוד בקצרה על המאפיינים של שתי מסגרות אלו.

משפחת האומנה

האומנה הינה חלופה להשמה חוץ ביתית, על הרצף שבין מוסדות פנימייתיים לאימוץ. במשפחת האומנה נמצאים מעט ילדים, בדרך כלל אחד או שניים, אשר גדלים יחד עם ילדי המשפחה האומנת כמשפחה אחת (בנבנישתי ושיף, 2004). פתרון טיפולי זה הינו הנפוץ ביותר ברבות ממדינות העולם המערבי. כך למשל, בארה"ב, יש מיעוט של מוסדות פנימייתיים ונטייה לראות את התשובה לצרכי הילד במסגרת משפחתית היכולה לספק חום, אוירה ביתית והתייחסות אישית לצרכים רגשיים של הילד, ולאפשר לילד סיכויים טובים להתפתחות תקינה (תע"ס, סעד: Pecora et al., 1988 / 8). בארה"ב מדובר על כחצי מליון ילדים אשר נמצאים בסידורי האומנה (Pecora et al., 2003). לעומת זאת, בישראל, רק כעשרים אחוז מכלל הילדים המוצאים מהבית מופנים לסידורי אומנה (יפה, 1982; המועצה לשלום הילד, 2005).

בארץ ניתנים כיום שירותי האומנה במסגרות של עמותות הנמצאות בפקוח משרד הרווחה. כיום קיימות שלוש עמותות עיקריות אשר קיבלו את המכרזים על האומנה לאחר תהליך הפרטתה לפי חלוקה לאזורים השונים בארץ. עמותת "סאמט" באזור ירושלים, "מט"ב" באזור הצפון ו"אור שלום" באזור המרכז. מהשנתון הסטטיסטי של המועצה לשלום הילד (2006) עולה כי באפריל באותה השנה הושמו כ- 1750 ילדים במסגרות האומנה ברחבי הארץ. יותר ממחציתם היו בני 5-12.

הטיפול במסגרת זו נועד במקור להיות סידור השמה זמני לילדים בגיל צעיר, שאינו כולל העברת אחריות חוקית מידי ההורים הביולוגיים או ניתוק מלא של הקשר עם, אלא לספק לילדים סביבה זמנית, מגינה ובטוחה, ולשירותי הרווחה זמן על מנת לתכנן ולבצע את המשך הטיפול בילד ובמשפחתו. כלומר, במהלך שהות זמנית זו השירות הטיפולי אמור לבנות לילד השמה קבועה- חזרה הביתה או אימוץ (בנבנישתי ושגב, 2002).

ילדים אשר מוצאים לסידור חוץ ביתי זה מגיעים ממשפחות בהן יש קשיים בתפקוד ההורי או קשיים של הילד במסגרות ובבית. ולכן, כאשר הורים אינם יכולים לספק לילדיהם בטחון וקביעות, יש להחליפם במסגרת השמה אשר תכלול "הורים פסיכולוגיים" היכולים למלא את התפקיד לאורך זמן ובקביעות (בנבנישתי ושגב, 2002). מכיוון שבישראל אימוץ אינו מקובל כפתרון קבוע עבור רוב רובם של הילדים בהשמה החוץ ביתית, ומכיוון שבמקרים רבים החזרה הביתה להורים הביולוגיים אינה אפשרית, מקובל בישראל שחלק ניכר מהילדים באומנה שוהים בה במשך שנים רבות ומגיעים לבגרות בעת שהותם במשפחת האומנה.

מודל המעון המשפחתי- המשפחתי

המשפחתי מהווה סידור חוץ ביתי בנוסף לפנימיות ולמשפחות אומנה. בסידור זה נמצאים מספר גדול יותר של ילדים מאשר במשפחת אומנה מה שמאפשר הקצאת משאבים גדולים יותר למסגרת. המעון פועל כחלק מארגון מסוים, במקרה זה עמותת "אור שלום" בהתאם לעקרונות ודרכי העבודה המיוחדות לסוג סידור זה.

סידור חוץ ביתי זה משלב בתוכו אלמנטים הן מהסידור הפנימייתי והן מסידור משפחת האומנה. מצד אחד במשפחתונים, כמו בפנימיות, נמצא צוות ישיר בנוסף להורי הבית כגון, בנות שרות, מדריכים מחליפים, מבשלת, מנקה ומתנדבי. מצד שני, הורי הבית וילדיהם הביולוגיים גרים באותו הבית יחד עם ילדי המשפחתון ומנהלים חיי משפחה עימם, כמו שמצופה ממשפחת אומנה. ההנחה עליה מבוסס המודל של המשפחתונים היא שילד זקוק לחום של משפחה מתפקדת ותומכת על מנת שיוכל לפתח תחושה של ערך, כוחות התמודדות ויכולת לקשר (חיים וביטס, 1992; מררי, 1978; Steinitz, 1986). השאיפה היא לחשוף את הילד במעון המשפחתי לחוויה של בית ומשפחה, להורות וזוגיות נורמטיבית, כחלק מחוויה מתקנת שמטרתה לשבור את מעגל ההזנחה והנזקקות ממנו הגיע. הילדים שוהים במשפחתון במשך רוב ימות השנה, שומרים על קשר טלפוני עם הוריהם ויוצאים לביתם לסופי שבוע אחת לשבועיים, לחלק מהחגים ולחלק מחופשת הקיץ. כמו כן במידת האפשר ההורים הביולוגיים מבקרים את ילדיהם במעונות (בנבנישתי ושיף, 2003).

תיאורית ההתקשרות

תיאורית ההתקשרות היא אחת התיאוריות ההתפתחותיות המרכזיות להבנת הצרכים הפסיכולוגיים של ילדים ויש לה משמעות מיוחדת בהקשר של ילדים במסגרות חוץ ביתיות. בולבי (Bowlby, 1988) מגדיר התקשרות כקשר המתפתח עוד בשנת החיים הראשונה של התינוק כלפי מבוגר משמעותי ספציפי, מועדף, שעל פי רוב נתפס כחזק יותר או חכם יותר. התנהגות ההתקשרות היא כל צורה של התנהגות המסתיימת בהשגת קרבה רצויה. תכליתה של ההתקשרות הנוצרת בין הדמות המשמעותית לבין התינוק היא לספק עבורו סביבה חמה ובטוחה. למערכת ההתקשרות בין ההורה המטפל לבין הילד חשיבות מכרעת בהתפתחות הרגשית והחברתית של הילד, ובהתפתחות מערכות היחסים הבין-אישיות אותן יפתח בעתיד. ילד אשר יחווה הורה אוהב ונגיש יפתח מודל עצמי של בעל יכולות ואהוב. לעומתו, ילד החווה הורה דוחה יפתח מודל של עצמו כלא אהוב וחסר יכולת (Bowlby, 1969). דבר זה מדגים בבהירות את חשיבותו של הקשר הנרקם בין ההורה לילד, ואת השפעתו המכרעת להתפתחותו של הילד, ואת הנזק הרגשי שעלול להיגרם לילד, במידה וקשר זה ייפגם (Kobak, 1999).

איינסוורת' (Ainsworth, as cited in Bowlby, 1988) מתאר ארבעה דפוסי התקשרות (Attachment): התקשרות בטוחה, התקשרות חרדה/ אמביוולנטית, התקשרות נמנעת והתקשרות לא מאורגנת. הוא טוען כי במצב בו התינוק לא יחווה את הוריו כדמויות בטוחות ומיטיבות, הזמינות לצרכיו והמגיבות אליו בצורה אוהבת, הוא עלול לפתח אחד משלושה דפוסי התקשרות בעייתיים: א. **דפוס התקשרות חרד/ אמביוולנטי**- ילד זה עלול להפוך חרד לגבי חקירת העולם, יהיה חשוף לחרדת נטישה ויגיב להוריו באמביוולנטיות. ב. **דפוס התקשרות נמנע**- התינוק לא יחוש כלל ביטחון בהוריו ויצפה לחוש דחייה כאשר יזדקק להם. ג. **דפוס לא מאורגן**- התינוק יחווה את הוריו או כמפחידים או מפחדים ואת עצמו או כחסר ישע או ככועס ושולט. המושג של התקשרות הינו מרכזי להבנת תהליכים העוברים על ילדים המוצאים מביתם ועוברים למסגרות של השמה חוץ ביתית. רבים מהילדים השוהים בסידורים חוץ ביתיים הינם ילדים בסיכון אשר לא פיתחו התקשרות בטוחה עם הוריהם (Hess, Haight, Doner, & Black, 2003; Howes, 1999; Howes, 1982). ילדים אלו חוו חוסר רציפות, ניתוקים בקשרים ראשוניים ומסגרת משפחתית לא יציבה. על כן, יש להניח כי לא זכו גם לקבל חום, הגנה ובטחון מהדמויות ההוריות (אליצור, 1996). לפיכך, הם עלולים לגלות קשיים בפיתוח יחסים עם דמויות סמכות, עם קבוצת השווים וכן גלגות סימני מצוקה נפשית (Hess, 1982). מוסק ואחרים (1998) מצאו כי ילדים הנמצאים במסגרת השמה חוץ ביתית מגלים חוסר אמון בסיסי בקשריהם עם הסביבה הבוגרת. למרות זאת, נמצא כי ילדים אלו יכולים להיחלץ מאותם דפוסים לא מסתגלים וליצור דפוס התקשרות בטוח במידה ותינתן להם הזדמנות ליצור קשר עם דמויות הוריות חלופיות אשר ישמשו לו בסיס בטוח, יציב ועקבי לאורך זמן, להם לא זכה בילדותו. עובדה זו הינה חשובה מאוד בהקשר למחקר זה מכיוון שעל אף ההיסטוריה של התנהגות הורית לא מיטיבה של רבים מהילדים, הם יכולים מאוחר יותר לרכוש דפוס של התקשרות בטוחה עם מטפלים חדשים, על סמך אינטראקציות מתקנות, אשר מאופיינות באינטימיות, אמינות ועקביות של המטפל (Howes, 1999).

בעולמו הפנימי של הילד, יחסיו עם הוריו נמשכים גם לאחר הוצאתו מבית ההורים. הוא נותר קשור רגשית להוריו המהווים דמויות התקשרות עיקריות עבורו (Bowlby, 1969). בשל

הפרידה הפיזית מההורים, עלול הילד לחוות את ההוצאה מהבית כחויית קורבנות שנייה. זאת מאחר והילד עשוי לחוש ניתוק מהוריו, ללא קשר לאיכות הטיפול אשר קדם להוצאה מהבית. במצב זה עלול הילד לחוש בלבול, פחד או אשמה בשל תהליך ההוצאה מהבית (בן נתן, 2000). עובדה זו עלולה להקשות עליו להקשר לדמויות ההורים התחליפיות במקום ההשמה אליו הגיע. ניתן להניח לאור ממצאים אלו כי ההתקשרות של הילדים המושמם במסגרות ההשמה החוץ ביתית עם הוריהם הינה לקויה וכי בשל כך הוצאו הילדים מהבית. עם זאת, נמצא כי גם במקרים בהם יש צורך להרחיק את הילד מהוריו ולהעניק לו דמויות התקשרות חלופיות, הרי ששמירת הקשר עם ההורים בעיני הילד, מהווה תנאי להיעזרות בשירות ההשמה החוץ ביתית (Shennum & Carlo, 1995). קיום קשר זה תורם לתחושת עצמי קוהסיבי ולרווחתו הרגשית של הילד בהשמה (Cantos, Gries & Slis, 1997). שימור הקשר בין ההורה לילד מאפשר גם התקשרות טובה יותר בין הילד להוריו לאורך זמן (Poulin, 1992), ומאפשר לו להיקשר לדמויות התקשרות חדשות ללא פחד כי יבגוד באמון הוריו (Bar Nir & Schmid, 1998).

ישנם ממצאים עקביים ממחקרים בעולם אשר בחנו את הצעירים שהגיעו לגיל יציאה ממסגרות ההשמה החוץ ביתיות ואשר מצביעים על חוויות אי יציבות ושיבושים בהשמות אשר נוצרו בעקבות ההפרדה של צעירים אלו מהוריהם הביולוגיים. מחקרים אלו מצביעים על כך שבארצות מסוימות, כגון אנגליה, כ- 30-40% מצעירים אלו עברו מסגרות ארבע פעמים ויותר וכ- 6-10% חוו מספר אף גדול יותר של מעברים- עשרה ואף יותר (Stein, 2006). לחוסר יציבות זאת עלולות להיות השפעות שליליות משמעותיות בהמשך חייהם של הצעירים.

דוונס (Downes, as cited in Stein, 2006) מצאה במחקרה על צעירים אשר סיימו מסגרות השמה חוץ ביתיות כי צעירים רבים חוו קשיים בקבלת עזרה או התחייבות לקשר קרוב, בדרך כלל בשל קשיים בעבר בתחומים אלו, כולל דחייה מהוריהם הביולוגיים. הממצאים הראו כי הצעירים עלולים להיות מחד, בסיכון גבוה להיות תלויים יתר על המידה או מאידך להרחיק את האנשים החשובים להם. לטענתה באם דפוסים אלו לא יטופלו הם ימשיכו להופיע אצל הצעירים גם בבגרותם כך שהם ימנעו מקשרים בינאישיים וידחו עזרה אשר תוצע להם, בעיקר סביב מעברים. מחקר אחר אשר נעשה אף הוא על צעירים אשר סיימו מסגרות השמה חוץ ביתיות מצא כי התקשרות חזקה למבוגר אחד לפחות הייתה קשורה לתוצאות טובות ביציאה מהמסגרת. חלק מהצעירים היו מסוגלים לבסס ולשמור על יחסים טובים עם כמה בני משפחה מהם יכלו לקבל עזרה, תמיכה או שהצליחו להישאר בקשר עם משפחת האומנה בה שהו או הצליחו ליצור קשרים זוגיים טובים וקשרים אישיים עם בני משפחת בן הזוג (Sinclair, Baker, Wilson & Gibbs, 2005).

נראה לכן שחיוני לספק לצעירים המגיעים למסגרות ההשמה החוץ ביתיות מקום יציב אשר יוכל לעזור להם להתגבר על בעיותיהם המוקדמות ואשר יספק להם משענת רגשית חזקה במסעם לבגרותם. צעירים אלו צריכים לקבל את האפשרות לחוות את הדמויות המטפלות במסגרות ההשמה החוץ ביתיות כבסיס בטוח, אשר ייתן להם את ההזדמנויות ויעודד אותם באופן אקטיבי לחקור ולתת אמון בעולם המבוגרים (Stein, 2006). דוונס (Downes, as cited in Stein,) (2006) מוסיפה וטוענת כי רק כאשר הצעיר ישיג את "משימותיו הפסיכולוגיות" הוא יוכל לעבור תהליך אשר בו יוכל לבצע משא ומתן לגבי מעבר לחיים כמבוגר באופן מוצלח. הוא יוכל לעשות כן אם הדמויות המטפלות בו יוכלו להגדיל את קיבולתו לכינון יחסי אמון עם מבוגרים ועם קבוצת השווים וכאשר יוכל להתמודד בגמישות גדולה יותר עם ריחוק רגשי ופיזי בינו ובין אחרים.

מהספרות שנסקרה ניתן לגזור שצעירים בהשמה חוץ ביתית שהיחסים שלהם עם הורי האומנה או הורי הבית במשפחתון הם יציבים, חיוביים ומקבלים יהיו צעירים שיהיו מוכנים יותר להתמודד עם המעבר לבגרות. השערה זו תבחן במחקר הנוכחי.

מוכנות לחיים אחרי השמה

המעבר מהתבגרות מאוחרת לבגרות מהווה שלב התפתחותי קריטי עבור מתבגרים ככלל. צעירי ההשמות החוץ ביתיות אשר מגיעים לגיל בו הם צריכים לצאת לחיים עצמאיים כבוגרים צריכים להתמודד עם אתגרים ייחודיים משלהם מכיוון שנוסף על המעבר מהתבגרות לבגרות הם חווים מעבר נוסף אל מחוץ למסגרת ההשמה בה הם נמצאים (Lemon et al., 2005; Sims, 1988). בארה"ב מדובר על כ- 20 אלף צעירים אשר יוצאים ממסגרות ההשמה החוץ ביתיות כל שנה (Reifsteck, 2005). בארץ לא ידוע על מספרים מדויקים, הואיל ואין איסוף נתונים שיטתי בנושא, אך מוערך כי כל שנה כמה מאות ילדים יוצאים ממסגרות ההשמה בהגיעם לגיל 18 (בנבנישתי ושיף, 2004). בעולם המערבי נהוג כי צעירים ממשיכים להיתמך הן כלכלית והן נפשית על ידי הוריהם גם לאחר גיל 18. מחקרים טוענים כי ילדי האומנה, אשר להם תמיכה מועטה ממשפחותיהם הביולוגיות, אם בכלל, הינם בסיכון גבוה יותר להפרעות התפתחותיות במהלך המעבר לבגרות. מחקרים אלו מצביעים כי עבור רבים מילדי ההשמות החוץ ביתיות מעבר זה קשה במיוחד והם נמצאים ברמת סיכון גבוהה לפגיעות משמעותיות ברווחתם עם העזיבה כגון: השכלה חלקית, מחוסרות בית, קשיים במציאת עבודה ובכלכלה, אבטלה, הורות בגיל צעיר, מאסרים, בעיות בריאותיות פיזיות ונפשיות (Barth, 1990; Collins, 2001; Courtney et al., 2001; Festinger, 1983; Lemon, Hines & Merdinger, 2005; McMillen & Tucker, 1999; Reilly, 2003; Stein, 2006). בארה"ב נושא המוכנות לחיים אחרי השמה נמצא בדיון הציבורי מזה כ- 20 שנה. תחילתו ב-Independent Living Initiative ב-1985 (as cited in Collins, 2001) אשר הביאה למימון ממשלתי במדינות ארה"ב השונות בסיוע לצעירי מסגרות ההשמה החוץ ביתיות לרכוש מיומנויות אשר יסייעו להם להגיע לחיים כבוגרים מוכנים יותר. ההתפתחות האחרונה בשירותי ההכנה לחיים עצמאיים היא החקיקה "Foster Care Independent Act of 1999", אשר סיפקה למדינות ארה"ב מימון וגמישות מרובה בהוצאה לפועל של תכניות אשר נועדו לסייע לצעירי האומנה במעבר ממסגרות האומנה השונות למסוגלות עצמית (Self-sufficiency). חקיקה זו אפשרה למדינות להשתמש בכסף שניתן להן על מנת לסייע לצעירים, לא רק בזמן שהותם במסגרות ההשמה, אלא גם לצעירים בגילאי 18-21, אשר עזבו את המסגרות. כמו כן, התקציב איפשר כיסוי של הביטוחים הרפואיים לצעירים אשר סיימו את מסגרות ההשמה החוץ ביתיות עד גיל 21 (Collins, 2001). בארץ לא קיימת חקיקה המסדירה את זכויותיהם של הצעירים להכנה לחיים עצמאיים הן בעת שהותם במסגרת ההשמה החוץ ביתית והן לאחר יציאתם לחיים העצמאיים בגיל 18. עד כה נערך רק מחקר אחד אשר בדק את מוכנותם של צעירים במסגרות חוץ ביתיות לחיים עצמאיים לקראת תום שהותם במסגרת (בנבנישתי ושיף, 2004). מכיוון שנראה כי קבוצה זו של מתבגרים ובוגרים צעירים נמצאת בסיכון גבוה לתוצאות שליליות לאחר יציאתם ממסגרות ההשמה, דרושים עוד מחקרים בתחום אשר יביאו לבחינת המצב הקיים בקרב האוכלוסייה המדוברת ולגיבוש תכניות התערבות להכנתם ליציאה (בנבנישתי ושיף, 2004).

ניתן לחלק את המחקרים אשר נעשו בארה"ב לשניים. אלו שבדקו את הגורמים המנבאים למוכנות לחיים העצמאיים לאחר היציאה ממסגרת ההשמה ואלו אשר בחנו את חוויות הצעירים לאחר היציאה ואשר התמקדו ברובם בבחינת התכניות המוצעות לצעירים, היכן יש להתמקד ואיזה תחומים לוקים בחסר.

איגלהרט (Iglehart, 1995) בחנה במחקרה את מוכנותם לחיים של 152 מתבגרים בעת ששהו עדיין במסגרות ההשמה החוץ ביתיות. תוצאות המחקר הראו כי מוכנות טובה לחיים קשורה להישגים גבוהים בלימודים, מספר מועט של מקומות השמה, ניסיון בעבודה, בריאות נפשית, תפיסת הדמויות המטפלות וקשר עם האב הביולוגי. מץ' ועמיתיו (Mech, Ludy-Dobson & Hulseman, 1994) מצאו במחקרם על 534 צעירים אשר שהו במסגרות אומנה כי סוג ההשמה אף הוא יכול להיות קשור לרמת המוכנות לחיים עצמאיים. תוצאות המחקר הראו כי צעירים אשר שהו בדירות (Scattered-site apartment placement) השיגו את הציון הגבוה ביותר בסולם אשר בחן את רמת מוכנותם לחיים עצמאיים. אחריהם, עם ציונים מעט יותר נמוכים היו צעירים אשר שהו במשפחות אומנה, ואילו צעירים אשר שהו במשפחותונים (Group homes) הראו את הציונים הנמוכים ביותר.

מחקר נוסף אשר נעשה על ידי מרדינגר ועמיתותיה (Merdinger, Hines, Lemon Osterling & Wyatt, 2005) נערך על צעירים אשר שהו בעברם במסגרות השמה חוץ ביתיות והגיעו ללימודי המשך בקולג'. המחקר ניסה לבחון את מאפייניהם של הצעירים אשר הגיעו ללימודי המשך ולבחון האם קיימים גורמים אשר מנבאים את יכולתם להצליח בלימודים. נמצא כי הצעירים אשר הצליחו לחוות תוצאות מוצלחות ביציאה ממסגרת ההשמה החוץ ביתית חוו בדרך כלל מספר גורמים "מגוננים" או "שומרים" הן חיצוניים והן פנימיים, אשר תרמו ליכולתם להיות חסינים (Resilient). בין גורמים אלו היו טמפרמנט חיובי, אמונה עצמית ביכולות, אפשרויות זמינות, מקורות תמיכה במעברי חיים משמעותיים, הגעה סדירה לבית הספר התיכון, תכנית לימודים מאתגרת בתיכון, תמיכה חברתית מרובה, חברות בארגונים חברתיים וקבוצות, דמויות מודל לחיקוי והערצה וחונכים (mentors) אשר סיפקו גישה לידע ואשר שימשו כשומרי הסף לעתיד. קורטני וברת' (Courtney & Barth, 1996) מצאו במחקרם על 2653 צעירים אשר שהו במסגרות אומנה בקליפורניה כמה גורמים המנבאים הצלחה לאחר שהיה במסגרת ההשמה החוץ ביתית. לטענתם, צעירים אשר במהלך שהותם במסגרת ההשמה החוץ ביתית היו בקשר עם משפחתם הביולוגית הצליחו יותר כמבוגרים מאשר אלו אשר לא שמרו על קשר עם משפחותיהם. לפי ממצאיהם צעירים אשר הושמו באומנה יחד עם אחיהם היו אלו בעלי הסבירות הגבוהה ביותר הן לחזרה לבית ההורים הביולוגיים והן למעבר טוב יותר לחיים העצמאיים. קורטני ועמיתיו מצאו תוצאות דומות במחקרם על צעירים בוויסקונסין (Courtney et al., 2001) ובנוסף טענו כי שמירה על קשר קרוב עם הדמויות המטפלות במסגרות ההשמה החוץ ביתיות משפר אף הוא את הסיכויים לתוצאות טובות לאחר היציאה מהמסגרת. מסקנות דומות עולות ממחקרם של מקמילן וטאקר (McMillen & Tucker, 1999) אשר אף הם מדברים על חשיבות ביקורי המשפחות הביולוגיות במקומות ההשמה החוץ ביתיות וחשיבות השמירה על הקשר בין הצעירים ומשפחותיהם.

פקורה ועמיתיו (Pecora et al., 2003) מציינים במחקרם את הגורמים המנבאים הצלחה ביציאה ממסגרות חוץ ביתיות, כפי שנמצאו בקרב יותר מאלף צעירים במסגרות חוץ ביתיות

ברחבי ארה"ב. הממצאים מהמחקר היו חיוביים באופן כללי, אך נבעו לדעתם של החוקרים ממגוון מאפיינים אשר שולבו יחדיו: לימוד מיומנויות חיים, סיום בית ספר תיכון, קבלת מלגות ללימודים בקולג' או קבלת הכשרה מקצועית, צעירים הצליחו יותר מצעירות, השתתפות במועדונים וארגונים חברתיים, הורות פחות חיובית על ידי האם האומנת האחרונה, צעירים אשר לא הפכו למחוסרי בית עד שנה מיציאתם מהמסגרת, מינימום בעיות אקדמיות, מינימום שימוש באלכוהול וסמים.

מנגד, נערכו כמה מחקרים בארה"ב אשר בחנו את הגורמים המנבאים תוצאות שליליות במעבר לבגרות ולחיים עצמאיים לאחר מסגרת השמה חוץ ביתית. לדוגמא, ג'ונסון-ריד וברת' (Jonson-Reid & Barth, 2000) בחנו את השפעת השהיה במסגרת חוץ ביתית על כניסה לכלא. ממצאי המחקר עולה כי גברים ונערים אשר נכנסו לאומנה בגילאי 12-14 נמצאים בסיכון גבוה יותר למאסר. בנוסף, נמצא כי כניסות ויציאות מרובות מהאומנה ומספר גדול של מקומות השמה יכול אף הוא להעלות את הסיכון לכניסה לכלא. כמו כן, נמצא כי לילדים אשר סבלו מהזנחה או מהתעללות פיזית ישנם סיכויים גבוהים יותר למאסר מאשר אלו אשר נכנסו למסגרת ההשמה החוץ ביתית בשל התעללות מינית. ממצא נוסף ממאמר זה העלה כי צעירים אשר להם שלוש סיבות ויותר לכניסה למסגרת השמה חוץ ביתית היו אף הם בעלי סיכון גבוה יותר להיכנס למאסר.

מחקרם של ריאן וטסטה (Ryan & Testa, 2005) בחן את השפעת השהיה במסגרות חוץ ביתיות ואי יציבות המסגרות כקשורים להתנהגות עבריינית בקרב צעירים אשר עברו התעללות. ממצאי המחקר עלה כי השהיה במסגרות ההשמה החוץ ביתיות מעלה את הסיכון כמעט פי שתיים להתנהגות עבריינית בקרב צעירים אשר עברו התעללות (בהשוואה עם צעירים אשר עברו התעללות אך לא שהו במסגרות השמה חוץ ביתיות). אומנם, עד כה מחקרים לא יכלו לקבוע האם ההשמה עצמה היא הגורם לעבריינות באופן ישיר או האם זוהי תגובה להשקעה הלקויה של הדמויות המטפלות בטיפול, השכלה ובהשגחה על הצעירים. כמו כן, ייתכן כי הגישות, האמונות וההתנהגויות העברייניות הספציפיות נלמדו לפני שהצעירים הגיעו להשמה החוץ ביתית. נמצא כי אי יציבות במקומות ההשמה העלתה את הסיכון לעבריינות בקרב צעירים גברים. בהשוואה לצעירים אשר לא הוצאו מהבית נמצא כי פי שתיים מהצעירים ששהו במסגרות חוץ ביתיות הראו התנהגויות עברייניות (23%), למרות שכאשר בחנו את קבוצת הצעירים ראו כי למעשה אי היציבות במקום ההשמה ולא מקום ההשמה עצמו היא אחד הגורמים המעלים את הסיכון לעבריינות. לעומת זאת, אצל צעירות, אשר עברו התעללות ואשר שהו במסגרות השמה חוץ ביתיות, לא נמצא הבדל בין צעירות אשר חוו חוסר יציבות בהשמה ובין אלו שלא, אך הן הראו אחוז גבוה יותר של סיכון לעבריינות מאשר צעירות אשר עברו התעללות ולא הוצאו מהבית. כלומר, קיים שוני בין שני המינים באשר לסוגיה זו.

אומנם, ניתן להסיק רבות לגבי אוכלוסייה זו מהמחקרים אשר נעשו בארה"ב, אך עם זאת נראה כי לצעירים בארץ יש כמה מאפיינים אשר שונים משל עמיתיהם בארה"ב. לדוגמא, בארץ קיים שרות צבאי חובה אשר אינו קיים בארה"ב ובנוסף קיים בארץ ביטוח בריאות חובה אשר שונה במהותו מזה הקיים בארה"ב והוא מפחית את הסיכוי לחלק מהקשיים האופייניים למסיימי ההשמה בארה"ב.

פיין ועמיתיה (Pine, Krieger, & Maluccio, 1990) יצרו מודל התערבות בתחום רווחת הילד המגדיר את מושג המוכנות לחיים ובוחר את הכישורים והמיומנויות הנדרשים ממתבגרים על מנת

להגיע למוכנות זו. המודל מגדיר את מושג המוכנות לחיים עצמאיים כיכולתו של הפרט לספק לעצמו את צרכיו, היכולת להרגיש נוח עם עצמו ולשמוח בקשריו עם אחרים משמעותיים במשפחתו, בקהילה ובחברה. על מנת להגיע לכך הפרט צריך לפתח יכולות ומיומנויות לפעולה אפקטיבית בתפקידים חברתיים ובסביבה החברתית. מודל זה שימש כמה מחקרים אשר בחנו את מידת המוכנות לחיים של צעירים לאחר השמה חוץ ביתית, ביניהם מחקרה של איגלהרט (Iglehart, 1995) ומחקרם של בנבנישתי ושיף (2004). בנוסף, מודל זה שימש ליצירת כלי המדידה למיומנויות החיים העצמאיות "Ansell-Casey Life-Skills Assessment" (Nollan et al., 2000). יכולות אלו נחלקות לשתי קטגוריות עיקריות: יכולות מוחשיות (tangible) ויכולות רגשיות קוגניטיביות, שהן פחות מוחשיות (intangible). ביכולות המוחשיות הכוונה למיומנויות או לידע נרכש, מיומנויות אותן אנחנו יודעים או עושים כמו: מיומנויות למציאת עבודה ודיור, השגת מזון וביגוד, דאגה לבריאות, היכולת לניהול תקציב ויכולת לפנות ולנצל שירותים שונים בקהילה. היכולות הרגשיות הקוגניטיביות מתייחסות להיבטים כגון: הערכה עצמית, יכולת לשלוט בכעסים ובדחפים, יכולת להתמודד עם אובדנים בעבר, פיתוח מערכות יחסים חברתיות וכן יכולות קוגניטיביות של קבלת החלטות ופתרון בעיות (Nollan et al., 2000).

אנסל (as cited in Cook, 1988) מתאר ארבעה אמצעים עיקריים דרכם צעירים רוכשים את המיומנויות לחיים עצמאיים: למידה בלתי פורמאלית, למידה פורמאלית, תכניות חניכה (Supervised practice) ומסוגלות המבוססת על התנסות עצמית. צעירים, משפחות ואנשי מקצוע מסכימים באופן כללי שהדרכה לרכישת מיומנויות אלו צריכה להתחיל עם צעירים אשר הינם בני 16 ועד צעירים המבוגרים יותר מגיל 18. קוק (Cook, 1988) למשל, מציע כי צעירי האומנה יקבלו הזדמנות לעשות טעויות בסביבה מוגנת, כך שכאשר יצאו לחיים העצמאיים יוכלו להתמודד בזכות עצמם. חשוב במיוחד שצעירים במסגרות חוץ ביתיות יקבלו את ההזדמנות להשתמש ביכולותיהם ולהגדיל את שליטתם בחיים תוך כדי קבלת העזרה הדרושה להצלחתם במשימה זו (It's my life, 2001). רבים מהצעירים מגיעים מסביבה שלילית ולא יציבה אשר בה לא רכשו את המיומנויות הנחוצות ליציאה לחיים עצמאיים. כאשר צעירים אלו מגיעים לגיל היציאה הם עלולים שלא להצליח להתמודד עם המטלות היומיומיות, לעבור מחוויה לחוויה ללא כיוון או כוונה. אם צעירים אלו יקבלו את ההזדמנות להתנסויות לפני יציאתם לחיים העצמאיים הם יצאו לחיים העצמאיים מחוזקים יותר.

במחקר זה אנסה לבחון את המיומנויות המוחשיות והלא מוחשיות של צעירים אלו לחיים עצמאיים ואת הגורמים הקשורים והמנבאים את רמת השליטה במיומנויות אלו. בחלק הראשון מטרת המחקר היא לתאר את מידת המוכנות של הצעירים לחיים אחרי ההשמה בתחומים שונים ואת הגורמים שאני משערת שהם המנבאים של מוכנות זו. בחלק השני מטרת המחקר היא לבחון השערות הנוגעות לקשרים שבין הגורמים המנבאים לבין רמת המוכנות בתחומים השונים. המחקר הנוכחי נערך בקרב צעירים הנמצאים בטיפול עמותת "אור שלום". מכיוון שבעמותה יש שתי מסגרות שונות המטפלות בצעירים אלו- משפחתונים ומשפחות אומנה, אערוך בחלק התיאורי השוואות בין צעירים במשפחתונים לבין זו של צעירים באומנה. כמו כן, אשווה בין צעירים לצעירות.

להלן אסקור את המשתנים שאותם אבחן כמנבאים את רמת המיומנויות: משתני הרקע של הצעירים והוריהם, מאפייני ההשמה, תכיפות ואיכות הקשר שלהם עם הוריהם הביולוגיים,

מאפייני הקשר עם העובד הסוציאלי, איכות הקשר עם הורי ההשמה החוץ ביתית והסתגלותם למסגרת ההשמה.

גורמים הקשורים למוכנות לחיים אחרי השמה

משתני רקע אישיים ומשפחתיים

מגדר- פקורה ועמיתיו (Pecora et al., 2003) במחקרם על אלף ילדים השוהים במסגרות השמה חוץ ביתיות מצאו כי לצעירים יש סיכויים טובים יותר להצלחה מאשר לצעירות. לעומת זאת, מחקר שנעשה בארץ (בנבנישתי ושיף, 2004) כמעט ולא מצא הבדלים בין צעירים וצעירות באשר לתפיסת מוכנותם לחיים העצמאיים. נראה כי חשוב להמשיך ולבחון משתנה זה על מנת לבחון התייחסות מיוחדת לצרכיהם של שני המינים, באם יאופיינו מוקדים שונים של קושי בכל אחת מהקבוצות. **ארץ לידה**- חלק מהצעירים באומנה והוריהם נולדו בחו"ל. ייתכן שלעובדה זו יש קשר למידה שבה הצעירים יהיו מוכנים לחייהם העצמאיים ולמידה שבה הוריהם יהיו מסוגלים לתמוך בהם במעבר מהתבגרות לבגרות. יתכן שסטאטוס של עולה קשור למחסור במשאבים ולמידת פגיעות רבה יותר של הצעירים ומשפחותיהם.

מאפייני השהות במסגרת ההשמה

משך שהות- מקדונלד ועמיתיו (McDonald et al, 1993) טוענים כי קיימת עדות נרחבת התומכת ביתרונות הרבים שיש לשהות ארוכה במסגרות השמה חוץ ביתיות. ילדים אשר שהו פרק זמן ארוך בהשמה חוץ ביתית הראו רמה גבוהה יותר של שביעות רצון מהחיים, תפקוד בוגר בריא יותר, תפקוד נפשי טוב יותר ופחות התנהגות עבריינית. וינר ווינר (1990) אשר ערכו מחקר ארוך טווח על ילדי השמות חוץ ביתיות אף הם מאשרים את הטענה כי ככל שהילדים שהו במשך פרק זמן ארוך יותר בהשמות, אשר העניקו להם סביבה תומכת ומטיבה, ותנאים אשר הותאמו לקידום צרכיהם, מצבם היה טוב יותר. על אף העובדה כי ילדים אלו הגיעו לרוב ממשפחות מוצא רב בעיתיות, בתום השהות במסגרת הוכיחו יכולת מילולית טובה, אוצר מילים מצוין, הישגים גבוהים בבתי הספר, יכולת הבעת מחשבות בצורה בהירה ותושייה רבה. בנוסף, השתלבו היטב מבחינה חברתית, נטו לפנות לעזרה במידת הצורך, ויכלו להביע שאיפות רציניות לעתיד. **מספר השמות חוץ ביתיות**: ממחקרים עולה כי כאשר השהות היא במסגרת נורמטיבית ויציבה, אשר תתמוך בצעיר במשך תקופת ההתבגרות שלו סיכוי הצלחתו יהיו גבוהים יותר. כמו כן קיימת חשיבות לכך שהילד יישאר באותה המסגרת למשך כל השהות מחוץ לבית, ולא יעבור ממשפחה למשפחה (McDonald et al., 1993; Jonson-reid & Barth, 2000; Ryan & Testa, 2005).

תכיפות ואיכות הקשר עם ההורים הביולוגיים

מחקרים רבים טוענים כי אין לזלזל בחשיבות הקשר של צעירים אלו עם משפחותיהם הביולוגיות ובתרומת הקשר למוכנותם של הצעירים לחיים העצמאיים בקהילה, גם אם משפחות אלו הן רב בעייתיות (בנבנישתי ושיף, 2003; Courtney et al., 2001; McMillen & Tucker, 1999).

ילדים השוהים בהשמות חוץ ביתיות מתאפיינים בחסכים התפתחותיים בתחום הרגשי, הקוגניטיבי ולרוב גם הפיזי (מוסק ואחרים, 1998). זאת הואיל ומרביתם מגיעים ממשפחות בהן התפקוד ההורי לקוי. מסגרת ההשמה, על כן, מחויבת לדאוג להתפתחותו הרגשית והחברתית התקינה של הילד, על ידי הענות לצרכיו הרגשיים ותוך השלמה ופיצוי על החסכים עימם הגיע. עם זאת, המסגרת אינה מסוגלת לפצות בכוחות עצמה על חסכיו של הילד והיא זקוקה לשם כך לתמיכת משפחתו של הילד (זק, 2001).

מחקר זה יבחן את המשתנים **תכיפות ואיכות הקשר** עם ההורה הביולוגי. ביקורים הינם האמצעי העיקרי לשמירת הקשר בין ההורה לילד השוהה במסגרת ההשמה החוץ ביתית. אף על פי שברור כי ביקורים תורמים לרווחת הילד ולחיצוק הקשר עם הוריו, המצב בישראל הוא כי חלק ניכר מהילדים השוהים בסידור החוץ ביתי אינם זוכים לביקורים. מחקר של ברנע ודולב (1996) על תשע מסגרות חוץ ביתיות בישראל מצא כי הוריהם של כ-37% מהילדים אינם מבקרים את ילדיהם כלל. בנוסף, 40% מהילדים זוכים לביקור אחת לשבועיים או יותר, ו-23% מקבלים ביקורים בתדירות ממוצעת של פחות מפעם בשבועיים. נתונים אלה מצביעים כי כמעט מחצית מהילדים בהשמה חוץ ביתית בישראל אינם מקיימים קשר סדיר עם הוריהם. אליצור (1996) טוען כי קיום קשרים משפחתיים של ילדי ההשמות החוץ ביתיות עם משפחותיהם הביולוגיות מקבלים עדיפות נמוכה. יתר על כן, ישנם אנשי מקצוע שאינם רואים בקשרים אלו כמיטיבים את מצבו של הצעיר, אלא פעמים רבות כמזיק, מעודד כעס וקונפליקט כלפי המסגרת ולמעשה כמפחית את היכולת של הצעיר להסתגלות טובה והתקשרות עם הדמויות המטפלות בה (Cantos et al., 1997). מחקרים אשר בחנו באופן כללי את תדירות הקשר של ילדים ובני נוער במסגרות החוץ ביתיות עם הוריהם, מגלים ממצאים סותרים. כך למשל מצא אחד המחקרים כי ילדים וצעירים במסגרות חוץ ביתיות מראים תפקוד התנהגותי רגשי טוב יותר כאשר הם נמצאים בקשר תכוף יותר עם הוריהם (Landsman, Groza, Tyler & Malone, 2001). מחקרה של עטר (2007) מראה אף הוא כי צעירים במסגרות חוץ ביתיות אשר להם הייתה תדירות גבוהה יותר של מפגשים עם הוריהם הביולוגיים נטו פחות לבטא התנהגות מוחצנת בעייתית, התנהגות מופנמת בעייתית ודיכאון וחרדה מאשר ילדים שתדירות הקשר שלהם עם הוריהם הייתה נמוכה יותר. לעומת זאת, מחקרם של קנטוס ועמיתיו (Cantos et al., 1997) מציב תמונה מעורבת, לפיה ככל שההורים ביקרו את ילדיהם במסגרת, כך התנהגותו של הילד הייתה סתגלנית יותר, אך רק בשטחי התנהגות ספציפיים של התנהגויות מופנמות.

מחקרים אחרים אשר התמקדו באיכות הקשר עם ההורה הביולוגי מראים ממצאים עקבים יותר המראים כי קיים קשר בין איכות הקשר בין הצעיר וההורה הביולוגי ובין מצבו הרגשי של הילד. כלומר, ככל שאיכות הקשר בין הילד וההורה תהיה טובה יותר כך הוא יראה פחות בעיות ויותר תפקוד פסיכו-סוציאלי (מוסק, 1992; עטר, 2007; Hukkanen, Sourander, ; 2007; Bergroth & Piha, 1999; Oyserman & Benbenishty, 1992). מחקרים אלו מדגישים את הצורך בפיתוח קשרים בריאים, מספקים ומושכים בין הילד להוריו, על מנת שייסיעו לו להשקיע את המשאבים הפנימיים בפוטנציאל ההתפתחותי שלו.

נמצאו מספר מחקרים אשר התייחסו באופן ספציפי לקשר בין קשר הורה-ילד ובין תוצאות יציאתו לחיים העצמאיים לאחר ההשמה החוץ ביתית. לדוגמא, מקמילן וטאקר (McMillen & Tucker, 1999) וקורטני וברת' (Courtney & Barth, 1996) מצאו במחקריהם שרבים

מהצעירים אשר מסיימים את מסגרות ההשמה החוץ ביתיות חוזרים לבית הוריהם הביולוגיים, בין אם באיחוד מתוכנן על ידי שירותי הרווחה ובין אם באיחוד לא מתוכנן. לטענתם, יש לשמור על קשר בין ההורים הביולוגיים ובין ילדיהם, על מנת שיהיה ניתן להכין את הצעירים לחיים לאחר ההשמה ולסייע להם להתמודד עם בעיותיהם המשפחתיות. כמו כן, מחקרם של ווינר וקופרמינץ (Weiner & Kupermintz, 2001), הראה כי קיימים קשרים בין שמירה על קשר עם ההורה הביולוגי במהלך השהות לבין שורה של מאפיינים רגשיים והתנהגותיים של הבוגר. מחקרים רבים מציינים את החשיבות של שימור הקשר בין הילד להוריו הביולוגיים ללא התייחסות לתדירות הקשר. כך למשל, פסטינגר (Festinger, 1983) מצאה שצעירים אשר שמרו על קשר עם הוריהם הביולוגיים הראו וחוו תוצאות טובות יותר כבוגרים. ממצאים אלו מחזקים את ממצאיהם של חוקרים אחרים אשר התייחסו לאיכות הקשר בין ההורים הביולוגיים ובין מוכנותו של הצעיר לחיים העצמאיים. איגלהרט (Iglehart, 1995) בדקה 152 מתבגרים אשר עדיין שהו באומנה ומצאה בין היתר כי מוכנות לחיים נמצאה קשורה לקשר טוב עם האב הביולוגי. דיינינג ודה-פנפיליס (Daining & DePanfilis, 2007), במחקרם על צעירים אשר סיימו את שהותם במסגרות האומנה, בחנו את הגורמים המנבאים את חוסנם של הצעירים לאחר יציאתם ומצאו כי צעירים אשר דיווחו על רמת תמיכה גבוהה מצד הוריהם הראו תוצאות טובות יותר מאלו אשר דיווחו על תמיכה נמוכה יותר מהוריהם בתחומים של לימודים, תעסוקה, הימנעות מהורות מוקדמת, הימנעות ממעשי עבריינות, הימנעות ממחוסרות בית והימנעות משימוש בסמים.

קשמור ופקסמן (Cashmore & Paxman, 2006) ומנדס (Mendes, 2005) במחקריהם על צעירים במסגרות חוץ ביתיות באוסטרליה מצאו אף הם כי תמיכה ישירה ממשפחת המוצא יכולה להקל ולסייע לצעירים במסגרות חוץ ביתיות במעבר לחיים העצמאיים. קורטני ודוורסקי (Courtney & Dworsky, 2006) מצאו במחקרם כי למרות שתמיכה ממשפחת המוצא של הצעירים תורמת לתוצאות טובות יותר כאשר הם יוצאים לחיים העצמאיים, רובם, מאותן הסיבות שבשלבן הוצאו מהבית, אינם יכולים לסמוך על כך שיקבלו תמיכה שכזו. מסקירה זו עולה שצעירים שלהם קשר טוב ותכוף עם משפחתם הביולוגית יש סיכוי להיות מוכנים יותר ליציאה לחיים עצמאיים בהשוואה לצעירים המנותקים ממשפחתם.

איכות הקשר עם הדמויות המטפלות במסגרת ההשמה

הדמויות המטפלות במסגרות ההשמה החוץ ביתיות נתפסות כבעלות חשיבות משמעותית בהכנת הצעירים במסגרת לחיים העצמאיים בקהילה. דמויות אלו אמורות להקנות לצעירים מוכנות קוגניטיבית ורגשית לחיים העצמאיים. קשר טוב ביניהן ובין הצעירים אמור לאפשר הקניה מוצלחת של מוכנות זו (Cashmore & Paxman, 2006; Courtney et al., 2001; Merdinger et al., 2005; Pecora et al., 2003; Pine et al., 1990).

מחקרים רבים בארצות אחרות בחנו את הקשרים בין מוכנות הצעירים לחיים העצמאיים והקשרים שלהם עם הורי האומנה או הדמויות המטפלות במסגרת. איגלהרט (Iglehart, 1995) בדקה 152 מתבגרים אשר עדיין שהו באומנה ומצאה כי מוכנות לחיים קשורה בין השאר גם לתפיסה חיובית של הצעיר לגבי הקשר שלו עם הדמויות המטפלות במסגרת. קשמור ופקסמן (Cashmore & Paxman, 2006) מצאו במחקרם על צעירי השמות חוץ ביתיות באוסטרליה כי צעירים

אשר חוו קשרים חיוביים עם הדמויות המטפלות הינם בעלי סיכויים גבוהים יותר להתגבר על המצוקות אשר נובעות מהתקופה שלפני כניסתם למסגרת ההשמה ומהתקופה שבה שהו במסגרת ההשמה ויצליחו יותר כאשר יעזבו את המסגרת. מנדס ומוסלהודין (Mendes & Moslehuddin, 2006) טוענים כי צעירים אשר מסיימים את שהותם במסגרות חוץ ביתיות נמצאים בסיכון גבוה להדרה חברתית ותפקוד פחות טוב מבני גילם באוכלוסייה הכללית.

סינקליר ועמיתיו (Sinclair et al., 2005) טוענים אף הם כי צעירים אשר דיווחו על קשרים טובים עם הדמויות המטפלות דיווחו על שביעות רצון גבוהה יותר מחייהם לאחר שסיימו את מסגרת ההשמה. כמו כן, קשר עם הדמויות המטפלות ותפיסת הצעיר כי הן יהיו מוכנות לסייע לו, ניבאו תוצאות טובות יותר של הצעיר, למרות שהתוצאות לא תמיד יצאו מובהקות. לטענתם, מתוך טווח התמיכה, הדמויות המטפלות סיפקו ידע כלכלי חשוב ומקור גבוה לעידוד ועורף חברתי. קיום תמיכה זו לא נמצא קשור באופן עקבי עם תוצאות טובות, חלקית כנראה בשל העובדה כי התמיכה שניתנה מהן אחרי היציאה מהמסגרת לא הייתה בתדירות גבוהה כמו שאר מקורות התמיכה ופחות ממה שהיו זקוקים לו הצעירים.

מחקרים קודמים אשר נערכו בארץ בחנו האם לקשרים בין הצעיר לבין הורי הבית במשפחתונים (בנבנישתי ושיף, 2003) או הורי האומנה (בנבנישתי ושיף, 2004) יש קשר להשתלבות טובה יותר שלו בחברה. ממחקרם של בנבנישתי ושיף (2003) עולה כי איכות קשר טובה עם הורי הבית במשפחתונים קשורה להשתלבות טובה של בוגרים צעירים בחברה. לעומת זאת, במחקרם האחרון (2004) על ילדי האומנה נמצא כי הקשר בין איכות הקשר לבין מוכנות לחיים הוא כפי הנראה עקיף ולא ישיר. יהיה מעניין לבחון האם במחקר הנוכחי הערכות העובדים הסוציאליים, בשני סוגי המסגרות, את איכות הקשר עם הדמויות המטפלות במסגרת יהיו שונות.

קשר עם העובד הסוציאלי

העובד הסוציאלי מהווה את הקשר של הצעיר עם מערכות הרווחה. מחקרים אשר בחנו את הקשר עם העובד הסוציאלי מצאו כי צעירים אשר דיווחו על קשרים טובים עם העובדים הסוציאליים דיווחו על שביעות רצון גבוהה יותר מחייהם לאחר שסיימו את מסגרת ההשמה (Sinclair et al., 2005). כמו כן, בנבנישתי ושיף (2004) בחנו אף הם את תפיסת הצעיר את קשריו עם העובד הסוציאלי במסגרת. ממחקרם עלה שקשר אינטנסיבי יותר עם העובד קשור עם מוכנות גבוהה יותר של הצעיר לחיים העצמאיים. מחקר זה יבחן את תכיפות הקשר של הצעיר והוריו עם העובד הסוציאלי וחלקו בהכנת הצעיר והוריו ליציאתו לחיים העצמאיים.

הסתגלות למסגרת ההשמה

כאשר הצעירים השוהים במסגרות ההשמה החוץ ביתיות מצליחים לצור קשר טוב עם הדמויות המטפלות במסגרת ועם העובד הסוציאלי, הדבר אף קשור ליכולתם להסתגל למסגרת בה הם נמצאים, משתנה נוסף אשר נבחן במחקר זה כקשור למוכנותם של הצעירים לחיים העצמאיים.

במחקר זה יוגדר משתנה ההסתגלות כמצב בו צרכי היחיד מחד ודרישות הסביבה מאידך מסופקים. זוהי ההרמוניה הקיימת בין האדם לסביבתו. הסתגלות הינה התנהגות המכוונת על ידי

הערכה יצירתית של גורמים פנימיים וחיצוניים, המובילה לאיזון. האיזון, משמעו, שלוה, נינוחות ושביעות רצון של האדם ממצבו (Lazarus, 1966).

כאשר דנים בהסתגלות ילדים יש להתייחס למקום, למצב או לסביבה בהם מתרחשת ההסתגלות. סביבה זו יכולה להיות משפחה, מסגרת לימודית, או מסגרת חברתית בה גדל הילד (תם, 1997). במחקר זה ארצה להתייחס להסתגלות הילד למסגרת ההשמה החוץ ביתית בה הוא שוהה. ניכר כי חשיבות ההסתגלות למסגרת ההשמה היא ביכולתו של הילד להיעזר בטיפול המוצע לו בה.

בעבור ילד החיי בבית הוריו הביולוגיים, ההורים מהווים דמויות התקשרות קבועות ואמורים לדאוג למחסוריו הפיסיים, לחינוכו, לסייעודו הרגשי ולהסתגלותו החברתית. תנאים אלה נחוצים בכדי לאפשר התפתחות תקינה בגוף ובנפש (בן נתן, 2000).

במקרים של השמה באומנה או במשפחתון, תפקידם של הורי האומנה או הורי הבית במשפחתון מתואר כניסיון למנוע התפתחות של מצוקה נפשית בקרב הילדים השוהים במסגרת ושיפור רווחתם הנפשית. זאת על ידי מתן דמויות טיפוליות חלופיות להוריו, אשר יענו על צרכיו, יקנו לו בסיס בטוח ובכך יאפשרו לו להחליף את המודלים הפנימיים הפחות מסתגלים של עצמו ושל אחרים, במודלים פנימיים אדפטיביים יותר (Rutter & Oconnor, 1999). אלו יכללו מודלים של עצמו כבעל ערך ושל האחר ככזה שניתן לתת בו אמון וניתן להתקרב אליו מבלי להיפגע (Hess, 1982). כלומר, צעירים אשר יסתגלו למסגרת ההשמה החוץ ביתית, יוכלו ליצור את התשתית להסתגלות במצבי חיים מורכבים יותר ויהיו בעלי דפוסי התנהגות המתאימים לסביבה בחוץ ולכן יהיו מוכנים יותר לחיים עצמאיים.

לסיכום, סקירת הספרות הציגה רקע כללי על מסגרות השמה חוץ ביתיות אשר כלל תמיכה תיאורטית בסוג השמה זה לפי תיאורית ההתקשרות. כמו כן הובאו מחקרים אשר חקרו את הגורמים אשר בוחנים את הסיבות להשמת ילדים במסגרות השמה חוץ ביתיות. לאחר מכן הובאו המשתנים אותם ארצה לבחון במחקר: מוכנות לחיים אחרי השמה, משתני רקע של הצעיר והוריו, מאפייני השמה, איכות ותכיפות קשר עם הורים ביולוגיים, איכות קשר עם הדמויות המטפלות במסגרת, מאפייני הקשר עם העובד הסוציאלי והסתגלות למסגרת ההשמה. לאור סקירת הספרות התיאורטית והמחקרית ניתן לנסח השערות מחקר המצביעות על אופי הקשרים בין גורמים שונים לבין מוכנות לחיים עצמאיים.

השערות המחקר

ח. קיים קשר בין מאפייני הרקע ומאפייני השהות של הצעירים ובין מוכנותם לחיים לאחר השמה.

ט. ככל שלהורים הביולוגיים יהיו יותר בעיות, יפעילו לחצים רבים יותר ויציעו פחות משאבים, כך תהייה רמת המוכנות של הצעירים נמוכה יותר.

י. ככל שאיכות ותכיפות הקשר בין ההורה הביולוגי והצעיר תהיה גבוהה יותר כך תעלה רמת מוכנותו לחיים העצמאיים לאחר ההשמה.

יא. קיים קשר בין סוג המסגרת החוץ ביתית בה שוהה הצעיר ובין רמת מוכנותו לחיים העצמאיים.

יב. ככל שאיכות הקשר בין הדמויות המטפלות (הורי אומנה או הורי הבית במשפחתון) במסגרת ההשמה החוץ ביתית ובין הצעיר השוהה במסגרת תהיה גבוהה יותר כך תעלה רמת מוכנותו לחיים העצמאיים לאחר ההשמה.

יג. קיים קשר בין תכיפות הקשר של הצעיר והוריו עם העובד הסוציאלי ובין רמת המוכנות של הצעיר לחיים העצמאיים.

יד. ככל שרמת הסתגלותו של הצעיר למסגרת ההשמה תגדל כך תעלה רמת מוכנותו לחיים העצמאיים לאחר ההשמה.

שיטת המחקר

חלק זה ידון במתודולוגיה של המחקר ויציג את מערך המחקר ואוכלוסיית המחקר, המשתנים ויגדרו תפעולית ויוצגו כלי המחקר ושיטת איסוף הנתונים.

אוכלוסיית המחקר

אוכלוסיית המחקר התיאורטית על פי בעיית המחקר היא צעירים בגילאי 16-18 אשר שוהים במסגרות השמה חוץ ביתיות של משפחות אומנה ומשפחתונים. לא נכללו באוכלוסייה: צעירים אשר הושמו במסגרות החוץ ביתיות תחת שירותי הפיגור ושיקום פיגור.

שיטת הדגימה

שיטת הדגימה בה בחרתי לדגום את נבדקי המחקר הינה דגימה לא הסתברותית של מדגם נוחות. מסגרת הדגימה כוללת את כל הצעירים בני ה-16-18 אשר נמצאים בהשמות חוץ ביתיות של משפחתונים ומשפחות אומנה בעמותת "אור שלום", שהיא אחת משלוש העמותות המטפלות בילדי האומנה. בארץ נמצאים כיום כ-1750 ילדים וצעירים במסגרות האומנה בארץ (המועצה לשלום הילד, 2006). לא ידוע מספר מדויק של הצעירים באומנה בארץ העונים על קריטריון של גיל כפי שהוצג במחקר זה. כמו כן, אין בידינו מידע על המידה שבה הצעירים הנמצאים בעמותת "אור שלום" דומים לצעירים הנמצאים באחריות שתי העמותות האחרות המטפלות בילדים וצעירים באומנה.

מדגם

הנתונים אשר הועברו מהעמותה הצביעו על כך שבמסגרות המשפחתונים נמצאים כ-70 נבדקים העונים על קריטריונים אלו. מספר זה כולל גם את 11 הצעירים אשר שוהים בהוסטל לבנים אותו מפעילה העמותה. במסגרת משפחות האומנה הוערך כי נמצאים כ-150 נבדקים העונים אף הם על הקריטריונים. עם זאת, לאחר התחלת ביצוע המחקר התברר כי ההערכות לגבי מספר הצעירים באומנה כללו צעירים אשר נמצאים במסגרת תחת שירותי הפיגור והשיקום פיגור, אשר לא נכללים באוכלוסיית מחקר זה. אין בידינו הערכה מדויקת על המספר של הצעירים באומנה, אך הערכת גורמים בעמותה היא כי מדובר בכ-85 צעירים בגילאי 16-18, בעת העברת השאלונים. במדגם הסופי נכללו 49 צעירים ממסגרות האומנה (שעור השבה של 57.6%) ו-70 נוספים ממסגרות המשפחתונים (שעור השבה של 100%). סך הכל נדגמו 119 צעירים משני סוגי המסגרות.

איסוף הנתונים

שיטת איסוף הנתונים בה נעשה שימוש בהעברת השאלונים, הינה העברת שאלון למילוי על ידי העובדים הסוציאליים במסגרות ההשמה החוץ ביתיות. השאלון הינו שאלון מובנה המחולק לכמה תתי כלי מחקר, כמו כן צורף מכתב ממנכ"ל העמותה אשר תאר את מטרות המחקר וביקש את סיועם של העובדים במילוי השאלונים.

איסוף הנתונים בפועל נעשה באופן הבא: לאחר קבלת הסכמתם של צוות ההנהלה של עמותת אור שלום להעברת המחקר בעמותה ביקשתי לקבל רשימה עדכנית מהעמותה לגבי מספר הצעירים בני 16-18. בתחילה חולקו ארבעה שאלונים לעובדים סוציאליים שונים, על מנת לערוך פרה-טסט. לאחר מכן, חולקו השאלונים לעובדים הסוציאליים השונים אשר במסגרותיהם חיים הצעירים. בעת החלוקה קיבלו העובדים אפשרות לפנות אלי במקרה שהיו להם שאלות לגבי אופן מילוי השאלון. לאחר כשלושה שבועות נוצר קשר עם העובדים הסוציאליים על מנת לתאם מועד לאיסוף השאלונים. עם זאת, בשלב זה ניכרו ההבדלים בין המשפחתונים ובין משפחות האומנה. עם העובדים הסוציאליים במשפחתונים הקשר היה ישיר- הן בחלוקת השאלונים והן באיסופם, בעוד עם עובדי האומנה הקשר נוהל דרך נציגה במשרדים הראשיים אשר העבירו לעובדים את השאלונים והחזירה אותם. תהליך עקיף זה יצר לעיתים קשיים במעקב אחר השאלונים שחולקו.

שיטת איסוף הנתונים במחקר הינה שאלון המורכב משאלות סגורות, למילוי העובד הסוציאלי. יתרונותיה של שיטה זו היא בעלות הנמוכה שלה, מהירות איסוף הנתונים וכיסוי קל יותר של האזורים הגיאוגרפיים בהם נמצאות מסגרות העמותה. עם זאת, שיטה זו אף מהווה מגבלה בהשוואה למצב בו היו נשאלים הן הצעירים והן העובדים הסוציאליים, שהיה מאפשר לקבל יותר מוזווית ראייה אחת. עקב מגבלות של משאבים לא ניתן היה לקיים איסוף נתונים בקרב הצעירים עצמם.

כלי המחקר

המשתנה התלוי

מוכנות ליציאה לקהילה- כלי זה חובר לצורך מחקרם של בנבנישתי ושיף (2006) על ילדי האומנה בארץ. הוא הסתמך על שורה של כלים קיימים וביניהם הכלי של קורטני (Courtney, 2001) והכלי אשר חובר על ידי רשת שירותי אומנה ידועה בארה"ב (CASEY - Ansell-Casey Life Skills - Assessment ACLSA Pecora et al., 2003). במחקר זה עבר הכלי הסבה למילוי על ידי העובדים הסוציאליים של משפחות האומנה והמשפחתונים. העובד הסוציאלי נשאל היגדים שונים כאשר כל היגד מתחיל ב: "כשהצעיר יצא ממסגרת ההשמה, האם אתה חושב ש:....." טווח התשובות נע בין "בטוח שכן" (1) ל"בטוח שלא" (4). הכלי בחן מוכנות בתחומים הבאים:

מיומנויות מוחשיות

מוכנות ללימודים- (למשל, "יכולת לסיים 12 שנות לימוד"),
צבא (למשל, "לעמוד בדרישות של הצבא ולהשלים שירות"),
עבודה (למשל, "יכולת לחפש עבודה באופן יעיל"),
מיומנויות עבודה (למשל, "דיוק והתמדה בהגעה לעבודה"),
ניהול משק בית (למשל, "יכולת לחפש דירה באופן יעיל"),

אחזקת הבית (למשל, "יכולת לערוך קניות בדרך אחראית ויעילה"),
ניהול כספים (למשל, "לנהל חשבון בנק באופן עצמאי"),
שמירה על בריאות (למשל, "לפנות לרופא כשמצב בריאותו מחייב זאת").

מיומנויות לא מוחשיות

יחסים בינאישיים (למשל, "ליצור קשרים עם חברים שיתמכו בו", "ליצור קשרים חיוביים עם בן המין השני"),
התנהגות נורמטיבית (למשל, "להימנע מהתנהגות אלימה", "להוציא רישיון נהיגה").

משתנים בלתי תלויים

1. **מאפייני רקע אישיים ומשפחתיים** - משתנים אלו נלקחו מהמחקר אשר מתבצע במקביל על ידי קבוצת המחקר של בריאות נפש ורווחה של ילדים ונוער באוניברסיטה העברית. מאפיינים אלו כללו למשל, מגדר, דת, ארץ לידה של הצעיר והורים ותאריך לידה, מצב משפחתי של ההורים והיכן הם נמצאים כיום.
2. **מאפייני שהות** - משתנים אלו גם כן נלקחו מהמחקר הרחב של קבוצת המחקר של בריאות נפש ורווחה של ילדים ונוער באוניברסיטה העברית. מאפיינים אלו כללו למשל את משך השהות במסגרת ההשמה, מספר ההשמות בהן שהה הצעיר.
3. **בעיות ההורים** - משתנים אלו נלקחו אף הם מהמחקר הרחב של קבוצת המחקר הנ"ל. הכלי מבוסס על הספרות הקיימת בתחום, אך לא ידועה מהימנותו ותקפותו. כלי זה כלל שאלות לגבי בעיות בתפקוד ההורים כגון: בעיות כלכליות, עבריינות, סמים/אלכוהול ועוד. על כל אחת מהבעיות התבקשו העובדים לציין האם להורה בעיה זו או לא.
4. **משאבים ולחצים בסביבתו הקרובה של הצעיר** - משתנים אלו נלקחו אף הם מהמחקר הרחב של קבוצת המחקר הנ"ל. הכלי מבוסס על הספרות הקיימת בתחום, אך לא ידוע מהימנותו ותקפותו. כלי זה כלל היגדים אשר בחנו עד כמה סביבתו הקרובה של הצעיר (הורים ביולוגיים, משפחה מורחבת) מהווה עבורו מקור למשאבים וללחצים. הכלי כלל 3 היגדים אשר בחנו עד כמה סביבתו הקרובה של הצעיר מהווה עבורו מקור למשאבים (למשל, עד כמה האב ביולוגי, האם ביולוגית והמשפחה מורחבת "מהווה מקור תמיכה חיובי"). כמו כן, כלל הכלי שלושה היגדים אשר בחנו עד כמה סביבתו של הצעיר מהווה עבורו מקור ללחצים (למשל, "גורם ללחץ ומתח/קשיים רגשיים לצעיר"). העובדים התבקשו לציין את הערכתם על סולם מ-0 עד 4. 0= כלל לא, 1= במידה קטנה, 2= במידה מסוימת, 3= במידה רבה, 4= במידה רבה מאוד.
5. **תכיפות הקשר עם ההורים הביולוגיים** - משתנה זה נמדד על ידי שתי שאלות אשר בודקות את תכיפות ביקורי ההורים במסגרת ההשמה החוץ ביתית ואת תכיפות שיחות הטלפון של הילדים עימם. כלומר, תכיפות גבוהה של מפגשים בין הילד והוריו תהיה מוגדרת כ"לפחות פעם בשבוע" ועד לפחות פעם בשבועיים, לעומת תכיפות נמוכה אשר תוגדר כ"פעם בחודש" או "לעיתים רחוקות יותר או כלל לא". תכיפות גבוהה של שיחות טלפון תוגדר כ"כל יום או כמעט כל יום" וכ"פעם או פעמיים בשבוע", לעומת תכיפות נמוכה אשר תוגדר כ"פעם בשבועיים עד פעם בחודש" או "לעיתים רחוקות יותר או כלל לא" (בנבנישתי ושיף, 2003). במחקר זה נדרשו העובדים לענות בנפרד לגבי שני ההורים.

- סולם התשובות האפשרי על שאלת תכיפות המפגשים עם ההורה הביולוגי נע מ1 עד 4 : 1 = לפחות פעם בשבוע, 2 = לפחות פעם בשבועיים, 3 = פעם בחודש, 4 = לעיתים רחוקות יותר או בכלל לא. סולם התשובות האפשרי על שאלת תכיפות הטלפונים עם ההורה הביולוגי נע מ1 עד 4 : 1 = כל יום או כמעט כל יום, 2 = פעם או פעמיים בשבוע, 3 = פעם בשבועיים עד פעם בחודש, 4 = לעיתים רחוקות יותר או כלל לא.
- שאלות אלו שימשו בבחינת שאלת תכיפות הקשר בכמה מחקרים אשר נערכו בארץ על ילדי השמות חוץ ביתיות (בנבנישתי ושיף, 2003 ; זק, 2001 ; צומן, 2003).
6. **איכות הקשר עם ההורים הביולוגיים** - נבחן על פי חמש שאלות : "בשנה האחרונה באיזו מידה ההורים מגיעים לפעילויות או לאירועים המתקיימים במעון (משפחת האומנה)?" (מ "מגיעים לכל אירוע או פעילות" (1) ל "בכלל לא מגיעים" (5)); "באיזו מידה ההורים מקנים לילד חום" ("במידה רבה מאד" (1) עד "בכלל לא נותנים לילד חום" (5)); "ככל הידוע לך, האם ההורים קונים לילד דברים (בגדים, ממתקים וכו'...)?" ("תמיד" (1) עד "בכלל לא" (5)); "ככל הידוע לך, האם הילד משאיר חפצים אישיים בבית הוריו" ("תמיד" (1) עד ל "בכלל לא" (5)). השאלה האחרונה הייתה שאלה כללית יותר "איך אתה מעריך את איכות הקשר של הילד עם הוריו" ("טובה מאד" (1) ל "גרועה, ההורים מחבלים בהתפתחותו של הילד" (6)). המהימנות בין פריטים לארבע השאלות הראשונות (α) היא 0.65. ולכל חמש השאלות היא : 0.73. (בנבנישתי ושיף, 2004).
7. **מעורבות העובד הסוציאלי** - נבחן על ידי 5 שאלות אשר נבנו לשם מחקר זה. ההיגדים בחנו הן את הקשר של הצעיר והן את הקשר של הוריו עם העובד הסוציאלי על סולם מ-1 עד 4 : 1 = כל שבוע, 2 = פעם בשבועיים, 3 = פעם בחודש, 4 = לעיתים רחוקות יותר. כמו כן נדרשו העובדים לציין האם יש להם חלק פעיל בהכנת הצעיר לחיים העצמאיים והאם מתקיים קשר טיפולי בינם ובין הוריו ובאיזו תדירות. גם כלי זה נבנה על סמך הספרות בתחום אך אין מידע לגבי מהימנותו ותקפותו.
8. **איכות הקשר בין הורי האומנה לילד** - נבחנה באמצעות הכלי של שפר (Schafer, 1965) על Children's Reports of Parent Behavior Inventory CRPBI). גם כלי זה עבר הסבה למילוי על ידי העובד הסוציאלי והוא כולל 28 היגדים המתייחסים לאיכות הקשר שבין ההורה האומן/ הורה המשפחתון לילדו על פי שני ממדים : קבלה (לדוגמה, "הורי האומנה תמיד מקשיבים לרעיונות של הצעיר או לדעותיו"), ודחייה (לדוגמה, "הורי הבית תמיד רואים את החסרונות שבצעיר"). טווח התשובות בכל אחד מההיגדים נע בין 1 (נכון) לבין 3 (לא נכון). בכלי זה נעשה שימוש לבחינת יחסי מדריך-ילד (צומן, 2003) והורי בית במשפחתונים-ילד (שיף, לובל-לדרר ותלמידים, 2004). ובמחקרם של בנבנישתי ושיף (2006) על ילדי האומנה. המהימנות בין פריטים (אלפא קרוונבך) במחקר הנוכחי הייתה 0.92. להיגדים המתייחסים לממד של קבלה, ו 0.90. לממד של היעדר דחייה. במסגרת המחקר הנוכחי אשתמש בנוסח מקוצר של כלי זה, שמהימנותו אינה ידועה עדיין.
9. **הסתגלות** - כלי המחקר למדידת המשתנה הינו שאלון הנקרא - Short form Assessment for Children (SAC) שאלון זה הינו כלי הערכה, שפותח ע"י גליסון, המלגרן ופוסט (Glisson, Hemmelgarn, & Post, 2002) והמיועד למעקב אחר התפקוד הפסיכו-חברתי וההתנהגותי של ילדים בגילאים 5-18 במערכות רווחת הילד והתקון של בני נוער. הכלי תורגם לעברית

ותוקף על ידי בנבנישתי, עטר וחאגי' יחיא (2006). הכלי כולל 48 היגדים, מחציתם עוסקים במימד המוחצנות ומחציתם במימד המופנמות. מימד המוחצנות עוסק בהתנהגות תוקפנית, עבריינית ו-acting out. דוגמאות להיגדים השייכים למימד זה הן: "מתוכח הרבה", "משחית רכוש השייך לאחרים". מימד המופנמות, לעומת זאת, עוסק בהתנהגות דיכאונית, חרדה ומסתגרת. דוגמאות להיגדים השייכים למימד זה הן: "לא רוצה שישמו לב אליו", "מתבודד הרבה עם עצמו". ההיגדים מסודרים באופן רנדומאלי בשני טורים על דף אחד. סולם התשובות האפשרי לגבי כל היגד והיגד הינו מ-0 עד 2 : 0 = לא נכון, 1 = נכון במידה מסוימת או לפעמים נכון, 2 = נכון מאד או נכון לעיתים קרובות. כל מימד כולל, כאמור, 24 שאלות. על כן, טווח התשובות האפשרי על כל מימד לכל ילד נע בין 0-48. וטווח התשובות האפשרי על כל הכלי לכל ילד נע בין 0-96. ככל שסיכום הציון של הילד בכלי גבוה יותר, ההתנהגות שלו קיצונית יותר על אחד מן המימדים או על שניהם. מהימנותו של כלי המחקר SAC נבדקה הן בארה"ב (Glisson et al., 2002; Hemmelgarn,) (Glisson & Sharp, 2003) והן בארץ (בנבנישתי ואחרים, 2006) ונמצאה כמהימנות סבירה עד גבוהה ($\alpha=0.73-0.97$).

ממצאים

הממצאים יוצגו בשני שלבים. בשלב הראשון אתאר את התפלגות משתני המחקר. בחלק זה אציג את הממצאים בהשוואה בין צעירים שוהים במשפחתונים לאלו באומנה. כמו כן אשווה בין צעירים לצעירות. בשלב השני אבחן את השערות המחקר המתייחסות לקשרים שבין רמת המוכנות של הצעירים בתחומים השונים לבין המנבאים השונים.

א. מאפייני רקע של הצעיר ומשפחתו

א.1. רקע סוציו דמוגרפי

במדגם המתבגרים אשר שוהים במשפחתונים ובאומנה מולאו על ידי העובדים הסוציאליים 119 שאלונים על מתבגרים בני 16-18 שוהים במסגרות האומנה (49), המשפחתונים (59) וההוסטל לנערים של העמותה (11). המדגם כלל 51 צעירים (42.8%) ו-68 צעירות (57.2%). השאלונים מולאו על ידי העובד הסוציאלי במסגרת. לשם ניתוח הנתונים אוחדו נתוני המשפחתונים וההוסטל והם מוצגים כמקשה אחת. מהנתונים עולה כי גילם הממוצע של הצעירים הוא 16.77 (ס.ת. 0.88). כמעט מחצית מהצעירים במדגם היו בני 16 בעת מילוי השאלונים (47%); 25.6% מהם היו בני 18, ו-24.8% היו בני 17.

בהשוואה בין סוגי המסגרות ובין בנים ובנות לא נמצאו הבדלים מובהקים בין הקבוצות. כמו כן, נבדק גילם של הצעירים כאשר נכנסו למסגרת החוץ ביתית לראשונה. מהנתונים עולה כי הגיל הממוצע בו נכנסו הצעירים למסגרת הוא 11.26 (ס.ת. 3.96). בהשוואה בין שני סוגי המסגרות נמצא כי הגיל הממוצע בו נכנסו צעירים האומנה למסגרת לראשונה (ממוצע – 9.27, ס.ת. 4.64) צעיר יותר באופן מובהק מגיל הכניסה למסגרת של צעירי המשפחתונים (ממוצע – 12.63, ס.ת. 2.68) $(t(115)=-4.958, p<0.001)$. בהשוואה בין הצעירים והצעירות במסגרות לא נמצאו הבדלים מובהקים.

לוח א1 מראה את התפלגות הצעירים לפי מגדר.

לוח א1: התפלגות הצעירים הנמצאים במסגרות לפי מגדר (n=119).

מגדר		אומנה	משפחתון	סה"כ
זכר	שכיחות	26	25	51
	%	53.1	35.7	42.9
נקבה	שכיחות	23	45	68
	%	46.9	64.3	57.1
סה"כ	שכיחות	49	70	119
	%	100	100	100

המדגם כולל 68 בנות (57.1%) ו-51 בנים (42.9%). ניתן לראות כי באומנה אין הבדל משמעותי בין מספר הבנים (53.1%) והבנות (46.9%), בעוד במשפחתונים יש מספר גבוה יותר של

בנות (64.3%) לעומת הבנים (35.7%), למרות שההבדל בין המסגרות לא נמצא מובהק בעריכת מבחן חי בריבוע ($\chi^2(1) = 3.542, p=0.06$).

לוח 2א מראה את התפלגות ארצות הלידה של הצעירים במסגרות המשפחתונים והאומנה. לשם הצגת הנתונים אוחדו כל מדינות חבר העמים לשעבר (ילידי רוסיה, אוקראינה וקווקז) לקבוצה אחת הן בהצגת נתונים אלו והן בהצגת ארצות הלידה של הורי הצעירים. מתוך נתוני המדגם עולה כי אין הבדלים מובהקים בין שני סוגי המסגרות ($\chi^2(3)=0.91, p=0.823$). ניתן לראות כי רוב הצעירים הן באומנה (71.4%) והן במשפחתונים (78.6%) הם ילידי הארץ וכי לאחריהם השכיחות הגבוהה ביותר היא של צעירים יוצאי חבר העמים.

לוח 2א: התפלגות ארץ הלידה של הצעירים לפי מסגרות (n=119)

ארץ לידה	שכיחות	אומנה	משפחתון	סה"כ
ישראל	שכיחות	35	55	90
	%	71.4	78.6	75.6
יוצאי חבר העמים	שכיחות	10	10	20
	%	20.4	14.3	16.8
אתיופיה	שכיחות	1	1	2
	%	2.0	1.4	1.7
אחר	שכיחות	3	4	7
	%	6.1	5.7	5.9
סה"כ	שכיחות	49	70	119
	%	100	100	100

לוח 3א מציג את התפלגות ארצות הלידה של אבות הצעירים. לא נמצא הבדל מובהק בין סוגי המסגרות השונות לגבי ארץ הלידה של האבות ($\chi^2(3)=1.498, p=0.683$). מתוך הנתונים ניתן לראות כי השכיחות הגבוהה ביותר של ארץ הלידה היא אבות ילדי הארץ, הן במשפחתונים (59.1%) והן באומנה (47.4%), השכיחות הגבוהה ביותר לאחר מכן היא של אבות אשר נולדו במדינות חבר העמים (אומנה- 26.3%, משפחתונים- 19.7%). נתון מעניין הוא כי בחמישה עשר מהשאלונים, 12.6% מכלל הנבדקים, לא הייתה ידועה ארץ הלידה של האב. זאת בנוסף לכך שבשלב איסוף השאלונים ברבים מהשאלונים נותרה שאלה זו ללא מענה והיה צורך לחזור אל העובדים הסוציאליים על מנת שישלימו את הנתון. כלומר, יתכן והנתונים החסרים בנושא זה מרמזים על דפוסי עבודה של העובדים שאינם מעמיקים לבדוק ולתעד את הרקע ההורי של הצעירים ובעיקר של האבות. נושא זה ראוי לבדיקה מיוחדת ולדיון עם אנשי המקצוע המטפלים בצעירים אלו.

לוח א3: התפלגות ארץ הלידה של אבות הצעירים (n=104).

סה"כ	משפחתון	אומנה		
57	39	18	שכיחות	ישראל
54.8	59.1	47.4	%	
23	13	10	שכיחות	יוצאי חבר העמים
22.1	19.7	26.3	%	
4	2	2	שכיחות	אתיופיה
3.8	3	5.3	%	
20	12	8	שכיחות	אחר
19.2	18.2	21.1	%	
104	66	38	שכיחות	סה"כ
100	100	100	%	

לוח א4 מציג את התפלגות ארצות הלידה של אימהות הצעירים. לא נמצאו הבדלים מובהקים בין שני סוגי המסגרות במשתנה זה ($\chi^2(3)=2.493, p=0.477$). גם כאן ניתן לראות כי השכיחות הגבוהה ביותר היא של אימהות אשר נולדו בארץ, הן באומנה (63.4%) והן במשפחתונים (64%). השכיחות הגבוהה לאחר מכן הייתה מדינות חבר העמים לשעבר (אומנה- 26.8%, משפחתונים- 20%). גם לגבי ארץ המוצא של האמהות בהרבה שאלונים היה מידע חסר, אך מעט פחות מאשר במקרה האבות אשר ברבים מהמקרים לילדים לא היה קשר עימם או שלא הכירו אותם.

לוח א4: התפלגות ארץ הלידה של אימהות הצעירים (n=111)

סה"כ	משפחתון	אומנה		
71	45	26	שכיחות	ישראל
64.0	64.3	63.4	%	
25	14	11	שכיחות	יוצאי חבר העמים
22.5	20.0	26.8	%	
4	2	2	שכיחות	אתיופיה

סה"כ	משפחתון	אומנה		
3.6	2.9	4.9	%	
11	9	2	שכיחות	אחר
9.9	12.9	4.9	%	
111	70	41	שכיחות	סה"כ
100	100	100	%	

לוח א5 מציג את התפלגות דת הצעירים לפי סוגי המסגרות. מהלוח ניתן לראות כי בשני סוגי המסגרות השכיחות הגבוהה ביותר היא של צעירים יהודים (אומנה- 81.6%, משפחתונים- 94.3%) ללא הבדלים מובהקים בין המסגרות ($\chi^2(3)=7.23, p=0.065$). במקרים בהם צוינה הדת כ"אחר" הכוונה הייתה או כאשר לא היה ידוע מה היא הדת או במקרים בהם אם הצעיר הייתה יהודיה והאב מוסלמי, כך שבעיני כל אחת מהדתות הצעיר היה שייך אליה. ניתן לראות שבשני סוגי המסגרות היו מעט מאוד צעירים שאינם יהודים, במקרה של הצעירים המוסלמים דובר באומנה אצל קרובי משפחה אשר לקחו את הצעירים אליהם לאחר שאחד או שני ההורים נפטרו.

לוח א5: התפלגות דתם של הצעירים לפי סוגי המסגרות (n=119):

דת		אומנה	משפחתון	סה"כ
יהודי	שכיחות	40	66	106
	%	81.6	94.3	89.1
מוסלמי	שכיחות	4	0	4
	%	8.2	0	3.4
נוצרי	שכיחות	3	3	6
	%	6.1	4.3	5.0
אחר	שכיחות	2	1	3
	%	4.1	1.4	2.5
סה"כ	שכיחות	49	70	119
	%	100	100	100

א.2. מאפייני ההשמה

חלק זה בחן את המאפיינים של השהות של הצעיר בהשמה. לוח א6 מציג את מספר האחים של הצעירים אשר שוהים עימם באותה מסגרת השמה חוץ ביתית. לא נמצאו הבדלים מובהקים בין שני סוגי המסגרות לגבי משתנה זה ($\chi^2(3)=4.153, p=0.386$). מהלוח ניתן לראות כי השכיחות הגבוהה ביותר היא של צעירים אשר להם אין אחים במסגרת ההשמה, הן במשפחתונים (74.3%) והן באומנה (81.6%). עם זאת, במשפחתונים כ-17.1% מהצעירים חיו עם אח אחד באותו משפחתון, לעומת 6.1% מהאומנה.

לוח א6: התפלגות מספר האחים של הצעירים השוהים איתם במסגרת ההשמה (n=119)

סה"כ	משפחתון	אומנה		
92	52	40	שכיחות	אין אחים
77.3	74.3	81.6	%	
15	12	3	שכיחות	אח אחד
12.6	17.1	6.1	%	
10	5	5	שכיחות	שניים
8.4	7.1	10.2	%	
2	1	1	שכיחות	שלושה ומעלה
1.7	1.4	2.0	%	
119	70	49	שכיחות	סה"כ
100	100	100	%	

לוח א7 מציג את התפלגות שנות השהות של הצעירים במסגרות ההשמה הנוכחיות. בהשוואה בין מספר שנות השהות של הצעירים בשני סוגי המסגרות נמצא כי בממוצע הצעירים בכל המסגרות שהו כחמש וחצי שנים במסגרת בעת מילוי השאלון (ס.ת. 4.08), בחלוקה לפי המשפחתונים והאומנה נראה כי באומנה הממוצע הוא 7.63 (ס.ת. 4.83) לעומת הממוצע במשפחתונים שהיה 4.15 (ס.ת. 2.67). הבדלים אלו במספר שנות השהות של הצעירים בשני סוגי המסגרות נמצאו מובהקים ($t(117)=5.02, p<0.01$). מהלוח ניתן לראות כי השכיחות הגבוהה ביותר בקרב צעירי המשפחתונים (22.9%) היא שהות של עד שנה במשפחתון. לעומת זאת, השכיחות הגבוהה ביותר בקרב צעירי האומנה (10.2%) היא של שהות של שנתיים באומנה. כמו כן ניתן לראות כי במשפחתונים אין צעירים השוהים במסגרת למעלה מ-10 שנה, בעוד שכשליש מצעירי האומנה שוהים במשפחת אומנה יותר מעשר שנים. בבדיקה נוספת מצאתי שחלק מהצעירים באומנה נמצאים במסגרת כמעט מיום היוולדם.

לוח א7: התפלגות שנות השהות של הצעירים במסגרת ההשמה הנוכחית (n=119)

מחזור	סה"כ	משפחתון	אומנה		
	20	16	4	שכיחות	1
16.8	16.8	22.9	8.2	%	
	13	8	5	שכיחות	2
27.7	10.9	11.4	10.2	%	
	11	8	3	שכיחות	3
37	9.2	11.4	6.1	%	
	10	7	3	שכיחות	4
45.4	8.4	10	6.1	%	
	16	12	4	שכיחות	5
58.8	13.4	17.1	8.2	%	
	8	4	4	שכיחות	6
65.5	6.7	5.7	8.2	%	
	8	5	3	שכיחות	7
72.3	6.7	7.1	6.1	%	
	8	5	3	שכיחות	8
79	6.7	7.1	6.1	%	
	7	3	4	שכיחות	9
84.9	5.9	4.3	8.2	%	
	18	2	16	שכיחות	10
100	15.1	2.9	32.7	%	
	119	70	49	שכיחות	סה"כ
	100	100	100	%	

לוח א8 מראה את התפלגות מספר מסגרות ההשמה בהן שהו הצעירים. ניתן לראות כי השכיחות הגבוהה ביותר של מסגרות השמה חוץ ביתיות היא שהייה במסגרת אחת (60%), הן

במשפחתונים (69.7%) והן באומנה (46.9%). השכיחות הגבוהה ביותר לאחריה היא שהייה בשתי מסגרות השמה (27%) הן במשפחתונים (18.2%) והן באומנה (38.8%). נערך מבחן T על מנת לבחון האם קיימים הבדלים במספר המסגרות שבהן שהו הצעירים באומנה ובמשפחתונים. מהמבחן עולה כי אין הבדל מובהק במספר המסגרות בהן שהו הצעירים בשני סוגי המסגרות ($t(113)=1.473, p=0.144$).

לוח א8: התפלגות מספר מסגרות השמה (n=115)

מספר מסגרות		אומנה	משפחתון	סה"כ	אחוז מצטבר
1	שכיחות	23	46	69	
	%	46.9	69.7	60	
2	שכיחות	19	12	31	
	%	38.8	18.2	87	
3	שכיחות	3	4	7	
	%	6.1	6.1	93	
4	שכיחות	4	4	8	
	%	8.2	6.1	100	
סה"כ	שכיחות	49	66	115	
	%	100	100	100	

לוח א9 מציג את התפלגות מספר השנים במסגרות חוץ ביתיות קודמות. מהלוח עולה כי למרבית הצעירים מסגרת השמה זו היא מסגרת השמה ראשונה, כלומר הם שהו 0 שנים במסגרות קודמות, הן במשפחתונים (70.1%) ובאומנה (45.8%), בממוצע נמצא כי הצעירים שהו במסגרות השמה חוץ ביתיות אחרות 1.397 שנים עם סטיית תקן של 2.549 שנים.

לוח א9: התפלגות מספר השנים במסגרות חוץ ביתיות קודמות (n=115)

		אומנה	משפחתון	סה"כ	% מצטבר
לא שהו במסגרות קודמות	שכיחות	22	47	69	
	%	45.8	70.1	60	
עד שנה	שכיחות	9	5	14	

מזטבר %	סה"כ	משפחתון	אומנה		
72.2	12.2	7.5	18.8	%	
	20	9	11	שכיחות	שנתיים-ארבע
89.6	17.4	13.4	22.9	%	
	8	4	4	שכיחות	חמש-שבע
96.5	7.0	6.0	8.3	%	
	4	2	2	שכיחות	שמונה+
100	3.5	3.0	4.2	%	
	115	67	48	שכיחות	סה"כ
	100	100	100	%	

א.3. תפקוד ובעיות ההורים

חלק זה מתאר מאפיינים שונים של ההורים הקשורים למידת נגישותם לצעירים ולקשיים שעמם ההורים עצמם מתמודדים. זאת, כדי לבחון בהמשך האם יש קשר בין מאפייני תפקוד ההורים למידת המוכנות של הצעירים.

לוח א10 מציג את התפלגות מקום הימצאותם של אבות הצעירים. מהלוח ניתן לראות כי השכיחות הגבוהה ביותר של מקום הימצאו של האב היא "חי בארץ", הן בקרב צעירי המשפחתונים (80%) והן בקרב צעירי האומנה (53.1%). עם זאת, בבחינת השכיחות נמצאו הבדלים מובהקים בין שני סוגי המסגרות ($\chi^2(3)=11.17, p<0.05$) ואכן, ניתן לראות כי בקרב צעירי האומנה נמצאה שכיחות גבוהה של צעירים אשר אביהם נפטר (22.4%) וצעירים אשר לא ידוע היכן אביהם (16.3%), לעומת אחוזים נמוכים יותר בקרב אבות צעירי המשפחתונים. כלומר, לצעירים רבים יותר מהאומנה אין דמות אב בחייהם.

לוח א10: התפלגות מקום הימצאם של אבות הצעירים במסגרות (n=119)

היכן האב		אומנה	משפחתון	סה"כ
לא ידוע מי האב או שלא ידוע היכן הוא	שכיחות	8	6	14
	%	16.3	8.6	11.8
נפטר	שכיחות	11	4	15
	%	22.4	5.7	12.6
חי בחו"ל	שכיחות	4	4	8

היכן האב		אומנה	משפחתון	סה"כ
	%	8.2	5.7	6.7
חי בארץ	שכיחות	26	56	82
	%	53.1	80.0	68.9
סה"כ	שכיחות	49	70	119
	%	100	100	100

לוח 11 מציג את מצבם המשפחתי של אבות הצעירים. מלוח ניתן לראות כי קיימים הבדלים מובהקים במצבם המשפחתי של אבות הצעירים בשני סוגי המסגרות (במקביל לנתונים לגבי מקום הימצאו של אבי הצעיר בקרב צעירי האומנה, $\chi^2(4)=23.167, p<0.01$). השכיחות הגבוהה ביותר של "מצב משפחתי" היא של אבות צעירים אשר לא ידוע היכן הם או שהמידע לגביהם לא רלוונטי (61.2%), לעומת 20% מאבות צעירי המשפחתונים. הבדל משמעותי נוסף נמצא לגבי אבות אשר עדיין נשואים לאם הצעיר, בין צעירי האומנה (10.2%) ובין אבות צעירי המשפחתונים (28.6%), ובין שכיחות האבות אשר נשואים לאישה אחרת (אומנה- 8.2%, משפחתונים- 24.3%).

לוח 11: התפלגות מצבם המשפחתי של אבות הצעירים (n=119)

מצב משפחתי	שכיחות	אומנה	משפחתון	סה"כ
נשוי לאם הצעיר	שכיחות	5	20	25
	%	10.2	28.6	21
נשוי/חי עם אדם אחר	שכיחות	4	17	21
	%	8.2	24.3	17.6
אינו נשוי	שכיחות	10	18	28
	%	20.4	25.7	23.5
לא ידוע/לא רלבנטי	שכיחות	30	14	44
	%	61.2	20	37
אלמן	שכיחות	0	1	1
	%	0	1.4	0.8

מצב משפחתי		אומנה	משפחתון	סה"כ
סה"כ	שכיחות	49	70	119
	%	100	100	100

לוח 12 מציג את התפלגות מקום הימצאן של אמהות הצעירים. מהלוח ניתן לראות כי השכיחות הגבוהה ביותר של מקום הימצאות האם היא "חיה בארץ", הן בקרב אימהות צעירי המשפחתונים (87.1%) והן בקרב אימהות צעירי האומנה (59.2%). עם זאת, בבחינת השכיחות נמצאו הבדלים מובהקים בין שני סוגי המסגרות ($\chi^2(3)=16.212, p<0.01$) ואכן, ניתן לראות כי בקרב אימהות צעירי האומנה נמצאה גם כן, בדומה לאבות הצעירים (ראו לוח א10), שכיחות גבוהה של צעירים אשר אימם נפטרה (30.6%) לעומת 5.7% מאימהות צעירי המשפחתונים.

לוח א12: התפלגות מקום הימצאותן של אימהות הצעירים (n=119)

היכן האם		אומנה	משפחתון	סה"כ
נפטרה	שכיחות	15	4	19
	%	30.6	5.7	16.0
חיה בחו"ל	שכיחות	4	2	6
	%	8.2	2.9	5.0
לא ידוע היכן היא	שכיחות	1	3	4
	%	2.0	4.3	3.4
חיה בארץ	שכיחות	29	61	90
	%	59.2	87.1	75.6
סה"כ	שכיחות	49	70	119
	%	100	100	100

לוח 13 מציג את מצבן המשפחתי של אימהות הצעירים. במקביל לנתונים לגבי מקום המצאה של אם הצעיר בקרב צעירי האומנה, השכיחות הגבוהה ביותר היא של צעירים אשר לא ידוע היכן אימם או שהמידע לגביה לא רלוונטי (35.4%), לעומת 11.4% מאמהות צעירי המשפחתונים. הבדל משמעותי נוסף הוא של אימהות שאינן נשואות (אומנה- 33.3% לעומת משפחתונים- 45.7%), כלומר, אחוז האימהות החד הוריות בקרב המשפחתונים גבוה יותר. במעט מאוד שאלונים צוין מצב משפחתי "אחר" (4.2%). בשאלונים אלו צוין: אם חד הורית, האם מתגוררת עם חמותה, חיה עם ידוע בציבור, אלמנה וגרושה. ניתן לראות כי קיימים הבדלים מובהקים במצבן המשפחתי של אמהות הצעירים בשני סוגי המסגרות ($\chi^2(4)=14.223, p<0.01$).

לוח 13: התפלגות מצבן המשפחתי של אימהות הצעירים (n=119)

מצב משפחתי		אומנה	משפחתון	סה"כ
שכיחות	נשואה לאבא של הצעיר	5	20	25
%		10.4	28.6	21.2
שכיחות	נשואה/ חיה עם אדם אחר	8	7	15
%		16.7	10.0	12.7
שכיחות	אינה נשואה	16	32	48
%		33.3	45.7	40.7
שכיחות	אחר	2	3	5
%		4.2	4.3	4.2
שכיחות	לא ידוע/לא רלבנטי	17	8	25
%		35.4	11.4	21.2
שכיחות	סה"כ	48	70	118
%		100	100	100

לוח 14 מציג את התפלגות הבעיות בתפקוד האב של הצעירים בשני סוגי המסגרות. בעיות אשר זכו לשכיחות גבוהה בקרב אבות צעירי שתי המסגרות היו בעיות סמים ואלכוהול (אומנה- 18.4%, משפחתונים- 20%), בעיות עבריינות בקרב אבות צעירי המשפחתונים (18.6%) ובעיות בריאות קשות/ נכות (אומנה- 14.3%, משפחתונים- 15.7%). בבדיקה להבדלים מובהקים בין שני סוגי המסגרות נמצאו הבדלים מובהקים בציון בעיות כלכליות של האב, $(x^2(1)=21.237, p<0.01)$ כאשר במשפחתונים צוינה בעיה זו בקרב 41 מאבות הצעירים (58.6%) בעוד באומנה צוינה בעיה זו רק בקרב 8 מהאבות (16.3%). ככלל, בעיה זו הייתה בשכיחות הגבוהה ביותר מבין הבעיות השונות (41.2%).

לוח 14: התפלגות בעיות בתפקוד האב (n=119)

בעיות בתפקוד האב		אומנה	משפחתון	סה"כ	חי בריבוע
שכיחות	בעיות כלכליות	8	41	49	$(x^2(1)=21.237, p<0.01)$
%		16.3	58.6	41.2	
שכיחות	בעיות עבריינות	6	13	19	$(x^2(1)=0.86, p=0.354)$

בעיות בתפקוד האב	אומנה	משפחתון	סה"כ	חי בריבוע
%	12.2	18.6	16.0	
שכיחות	9	14	23	($\chi^2(1)=0.049$, $p=0.824$)
%	18.4	20.0	19.3	
שכיחות	3	6	9	($\chi^2(1)=0.247$, $p=0.619$)
%	6.1	8.6	7.6	
שכיחות	7	11	18	($\chi^2(1)=0.046$, $p=0.831$)
%	14.3	15.7	15.1	

לוח 15 מציג את התפלגות מספר בעיות האב אשר צוינו על ידי העובדים הסוציאליים. באופן כללי ניתן לראות כי בקרב יותר ממחצית אבות הצעירים או שלא צוינה אף בעיה או שצוינה רק בעיה אחת. בנוסף, רק בקרב 5% מאבות הצעירים צוינו ארבע בעיות. נמצאו הבדלים מובהקים במספר הבעיות אשר צוינו על ידי העובדים בשני סוגי המסגרות ($t(117)=-2.708$, $p<0.01$). מהלוח ניתן לראות כי השכיחות הגבוהה ביותר שצוינה בקרב האבות של צעירי האומנה היא ללא בעיות (42.9%) לעומת שכיחות של 24.3% בקרב אבות צעירי המשפחותונים. שכיחות זו נמוכה יותר מזו שצוינה בקרב אבות צעירים אלו בציון בעיה אחת (27.1%) ושתי בעיות (28.6%). בקרב אבות צעירי האומנה נמצאה שכיחות גבוהה גם בציון בעיה אחת (32.7%), לעומת שכיחות נמוכה יותר בציון שתי בעיות (14.3%).

לוח 15: התפלגות מספר בעיות האב (n=119)

מספר בעיות מסומנות	שכיחות	אומנה	משפחתון	סה"כ	% מצטבר
0	שכיחות	21	17	38	
	%	42.9	24.3	31.9	
1	שכיחות	16	19	35	
	%	32.7	27.1	29.4	61.3
2	שכיחות	7	20	27	
	%	14.3	28.6	22.7	84.0
3	שכיחות	4	9	13	
	%	8.2	12.9	10.9	95.0

מספר בעיות מסומנות	מספר בעיות			סה"כ	% מצטבר
	שכיחות	אומנה	משפחתון		
4	1	5	6		
%	2.0	7.1	5.0	100.0	
סה"כ	49	70	119		
%	100	100	100		

לוח א16 מציג את התפלגות הבעיות בתפקוד האם של הצעירים בשני סוגי המסגרות. בעיות אשר זכו לשכיחות גבוהה בקרב אימהות הצעירים היו בעיות כלכליות (אומנה- 22.4%, משפחתונים- 61.4%), בעיות סמים/אלכוהול בקרב אימהות צעירי האומנה (24.5%) ובעיות בריאות קשות/ נכות בקרב האימהות בשני סוגי המסגרות (אומנה- 20.4% משפחתונים- 24.3%). בבדיקה להבדלים מובהקים בין שני סוגי המסגרות נמצאו הבדלים מובהקים בציון בעיות כלכליות של האם, ($\chi^2(1)=17.669, p<0.01$), כאשר במשפחתונים צוינה בעיה זו בקרב 54 מאימהות הצעירים (61.4%) בעוד באומנה צוינה בעיה זו רק בקרב 11 מהאמהות (22.4%). הבדל מובהק נוסף נמצא בציון בעיות סמים/אלכוהול, ($\chi^2(1)=4.510, p<0.05$) כאשר במשפחתונים צוינה בעיה זו בקרב 7 אימהות (10.0%), בעוד באומנה צוינה בעיה זו בקרב 12 אימהות (24.5%).

לוח א16: התפלגות בעיות בתפקוד האם (n=119):

בעיות בתפקוד האם	אומנה	משפחתון	סה"כ	חי בריבוע
בעיות כלכליות	11	43	54	($\chi^2(1)=17.669, p<0.01$)
%	22.4	61.4	45.4	
בעיות עבריינות	5	5	10	($\chi^2(1)=0.351, p=0.554$)
%	10.2	7.1	8.4	
סמים/אלכוהול	12	7	19	($\chi^2(1)=4.510, p<0.05$)
%	24.5	10.0	16.0	
בכלא	2	2	4	($\chi^2(1)=0.133, p=0.715$)
%	4.1	2.9	3.4	
בעיות בריאות קשות/ נכות	10	17	27	($\chi^2(1)=0.247, p=0.619$)
%	20.4	24.3	22.7	
זנות	2	6	8	($\chi^2(1)=0.927, p=0.336$)

חי בריבוע	סה"כ	משפחתון	אומנה	בעיות בתפקוד האם	
	6.7	8.6	4.1	%	

לוח א17 מציג את התפלגות מספר בעיות האם אשר צוינו על ידי העובדים הסוציאליים. לא נמצאו הבדלים מובהקים במספר הבעיות אשר צוינו על ידי העובדים בשני סוגי המסגרות (t = -1.605, p=0.112). מהלוח ניתן לראות כי השכיחות הגבוהה ביותר שצוינה לגבי אימהות צעירי האומנה היא בעיה אחת (44.9%) לעומת שכיחות של 27.1% בקרב אימהות צעירי המשפחתונים, שהינה שכיחות נמוכה יותר מזו שצוינה בקרב אימהות צעירים אלו בציון שתי בעיות (44.3%). בקרב אימהות צעירי האומנה נמצאה שכיחות גבוהה גם בציון בעיה אחת (24.5%), לעומת שכיחות נמוכה יותר בציון שתי בעיות (20.4%). באופן כללי ניתן לראות כי בקרב מעט למעלה ממחצית מאימהות הצעירים או שלא צוינה אף בעיה או שצוינה רק בעיה אחת. בנוסף, רק בקרב 1.7% מהאימהות צוינו ארבע בעיות.

לוח א17: התפלגות מספר בעיות האם (n=119)

מספר בעיות מסומנות	שכיחות	אומנה	משפחתון	סה"כ	% מצטבר
0	שכיחות	12	14	26	
	%	24.5	20.0	21.8	21.8
1	שכיחות	22	19	41	
	%	44.9	27.1	34.5	56.3
2	שכיחות	10	31	41	
	%	20.4	44.3	34.5	90.8
3	שכיחות	4	5	9	
	%	8.2	7.1	7.6	98.3
4	שכיחות	1	1	2	
	%	2.0	1.4	1.7	100
סה"כ	שכיחות	49	70	119	
	%	100	100	100	

ב. מקורות סביבתיים של משאבים ולחצים

לוח ב1 מציג את ממוצעי תשובות העובדים הסוציאליים בהערכה עד כמה כל אחד מההורים הביולוגיים, והמשפחה המורחבת של הצעירים מהווים עבורם מקורות סביבתיים של משאבים ולחצים. העובדים הסוציאליים התבקשו להעריך כל אחד מהגורמים על סולם בין 0 ל-4, כאשר 0=כלל לא, 1=במידה קטנה, 2=במידה מסוימת, 3=במידה רבה ו-4=במידה רבה מאוד.

הגורמים מחולקים כך ששלושת השאלות הראשונות מתארות גורמים המשמשים כמשאבים עבור הצעירים ושלושת השאלות האחרות מתארות גורמי לחץ עבורם. מהלוח ניתן לראות כי העובדים הסוציאליים העריכו באופן כללי כי המשפחות הביולוגיות של הצעירים לא מהוות מקור לתמיכה עבורם. בהשוואה בין שני ההורים הביולוגיים והמשפחה המורחבת ניתן לראות כי אבות הצעירים הוערכו בשלושת השאלות על משאבים הניתנים לצעירים כאלו אשר מהווים הכי פחות מקור למשאבים אלו. בעיקר בשאלה על יכולת לספק לצעיר מסגרת מגורים נורמטיבית (ממוצע- 0.62, ס.ת. 1.05), למרות שלמעשה גם האימהות והמשפחה המורחבת לא קיבלו הערכות גבוהות בשאלה זו. ניתן לראות כי המשפחה המורחבת הוערכה כזו אשר מעניקה לצעירים הכי הרבה תמיכה חיובית (ממוצע 1.82, ס.ת. 1.36). אימהות הצעירים זכו להערכה הגבוהה יותר בשאלות על סיפוק משאבים אינסטרומנטאליים (ממוצע- 1.19, ס.ת. 1.35) ומסגרת מגורים נורמטיבית (ממוצע- 1.00, ס.ת. 1.21).

בשאלות בהן נשאלו העובדים לגבי לחצים אותם חווים הצעירים ממשפחתם הביולוגית ניתן לראות מהלוח כי אימהות הצעירים זכו להערכות הגבוהות יותר בשלושת השאלות, כלומר הן מהוות יותר מקור ללחץ מאשר האבות ומהמשפחה המורחבת, בעיקר בגרימת לחץ וקשיים רגשיים לצעירים (ממוצע- 2.82, ס.ת. 1.16) וסיכון התפתחותו הנורמטיבית של הצעיר (ממוצע- 2.08, ס.ת. 1.46). גם אבות הצעירים זכו להערכות גבוהות יחסית בשאלות אלו ואילו המשפחה המורחבת קיבלה הערכות נמוכות יחסית, כלומר בהשוואה להורים הביולוגיים המשפחה המורחבת מהווה הכי פחות מקור ללחצים.

לוח ב1: ממוצעים (ס.ת.) של מקורות סביבתיים של משאבים ולחצים

משפחה מורחבת	אם	אב	
(1.36) 1.82	(1.11) 1.12	(1.11) 0.86	מהווה מקור תמיכה חיובי
(1.23) 0.85	(1.35) 1.19	(1.24) 0.89	מהווה מקור למשאבים אינסטרומנטאליים
(1.39) 0.96	(1.21) 1.00	(1.05) 0.62	מציע מסגרת מגורים נורמטיבית
(1.36) 1.46	(1.16) 2.82	(1.50) 2.23	גורם ללחץ ומתח/קשיים רגשיים לצעיר
(1.01) 0.53	(1.35) 1.14	(1.23) 0.66	מקור לקשיים מעשיים
(1.21) 0.82	(1.46) 2.08	(1.62) 1.80	מסכן את התפתחותו הנורמטיבית של הצעיר

ממוצעים וסטיות תקן על סולם : 0=כלל לא, 1=במידה קטנה, 2=במידה מסוימת, 3=במידה רבה ו-4=במידה רבה מאוד.

לוח 2 מצג את ממוצעי השאלות לפי חלוקה בין מקורות תמיכה ומקורות לחץ. בדיקת המהימנות הפנימית של ממוצעי השאלות הראתה רמת מהימנות גבוהה, למעט בממוצע מקורות סביבתיים של לחץ עבור הצעירים מאימהותיהם הביולוגיות (אלפא קרונבך = 0.626). מהלוח ניתן לראות כי את רמת התמיכה הגבוהה ביותר מקבלים הצעירים ממשפחתם המורחבת (ממוצע- 1.21, ס.ת. 0.94) ואילו את רמת התמיכה הנמוכה ביותר הם מקבלים מאבותיהם הביולוגיים (ממוצע- 0.79, ס.ת. 1.04). כמו כן, מהלוח עולה כי את רמת מקורות הלחץ הגבוהה ביותר של הצעירים היא מאימותיהם הביולוגיות (ממוצע- 2.02, ס.ת. 1.00), ואילו רמת הלחץ הנמוכה ביותר היא מהמשפחה המורחבת (ממוצע- 0.94, ס.ת. 1.02).

לוח 2: ממוצעים (ס.ת.) של מקורות תמיכה ומקורות לחץ

אלפא קרונבך	משפחה מורחבת/ אחים	אלפא קרונבך	אם ביולוגית	אלפא קרונבך	אב ביולוגי	
0.841	1.21 (1.16)	0.818	1.10 (1.05)	0.904	0.79 (1.04)	מקורות תמיכה (n=93-99)
0.806	0.94 (1.02)	0.626	2.02 (1.00)	0.708	1.58 (1.18)	מקורות לחץ (n=92-100)

ממוצעים וסטיות תקן על סולם: 0=כלל לא, 1=במידה קטנה, 2= במידה מסוימת, 3= במידה רבה ו- 4= במידה רבה מאוד.

לוח 3 מצג את ממוצעי מקורות הלחץ והתמיכה הסביבתיים אותם מקבלים הצעירים ממשפחתם הביולוגית לפי חלוקה בין צעירי המשפחותונים והאומנה. ניתן לראות כי מקור התמיכה החיובי הגבוה ביותר באופן יחסי ניתן לצעירים על ידי "אחים/משפחה מורחבת", הן במשפחותונים (ממוצע- 1.84, ס.ת. 1.26) והן באומנה (ממוצע- 1.79, ס.ת. 1.51). לעומת זאת, לגבי ההורים הביולוגיים נמצאו הבדלים מובהקים ברמת התמיכה החיובית הן של האבות הביולוגיים ($t(98) = -3.29, p < 0.01$) והן של האימהות הביולוגיות ($t(96) = -4.14, p < 0.01$), כלומר, רמת התמיכה החיובית של ההורים הביולוגיים במשפחותונים נמצאה גבוהה יותר מאשר זו באומנה. בבחינת המשפחה כמקור למשאבים אינסטרומנטאליים נמצאו הבדלים מובהקים בין שני סוגי המסגרות הן ברמת התמיכה האינסטרומנטאלית של האימהות הביולוגיות ($t(95) = -5.45, p < 0.01$) והן ברמת התמיכה האינסטרומנטאלית של האבות הביולוגיים ($t(97) = -3.73, p < 0.01$), כלומר, רמת התמיכה האינסטרומנטאלית לה זוכים צעירי המשפחותונים מאימם הביולוגית (ממוצע 1.68, ס.ת. 1.39) ומאביהם הביולוגיים (ממוצע 1.23, ס.ת. 1.35) גבוהה מזו שלה זוכים צעירי האומנה מאימם הביולוגית (ממוצע- 0.31, ס.ת. 0.68) ומאביהם ביולוגיים (ממוצע- 0.32, ס.ת. 0.75). בבחינת המשפחה כמציעה לצעיר מסגרת מגורים נורמטיבית נמצאו הבדלים מובהקים הן בין האבות הביולוגיים בשתי המסגרות ($t(98) = -3.52, p < 0.01$) והן בין האמהות הביולוגיות ($t(95) = -4.87, p < 0.01$), כלומר, האבות הביולוגיים של צעירי המשפחותונים (ממוצע 0.89, ס.ת. 1.18) מציעים מסגרת מגורים נורמטיבית יותר לילדיהם מאשר ההורים הביולוגיים באומנה (ממוצע- 0.16, ס.ת. 0.55). כמו כן, האימהות הביולוגיות של צעירי המשפחותונים (ממוצע- 1.68, ס.ת. 1.39) מציעים מסגרת נורמטיבית יותר למגורים הן בהשוואה לאימהות האומנה (ממוצע- 0.29, ס.ת. 1.39) והן באופן יחסי אל מול כל שאר בני המשפחה עליהם נשאלו העובדים.

שלוש השאלות הבאות באו לבחון את מידת הלחץ לה גורמים בני המשפחה הביולוגית של הצעירים. השאלה הראשונה באה לבחון עד כמה גורמים בני המשפחה למתח וקשיים רגשיים של הצעיר. באופן כללי ניתן לראות כי האימהות הביולוגיות מוערכות ככאלו הגורמות למתח וקשיים רגשיים גבוהים יותר מאשר שאר בני המשפחה (ממוצע- 2.95, ס.ת. 1.02). אומנם, אימהות המשפחתונים זכו לציון גבוה יותר מאשר האימהות באומנה (ממוצע- 2.58, ס.ת. 1.36), אך הבדל זה לא נמצא מובהק. הבדלים מובהקים נמצאו בהשוואה בין האבות הביולוגיים בשתי המסגרות ($t(97)=-2.97, p<0.01$) ובהשוואה בין האחים/משפחה מורחבת ($t(91)=-3.45, p<0.01$). כלומר, האבות הביולוגיים במשפחתונים (ממוצע- 2.56, ס.ת. 1.39) גורמים ללחץ ומתח רגשי גבוה יותר אצל הצעיר מאשר האבות באומנה (ממוצע- 1.68, ס.ת. 1.53) וכך גם בקרב המשפחה המורחבת (משפחתון- ממוצע- 1.85, ס.ת. 1.31; אומנה- ממוצע- 0.92, ס.ת. 1.24).

השאלה השנייה בחנה עד כמה בני המשפחה מהווים מקור לקשיים מעשיים עבור הצעיר. ככלל, כל בני המשפחה זכו להערכות מאוד נמוכות בשאלה זו. כלומר, הערכת העובדים הייתה כי הם כמעט ואינם מהווים מקור לקשיים מעשיים עבור הצעיר (התשובות נעו ברובן בין 0= כלל לא ובין 1= במידה קטנה). כמו כן, לא נמצאו הבדלים מובהקים בין בני המשפחה בשני סוגי המסגרות. באופן כללי, הוערכו האימהות הביולוגיות במשפחתונים כאלו המהוות מקור לקשיים מעשיים גבוהים יותר עבור הצעיר (ממוצע- 1.31, ס.ת. 1.34) מאשר שאר בני המשפחה.

השאלה האחרונה נועדה לבחון עד כמה מסכנים בני המשפחה את התפתחותו הנורמטיבית של הצעיר. באופן כללי, ניתן לראות מהלוח כי האימהות הביולוגיות של צעירי המשפחתונים זכו לציון גבוה יותר מאשר שאר בני המשפחה (ממוצע- 2.23, ס.ת. 1.32), אך ללא הבדלים מובהקים בינן ובין אימהות האומנה. הבדל מובהק נמצא בהערכת העובדים את האחים/משפחה מורחבת בשני סוגי המסגרות ($t(87)=-2.99, p<0.01$). כלומר, האחים/משפחה מורחבת של צעירי המשפחתונים (ממוצע – 1.14, ס.ת. 1.27) נמצאו כמסכנים יותר את התפתחותו הנורמטיבית של הצעיר מאשר האחים/משפחה מורחבת של צעירי האומנה (ממוצע- 0.39, ס.ת. 1.00).

לוח 3: ממוצעים (ס.ת.) של מקורות סביבתיים של משאבים ולחצים לפי סוג המסגרת

אחים/ משפחה מורחבת		אם ביולוגית		אב ביולוגי		
משפחתון n=51-55	אומנה n=38-39	משפחתון n=62-63	אומנה n=34-36	משפחתון n=62-63	אומנה n=36-37	
1.84 (1.26)	1.79 (1.51)	*** 1.44 (1.15)	0.54 (0.78)	***1.13 (1.24)	0.41 (0.64)	מהווה מקור תמיכה חיובי
0.69 (0.93)	1.08 (1.55)	*** 1.68 (1.39)	0.31 (0.68)	*** 1.23 (1.35)	0.32 (0.75)	מהווה מקור למשאבים אינסטרומנטאליים
0.79	1.18	***1.40	0.29	*** 0.89	0.16	מציע מסגרת מגורים נורמטיבית

אחים/ משפחה מורחבת		אם ביולוגית		אב ביולוגי		
(1.17)	(1.64)	(1.23)	(0.75)	(1.18)	(0.55)	
*** 1.85 (1.31)	0.92 (1.24)	2.95 (1.02)	2.58 (1.36)	** 2.56 (1.39)	1.68 (1.53)	גורם ללחץ ומתח/קשיים רגשיים לצעיר
0.69 (1.04)	0.31 (0.95)	1.31 (1.34)	0.82 (1.34)	0.76 (1.28)	0.50 (1.16)	מקור לקשיים מעשיים (למשל, הצעיר צריך לטפל בו)
** 1.14 (1.27)	0.39 (1.00)	2.23 (1.32)	1.83 (1.65)	1.94 (1.54)	1.57 (1.76)	מסכן את התפתחותו הנורמטיבית של הצעיר

ממוצעים וסטיות תקן על סולם: 0 = כלל לא, 1 = במידה קטנה, 2 = במידה מסוימת, 3 = במידה רבה ו- 4 = במידה רבה מאוד.

* $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$ במבחני t להשוואת ממוצעים במדגמים בלתי תלויים.

לוח 4 מציג את הממוצעים של מקורות התמיכה והלחץ של הצעירים ממשפחותיהם הביולוגיות לפי מגדר. מהלוח ניתן לראות כי מלבד הבדל מובהק אחד לא נמצאו הבדלים בין הצעירים והצעירות. ההבדל שנמצא הוא באבות הביולוגיים כמהווים מקור לקשיים מעשים עבור הצעירים $(t(96)=2.147, p<0.05)$. כלומר, האבות מהווים יותר מקור לקשיים מעשיים לצעירים מאשר לצעירות.

לוח 4: ממוצעים (ס.ת.) של מקורות סביבתיים של לחצים ומשאבים לפי מגדר

אחים/ משפחה מורחבת		אם ביולוגית		אב ביולוגי		
בנות n=52-56	בנים n=37-38	בנות n=55-56	בנים n=41-43	בנות n=55-63	בנים n=44-45	
1.73 (1.27)	1.95 (1.49)	1.29 (1.14)	0.90 (1.05)	0.82 (1.14)	0.91 (1.08)	מהווה מקור תמיכה חיובי
0.78 (1.08)	0.95 (1.43)	1.25 (1.34)	1.10 (1.38)	0.76 (1.24)	1.04 (1.22)	מהווה מקור למשאבים אינסטרומנטאליים
0.96 (1.35)	0.95 (1.47)	0.95 (1.19)	1.07 (1.24)	0.51 (1.00)	0.76 (1.11)	מציע מסגרת מגורים נורמטיבית
1.53 (1.32)	1.37 (1.42)	2.88 (1.18)	2.74 (1.16)	2.11 (1.60)	2.38 (1.37)	גורם ללחץ ומתח/קשיים רגשיים לצעיר

אחים / משפחה מורחבת		אם ביולוגית		אב ביולוגי		
0.52 (0.91)	0.54 (1.17)	1.07 (1.35)	1.22 (1.37)	0.43 (0.98)	*0.95 (1.45)	מקור לקשיים מעשיים
0.94 (1.24)	0.65 (1.16)	2.07 (1.55)	2.10 (1.34)	1.61 (1.64)	2.02 (1.59)	מסכן את התפתחותו הנורמטיבית של הצעיר

ג'. קשר של הצעיר עם הוריו הביולוגיים

פרק זה יציג את הממצאים לגבי הערכות העובדים את תכיפות ואיכות הקשר של הצעירים במסגרות עם הוריהם הביולוגיים. העובדים התבקשו להעריך את תכיפות הקשר של הצעירים עם כל אחד מההורים לפי שלושה פריטים: תכיפות המפגשים עם ההורה, תכיפות שיחות הטלפון בין הצעיר וההורה והגעת ההורה לאירועים או פעילויות במסגרת.

תכיפות הקשר עם האב: מהממצאים עולה כי הערכת העובדים היא כי יותר ממחצית מהצעירים (56.3%) רואים את אביהם לעיתים רחוקות יותר מפעם בחודש או כלל לא. יש לבחון נתון זה בזהירות מכיוון שיכול להיות שישנם צעירים המגיעים ממשפחות חד הוריות ולצעיר אין קשר עם אביו כלל. עם זאת, 24.1% העריכו כי הצעיר רואה את האב כל שבוע ו-13.8% העריכו כי הצעיר רואה את האב לפחות פעם בשבועיים. כמו כן, ניתן לראות כי יותר ממחצית מהעובדים (56.3%) העריכו כי הצעיר מדבר בטלפון עם אביו לעיתים רחוקות יותר מפעם בחודש, 14.9% העריכו שמדבר איתו פעם בשבועיים עד פעם בחודש, 19.5% העריכו כי מדבר איתו פעם או פעמיים בשבוע ורק 9.2% העריכו כי מדבר איתו כל יום או כמעט כל יום. לבסוף, 61.4% מהעובדים העריכו כי האב לא מגיע כלל לפעילויות ואירועים במסגרת, 13.6% העריכו כי מגיע לעיתים רחוקות ו-18.1% מהם העריכו כי מגיע לכל האירועים או לרוב האירועים.

תכיפות הקשר עם האם: מהממצאים עולה כי הערכת העובדים את תכיפות הקשר של הצעיר עם אימו שונה מאוד מהערכתם את תכיפות הקשר עם האב. כך ניתן לראות מהלוח כי 61.1% מהעובדים העריכו כי הצעיר רואה את אימו לפחות פעם בשבוע או פעם בשבועיים (לעומת רק, 37.9% הרואים את האב בתכיפות זו), 10.5% העריכו כי רואה אותה פעם בחודש ובשונה מהערכת תכיפות הקשר עם האב (56.3%) רק 28.4% העריכו כי רואה אותה לעיתים רחוקות יותר או כלל לא. כמו כן בהערכת תכיפות שיחות הטלפון של הצעיר עם אימו העריכו 23.2% מהעובדים כי הצעיר מדבר עם אימו כל יום או כמעט כל יום (בהשוואה ל-9.2% המדברים בתכיפות זו עם האב), 38.9% העריכו כי מדבר איתה פעם או פעמיים בשבוע, 7.4% העריכו כי מדבר איתה פעם בשבועיים עד פעם בחודש ו-30.5% העריכו כי מדבר איתה לעיתים רחוקות יותר או כלל לא. לבסוף, 37.9% מהעובדים העריכו כי האם מגיעה לכל האירועים או למרבית האירועים במסגרת, 11.6% העריכו כי הגיעה למחצית מהאירועים ו-50.5% העריכו כי האם הגיעה לאירועים לעיתים

רחוקות או בכלל לא הגיעה. כלומר, שיעור האבות שאינם מגיעים לאירועים הוערך כגבוה יותר על ידי העובדים הסוציאליים בהשוואה לאימהות.

לוח ג1א: התפלגות הערכת תכיפות הקשר בין הצעיר ובין אביו ואימו הביולוגיים

	לפחות פעם בשבוע	לפחות פעם בשבועיים	פעם בחודש	לעיתים רחוקות יותר או בכלל לא	
	%	%	%	%	
באיזו תכיפות נפגש הצעיר עם האב	24.1	13.8	5.7	56.3	
באיזו תכיפות נפגש הצעיר עם אימו	35.8	25.3	10.5	28.4	
	כל יום או כמעט כל יום	פעם או פעמים בשבוע	פעם בשבועיים עד פעם בחודש	לעיתים רחוקות יותר או בכלל לא	
	%	%	%	%	
באיזו תכיפות מדבר הצעיר עם האב בטלפון	9.2	19.5	14.9	56.3	
באיזו תכיפות מדבר הצעיר עם אימו בטלפון	23.2	38.9	7.4	30.5	
	הגיע לכל אירוע או פעילות	הגיע לרוב האירועים	הגיע למחצית מהאירועים	הגיע לעיתים רחוקות או בכלל לא מגיע	
	%	%	%	%	
בשנה האחרונה באיזו מידה הגיע האב לפעילויות או לאירועים	4.5	13.6	6.8	13.6	61.4
בשנה האחרונה באיזו מידה הגיעה האם לפעילויות ואירועים	25.3	12.6	11.6	16.8	33.7

לוח ג1ב מציג את התפלגות איכות הקשר בין הצעיר ובין אביו ואימו הביולוגיים. בחלק זה התבקשו העובדים להעריך 4 פריטים אשר שאלו על: החום אותו מקבל הצעיר מהוריו (על סולם בין 1= מידה רבה מאוד ועד 5= בכלל לא נותן לצעיר חום); האם ההורה קונה לצעיר דברים (על סולם בין 1= תמיד ועד 5= כלל לא); האם הצעיר משאיר חפצים אישיים בבית ההורה (על סולם בין 1= תמיד ועד 5= בכלל לא); הערכה כללית של איכות הקשר של הצעיר עם ההורה (על סולם הנע בין 1= טובה מאוד ועד 5= איכות גרועה, ההורה מחבל בהתפתחותו של הצעיר).

איכות הקשר עם האב: מהלוח ניתן לראות כי השכיחות הגבוהה ביותר נמצאה בהערכת העובדים את האב כלא מעניק לצעיר חום כלל (46.5%), 25.6% מהעובדים העריכו כי האב מעניק לצעיר חום במידה מועטה ורק 16.3% העריכו כי האב מעניק חום לצעיר מידה רבה מאוד או במידה רבה. בנוסף, גם בשאלה האם האב קונה לצעיר דברים השכיחות הגבוהה ביותר הייתה של עובדים אשר העריכו כי האב כלל לא קונה לצעיר דברים (49.4%), 31% העריכו כי קונה לצעיר דברים רק לעיתים רחוקות ורק 19.5% העריכו כי האב קונה לצעיר דברים לעיתים קרובות, בדרך כלל או תמיד. מרבית העובדים העריכו כי הצעיר לא משאיר חפצים אישיים בבית אביו (64%), אך 20.9% העריכו כי משאיר חפצים בבית האב תמיד או כמעט תמיד. לבסוף, כאשר התבקשו העובדים להעריך את איכות הקשר בין הצעיר ואביו ניתן היה לראות כי 14.1% מהעובדים העריכו את איכות הקשר כטובה מאוד או טובה, 22.4% העריכו כי איכות הקשר לעיתים טובה ולעיתים לא טובה, ו 63.5% העריכו אותה כלא כל כך טובה או גרועה- האב מחבל בהתפתחותו של הצעיר.

איכות הקשר עם האם: מהלוח ניתן לראות כי השכיחות הגבוהה ביותר נמצאה בהערכת העובדים את האם כלא מעניקה לצעיר חום כלל (27.7%), 21.3% מהעובדים העריכו כי האם מעניקה לצעיר חום במידה מועטה. בשונה מאיכות הקשר עם האב, 29.8% מהעובדים העריכו כי האם מעניקה חום לצעיר מידה רבה מאוד או במידה רבה. בנוסף, גם בשאלה האם האם קונה לצעיר דברים השכיחות הגבוהה ביותר הייתה של עובדים אשר העריכו כי האם קונה לצעיר דברים לעיתים רחוקות (36.8%), 31.6% העריכו כי האם לא קונה לצעיר דברים בכלל ו- 31.6% העריכו כי האם קונה לצעיר דברים לעיתים קרובות, בדרך כלל או תמיד. כמו כן, השכיחות הגבוהה ביותר הייתה של עובדים אשר העריכו כי הצעיר לא משאיר חפצים אישיים בבית אימו (36.8%), אך 32.6% העריכו כי משאיר חפצים בבית האם תמיד. לבסוף, כאשר התבקשו העובדים להעריך את איכות הקשר בין הצעיר ואימו ניתן היה לראות באופן מפתיע בהתחשב בממצאים עד כה כי רק 11.8% מהעובדים העריכו את איכות הקשר כטובה מאוד או טובה, 34.4% העריכו כי איכות הקשר לעיתים טובה ולעיתים לא טובה, ו- 53.7% העריכו אותה כלא כל כך טובה או גרועה- האם מחבלת בהתפתחותו של הצעיר.

לוח ג1ב: התפלגות איכות הקשר בין הצעיר ובין אביו ואימו הביולוגיים

	במידה רבה מאוד	במידה רבה	בינונית	במידה מועטה	בכלל לא נותן לצעיר חום
	%	%	%	%	%
באיזו מידה מקנה האב לצעיר חום?	5.8	10.5	11.6	25.6	46.5
באיזו מידה מקנה האם חום לצעיר?	8.5	21.3	21.3	21.3	27.7
	תמיד	בדרך כלל	לעיתים קרובות	לעיתים רחוקות	בכלל לא
	%	%	%	%	%

49.4	31.0	4.6	8.0	6.9	האם האב קונה לצעיר דברים?
31.6	36.8	11.6	12.6	7.4	האם האם קונה לצעיר דברים?
בכלל לא	לעיתים רחוקות	לעיתים	כמעט תמיד	תמיד	
%	%	%	%	%	
64.0	5.8	9.3	3.5	17.4	האם הצעיר משאיר הפצים אישיים בבית האב?
36.8	6.3	14.7	9.5	32.6	האם הצעיר משאיר הפצים אישיים בבית האם?
גרועה, ההורה מחבל בהתפתחותו של הצעיר	לא כל כך טובה	לעיתים טובה ולעיתים לא טובה	טובה	טובה מאוד	
%	%	%	%	%	
34.1	29.4	22.4	10.6	3.5	איכות הקשר של הצעיר עם האב
29.0	24.7	34.4	8.6	3.2	איכות הקשר של הצעיר עם אימו

לוח ג2 מציג את ממוצעי הערכות העובדים את תכיפות ואיכות הקשר בהשוואה בין שני סוגי המסגרות ובהשוואה בין צעירות וצעירות.

תכיפות הקשר עם האב: בהשוואה בין שני סוגי המסגרות ניתן לראות הבדלים מובהקים בהערכות העובדים את תכיפות המפגשים של הצעיר עם אביו ($t(85)=2.859, p<0.01$). כלומר, הערכת העובדים היא כי צעירי המשפחותונים (ממוצע- 2.67, ס.ת. 1.33) רואים את אביהם יותר מאשר צעירי האומנה (ממוצע- 3.48, ס.ת. 1.06). כמו כן, נמצא הבדל מובהק באותו הכיוון בהערכותיהם של העובדים את תכיפות הגעתו של האב לאירועים במסגרת ($t(86)=1.991, p<0.05$) (ממוצע אומנה- 4.52, ס.ת. 1.03, ממוצע משפחותונים- 3.95, ס.ת. 1.36).

בהשוואה בין תכיפות הקשר עם האב של הצעירים והצעירות ניתן לראות כי לא נמצאו הבדלים מובהקים בהערכות העובדים.

תכיפות הקשר עם האם: בהשוואה בין שני סוגי המסגרות ניתן לראות כי קיימים הבדלים מובהקים בכל הפריטים. כך נמצא כי הערכת העובדים היא כי צעירי המשפחותונים (ממוצע- 2.67, ס.ת. 1.33) רואים את אימם לעיתים תכופות יותר מאשר צעירי האומנה (3.15, ס.ת. 1.18) ($t(93)=5.535, p<0.001$). כמו כן, ניתן לראות כי ההערכה היא כי צעירי המשפחותונים מדברים

לעיתים תכופות יותר עם אימם בטלפון (ממוצע אומנה- 3.06, ס.ת. 1.09, ממוצע משפחתונים- 2.13, ס.ת. 1.06) ($t(93)=4.033, p<0.001$). לבסוף, ניתן לראות כי הערכת העובדים היא כי אימהות הצעירים במשפחתונים מגיעות יותר לאירועים והפעילויות במסגרת (ממוצע אומנה- 4.39, ס.ת. 1.06, ממוצע משפחתונים- 2.58, ס.ת. 1.52) ($t(93)=6.100, p<0.001$). בהשוואה בין הערכות העובדים את הצעירים והצעירות במסגרות לא נמצאו כלל הבדלים מובהקים.

איכות הקשר עם האב: בהשוואה בין שני סוגי המסגרת ניתן לראות הבדלים מובהקים בהערכת העובדים את איכות הקשר של האב עם הצעיר. כך למשל ניתן לראות כי הערכת העובדים היא כי האבות במשפחתונים (ממוצע- 3.76, ס.ת. 1.35) מעניקים יותר חום לצעיר מאשר האבות באומנה (ממוצע- 4.39, ס.ת. 0.83) ($t(84)=2.275, p<0.05$); קונים לצעיר יותר דברים (ממוצע אומנה- 4.52, ס.ת. 0.95, ממוצע משפחתונים- 3.86, ס.ת. 1.29) ($t(85)=2.423, p<0.05$) והצעיר משאיר בביתם יותר חפצים אישיים (ממוצע אומנה- 4.76, ס.ת. 0.64, ממוצע משפחתונים- 3.54, ס.ת. 1.74) ($t(84)=3.624, p<0.001$). עם זאת, לא נמצאו הבדלים בהערכת העובדים את איכות הקשר של האבות באומנה עם ילדם (ממוצע- 3.96, ס.ת. 0.94) ובין האבות במשפחתונים וילדם (ממוצע- 3.71, ס.ת. 1.21). בהשוואה בין הערכות העובדים את איכות הקשר של האב עם הצעירים מול הצעירות לא נמצאו הבדלים מובהקים.

איכות הקשר עם האם: בהשוואה בין שני סוגי המסגרת ניתן לראות הבדלים מובהקים בהערכת העובדים את איכות הקשר של האם עם הצעיר. כך ניתן לראות כי הערכת העובדים היא כי האמהות במשפחתונים (ממוצע- 3.15, ס.ת. 1.30) מעניקות יותר חום לצעיר מאשר האמהות באומנה (ממוצע- 3.84, ס.ת. 1.25) ($t(92)=2.498, p<0.05$); קונות לצעיר יותר דברים (ממוצע אומנה- 4.45, ס.ת. 0.75, ממוצע משפחתונים- 3.34, ס.ת. 1.28) ($t(93)=4.596, p<0.001$) והצעיר משאיר בביתן יותר חפצים אישיים (ממוצע אומנה- 4.58, ס.ת. 0.94, ממוצע משפחתונים- 2.24, ס.ת. 1.48) ($t(93)=8.221, p<0.001$). עם זאת, לא נמצאו הבדלים מובהקים בהערכת העובדים את איכות הקשר של הצעיר עם אימו. בהשוואה בין הערכות העובדים את איכות הקשר של האם עם הצעירים מול הצעירות לא נמצאו הבדלים מובהקים.

לוח ג2: ממוצעים (ס.ת.) של תכיפות ואיכות הקשר בין הצעיר ובין אביו ואימו הביולוגיים:

באופן כללי, לפי סוג מסגרת ומגדר

ממוצע בנות (ס.ת.)	ממוצע בנים (ס.ת.)	ממוצע משפחתון (ס.ת.)	ממוצע אומנה (ס.ת.)	ממוצע (ס.ת.)	
3.02 (1.24)	2.85 (1.37)	2.67 (1.33)	3.48 (1.06)**	2.94 (1.30)	באיזו תכיפות נפגש הצעיר עם האב?
2.25 (1.17)	2.40 (1.32)	1.87 (1.02)	3.15 (1.18)***	2.32 (1.23)	באיזו תכיפות נפגש הצעיר עם אימו?
3.26 (1.00)	3.10 (1.11)	3.05 (1.07)	3.45 (0.99)	3.18 (1.05)	באיזו תכיפות מדבר הצעיר עם

ממוצע בנות (.ס.ת.)	ממוצע בנים (.ס.ת.)	ממוצע משפחתון (.ס.ת.)	ממוצע אומנה (.ס.ת.)	ממוצע (ס.ת.)	
					האב?
2.31 (1.09)	2.65 (1.23)	2.13 (1.06)	3.06 (1.09)***	2.45 (1.16)	באיזו תכיפות מדבר הצעיר עם אימו בטלפון?
4.11 (1.29)	4.17 (1.28)	3.95 (1.36)	4.52 (1.02)*	4.14 (1.28)	בשנה האחרונה באיזו מידה הגיע האב לפעילויות או לאירועים?
3.20 (1.63)	3.23 (1.64)	2.58 (1.52)	4.39 (1.06)***	3.21 (1.62)	בשנה האחרונה באיזו מידה הגיעה האם לפעילויות ואירועים?
3.83 (1.39)	4.13 (1.04)	3.76 (1.35)	4.39 (0.83)*	3.97 (1.24)	באיזו מידה מקנה האב לצעיר חום?
3.31 (1.39)	3.49 (1.23)	3.15 (1.30)	3.84 (1.25)*	3.38 (1.32)	באיזו מידה מקנה האם חום לצעיר?
4.11 (1.22)	4.05 (1.24)	3.86 (1.29)	4.52 (0.95)*	4.08 (1.22)	האם האב קונה לצעיר דברים?
3.73 (1.25)	3.73 (1.24)	3.34 (1.28)	4.45 (0.75)***	3.73 (1.24)	האם האם קונה לצעיר דברים?
4.09 (1.47)	3.80 (1.68)	3.54 (1.74)	4.76 (0.64)***	3.95 (1.57)	האם הצעיר משאיר חפצים אישיים בבית האב?
3.00 (1.67)	3.13 (1.81)	2.24 (1.48)	4.58 (0.94)***	3.05 (1.72)	האם הצעיר משאיר חפצים אישיים בבית האם?
3.82 (1.23)	3.78 (1.03)	3.72 (1.21)	3.96 (0.94)	3.80 (1.13)	איכות הקשר של הצעיר עם האב
3.50 (1.16)	3.92 (0.93)	3.55 (1.05)	3.94 (1.12)	3.68 (1.09)	איכות הקשר של הצעיר עם אימו

סולם : 1=נמוך, 5=גבוה.

* = $p < 0.05$, ** = $p < 0.01$, *** = $p < 0.001$ במבחני t להשוואת ממוצעים במדגמים בלתי תלויים.

ד'. מעורבות העובד הסוציאלי

פרק זה יציג את הממצאים לגבי הערכת העובדים את מעורבותם בטיפול בצעירים אשר במסגרתם. העובדים התבקשו לדרג את תכיפות הקשר שלהם עם הצעירים, התבקשו להשיב האם יש להם חלק פעיל בהכנת הצעיר לחיים עצמאיים, האם ובאיזו תכיפות יש להם קשר טיפולי עם ההורים הביולוגיים והאם נעשית עבודה עם ההורים הביולוגיים סביב יציאתו של הצעיר מהמסגרת.

לוח 1ד א מציג את התפלגות הערכות העובדים את תכיפות הקשר ביניהם ובין הצעיר וביניהם ובין ההורים הביולוגיים של הצעיר. העובדים התבקשו לדרג את תשובותיהם על סולם

מ 1 = כל שבוע ועד 4 = לעיתים רחוקות יותר מפעם בחודש. מהלוח ניתן לראות כי 51.3% מהעובדים רואים את הצעיר שתחת השגחתם פעם בשבוע, 12.6% רואים את הצעיר פעם בשבועיים, 24.4% רואים את הצעיר פעם בחודש ורק 11.8% רואים את הצעיר לעיתים יותר רחוקות מפעם בחודש.

מהלוח עולה כי תדירות הקשר עם ההורים בדרך כלל נמוכה מאוד. רק 9.8% מהעובדים רואים את ההורים פעם בשבוע, 25.5% רואים אותם פעם בשבועיים, ו-64.8% רואים את ההורים פעם בחודש או לעיתים רחוקות יותר.

לוח ד1א: התפלגות הערכות העובדים הסוציאליים את תכיפות הקשר ביניהם ובין הצעיר והוריו הביולוגיים

לעיתים רחוקות יותר	פעם בחודש	פעם בשבועיים	כל שבוע	
%	%	%	%	
11.8	24.4	12.6	51.3	באיזו תכיפות אתה פוגש את הצעיר? (n=119)
37.3	27.5	25.5	9.8	אם מתקיים קשר טיפולי עם הורה ביולוגי, (אם/ אב/ שני בני הזוג), באיזו תדירות מתקיימים המפגשים? (n=51)

מהממצאים עולה בנוסף כי 61.9% מהעובדים מעריכים כי יש להם חלק פעיל בהכנת הצעיר לחיים העצמאיים. לעומת זאת, רק 30.5% מהם דיווחו כי קיים קשר טיפולי בינם ובין ההורים הביולוגיים ו-21.4% דיווחו כי נעשית עבודה עם ההורים לקראת יציאת הצעיר מהמסגרת, למרות שיש להביא בחשבון כי גיל הצעירים בעת העברת השאלונים נע בין 16-18, כך שיש להניח כי לא עם כל ההורים היה צורך להתחיל כה מוקדם בהכנה לקראת היציאה. לוח ד2 מציג את ממוצעי תכיפות הקשר בין העובד הסוציאלי והורי הצעיר ובין העובד הסוציאלי והצעיר עצמו. העובדים התבקשו להעריך את תכיפות הקשר בין העובד ובין הצעיר והוריו על סולם הנע בין 1 = פעם בשבוע ו-4 = לעיתים רחוקות יותר מפעם בחודש. מהלוח ניתן לראות כי בהשוואה בין סוגי המסגרת ניתן לראות הבדלים מובהקים הן בתכיפות הקשר בין העובד הסוציאלי והצעיר ($t(117)=15.933, p<0.001$) והן בתכיפות הקשר בין העובד והוריו הביולוגיים של הצעיר ($t(117)=3.876, p<0.001$). מהממצאים עולה כי תכיפות הקשר במשפחתונים הייתה גבוהה יותר הן בין העובד והצעיר (ממוצע אומנה- 3.06, ס.ת. 0.77, ממוצע משפחתונים- 1.20, ס.ת. 0.50) והן בין העובד והוריו הביולוגיים של הצעיר (ממוצע אומנה- 3.71, ס.ת. 0.73, ממוצע משפחתונים- 1.56, ס.ת. 0.58). בהשוואה בין הצעירים והצעירות במסגרות לא נמצאו הבדלים מובהקים בהערכות העובדים.

לוח 2ד: ממוצעי (ס.ת.) תכיפות הקשר בין העובד הסוציאלי ובין הצעיר והוריו הביולוגיים באופן

כללי; סוג מסגרת; מגדר

ממוצע בנות (ס.ת.)	ממוצע בנים (ס.ת.)	ממוצע משפחתון (ס.ת.)	ממוצע אומנה (ס.ת.)	ממוצע (ס.ת.)	
1.79 (0.94)	2.20 (1.28)	1.20 (0.50)	3.06 (0.77)***	1.97 (1.11)	באיזו תכיפות אתה פוגש את הצעיר?
3.14 (0.95)	2.64 (1.05)	2.62 (0.95)	3.71 (0.73)***	2.92 (1.02)	אם מתקיים קשר טיפולי עם הורה ביולוגי, (אם/ אב/ שני בני הזוג), באיזו תדירות מתקיימים המפגשים?

הממוצע על סולם: 1=פעם בשבוע, 2= פעם בשבועיים, 3= פעם בחודש, 4= לעיתים רחוקות יותר
 $p < 0.001 = ***$, $p < 0.01 = **$, $p < 0.05 = *$ במבחני t להשוואת ממוצעים במדגמים בלתי תלויים.

לוח 3א מציג את התפלגות שכיחויות הפריטים לגבי מעורבות העובד הסוציאלי בטיפול בצעיר והוריו הביולוגיים לפי חלוקה של סוגי המסגרות. כמו כן, נערך מבחן חי בריבוע על כל אחד מהפריטים על מנת לבחון האם קיימים הבדלים מובהקים בין שני סוגי המסגרות. מהלוח ניתן לראות כי קיימים הבדלים מובהקים בכל אחד מהפריטים. כך בבחינת מעורבותו הפעילה של העובד הסוציאלי בהכנת הצעיר לחיים עצמאיים ניתן לראות כי 23 עובדים באומנה (46.9%) העריכו כי יש להם חלק פעיל בהכנת הצעיר, לעומת 50 (72.5%) מהעובדים במשפחתונים ($\chi^2(1)=7.913, p<0.05$). כך גם בפריט אשר שאל את העובד האם יש לו קשר טיפולי עם הוריו הביולוגיים של הצעיר נראה הבדל מובהק בין עובדי האומנה אשר רק שניים מהם ציינו כי להם קשר שכזה (4.2%) לעומת 36 מעובדי המשפחתונים (51.4%) ($\chi^2(1)=29.132, p<0.001$). כמו כן, כאשר נשאלו העובדים האם נעשית עבודה עם הורי הצעירים לקראת יציאתם מהמסגרת ניתן לראות כי הערכת העובדים באומנה היא כי עבודה זו נעשית רק עם שלושה הורים (6.3%) לעומת 22 הורים במשפחתונים (31.9%) ($\chi^2(1)=11.071, p<0.001$). חשוב לזכור בבחינת ממצאים אלו כי עובדי המשפחתונים נמצאים בתוך המשפחתון במהלך עבודתם, לעומת עובדי האומנה אשר מגיעים לבתי האומנה לעיתים רחוקות הרבה יותר, מה שכמובן משפיע על מעורבותם בנעשה עם הצעיר ועם הוריו.

לוח 3א: אופי פעילותו של העובד הסוציאלי לפי סוג המסגרת

חי בריבוע	סה"כ	משפחתון	אומנה		
$(\chi^2(1)=7.913, p<0.05)$	73	50	23	שכיחות	חלק פעיל של העובד הסוציאלי בהכנת הצעיר לחיים עצמאיים
	61.9	72.5	46.9	%	
$(\chi^2(1)=29.132, p<0.001)$	38	36	2	שכיחות	קשר טיפולי בין העובד הסוציאלי ובין הוריו הביולוגיים של הצעיר

חי בריבוע	סה"כ	משפחתון	אומנה		
	32.2	51.4	4.2	%	
$(\chi^2(1)=11.071, p<0.001)$	25	22	3	שכיחות	עבודה עם ההורים הביולוגיים סביב יציאתו של הצעיר מהמסגרת
	21.7	31.9	6.3	%	

לוח ד3ב מציג את שכיחויות הפריטים לגבי מעורבות העובד הסוציאלי בטיפול בצעיר והוריו הביולוגיים לפי חלוקה בין הצעירים והצעירות במסגרות. מהלוח ניתן לראות כי נמצא הבדל מובהק בעבודה עם הוריהם הביולוגיים של הצעירים לעומת הוריהם הביולוגיים של הצעירות סביב יציאתם מהמסגרת. כ- 15 עובדים העריכו כי נעשית עבודה סביב היציאה עם הוריהם של הצעירים (30%) לעומת 10 עובדים אשר העריכו כי נעשית עבודה סביב היציאה מהמסגרת מול הורי הצעירות (14.9%) ($\chi^2(1)=3.8743, p<0.05$). ככלל, ניתן לראות כי אין כיוון משותף לתשובות העובדים לגבי מעורבותם בחלקים השונים של העבודה עם ההורים של הצעיר ועם הצעיר עצמו בבחינת ההבדלים בין צעירים וצעירות. כך הוערך על ידי העובדים עם צעירים כי ל- 31 מהם (60.8%) חלק פעיל בהכנתם לחיים עצמאיים, לעומת 42 מהעובדים של הצעירות (62.7%). כאשר נשאלו האם יש בינם ובין הורי הצעיר קשר טיפולי ענו 17 עובדים של הצעירים (34%) כי יש להם קשר שכזה עם הורי הצעיר, לעומת 21 (30.9%) מהעובדים של הצעירות.

לוח ד3ב: אופי פעילותו של העובד הסוציאלי לפי מגדר הצעיר

חי בריבוע	סה"כ	צעירות	צעירים		
$(\chi^2(1)=0.44, p=0.833)$	73	42	31	שכיחות	חלק פעיל של העובד הסוציאלי בהכנת הצעיר לחיים עצמאיים
	61.9	62.7	60.8	%	
$(\chi^2(1)=0.128, p=0.720)$	38	21	17	שכיחות	קשר טיפולי בין העובד הסוציאלי ובין הוריו הביולוגיים של הצעיר
	32.2	30.9	34.0	%	
$(\chi^2(1)=3.8743, p<0.05)$	25	10	15	שכיחות	עבודה עם ההורים הביולוגיים סביב יציאתו של הצעיר מהמסגרת
	21.7	14.9	30.0	%	

ה'. איכות הקשר עם הורי האומנה

פרק זה יציג את הממצאים לגבי הערכת העובדים את הקשר של הצעירים עם הורי האומנה או הורי הבית במשפחתונים, לפי חלוקה בין התנהגויות של קבלה ודחייה. העובדים התבקשו לדרג את תשובותיהם על סולם מ-1=נכון ועד 3=לא נכון.

לוח ה-1 מציג את התפלגות הערכות העובדים את איכות הקשר בין הצעירים והורי

האומנה או הורי הבית במשפחתונים.

התנהגויות קבלה: באופן כללי ניתן לראות מהלוח כי רוב העובדים הסוציאליים העריכו את התנהגויות הקבלה של ההורים האומנים/הורי הבית כגבוהות. כך ניתן לראות ש 87.4% שמים לב ומתייחסים להישגיו בבית הספר ומחזקים הישגים טובים; 85.3% שמחים לפגוש את הצעיר כאשר הוא חוזר מחופשות בבית הוריו הביולוגיים ו-81.5% מהעובדים העריכו כי ההורים נותנים לצעיר אוזן קשבת. הערכות גבוהות גם כן קיבלו היגדים כמו ההורים מבינים את דאגות הצעיר (73.9%) או ההורים מקשיבים לרעיונותיו ולדעותיו של הצעיר (66%). מהלוח ניתן לראות כי למרות שהשכיחות הגבוהה בכל ההיגדים לגבי התנהגויות אלו הייתה כי הן מתקיימות, מספר לא מבוטל של עובדים העריך כי ההורים יודעים רק לפעמים כיצד לשפר את הרגשתו של הצעיר כאשר יש לו מצב רוח רע (44.5%); רואים רק לפעמים (31.1%) או לא רואים כלל (10.9%) את התכונות הטובות של הצעיר יותר מאת תכונותיו הרעות, ומסייעים רק לפעמים בחיפוש אחר תחומי עניין עבור הצעיר (38.7%).

התנהגויות דחייה: באופן כללי ניתן לראות כי העובדים העריכו את התנהגויות הדחייה של ההורים האומנים כנמוכות. כך ניתן לראות כי רק 1.7% העריכו כי ההורים שוכחים להביא לצעיר דברים שצריך; 2.5% מהעובדים העריכו כי ההורים מתנהגים אל הצעיר כאילו הוא מפריע להם; 4.2% העריכו כי לא אוהבים לעשות איתו דברים; 5% העריכו כי ההורים רואים בעיקר את החסרונות של הצעיר; ו-5.9% העריכו כי ההורים לא נוהגים לדבר עם הצעיר הרבה. עם זאת, ניתן לראות כי 50.4% מהעובדים העריכו כי נכון או נכון לפעמים לומר כי ההורים מתלוננים כי הצעיר מעצבן אותם; 48.7% העריכו כי נכון או נכון לפעמים לומר שההורים מתלוננים רבות על מעשי הצעיר; 39.5% העריכו כי נכון או נכון לפעמים לומר שההורים כועסים על הצעיר בגלל דברים קטנים שהוא עושה.

לוח ה-1: התפלגות איכות הקשר בין הצעירים והורי האומנה/הורי הבית במשפחתונים

לא נכון	לפעמים	נכון	
%	%	%	
			התנהגויות קבלה
1.7	16.8	81.5	נותנים לצעיר אוזן קשבת
10.9	31.1	58	רואים את התכונות הטובות של הצעיר יותר מאת תכונותיו הרעות
2.5	23.5	73.9	מבינים את דאגות הצעיר
5	44.5	50.4	יודעים כיצד לשפר את הרגשתו כאשר יש לו מצב רוח רע

לא נכון	לפעמים	נכון	
4.2	28.8	66.9	מקשיבים לרעיונותיו ולדעותיו של הצעיר
1.7	10.9	87.4	שמים לב ומתייחסים להישגי הצעיר בבית הספר/מחזקים הישגים טובים בבית הספר
5.9	38.7	55.5	מסייעים בחיפוש אחר תחומי עניין בשביל הצעיר
3.7	11	85.3	שמחים לפגוש את הצעיר כאשר הוא חוזר מחופשות בבית הוריו הביולוגיים
			התנהגויות דחייה
77.3	16.8	5.9	לא נוהגים לדבר עם הצעיר הרבה
81.5	16.8	1.7	שוכחים להביא לו דברים שצריך
79.8	16	4.2	לא אוהבים לעשות איתו דברים
51.3	29.4	19.3	מתלוננים רבות על מעשי הצעיר
60.5	26.9	12.6	כועסים על הצעיר בגלל דברים קטנים שהוא עושה
49.6	33.6	16.8	מתלוננים על הצעיר שהוא מעצבן אותם
78.2	16.8	5	רואים בעיקר את החסרונות של הצעיר
90.8	6.7	2.5	מתנהגים אליו כאילו הוא מפריע להם

לוח ה-2 מציג את ממוצעי הערכות העובדים הסוציאליים את איכות הקשר בין הצעירים והורי האומנה או הורי הבית במשפחתונים. על מנת לבחון את איכות הקשר יצרתי שני מדדים המחלקים את איכות הקשר להתנהגויות דחייה של ההורים והתנהגויות קבלה. המהימנות הפנימית של שני המדדים נמצאה גבוהה (אלפא קרוונבך התנהגויות קבלה=0.796, אלפא קרוונבך התנהגויות דחייה=0.806).

מהלוח ניתן לראות כי לא נמצאו הבדלים מובהקים בהשוואה בין שני סוגי המסגרות (ממוצע אומנה-1.37, ס.ת. 0.38, ממוצע משפחתונים-1.33, ס.ת. 0.33) ובין הצעירים (ממוצע-1.37, ס.ת. 0.43) והצעירות (ממוצע-1.33, ס.ת. 0.28).

לוח ה-2: ממוצעים (ס.ת) של התנהגויות קבלה ודחייה של הורי האומנה/הורי הבית

במשפחתונים לפי סוג מסגרת ומגדר

ממוצע (ס.ת.)	ממוצע (ס.ת.)	ממוצע משפחתון (ס.ת.)	ממוצע אומנה (ס.ת.)	ממוצע (ס.ת.)	
1.33 (0.28)	1.37 (0.43)	1.33 (0.33)	1.37 (0.38)	1.35 (0.35)	התנהגויות קבלה (אלפא קרוונבך=0.796)

ממוצע בנות(ס.ת.)	ממוצע בנים (ס.ת.)	ממוצע משפחתון (ס.ת.)	ממוצע אומנה (ס.ת.)	ממוצע (ס.ת.)	
2.61 (0.35)	2.65 (0.45)	2.60 (0.42)	2.66 (0.36)	2.63 (0.39)	התנהגויות דחייה (אלפא קרונבך=0.806)

ממוצעים וסטיות תקן על סולם הנע בין: 1= נכון, 2= לפעמים ו-3= לא נכון.
 $p < 0.05 = *$, $p < 0.01 = **$, $p < 0.001 = ***$ במבחני t להשוואת ממוצעים במדגמים בלתי תלויים.

ו'. הסתגלות הצעיר

במסגרת המחקר ביקשתי מהעובדים לענות עבור כל צעיר שבטיפולם על 48 פריטים אשר מהווים כלי לבחינת הסתגלות הצעיר למסגרת לפי התנהגויות מוחצנות ומופנמות שלו.

לוחות 1א ו-1ב מציגים את התפלגות הערכת העובדים את הסתגלות הצעירים למסגרת

לפי חלוקה להתנהגויות מוחצנות והתנהגויות מופנמות. הממצאים מוצגים בטבלא לפי שכיחות הערכות העובדים כי "נכון" לומר כי הצעיר מראה את ההתנהגות או נכון לפעמים או במידה מסוימת לומר כי הוא מראה את ההתנהגות. ממצאים אשר בלטו מלוח זה בתחום ההתנהגויות המוחצנות הינם למשל, 63.1% אשר העריכו כי נכון תמיד או נכון לפעמים לומר שהצעיר דורש תשומת לב רבה; 57.6% העריכו כי תמיד או לפעמים יש לו שינויים פתאומיים במצב הרוח; 57.1% מהעובדים אשר העריכו כי נכון או נכון במידה מסוימת לומר שהצעיר מתוכח הרבה; 54.6% אשר העריכו כי הצעיר נכון תמיד או נכון לפעמים שהצעיר עקשן, 'עושה פרצוף חמוץ', מתעצבן בקלות; 52.9% אשר העריכו כי נכון תמיד או נכון לפעמים לומר שהצעיר לא מציית או לא שומע בקול המורים בבית הספר.

בתחום ההתנהגויות המופנמות ניתן לראות ממצאים כמו 67.2% מהעובדים אשר העריכו כי נכון תמיד או נכון לפעמים שהצעיר מרגיש חסר ערך או נחות מאחרים; 60.5% אשר העריכו כי נכון תמיד או נכון לפעמים שהצעיר נוהג בחשאי או שומר הכול בפנים; 59.7% אשר העריכו כי נכון תמיד או לפעמים כי הצעיר אומלל, עצוב או מדוכא, ו-55.1% אשר העריכו כי נכון תמיד או לפעמים כי הצעיר דואג.

לוח 1א: התפלגות ההתנהגויות המוחצנות של הצעיר לפי שכיחותן

נכון מאד או נכון לעיתים קרובות	נכון במידה מסוימת או לפעמים נכון	לא נכון, ככל הידוע לך	
%	%	%	
28.6	34.5	37.0	דורש תשומת לב רבה
16.9	40.7	42.4	יש לו שינויים פתאומיים במצב הרוח
24.4	32.8	42.9	מתוכח הרבה

נכון מאוד או נכון לעיתים קרובות	נכון במידה מסוימת או לפעמים נכון	לא נכון, ככל הידוע לך	
21.8	32.8	45.4	עקשן, 'עושה פרצוף חמוץ', מתעצבן בקלות
10.1	42.9	47.1	לא מציית, לא שומע בקול המורים בבית- הספר
13.4	37.0	49.6	לא מתנהג לפי הכללים
9.2	35.3	55.5	אינו מכבד אחרים
16.8	26.9	56.3	מקבל התקפי זעם, 'מתחמם' מהר
13.4	26.1	60.5	לא נראה שמרגיש אשמה כשמתנהג לא בסדר
13.4	25.2	61.3	מסתובב עם כאלה שמסתבכים בצרות
13.4	25.2	61.3	מקלל, משתמש בשפה גסה
6.7	26.9	66.4	משקר או מרמה
1.7	30.3	68.1	מתגרה בילדים אחרים, 'יורד עליהם'
10.1	21.8	68.1	צועק/צורח הרבה
10.1	17.6	72.3	מדבר בקול רם במיוחד, קולני
2.5	22.7	74.8	מתנהג באכזריות, בריונות, רשעות כלפי אחרים
9.2	15.1	75.6	"שחצן", משוויץ"
6.7	16.8	76.5	מדבר יותר מדי
3.4	19.5	77.1	מעורב בקטטות רבות
5.0	17.6	77.3	עושה הצגות, מתנהג כליצן
4.2	17.6	78.2	מאיים על אנשים
3.4	15.1	81.5	תוקף פיזית אנשים
2.5	9.2	88.2	משחית/פוגע ברכוש השייך לאחרים
4.2	5.9	89.9	גונב

לוח 1ב: התפלגות ההתנהגויות המופנמות של הצעיר לפי שכיחותן

נכון מאוד או נכון לעיתים קרובות	נכון במידה מסוימת או לפעמים נכון	לא נכון, ככל הידוע לך	
%	%	%	
21.8	45.4	32.8	מרגיש חסר ערך או נחות מאחרים
24.4	36.1	39.5	נוהג בחשאיות (סודיות), שומר הכול בפנים
14.3	45.4	40.3	הוא אומלל, עצוב או מדוכא
19.5	35.6	44.9	דואג
10.9	40.3	48.7	מסרב לדבר
16.0	27.7	56.3	מתבודד הרבה עם עצמו
9.2	32.8	58	מרגיש, או מתלונן שאף אחד לא אוהב אותו
14.3	26.1	59.7	מתלונן על בדידות
10.2	28.8	61.0	לא רוצה ששימו לב אליו, נבוך בקלות
11.8	25.2	63	חש באי נוחות כשאחרים שמים לב אליו
9.2	28.6	62.2	בוכה או עם דמעות בעיניים הרבה פעמים
11.9	22.9	65.3	יותר מדי פוחד או חושש מדברים
10.1	24.4	65.5	סובל מעייפות יתר
12.6	21.0	66.4	לא מעורב עם ילדים אחרים, מסתגר
17.6	16.0	66.4	פחות מדי פעיל, נע באיטיות או חסר מרץ
5.9	26.9	67.2	לא עומד על שלו
5.9	18.5	75.6	בוהה/מסתכל סתם באוויר
6.7	16.8	76.5	חושש שעלול לחשוב או לעשות משהו רע
5.1	17.8	77.1	מאשים את עצמו יותר מדי
7.6	15.1	77.3	מתלונן על כאבים, ללא סיבה רפואית ידועה

נכון מאוד או נכון לעיתים קרובות	נכון במידה מסוימת או לפעמים נכון	לא נכון, ככל הידוע לך	
5.0	8.4	86.6	סובל מכאבי ראש, ללא סיבה רפואית ידועה
4.2	9.2	86.6	סובל מכאבי בטן, ללא סיבה רפואית ידועה
2.5	0.8	96.6	סובל מבחילות, ללא סיבה רפואית ידועה
0.8	1.7	97.5	מקיא, ללא סיבה רפואית ידועה

לוח 21 מציג את ממוצעי הערכות העובדים הסוציאליים את הסתגלותם של הצעירים למסגרת. על מנת לבחון את הסתגלותם של הצעירים חולקו ההיגדים השונים להתנהגויות מופנמות ומוחצנות. המהימנות הפנימית של שני המדדים נמצאה גבוהה (אלפא קרוונבך התנהגויות מוחצנות = 0.928, אלפא קרוונבך התנהגויות מופנמות = 0.873). מהלוח עולה כי בהשוואה בין שני סוגי המסגרות נמצא הבדל מובהק בהערכת העובדים את ההתנהגויות המוחצנות של הצעירים ($t(117) = -3.305, p < 0.001$). ניתן לראות כי הערכת העובדים כי לצעירי המשפחתונים (ממוצע 0.55, ס.ת. 0.41) יותר התנהגויות מוחצנות מאשר לצעירי האומנה (ממוצע-0.32, ס.ת. 0.33). ההבדלים בהתנהגויות המופנמות לא נמצאו מובהקים, אך מהלוח ניתן לראות כי גם כאן הערכת העובדים היא כי לצעירי המשפחתונים יותר התנהגויות מופנמות מאשר לצעירי האומנה (ממוצע אומנה-0.38, ס.ת. 0.32, ממוצע משפחתונים-0.50, ס.ת. 0.34). בהשוואה בין הערכת ההתנהגויות של הצעירים והצעירות במסגרות לא נמצאו הבדלים מובהקים.

לוח 21: ממוצעים (ס.ת.) של התנהגויות מוחצנות ומופנמות: באופן כללי, לפי סוג מסגרת ומגדר

ממוצע (ס.ת.)	אומנה ממוצע (ס.ת.)	משפחתון ממוצע (ס.ת.)	בנים ממוצע (ס.ת.)	בנות ממוצע (ס.ת.)	
0.46 (0.39)	0.32 (0.33)	0.55 (0.41)**	0.44 (0.38)	0.47 (0.40)	התנהגויות מוחצנות (אלפא קרוונבך = 0.928)
0.45 (0.33)	0.38 (0.32)	0.50 (0.34)	0.46 (0.34)	0.45 (0.33)	התנהגויות מופנמות (אלפא קרוונבך = 0.873)

ממוצעים וסטיות תקן על הסולם: 0=לא נכון, 1= נכון במידה מסוימת או לפעמים נכון, 2= נכון מאוד או נכון לעיתים קרובות.

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ במבחני t להשוואת ממוצעים במדגמים בלתי תלויים

ז'. הערכת יכולות ומיומנויות הצעירים לחיים עצמאיים

העובדים הסוציאליים נדרשו להעריך את יכולות ומיומנויות הצעירים לחיים עצמאיים כיום. השאלות התייחסו לתחומים של לימודים, צבא, עבודה, מגורים, סידורים שונים, יצירת קשרים חברתיים ואישיים והתנהגות נורמטיבית. ההערכה בוצעה על סולם בין 1 ל-4, כאשר 1=בטוח שכן, 2=חושב שכן, 3=חושב שלא, 4=בטוח שלא, 8=לא ידוע או לא רלוונטי.

לוח ז' מציג את התפלגות הערכות העובדים הסוציאליים.

לימודים: מהלוח ניתן לראות כי שיעור גבוה של עובדים סוציאליים חשבו או היו בטוחים שהצעיר יסיים 12 שנות לימוד (82.3%). כמו כן, העובדים חשבו או היו בטוחים ש 63.9% מהצעירים יוכלו ללמוד מקצוע במסגרת לימודים רשמית. שיעור נמוך יותר מהעובדים העריכו כי הצעיר יסיים בגרות מלאה (38.6%) או ישתלב במסגרת כמו מכללה/אוניברסיטה (33.6%). נתון מעניין הוא כי למרות שרק לגבי 19.3% מהצעירים העובדים העריכו כי חושבים שיכולים לקבל תעודת בגרות מלאה, ולגבי 23.5% מהצעירים העובדים חושבים שיוכלו להשתלב במסגרת כמו מכללה או אוניברסיטה.

צבא/שירות לאומי: העובדים הסוציאליים היו בטוחים או חשבו שכ- 75.4% מהצעירים יעשו מאמץ להתגייס לצבא או יעשו שירות לאומי (15.3% בטוחים או חושבים כי הצעיר לא יעשה מאמץ להתגייס). עם זאת, רק לגבי 57.1% מהצעירים ההערכה הייתה כי יוכלו לעמוד בדרישות של הצבא ולהשלים שירות. לגבי 53.8% מהצעירים ההערכה הייתה שיעמדו בדרישות של שירות לאומי ולגבי שיעור נמוך אף יותר הערכה הייתה שיוכלו להשלים שירות צבאי משמעותי (קרבי/מקצועי) (39.5%). חשוב לציין כי לגבי 20.2% מצעירים ענו העובדים כי השאלה לגבי שירות לאומי אינה רלוונטית ולגבי-10.9% מהצעירים ענו העובדים כי השאלה לגבי שירות צבאי אינה רלוונטית. ניתן להניח כי רבים מהעובדים התייחסו לשירות לאומי כלא רלוונטי לבנים, ולצבא כלא רלוונטי לצעירים החרדים והצעירים אשר אינם יהודיים.

עבודה: כ- 80.7% מהעובדים הסוציאליים היו בטוחים או חשבו כי הצעיר יש יכולת כיום להשתלב בתכניות להכשרה מקצועית ו-70.6% מהם היו בטוחים או חשבו כי הצעיר יכולת לעשות מאמץ עקבי להשתלב בעבודה. עם זאת, שיעור נמוך יותר מהעובדים העריכו כי הצעיר ישתלב בעבודה הדורשת יכולת מקצועית (60.2%), יצליח בראיון עבודה (57.2%), יתמיד בעבודה שתאפשר לו פרנסה עצמאית (57.1%) או יצליח לחפש עבודה באופן יעיל (52.1%). מהלוח ניתן לראות כי שיעור ההערכה של העובדים הסוציאליים לגבי שליטת הצעירים במיומנויות הנדרשות לעבודה נע בין 59.6%-67.8%. כאשר 67.8% מהצעירים הוערכו כאחראים, 67.2% יוכלו לקבל סמכות ומשמעת, 66.9% הוערכו כי יוכלו להשקיע מאמץ בעבודה, לגבי 66.4% מהצעירים העריכו העובדים כי הם בטוחים או חושבים שתהיה להם יכולת דיוק והתמדה בהגעה לעבודה, 63.8% יוכלו לעבוד בצוות ול-59.6% תהיה היכולת לעבוד עם לקוחות.

אחזקת בית: באופן כללי העריכו העובדים הסוציאליים את מיומנויות הצעירים בתחום זה כנמוכות. בלטו במיוחד מספר מיומנויות אשר לגביהן העריכו העובדים כי הם חושבים או בטוחים כי לצעירים את המיומנות הנדרשת. כך למשל 69.7% הוערך כי אינם יכולים להבין חוזה שכירות

של דירה; אינם יכולים להעריך באופן ריאלי את ההוצאות הנדרשות לשכירת דירה ולאחזקתה (69%); ול- 63.8% מהצעירים ההערכה היא שאין את היכולת לחפש דירה באופן יעיל. עם זאת, לגבי יותר ממחצית מהצעירים העריכו העובדים כי הם חושבים או בטוחים שידעו כיצד להזמין אנשי מקצוע לתיקונים (56.3%) וכיצד להזמין טלפון, כבלים ושירותים דומים (53%).

ניהול משק בית: בתחום זה הייתה התפלגות מאוד שונה בין המיומנויות השונות אותן היו צריכים העובדים להעריך. המיומנות אשר שיעור גדול של עובדים העריכו כי הם חושבים או בטוחים שלצעירים יש היא היכולת לחיות בשלום עם שכנים (83.2%). מיומנויות נוספות אשר הוערך כי יש לצעירים הן "לעשות כביסה, ניקיון ואחזקה שוטפת לדירה (70.6%), לחיות עם שותפים לדירה (68.9%) ובישול (65.5%). לעומת זאת, מיומנויות אחרות זכו להערכה נמוכה יותר של העובדים הסוציאליים. כך לגבי 64.7% מהצעירים העריכו העובדים כי הם בטוחים או חושבים שלא ידעו כיצד לנהל תקציב של משק בית בדרך אחראית; 60.5% לא ידעו לשלם חשבונות בזמן; וכ- 49.5% לא ידעו לערוך קניות בדרך אחראית ויעילה.

ניהול כספים: באופן כללי נראה כי העובדים הסוציאליים היו חלוקים בדעתם לגבי תחום זה, כאשר כמעט לגבי כל המיומנויות ההתפלגות הייתה מאוד דומה הן באחוזים של הצעירים אשר העובדים בטוחים או חושבים יש להם את המיומנויות והן לגבי האחוזים של הצעירים שהעובדים חשבו או היו בטוחים שאין להם את המיומנויות. בין מיומנויות אלו ניהול חשבון בנק באופן עצמאי (יש- 45.4%, אין- 53.8%); להימנע מקניות אימפולסיביות (יש- 51.2%, אין- 48.8%); להשוות מחירים, לחפש הנחות ומבצעים (יש- 55.4%, אין- 44.6%). מיומנויות אחרות של ניהול כספים קיבלו הערכה אף נמוכה יותר מהעובדים הסוציאליים. למשל, לגבי 58.9% מהצעירים העריכו העובדים כי הם חושבים או בטוחים כי לא ידעו להשתמש בכרטיס אשראי באופן אחראי (לעומת 40.4% שכן). את ההערכה הנמוכה ביותר קיבלו הצעירים לגבי המיומנות של תכנון תקציב ריאלי ועמידה בו (יש- 33.6%, אין- 66.4%).

שמירה על בריאות: באופן כללי המיומנויות בתחום זה הוערכו ברובן כגבוהות על ידי העובדים הסוציאליים. בין מיומנויות אלו העריכו העובדים כי הם בטוחים או חושבים כי הצעירים ידעו כיצד לשמור על ניקיון אישי, בריאות שיניים (86.5%); ידעו לפנות לרופא כשמצב בריאותם מחייב זאת (81.5%) ויכירו אמצעי מניעה (71.4%). לעומת זאת, המיומנות של חיפוש עזרה מקצועית עבור קשיים נפשיים/רגשיים הוערכה כנמוכה יותר לגבי הצעירים (יש- 34.4%, אין- 65.6%).

יחסים בינאישיים: בתחום זה נמצאו פערים בין המיומנויות השונות. מיומנויות אותן העריכו שיעור גדול של עובדים סוציאליים כקיימות אצל הצעירים הן נכונות לתרום לאחרים ולסייע להם (72.3%); יצירת קשרים עם חברים שיתמכו בו (71.5%); הקפדה על מין בטוח (יש- 57.2%, אין- 37%) ויצירת קשרים חיוביים עם בן המין השני (יש- 56.3%, אין- 41.2%). כמו כן, בתחום זה נמצאו מיומנויות אותם העריכו שיעור דומה של עובדים כקיימות וחסרות בקרב הצעירים. בין מיומנויות אלו הימנעות מיחסים עם חברים בעלי השפעה שלילית (יש- 51.2%, אין- 48.7%); תת ולקבל אהבה מבן הזוג (יש- 48.8%, אין- 44.5%). לבסוף, מיומנות אשר הוערכה בשיעור

נמוך יחסית על ידי העובדים הסוציאליים כקיימת אצל הצעירים היא יצירת קשרים יציבים עם בן המין השני (יש- 36.1%, אין- 59.6%).

התנהגות נורמטיבית והימנעות מהתנהגויות סיכון: באופן כללי מיומנויות בתחום זה הוערכו כגבוהות על ידי שיעור גדול מהעובדים הסוציאליים. בין המיומנויות העריכו רבים מהעובדים שהם בטוחים או חושבים כי הצעירים ימנעו משימוש בסמים (83.2%); ידעו להימנע מהתנהגות אלימה (77.3%); ימנעו משימוש לא נורמטיבי באלכוהול (76.5%); ידעו להימנע מהסתבכויות עם החוק (75.7%); יוציאו רישיון נהיגה (74.8%); ידעו לנסוע לעיר אחרת לכתובת שלא היו בה בעבר (72.3%); יעסקו בספורט, תחביבים ויפתחו כישרונות אישיים (62.2%). מיומנות אחת הוערכה על ידי מחצית מהעובדים כקיימת ועל ידי מחצית כלא- והיא שהצעירים יהיו מודעים לזכויותיהם וידעו לעמוד על מימושן באמצעים הולמים/נורמטיביים (יש- 50.4%, אין- 49.6%). מיומנויות אשר הוערכו כנמוכות בקרב הצעירים הן- הגדרת יעדים לעתיד ותכנון מימושם (יש- 40.3%, אין- 59.6%) והתנדבות ותרומה לקהילה (יש- 37.8%, אין- 60.5%).

לוח 1: התפלגות הערכת יכולות ומיומנויות הצעירים לחיים עצמאיים כיום (n=117-119)

8 לא ידוע/ל א רלוונטי	4.00 בטוח שלא	3.00 חושב שלא	2.00 חושב שכן	1.00 בטוח שכן	
%	%	%	%	%	
					לימודים- יכולת כיום
1.7	8.4	7.6	31.9	50.4	לסיים 12 שנות לימוד
1.7	35.3	24.4	19.3	19.3	לקבל תעודת בגרות מלאה
2.5	31.1	32.8	23.5	10.1	להשתלב במסגרת כמו מכללה/אוניברסיטה
0.8	10.9	24.4	45.4	18.5	ללמוד מקצוע במסגרת לימודית רשמית
					צבא/ שירות לאומי- יכולת כיום
9.3	6.8	8.5	40.7	34.7	לנסות מאמץ להתגייס לצבא/מקא"מ/שירות לאומי
20.2	6.7	19.3	29.4	24.4	לעמוד בדרישות של שירות לאומי רגיל/מיוחד
10.9	10.1	21.8	37.8	19.3	לעמוד בדרישות של הצבא ולהשלים שירות

8 לא ידוע/ל א רלוונטי	4.00 בטוח שלא	3.00 חושב שלא	2.00 חושב שכן	1.00 בטוח שכן	
10.9	20.2	29.4	26.1	13.4	להשלים שירות צבאי משמעותי (קרבי, מקצועי)
					עבודה - יכולת כיום
0.8	5.0	13.4	53.8	26.9	להשתלב בתוכניות להכשרה מקצועית
0	7.6	21.8	47.1	23.5	לעשות מאמץ עקבי להשתלב בעבודה
0	16.0	31.9	34.5	17.6	לחפש עבודה באופן יעיל
0	11.8	31.1	45.4	11.8	להצליח בראיון עבודה
1.7	13.6	24.6	44.1	16.1	להשתלב בעבודה הדורשת יכולת מקצועית
2.5	13.4	26.9	36.1	21.0	להתמיד בעבודה שתאפשר לו פרנסה עצמאית
					לשלוט במיומנויות הנדרשות לעבודה:
0	8.4	25.2	39.5	26.9	דיוק והתמדה בהגעה לעבודה
0	9.3	22.9	41.5	26.3	אחריות
1.7	7.6	23.7	41.5	25.4	נכונות/יכולת להשקיע מאמץ בעבודה
1.7	8.4	22.7	46.2	21.0	קבלת סמכות ומשמעת
2.5	9.2	24.4	46.2	17.6	יכולת לעבוד בצוות
4.2	10.9	25.2	44.5	15.1	יכולת לעבוד עם לקוחות
					ניהול משק בית עצמאי - יכולת כיום
3.4	17.6	46.2	27.7	5.0	לחפש דירה באופן יעיל
0.8	29.4	40.3	23.5	5.9	להבין חוזה שכירות של דירה
0.8	30.3	38.7	26.1	4.2	להעריך באופן ריאלי את ההוצאות הנדרשות לשכירת דירה ולאחזקתה
0.8	16.0	30.3	38.7	14.3	להזמין טלפון, כבלים ושירותים דומים
0.8	16.0	26.9	42.9	13.4	להזמין אנשי מקצוע לתיקונים
					לנהל משק בית עצמאי מבחינת:

8 לא ידוע/ל א רלוונטי	4.00 בטוח שלא	3.00 חושב שלא	2.00 חושב שכן	1.00 בטוח שכן	
0.8	22.7	37.8	26.9	11.8	תשלום חשבונות בזמן (כגון, שכ"ד, חשמל)
0.8	17.6	31.9	37.0	12.6	עריכת קניות בדרך אחראית ויעילה
0.8	23.5	41.2	28.6	5.9	לנהל תקציב של משק הבית בדרך אחראית
0.8	9.2	24.4	43.7	21.8	להכין ארוחות, לבשל
0.8	5.0	23.5	45.4	25.2	לעשות כביסה, ניקיון ואחזקה שוטפת של דירה
1.7	5.0	24.4	52.9	16	לחיות עם שותפים לדירה
0.8	2.5	13.4	60.5	22.7	לחיות בשלום עם שכנים
					ניהול כספים - יכולת כיום
0.8	12.6	41.2	34.5	10.9	לנהל חשבון בנק באופן עצמאי
0.8	16.0	42.9	34.5	5.9	להשתמש בכרטיס אשראי באופן אחראי
0	19.3	47.1	29.4	4.2	לתכנן תקציב ריאלי ולעמוד בו
0	18.5	30.3	42.0	9.2	להימנע מקניות אימפולסיביות ומכניסה לחובות
0	14.3	30.3	42.0	13.4	להשוות מחירים, לחפש הנחות ומבצעים
					שמירה על בריאות-יכולת כיום
0	3.4	10.1	42.0	44.5	לשמור על ניקיון אישי, בריאות שיניים
0	5.0	13.4	47.9	33.6	לפנות לרופא כשמצב בריאותו מחייב זאת
0	26.1	39.5	27.7	6.7	לחפש עזרה מקצועית עבור קשיים נפשיים/רגשיים
3.4	5.0	20.2	44.5	26.9	להכיר אמצעי מניעה (מפני הריון בלתי רצוי)
					יחסים בינאישיים - יכולת כיום
0	8.4	20.2	51.3	20.2	ליצור קשרים עם חברים שיתמכו בו
0	19.3	29.4	36.1	15.1	להימנע מיחסים עם חברים בעלי השפעה שלילית
0	7.6	20.2	52.1	20.2	נכונות לתרום לאחרים ולסייע להם
2.5	11.8	29.4	45.4	10.9	ליצור קשרים חיוביים עם בן המין השני

8 לא ידוע/ל א רלוונטי	4.00 בטוח שלא	3.00 חושב שלא	2.00 חושב שכן	1.00 בטוח שכן	
4.2	13.4	46.2	25.2	10.9	ליצור קשרים יציבים עם בן המין השני
6.7	12.6	31.9	38.7	10.1	לתת ולקבל אהבה מבן/בת זוג
5.9	10.1	26.9	45.4	11.8	להקפיד על "מין בטוח"
10.1	16.0	37.0	30.3	6.7	להקים משפחה חיובית ויציבה
		התנהגות נורמטיבית- יכולת כיום			
0	10.1	12.6	37	40.3	להימנע מהתנהגות אלימה
0	6.7	17.6	38.7	37.0	להימנע מהסתבכויות עם החוק
1.7	5.9	16.0	39.5	37.0	להימנע משימוש לא נורמטיבי באלכוהול
1.7	2.5	12.6	42.9	40.3	להימנע משימוש בסמים
0	9.2	28.6	45.4	16.8	לעסוק בספורט, תחביבים, לפתח כישרונות אישיים
1.7	14.3	46.2	27.7	10.1	להתנדב ולתרום לקהילה בדרכים שונות
0	4.2	23.5	41.2	31.1	לנסוע לעיר אחרת לכתובת שלא היה בה בעבר
0	8.4	16.8	47.9	26.9	להוציא רישיון נהיגה
0	10.9	38.7	39.5	10.9	להיות מודע לזכויותיו ולעמוד על מימושן באמצעים הולמים/נורמטיביים
0	17.6	42.0	35.3	5.0	להגדיר יעדים לעתיד ולתכנן כיצד לממשם

על מנת לסכם את יכולותיהם של הצעירים ומוכנותם לחיים עצמאיים יצרתי מדדים המהווים ממוצע של התשובות בכל אחד מהתחומים שנבחנו. לוח 2 מצג את מדדי המהימנות הפנימית של כל מדד. מהלוח ניתן ללמוד שבתחומים רבים המהימנות הפנימית הייתה גבוהה מאוד, כמו למשל התחומים של צבא (אלפא קרונבך = 0.90), עבודה (אלפא קרונבך = 0.93), מיומנויות עבודה (אלפא קרונבך = 0.92), אחזקת בית (אלפא קרונבך = 0.93), ניהול משק בית (אלפא קרונבך = 0.90) וניהול כספים (אלפא קרונבך = 0.92). יש לציין כי המהימנות הפנימית של המדדים השונים נמצאה ברובה גבוהה, למעט מדד "שמירה על בריאות" (אלפא קרונבך = 0.67). לוח 2 מצג ממוצעים אלו הן באופן כללי והן על פי חלוקה למסגרות ומגדר. מהלוח ניתן לראות כי באופן כללי התחום של צבא זכה להערכה גבוהה של העובדים הסוציאליים (ממוצע- 1.92, ס.ת. 1.01), כלומר, תחום בו הצעירים מוכנים יותר מאשר בשאר התחומים. תחומים נוספים אשר מוכנותם של הצעירים בהם נמצאה גבוהה הם: שמירה על בריאות (ממוצע- 2.11,

ס.ת. 0.60), מיומנויות עבודה (ממוצע- 2.17, ס.ת. 0.79) והתנהגות נורמטיבית (ממוצע- 2.17, ס.ת. 0.61).

התחומים שבהם נמצאו הצעירים הכי פחות מוכנים הם תחום אחזקת הבית (ממוצע- 2.69, ס.ת. 0.83) (אשר כלל שאלות כמו להכין ארוחות, לבשל; לעשות כביסה, ניקיון ואחזקה שוטפת של דירה; לחיות עם שותפים; לחיות בשלום עם שכנים ועוד) ותחום ניהול הכספים (ממוצע 2.61, ס.ת. 0.75).

בהשוואה בין סוגי המסגרות ניתן לראות כי צעירי האומנה הוערכו על ידי העובדים הסוציאליים כמוכנים יותר בתחומים של צבא ($t(116)=-3.637, p<0.01$), בתחום של יחסים בינאישיים ($t(117)=-2.557, p<0.05$), התנהגות נורמטיבית ($t(117)=-4.037, p<0.01$) ובמדד המסכם של מוכנות ($t(117)=-2.054, p<0.05$). ממצא זה מעניין במיוחד בשל הרקע הקשה יותר ממנו מגיעים רוב ילדי האומנה.

בהשוואה בין הצעירים והצעירות במסגרות ניתן לראות כי בכל התחומים הצעירות הוערכו כמוכנות יותר לחיים העצמאיים מאשר הצעירים. הבדלים אלו נמצאו מובהקים בתחום של לימודים ($t(117)=3.306, p<0.01$), עבודה ($t(116)=2.118, p<0.05$), ניהול משק בית ($t(116)=2.314, p<0.05$), שמירה על בריאות ($t(116)=2.330, p<0.05$), התנהגות נורמטיבית ($t(116)=2.101, p<0.05$) ובמדד המסכם של מוכנות ($t(117)=2.350, p<0.05$).

לוח 2: ממוצעים וסטיות תקן של מדדים למוכנות לחיים עצמאיים כיום: באופן כללי; לפי סוג

מסגרת; לפי מגדר

תחום (אלפא של קרונבך)	ממוצע (ס.ת.)	ממוצע אומנה (ס.ת.)	ממוצע משפחתון (ס.ת.)	ממוצע בנים (ס.ת.)	ממוצע בנות (ס.ת.)
לימודים (0.84)	2.37 (0.85)	2.34 (0.92)	2.39 (0.80)	***2.66 (0.75)	2.16 (0.86)
צבא (0.90)	1.92 (1.01)	1.54 (1.08)	**2.19 (0.87)	1.93 (1.08)	1.92 (0.96)
עבודה (0.93)	2.26 (0.78)	2.18 (0.82)	2.31 (0.75)	*2.43 (0.82)	2.13 (0.74)
מיומנויות עבודה (0.92)	2.17 (0.79)	2.08 (0.71)	2.24 (0.84)	2.33 (0.83)	2.06 (0.74)
אחזקת בית (0.93)	2.69 (0.83)	2.57 (0.84)	2.77 (0.81)	2.82 (0.82)	2.59 (0.83)
ניהול משק בית (0.90)	2.34 (0.69)	2.33 (0.70)	2.35 (0.69)	*2.51 (0.76)	2.22 (0.61)
ניהול כספים (0.92)	2.61 (0.75)	2.53 (0.62)	2.67 (0.83)	2.68 (0.75)	2.56 (0.75)
שמירה על בריאות (0.67)	2.11 (0.60)	2.03 (0.64)	2.17 (0.57)	*2.25 (0.58)	2.00 (0.60)
יחסים בינאישיים (0.87)	2.34 (0.70)	2.15 (0.68)	*2.48 (0.69)	2.48 (0.70)	2.24 (0.70)

ממוצע בנות (ס.ת.)	ממוצע בנים (ס.ת.)	ממוצע משפחתון (.ס.ת.)	ממוצע אומנה (.ס.ת.)	ממוצע (ס.ת.)	תחום (אלפא של קרוונבך)
2.07 (0.57)	*2.30 (0.64)	** 2.35 (0.61)	1.92 (0.51)	2.17 (0.61)	התנהגות נורמטיבית (0.88)
2.19 (0.57)	*2.44 (0.57)	*2.39 (0.59)	2.17 (0.55)	2.30 (0.58)	מדד מסכם של מוכנות

ממוצעים וסטיות תקן על סולם: 1= בטוח שכן, 2= חושב שכן, 3=חושב שלא, 4= בטוח שלא,
 $p < 0.05 = *$, $p < 0.01 = **$, $p < 0.001 = ***$ במבחני t להשוואת ממוצעים במדגמים בלתי תלויים.

ח'. בחינת השערות המחקר על קשרים בין משתני המחקר

קשרים בין מאפייני רקע ומוכנות לחיים עצמאיים:

השערת המחקר הראשונה של המחקר הייתה כי קיימים קשרים בין מאפייני הרקע של צעירים ובין רמת מוכנותם לחיים עצמאיים לאחר ההשמה. על מנת לבחון את השערות המחקר נבדק האם קיימים קשרים בין מאפייני הרקע של הצעיר והערכת העובדים הסוציאליים את מוכנותם לחיים העצמאיים, הן לפי המדדים המסכמים את תתי התחומים והן לפי מדד אחד מסכם. מהממצאים עולה כי לא נמצאו קשרים בין הערכת מוכנות הצעיר ובין גיל הצעיר, דת הצעיר, מספר השנים בהן שוהה במסגרת ההשמה ומספר ההשמות בהן שוהה. ככלל, נמצאו מעט מאוד קשרים בין המאפיינים השונים והמדדים למוכנות לחיים. כך למשל, על מנת לבחון האם קיימים הבדלים ברמת מוכנות הצעירים לפי ארץ הלידה שלהם, נמצא רק הבדל מובהק אחד בהערכת מוכנותו של הצעיר בתחום של מיומנויות עבודה ($F(2, 116)=5.676, p<0.01$). הבדל זה מעניין שכן הוא מראה שהערכת העובדים הסוציאליים היא כי לצעירים ילידי ברית המועצות לשעבר מוכנות גבוהה יותר בתחום זה מאשר לשאר הקבוצות (ממוצע ילידי הארץ- 2.27, ס.ת. 0.80, ממוצע ילידי בריה"מ לשעבר- 1.64, ס.ת. 0.49, ממוצע ילידי הארצות האחרות- 2.33, ס.ת. 0.75). הבדל דומה נמצא גם בבחינת ההבדלים בין ארצות הלידה של אבות הצעירים והערכת העובדים את מוכנותם. גם כאן, נמצא הבדל מובהק בהערכת העובדים את מיומנויות העבודה של הצעירים ($F(2, 101)=6.402, p<0.01$), כך שצעירים אשר ארץ הלידה של אביהם היא ברית המועצות לשעבר הוערכו כמוכנים יותר בתחום של מיומנויות עבודה בהשוואה לשאר הקבוצות (ממוצע אבות ילידי הארץ- 2.41, ס.ת. 0.81, ממוצע אבות ילידי בריה"מ לשעבר- 1.71, ס.ת. 0.55, ממוצע אבות ילידי ארצות אחרות- 2.19, ס.ת. 0.86). הבדל מובהק נוסף אשר נמצא לפי מאפיין רקע זה הוא בתחום העבודה ($F(2, 102)=3.141, p<0.05$), שגם בו הוערכו הצעירים אשר אבותיהם נולדו בבריה"מ לשעבר כאלו עם רמת מוכנות גבוהה יותר מאשר שאר הקבוצות (ממוצע אבות ילידי הארץ- 2.40, ס.ת. 0.79, ממוצע אבות ילידי בריה"מ לשעבר- 1.94, ס.ת. 0.45, ממוצע אבות ילידי ארצות אחרות- 2.38, ס.ת. 0.88).

בבדיקת ההבדלים בהערכת העובדים את מוכנות הצעירים לפי ארץ הלידה של האם נמצאו מעט יותר הבדלים מובהקים. ניתן לראות כי גם כאן בתחום של מיומנויות עבודה נמצא הבדל מובהק באותו הכיוון ($F(2, 108)=5.535, p<0.01$), כלומר, הערכת העובדים היא כי צעירים

אשר אימם נולדו בבריה"מ לשעבר (ממוצע-1.84, ס.ת. 0.72) מוכנים יותר בתחום של מיומנויות עבודה מאשר צעירים אשר אימם נולדה בארץ (ממוצע-2.38, ס.ת. 0.78) או צעירים אשר אימם נולדה בארץ אחרת (ממוצע-1.91, ס.ת. 0.76). עם זאת, בשונה מבחינת ההבדלים בין ארץ לידת האב ומוכנות הצעירים לחיים, בבחינת ההבדלים בהערכת העובדים את מוכנות הצעירים בתחום של עבודה נמצא הבדל מובהק ($F(2, 109)=4.304, p<0.05$), כלומר, הערכת העובדים היא כי רמת המוכנות של צעירים אשר אימם נולדה בארץ אחרת (שאינה ישראל או בריה"מ לשעבר) הינה גבוהה יותר מאשר שאר הקבוצות (ממוצע אימהות ילידות הארץ-2.44, ס.ת. 0.78, ממוצע אימהות ילידות בריה"מ לשעבר-2.03, ס.ת. 0.59, ממוצע אימהות ילידות ארץ אחרת-1.98, ס.ת. 0.82).

הבדלים מובהקים נמצאו בבחינת ארץ הלידה של אימהות הצעירים בתחומים של ניהול משק בית ($F(2, 110)=3.182, p<0.05$), גם כאן, ההערכה היא שלצעירים אשר אמהותיהן נולדו בארץ אחרת (ממוצע-2.08, ס.ת. 0.82) רמת מוכנות גבוהה יותר מאשר זו של צעירים אשר אמהותיהן נולדו בבריה"מ לשעבר (ממוצע-2.17, ס.ת. 0.57) או של צעירים אשר אמהותיהן נולדו בארץ (ממוצע-2.47, ס.ת. 0.69). הבדלים מובהקים באותו הכיוון נמצאו בתחום של יחסים בינאישיים ($F(2, 110)=4.277, p<0.05$) (ממוצע אימהות ילידות הארץ-2.53, ס.ת. 0.69, ממוצע אימהות ילידות בריה"מ לשעבר-2.22, ס.ת. 0.51, ממוצע אימהות ילידות ארץ אחרת-2.07, ס.ת. 0.71), ובמדד המסכם של מוכנות לחיים ($F(2, 110)=3.687, p<0.05$) (ממוצע אימהות ילידות הארץ-2.43, ס.ת. 0.58, ממוצע אימהות ילידות בריה"מ לשעבר-2.21, ס.ת. 0.40, ממוצע אימהות ילידות ארץ אחרת-2.04, ס.ת. 0.71).

בנוסף, נבחנו הקשרים בין הערכת העובדים את מוכנותם של הצעירים ובין השאלה "היכן האב?" עליה יכלו העובדים לענות לפי 4 קטגוריות: לא ידוע מי האב או שלא ידוע היכן הוא; האב נפטר; האב חי בחו"ל; האב חי בארץ. בחלק זה נמצא הבדל מובהק אחד בין הערכת העובדים את מוכנות הצעירים בתחום של התנהגות נורמטיבית ($F(3, 118)=2.692, p<0.05$), כלומר, נמצאו הבדלים בהערכת העובדים את מוכנותם של צעירים אשר אביהם נפטר או שאביהם חי בחו"ל ובין צעירים אשר לא ידוע מי אביהם או לא ידוע היכן הוא וצעירים אשר אביהם חי בארץ (ממוצע לא ידוע מי האב-2.18, ס.ת. 0.58, ממוצע האב נפטר-1.85, ס.ת. 0.52, ממוצע האב חי בחו"ל-1.86, ס.ת. 0.43, ממוצע האב חי בארץ-2.25, ס.ת. 0.62).

לגבי אימהות הצעירים נשאלו העובדים היכן האם, והקטגוריות למענה היו: האם נפטרה; האם חיה בחו"ל; לא ידוע היכן האם; האם חיה בארץ. לפי מאפיין זה נמצאו הבדלים מובהקים בהערכת העובדים את מוכנות הצעירים בתחום של צבא ($F(3, 117)=3.374, p<0.05$), לפי הנתונים ניתן לראות כי הערכת העובדים היא כי בתחום זה הצעירים אשר אימם נפטרה (ממוצע-1.33, ס.ת. 0.98) היו מוכנים יותר מאשר שאר הצעירים (ממוצע האם חיה בחו"ל-1.55, ס.ת. 0.84, ממוצע לא ידוע היכן האם-2.38, ס.ת. 1.16, ממוצע האם חיה בארץ-2.05, ס.ת. 0.98). בבחינת ההבדלים המובהקים לפי מאפיין הרקע של המצב המשפחתי של ההורים לא נמצאו הבדלים מובהקים במצב המשפחתי של האב.

בעיות האב: מהממצאים עולה כי הערכת העובדים הייתה כי צעירים אשר לא סומנה לגבי אביהם כי יש להם בעיות כלכליות מוכנים יותר לחיים בתחום של התנהגות נורמטיבית מאשר צעירים

שבעיה זו לא צוינה לגבי אביהם (ממוצע אבות עם בעיה כלכלית- 2.33, ס.ת. 0.59, ממוצע אבות ללא בעיות כלכליות- 2.06, ס.ת. 0.60, $t(117)=-2.418, p<0.05$). כמו כן עולה כי הערכת העובדים היא כי צעירים אשר לא סומנה לגבי אביהם בעיה של עבריינות מוכנים יותר בתחום של ניהול כספים מאשר צעירים אשר בעיה זו צוינה לגבי אביהם (ממוצע אב עם בעיות עבריינות- 2.96, ס.ת. 0.99, ממוצע אב ללא בעיות עבריינות- 2.55, ס.ת. 0.60, $t(117)=-2.235, p<0.05$). תחום אשר בו נמצא הבדל מובהק מעניין הוא ציון הבעיה של סמים/אלכוהול ($t(117)=2.138, p<0.05$). בתחום זה העריכו העובדים כי צעירים אשר לאביהם בעיה של סמים יהיו מוכנים יותר בתחום של מיומנויות עבודה (ממוצע- 1.86, ס.ת. 0.75) מאשר אלו שלגבי אביהם ההערכה היא כי אין בעיה של סמים (ממוצע- 2.25, ס.ת. 0.78).

בעיות אם : מהממצאים עולה כי נמצאו הבדלים לגבי כמה בעיות אשר צוינו לגבי האם. כך למשל, נמצא כי הערכת העובדים היא כי צעירים אשר צוינה לגבי אימם בעיה כלכלית יהיו פחות מוכנים לחיים בתחומים כמו אחזקת בית (ממוצע עם בעיות כלכליות- 2.91, ס.ת. 0.79, ממוצע בלי בעיות כלכליות- 2.50, ס.ת. 0.81, $t(117)=-2.797, p<0.01$), ניהול כספים (ממוצע עם בעיות כלכליות- 2.78, ס.ת. 0.80, ממוצע בלי בעיות כלכליות- 2.47, ס.ת. 0.68, $t(117)=-2.241, p<0.05$). ובמדד המסכם של מוכנות (ממוצע אם בעיות כלכליות- 2.42, ס.ת. 0.60, ממוצע בלי בעיות כלכליות- 2.20, ס.ת. 0.54, $t(117)=-2.044, p<0.05$).

בעיה נוספת אשר לגבי ציונה נמצאו כמה הבדלים בתחומים השונים היא בעיית עבריינות של האם. מהניתוח עולה כי הערכת העובדים היא כי צעירים אשר בעיה זו צוינה לגבי אימם מוכנים יותר לחיים העצמאיים מאשר אלו שבעיה זו לא צוינה לגבי אימם. הבדלים אלו נמצאו בתחום של לימודים (ממוצע עם בעיות עבריינות- 1.67, ס.ת. 0.53, ממוצע ללא בעיות עבריינות- 2.44, ס.ת. 0.84, $t(117)=2.792, p<0.01$), התחום של עבודה (ממוצע עם בעיות עבריינות- 1.75, ס.ת. 0.47, ממוצע ללא בעיות עבריינות- 2.30, ס.ת. 0.79, $t(117)=2.183, p<0.05$), בתחום של ניהול כספים (ממוצע עם בעיות עבריינות- 2.16, ס.ת. 0.44, ממוצע אם בלי בעיית עבריינות- 2.65, ס.ת. 0.76, $t(117)=-2.418, p<0.05$), ולגבי המדד המסכם של המוכנות (ממוצע אם בלי בעיות עבריינות- 2.34, ס.ת. 0.59, ממוצע אם עם בעיות עבריינות- 1.91, ס.ת. 0.34, $t(117)=2.265, p<0.05$). הבעיה האחרונה בה נמצאו הבדלים היא בהערכת העובדים לגבי צעירים אשר צוין כי לאימם בעיית סמים/אלכוהול ובין צעירים אשר הערכת העובדים היא כי לאימם אין בעיית סמים/אלכוהול. גם לגבי בעיה זו נמצאו הבדלים מובהקים בכמה תחומים של מוכנות לחיים בכיוון לפיו הערכת העובדים כי צעירים אשר הבעיה צוינה אצל אימם היו מוכנים יותר לחיים מאשר אלו שבעיה זו לא צוינה לגבי אימם בתחומים של עבודה (ממוצע עם בעיות סמים/אלכוהול- 1.84, ס.ת. 0.54, ממוצע ללא בעיית סמים/אלכוהול- 2.34, ס.ת. 0.79, $t(116)=2.591, p<0.05$), בתחום של קשרים בינאישיים (ממוצע אימהות עם בעיית סמים- 2.03, ס.ת. 0.73, ממוצע אימהות בלי בעיית סמים- 2.40, ס.ת. 0.73, $t(117)=2.127, p<0.05$) ובתחום של התנהגות נורמטיבית (ממוצע אימהות עם בעיית סמים- 1.90, ס.ת. 0.49, ממוצע אימהות בלי בעיית סמים- 2.22, ס.ת. 0.67, $t(117)=2.138, p<0.05$).

קשרים בין מקורות ללחצים ומשאבים ובין מוכנות לחיים:

השערת המחקר הייתה כי קיים קשר בין מקורות הלחץ והמשאבים של הצעירים ממשפחתם הביולוגית ובין מוכנותם לחיים העצמאיים. כפי שניתן לראות מלוח ח1 לא נמצאו קשרים בין הערכת העובדים את מקורות המשאבים של הצעיר ובין הערכתם את מוכנות הצעירים בתחומים השונים. עם זאת, ניתן לראות כי נמצאו כמה קשרים מובהקים חלשים ובינוניים בין התחומים השונים ובין מקורות לחץ מצד ההורים הביולוגיים והמשפחה המורחבת. כך למשל נמצא כי ככל שרמת הלחץ מצד ההורים גבוהה יותר כך מוערכת רמת מוכנות הצעירים כנמוכה יותר בתחום של צבא (אב- $r=0.223, p<0.05$, אם- $r=0.254, p<0.05$). קשרים נוספים חלשים-בינוניים אך מובהקים ובאותו הכיוון נמצאו בין הערכת מוכנות הצעיר בתחום של עבודה ובין הערכת מידת הלחץ מאימו ($r=0.295, p<0.05$); בין הערכת המוכנות בתחום של מיומנויות עבודה ובין הערכת מקורות לחץ מצד האב ($r=0.228, p<0.05$) ומצד האם ($r=0.291, p<0.01$); בין הערכת מוכנותו בתחום של אחזקת בית ובין הערכת מקורות לחץ מצד האב ($r=0.265, p<0.01$) ומצד האם ($r=0.235, p<0.05$); בין הערכת מוכנות הצעיר בתחום של ניהול משק בית ובין הערכת מקורות ללחצים מצד האב ($r=0.226, p<0.05$); בין הערכת מוכנות הצעיר בתחום של ניהול כספים ובין הערכת האב כמקור ללחצים ($r=0.264, p<0.05$); בין הערכת מוכנות הצעיר בתחום של שמירה על בריאותו ובין הערכת האם כמקור ללחצים ($r=0.217, p<0.05$); בין הערכת מוכנות הצעיר בתחום של יחסים בינאישיים ובין הערכת האב כמקור ללחצים ($r=0.290, p<0.01$) ובין הערכת האם כמקור ללחצים ($r=0.390, p<0.001$); בין הערכת מוכנות הצעיר בתחום של התנהגות נורמטיבית ובין הערכת האב כמקור ללחצים ($r=0.378, p<0.001$) הערכת האם כמקור ללחצים ($r=0.311, p<0.001$) והערכת המשפחה המורחבת כמקור ללחצים ($r=0.294, p<0.01$); ולבסוף, בין הערכת מוכנותו של הצעיר לחיים עצמאיים לפי המדד המסכם ובין האב כמקור ללחצים ($r=0.289, p<0.01$) והאם כמקור ללחצים ($r=0.311, p<0.01$).

לוח ח1: מתאמים בין מוכנות לחיים ובין מקורות ללחצים ולמשאבים בסביבתו הטבעית של הצעיר

משאבים- משפחה מורחבת	משאבים- אם	משאבים- אב	מקורות ללחצים- משפחה מורחבת	מקורות ללחצים-אם	מקורות ללחצים-אב	
0.074	0.042	0.073	0.100	0.197	0.113	לימודים
-0.139	0.104	0.106	0.144	0.254*	0.223*	צבא
0.055	0.005	0.007	0.097	0.295*	0.122	עבודה
0.026	0.026	0.005	0.161	0.291**	0.228*	מיומנויות עבודה
-0.005	0.001	-0.088	0.086	0.235*	0.265**	אחזקת בית
-0.056	-0.057	-0.085	0.025	0.170	0.226*	ניהול משק בית

מקורות ללחצים-אב	מקורות ללחצים-אם	מקורות משפחה מורחבת	משאבים- אב	משאבים- אם	משאבים- משפחה מורחבת	
0.264**	0.080	0.045	-0.100	-0.068	-0.081	ניהול כספים
0.175	0.217*	0.048	-0.032	-0.085	-0.111	שמירה על בריאות
0.290**	0.390***	0.194	0.021	-0.044	0.036	יחסים בינאישיים
0.378***	0.311**	0.294**	0.089	0.081	-0.099	התנהגות נורמטיבית
0.289**	0.311**	0.163	0.002	0.006	-0.034	מוכנות לחיים

קשרים בין תכיפות ואיכות הקשר בין הצעיר והוריו הביולוגיים ובין מוכנותו של הצעיר לחיים
עצמאיים:

השערת המחקר הייתה כי קיים קשר בין תכיפות ואיכות הקשר של הצעיר עם הוריו הביולוגיים
ובין הערכת מוכנותו לחיים עצמאיים. על מנת לבחון קשרים אלו נעשו כמה מבחנים.
ראשית, נבדקו כל הפריטים לגביהם נשאלו העובדים הסוציאליים לגבי כל אחד מההורים בנפרד.

תכיפות ואיכות הקשר עם האב:

מניתוח זה עלה כי ישנם קשרים מעטים בלבד בין מוכנות הצעיר לחיים עצמאיים ובין קשריו עם
הוריו הביולוגיים. ראשית, נמצא קשר חלש אך מובהק בין הגעה תכופה יותר של האב לאירועים
ולפעילויות ובין מוכנותו של הצעיר בתחום של צבא ($r=-0.287, p < 0.01$). שנית, נמצא שככל
שאיכות הקשר הוערכה כטובה יותר כך הוערכה מוכנותו של הצעיר כגבוהה יותר בתחום זה ($r =$
 $0.229, p < 0.05$), שלישית, נמצא שמוכנותו של הצעיר בתחום של התנהגות נורמטיבית גבוהה יותר
כשהערכת התכיפות שבה הוא נוהג להשאיר בבית אביו חפצים אישיים גבוהה יותר ($r=-0.234, p <$
 0.05)

תכיפות ואיכות הקשר עם האם:

לפי ניתוח זה נמצאו גם כן כמה קשרים בין הערכת מוכנותו של הצעיר לחיים עצמאיים ובין
איכות ותכיפות הקשר.

ראשית, נמצאו שני קשרים חלשים אך מובהקים עם הערכת מוכנות הצעיר בתחום של
צבא. נמצא כי ככל שהערכה לגבי תכיפות הגעת האם לאירועים ופעילויות הייתה גבוהה יותר
וככל שהצעיר השאיר יותר חפצים בבית האם כך גם עלתה ההערכה כי הצעיר מוכן לחיים
העצמאיים בתחום זה ($r=-0.262, p < 0.05, r=-0.220, p < 0.05$). בהתאמה).
שנית, נמצא קשר חלש אך מובהק בין הערכת מוכנותו של הצעיר בתחום של מיומנויות
עבודה ובין ההערכה עד כמה האם קונה לצעיר דברים ($r=-0.293, p < 0.01$), כלומר, ככל שהערכה
הייתה כי האם קנתה לצעיר יותר דברים כך הוא הוערך כיותר מוכן לחיים העצמאיים.

שלישית, נמצא קשר חלש אך מובהק בין איכות הקשר בין הצעיר ובין אימו ובין הערכת מוכנותו לחיים העצמאיים בתחום של ניהול משק בית ($r=0.242, p<0.05$), כלומר, ככל שהערכת העובד הייתה כי איכות הקשר בין הצעיר ובין אימו היא טובה יותר כך הצעיר הוערך כמוכן יותר בתחום זה.

רביעית, נמצא קשר חלש אך מובהק בין הערכת מוכנותו של הצעיר בתחום של שמירה על בריאותו ובין איכות הקשר שלו עם אימו ($r=0.206, p<0.05$), גם כאן לאותו הכיוון כמו בתחום של ניהול משק הבית.

חמישית, נמצא קשר חלש-בינוני אך מובהק בין הערכת מוכנותו של הצעיר בתחום של יחסים בינאישיים ובין הערכת איכות הקשר שלו עם אימו ($r=0.314, p<0.01$) גם כן לאותו הכיוון. שישית, נמצאו כמה קשרים בין הערכת מוכנותו של הצעיר בתחום של התנהגות נורמטיבית ובין מספר פריטים אשר בחנו את איכות ותכיפות הקשר שלו עם אימו. הראשון, הערכת תכיפות המפגשים עם האם ($r=-0.207, p<0.05$); השני, הערכת תכיפות הגעתה של האם לאירועים ופעילויות במסגרת ($r=-0.218, p<0.05$); השלישי, הערכת התכיפות בה קונה האם לצעיר דברים ($r=-0.252, p<0.05$); הרביעי, הערכת העובד עד כמה הצעיר משאיר חפצים בבית אימו ($r=-0.277, p<0.01$); האחרון, הערכת העובד את איכות הקשר בין הצעיר ובין אימו ($r=0.233, p<0.05$). כלומר, ככל שמשנתנים אלו הוערכו כטובים וגבוהים יותר, כך הוערכה מוכנותו של הצעיר כגבוהה יותר.

לבסוף, נמצאו שני קשרים חלשים אך מובהקים עם הערכת המדד המסכם למוכנותו של הצעיר לחיים עצמאיים. הראשון, הערכת העובד עד כמה האם קונה לצעיר דברים ($r=-0.213, p<0.05$) והשני, הערכת איכות הקשר של הצעיר עם אימו ($r=0.208, p<0.05$). כלומר, ככל שההערכה הייתה כי האם קונה לצעיר יותר דברים וכי איכות הקשר ביניהם טובה כך הוערכה מוכנותו במדד המסכם כגבוהה יותר.

האופן השני לפיו נבחן הקשר בין איכות ותכיפות הקשר בין הצעיר והוריו הביולוגיים ובין הערכת מוכנותו לחיים עצמאיים הייתה לפי מדדים אשר יצרתי לאיכות ותכיפות הקשר עם כל אחד מההורים ועם שניהם יחדיו. לכל המדדים נמצאה עם מהימנות פנימית גבוהה מאוד (בין אלפא קרוונבך = 0.794 ובין אלפא קרוונבך = 0.840).

מניתוח זה עלו שני קשרים חלשים אך מובהקים, כלומר, קיים קשר חלש בין המדדים השונים של תכיפות ואיכות הקשר עם ההורים הביולוגיים ובין מוכנותו של הצעיר לחיים עצמאיים. הקשר ראשון הוא כי ככל שהערכת תכיפות הקשר בין הצעיר ובין הוריו הייתה גבוהה יותר כך גם עלתה הערכת מוכנותו לחיים בתחום של צבא ($r=-0.240, p<0.05$), השני, ככל שהערכת תכיפות הקשר בין הצעיר ובין אימו הייתה גבוהה יותר כך גם עלתה רמת מוכנותו בתחום של התנהגות נורמטיבית ($r=-0.203, p<0.05$).

קשרים בין מעורבות העו"ס בטיפול בצעיר ומשפחתו ובין מוכנות הצעיר לחיים עצמאיים:

בחנתי האם קיים קשר בין מעורבות העו"ס בטיפול בצעיר ובהוריו ובין הערכת העובד את מוכנותו של הצעיר בתחומים השונים. מהניתוח עולה כי מעורבות העובד הסוציאלי לפי בחינת תכיפות הקשר שלו עם הצעיר ותכיפות הקשר שלו עם ההורים הביולוגיים של הצעיר קשורים עם

חלק מהתחומים של מוכנות הצעיר לחיים עצמאיים. כך ניתן לראות כי ככל שהעובד העריך את תכיפות הקשר שלו עם הצעיר כגבוהה יותר, כך ירדה רמת מוכנותו של הצעיר בתחום של צבא ($r=-0.364, p < 0.001$). כמו כן, נמצא כי ככל שתכיפות המפגשים בין העובד ובין הוריו של הצעיר הוערכה כתכופה יותר, כך הוערכה מוכנותו של הצעיר כנמוכה יותר בתחום זה ($r = -0.310, p < 0.05$), גם כאן, נמצא כי תחומים נוספים אשר לגביהם נמצא כי קיים קשר עם הערכת תכיפות הקשר בין העובד הסוציאלי והצעיר באותו הכיוון הם שמירה על בריאות ($r=-0.197, p < 0.05$); יחסים בינאישיים ($r=-0.220, p < 0.05$); התנהגות נורמטיבית ($r=-0.381, p < 0.001$) ולבסוף, המדד המסכם של המוכנות לחיים עצמאיים ($r=-0.224, p < 0.05$)

לוח 2: מתאמים בין מוכנות הצעיר לחיים עצמאיים ומעורבות העו"ס בטיפול בצעיר ובמשפחתו

תכיפות מפגשים טיפוליים בין העו"ס והורי הצעיר	תכיפות קשר של העו"ס עם הצעיר	
-0.123	-0.023	לימודים
-0.310*	-0.364***	צבא
-0.151	-0.094	עבודה
-0.066	-0.104	מיומנויות עבודה
-0.260	-0.141	אחזקת בית
-0.116	-0.065	ניהול משק בית
-0.143	-0.146	ניהול כספים
-0.113	-0.197*	שמירה על בריאות
-0.213	-0.220*	יחסים בינאישיים
-0.204	-0.381***	התנהגות נורמטיבית
-0.221	-0.224*	מוכנות לחיים

הערה: מתאם שלילי פירושו שתכיפות רבה יותר של קשר מופיעה עם מוכנות נמוכה יותר לחיים עצמאיים.

קשרים בין איכות הקשר של הצעיר עם הורי האומנה (או הורי הבית במשפחתו) ובין מוכנותו לחיים עצמאיים:

השערת המחקר בחלק זה הייתה כי קיים קשר בין איכות הקשר של הצעיר עם הורי האומנה (או הורי הבית במשפחתו) ובין רמת מוכנותו לחיים עצמאיים. בדיקת השערה זו הינה חשובה על מנת לבסס את ההנחה כי השהות של הצעיר במסגרת ההשמה יכולה אף היא לקבוע האם הצעיר יצליח להתמודד עם המשימות אשר יעמדו בפניו בהמשך חייו. על מנת לבחון קשרים

אלו השתמשתי במדדים אשר נוצרו לגבי קבלת הצעיר על ידי ההורים האומנים (או הורי הבית במשפחתון) ודחיית ההורים את הצעיר. כפי שניתן לראות מלוח ח3 נמצאו קשרים רבים בין שני מדדים אלו ובין הערכת מוכנותו של הצעיר לחיים עצמאיים בתחומים השונים.

נמצא שקבלה של הצעיר על ידי הורי האומנה היא מנבא מובהק (אך לא חזק) למידת מוכנותו של הצעיר לחיים במספר תחומי חיים: מיומנויות עבודה ($r=0.249, p < 0.01$), ניהול כספים ($r=0.185, p < 0.05$), יחסים בינאישיים ($r=0.232, p < 0.05$), התנהגות נורמטיבית ($r=0.181, p < 0.05$). לבסוף, נמצא קשר חלש אך מובהק עם הערכת העובד את המדד המסכם של מוכנות הצעיר לחיים עצמאיים ($r=0.182, p < 0.05$).

נמצא כי דחייה של הצעיר על ידי הורי האומנה היא מנבא מובהק (אך לא חזק) למידת מוכנותו של הצעיר לחיים העצמאיים במספר תחומים: מיומנויות עבודה ($r=-0.289, p < 0.01$), אחזקת בית ($r=-0.182, p < 0.05$), ניהול משק בית ($r=-0.223, p < 0.05$), ניהול כספים ($r=-0.237, p < 0.01$), שמירה על בריאותו ($r=-0.204, p < 0.05$), יחסים בינאישיים ($r=-0.196, p < 0.05$), התנהגות נורמטיבית ($r=-0.196, p < 0.05$). לבסוף, נמצא קשר חלש אך מובהק עם הערכת העובד את מוכנותו של הצעיר לפי המדד המסכם של מוכנות הצעיר לחיים עצמאיים ($r=-0.222, p < 0.05$).

לוח ח3: קשרים בין איכות הקשר של הצעיר ובין הורי האומנה (הורי הבית במשפחתון) ובין

מוכנותו לחיים עצמאיים

דחייה	קבלה	
0.060	-0.013	לימודים
-0.135	0.011	צבא
-0.116	0.128	עבודה
-0.289**	0.249**	מיומנויות עבודה
-0.182*	0.161	אחזקת בית
-0.223*	0.169	ניהול משק בית
-0.237**	0.185*	ניהול כספים
-0.204*	0.176	שמירה על בריאות
-0.196*	0.232*	יחסים בינאישיים
-0.229*	0.181*	התנהגות נורמטיבית
-0.222*	0.182*	מוכנות לחיים

קשרים בין הסתגלותו של הצעיר ומסגרת ובין רמת מוכנותו לחיים עצמאיים:

ההשערה בחלק זה הייתה כי קיים קשר בין רמת הסתגלותו של הצעיר למסגרת ובין מוכנותו לחיים העצמאיים. בחלק זה מדדתי את הקשרים בין הסתגלות הצעיר למסגרת ובין

מוכנותו לחיים העצמאיים לפי מדדים של התנהגויות מוחצנות ומופנמות. כפי שניתן לראות מלוח ח4 כמעט בכל התחומים של מדדי המוכנות של הצעיר לחיים העצמאיים נמצאו קשרים הן עם הערכת ההתנהגויות המוחצנות של הצעיר והן עם הערכת התנהגויות המופנמות. כמו כן, ניתן לראות כי הקשרים חזקים יחסית לשאר הקשרים אשר נמצאו בין הערכת המוכנות של הצעיר ובין המשתנים האחרים שנבחנו. מכיוון שקיימים קשרים כמעט עם כל התחומים ניתן לציין את הקשרים בין ההתנהגויות המוחצנות והמופנמות ובין הערכת המדד המסכם של מוכנותו של הצעיר לחיים העצמאיים. כפי שניתן לראות נמצא קשר בינוני- חזק בין מוכנותו של הצעיר לחיים העצמאיים ובין הערכת המדד המסכם של ההתנהגויות המוחצנות ($r=0.559, p < 0.001$) וקשר בינוני בין הערכת מוכנותו ובין הערכת המדד המסכם של התנהגויותו המופנמות ($r=0.309, p < 0.001$). כלומר, ככל שהערכת העובד הייתה כי לצעיר יותר התנהגויות מוחצנות ומופנמות כך הערכתו הייתה כי מוכנות הצעיר לחיים נמוכה יותר.

לוח ח4: קשרים בין הסתגלות הצעיר למסגרת ובין רמת מוכנותו לחיים עצמאיים

התנהגויות מופנמות	התנהגויות מוחצנות	
0.193*	0.360***	לימודים
0.139	0.417***	צבא
0.411***	0.418***	עבודה
0.359***	0.529***	מיומנויות עבודה
0.205*	0.326***	אחזקת בית
0.157	0.463***	ניהול משק בית
0.155	0.399***	ניהול כספים
0.102	0.319***	שמירה על בריאות
0.296***	0.498***	יחסים בינאישיים
0.362***	0.594***	התנהגות נורמטיבית
0.309***	0.559***	מוכנות לחיים

סיכום הממצאים:

א. קיים קשר בין משתני הרקע של הצעירים ובין מוכנותם לחיים לאחר השמה.

1. מגדר:

א.1. צעירות נמצאו כיותר מוכנות לחיים מאשר צעירים בתחומים של לימודים, עבודה, ניהול משק בית, שמירה על בריאות, התנהגות נורמטיבית ובמדד המסכם של מוכנות.

2. ארץ מוצא של הצעיר והוריו:

א.2. צעירים ילידי בריה"מ לשעבר וצעירים אשר אבותיהם ואמהותיהם ילידי בריה"מ לשעבר יותר מוכנים לחיים בתחום של מיומנויות עבודה.

א.2.ב. צעירים אשר אבותיהם ילידי בריה"מ נמצאו מוכנים יותר גם בתחום של עבודה.

א.2.ג. צעירים אשר אמהותיהם נולדו בארץ נמצאו מוכנים יותר בתחום של עבודה, ניהול משק בית, יחסים בינאישיים ובמדד המסכם של מוכנות.

3. מצב הבעיות של הורי הצעיר:

א.3. צעירים אשר אביהם חי בארץ או שלא ידוע מי הוא נמצאו כפחות מוכנים לחיים עצמאיים בתחום של התנהגות נורמטיבית בהשוואה עם צעירים אשר אביהם חי בחו"ל או נפטר.

א.3.ב. צעירים אשר אימם נפטרה היו מוכנים יותר לחיים עצמאיים בתחום של צבא משאר הצעירים.

א.3.ג. צעירים אשר להם אבות עם בעיות כלכליות פחות מוכנים בתחום של התנהגות נורמטיבית.

א.3.ד. צעירים אשר להם אבות עם בעיה של עבריינות פחות מוכנים בתחום של ניהול כספים.

א.3.ה. צעירים אשר לגבי אביהם צוין כי יש בעיה של סמים אלכוהול נמצאו יותר מוכנים בתחום של מיומנויות עבודה.

א.3.ו. צעירים אשר לגבי אימם צוין כי יש לה בעיה כלכלית נמצאו פחות מוכנים בתחומים של אחזקת בית, ניהול כספים ובמדד המסכם של מוכנות לחיים.

א.3.ז. צעירים אשר לגבי אימם צוין כי קיימת בעיה של עבריינות נמצאו מוכנים יותר בתחומים של לימודים, עבודה, ניהול כספים והמדד המסכם של מוכנות.

א.3.ח. צעירים אשר לאימם בעיה בתחום האלכוהול סמים נמצאו מוכנים יותר לחיים בתחומים של עבודה, קשרים בינאישיים והתנהגות נורמטיבית.

ב. קיים קשר בין רמת הלחצים והמשאבים בסביבה הטבעית של הצעיר ובין רמת מוכנותו

לחיים עצמאיים

ב.1. הצעיר מוכן יותר בתחומים של צבא, מיומנויות עבודה, אחזקת בית, יחסים בינאישיים, ובמדד המסכם של המוכנות ככל שרמת הלחצים מצד שני הוריו נמוכה יותר.

ב.2. ככל שרמת הלחץ מצד אימו נמוכה יותר כך הוא מוכן יותר בתחום של עבודה, שמירה על בריאותו.

ב.3. ככל שרמת הלחץ מצד האב נמוכה יותר כך הוא מוכן יותר בתחומים של ניהול משק בית, ניהול כספים, ככל שרמת הלחץ מצד ההורים והמשפחה המורחבת נמוכה יותר כך מוכנותו של הצעיר גבוהה יותר בתחום של התנהגות נורמטיבית.

ג. ככל שאיכות הקשר בין ההורים הביולוגיים והצעיר תהיה גבוהה יותר כך תעלה רמת מוכנותו לחיים העצמאיים לאחר ההשמה.

- ג. 1. ככל שהערכת איכות הקשר עם האב היא טובה יותר כך עולה רמת המוכנות בתחום של מיומנויות עבודה.
- ג. 2. ככל שהצעיר נוטה יותר להשאיר חפצים בבית האב כך עולה מוכנותו בתחום של התנהגות נורמטיבית.
- ג. 3. ככל שהאם תקנה לצעיר יותר דברים כך הוא יהיה מוכן יותר בתחום של מיומנויות עבודה.
- ג. 4. ככל שאיכות הקשר בין הצעיר ובין אימו טובה יותר כך הוא יהיה מוכן יותר בתחום של ניהול משק בית, שמירה על בריאותו ויחסים בינאישיים.
- ג. 5. הצעיר יהיה מוכן יותר בתחום של התנהגות נורמטיבית כאשר האם תקנה לצעיר יותר דברים והצעיר ישאיר בביתה יותר חפצים אישיים ואיכות הקשר עם האם תהיה טובה יותר.
- ג. 6. ככל שהאם קונה לצעיר יותר דברים ואיכות הקשר ביניהם טובה יותר כך הצעיר מוכן יותר לחיים עצמאיים לפי המדד המסכם של המוכנות.

ד. ככל שתכיפות הקשר בין ההורים הביולוגיים והצעיר תהיה גבוהה יותר כך תעלה רמת מוכנותו לחיים העצמאיים לאחר ההשמה.

- ד. 1. ככל שהאב מגיע יותר לאירועים ופעילויות כך עולה מוכנותו של הצעיר בתחום של צבא.
- ד. 2. ככל שהאם מגיעה יותר לפעילויות והצעיר יותר משאיר אצלה חפצים בית כך תעלה רמת מוכנותו בתחום של צבא.
- ד. 3. הצעיר יהיה מוכן יותר בתחום של התנהגות נורמטיבית כאשר אימו תגיע יותר לבקרו ותגיע יותר לאירועים ופעילויות.
- ד. 4. ככל שתכיפות הקשר בין הצעיר ושני הוריו תהיה גבוהה יותר כך יהיה מוכן יותר בתחום של צבא.
- ד. 5. ככל שתכיפות הקשר עם האם תהיה גבוהה יותר כך יהיה מוכן יותר בהתנהגות נורמטיבית.

ה. קיים קשר בין סוג המסגרת החוץ ביתית בה שוהה הצעיר ובין רמת מוכנותו לחיים העצמאיים.

- ה. 1. צעירים באומנה נמצאו מוכנים יותר בתחומים של צבא, יחסים בינאישיים, התנהגות נורמטיבית ובמדד המסכם של המוכנות.

ו. ככל שתכיפות הקשר של הצעיר ושל הוריו עם העו"ס תהיה גבוהה יותר כך רמת המוכנות של הצעיר לחיים העצמאיים תהיה נמוכה יותר.

- ו. 1. נמצא כי ככל שתכיפות הקשר של הצעיר עם העו"ס הייתה תכופה יותר, כך ירדה רמת מוכנותו בתחומים של צבא, שמירה על בריאות, יחסים בינאישיים, התנהגות נורמטיבית ובמדד המסכם של המוכנות.
- ו. 2. נמצא כי ככל שתכיפות הקשר של הורי הצעיר עם העו"ס הייתה תכופה יותר, כך ירדה רמת מוכנותו של הצעיר בתחום של צבא.
- ז. **ככל שאיכות הקשר בין הדמויות המטפלות במסגרת ההשמה החוץ ביתית ובין הצעיר השוהה במסגרת תהיה גבוהה יותר כך תעלה רמת מוכנותו לחיים העצמאיים לאחר ההשמה.**

- ז.1. נמצא כי ככל שהתנהגויות הקבלה של ההורים האומנים גבוהות יותר כך רמת המוכנות של הצעירים גבוהה יותר בתחומים של מיומנויות עבודה, ניהול כספים, יחסים בינאישיים, התנהגות נורמטיבית, ועם המדד המסכם.
- ז.2. ככל שהתנהגויות הדחייה נמוכות יותר כך מוכנות הצעיר גבוהה יותר בתחומים של מיומנויות עבודה, אחזקת בית, ניהול משק בת, ניהול כספים, שמירה על בריאות, יחסים בינאישיים התנהגות נורמטיבית ועם המדד המסכם.

ח. ככל שרמת הסתגלותו של הצעיר למסגרת ההשמה תגדל כך תעלה רמת מוכנותו לחיים העצמאיים לאחר ההשמה.

- ח.1. יש קשר שלילי בין רמת הבעיות בהתנהגות מוחצנת לבין רמת המוכנות בכל מדדי המוכנות לחיים עצמאיים.
- ח.2. יש קשר שלילי בין רמת הבעיות בהתנהגות מופמנת לבין רמת המוכנות בכל מדדי המוכנות לחיים עצמאיים.

ט. ניבוי מוכנותם של הצעירים לחיים עצמאיים לאחר סיום מסגרת ההשמה בניתוח רב משתני תת-פרק זה בוחן את ניבוי מוכנותם של הצעירים לחיים העצמאיים לאחר סיום שהותם במסגרת על מנת לבחון את תרומתם של המשתנים השונים לניבוי המוכנות לחיים עצמאיים נערכה סדרה של ניתוחי רגרסיה מרובה היררכית נפרדים לגבי כל אחד מעשרת תתי התחומים שבמדד המוכנות לחיים העצמאיים ולגבי המדד הכולל של המוכנות. הניתוחים נעשו לפי אותו הגיון אשר בחן את המשתנים הבלתי תלויים השונים אשר נמצאו כקשורים לאותו המדד (המשתנה התלוי) בניתוחים הקודמים. המשתנים הוכנסו להיררכיה לפי סדר מסוים וקבוע: החל ממאפייני הרקע והמשתנים אשר לא ניתנים לשינוי כמו בעיות ההורים. לאחר מכן הוכנסו משתנים אשר קשורים לקשר עם ההורים הביולוגיים ולאחר מכן הוכנסו משתנים אשר קשורים למסגרת ההשמה, הקשרים של הצעיר עם העו"ס והורי האומנה (או הורי הבית במשפחתון) ולבסוף התנהגות הצעיר. כאמור, בכל אחד מהניתוחים הוכנסו רק המשתנים אשר נמצאו בניתוחים הדו-משתניים כקשורים אליו ועל כן כל אחת מהגרסיות כללה מספר משתנים שונה ומספר צעדים שונה ברגרסיה. לוח ט1 מציג את תוצאות הרגרסיה אשר נערכה לגבי מדד המוכנות הכללי (ממוצע כל התחומים) לפי הסדר הבא.

בצעד הראשון, הוכנסו מאפייני הרקע: מגדר. בנוסף הוכנסו משתני דמה המייצגים את ארץ הלידה של האם, משתנה קטגוריאלי בעל מספר קטגוריות: 1. ישראל לעומת השאר 2. בריה"מ לעומת השאר 3. אתיופיה לעומת השאר (קטגוריית השוואה=אחר).

בצעד השני, הוכנסו בעיות ההורים: בעיות כלכליות של האם, בעיות עבריינות של האם, מקור ללחצים מהאב ומקור ללחצים מהאם.

בצעד השלישי, הוכנסו המשתנים של קשר עם ההורים הביולוגיים: האם האם קונה לצעיר דברים ואיכות הקשר בין הצעיר ואימו.

בצעד הרביעי, הוכנס סוג המסגרת.

בצעד החמישי, הוכנס משתנה של קשר עם העו"ס: תכיפות הקשר בין העו"ס והצעיר.

בצעד השישי, הוכנסו המשתנים של קשר עם הורי האומנה או הורי הבית (מכאן ואילך, הורי האומנה): קבלה על ידי הורי האומנה, דחייה על ידי הורי האומנה.

בצעד השביעי, הוכנסו המשתנים לגבי התנהגותו של הצעיר : התנהגויות מוחצנות ומופנמות.

לוח 10: תוצאות ניתוחי רגרסיה מרובה היררכית של המדד הכולל של מוכנות לחיים עצמאיים:

מקדמי ביתא בכל צעד בניתוח

צעד 7	צעד 6	צעד 5	צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
							מאפייני רקע
*-0.205	-0.200	-0.183	-0.174	-0.162	-0.184	-0.210	מגדר
0.058	0.159	0.196	0.180	0.178	0.230	0.389*	ארץ לידה אם- ישראל
-0.048	-0.053	-0.021	-0.030	-0.031	-0.018	0.151	ארץ לידה אם- בריה"מ לשעבר
-0.013	0.068	0.087	0.095	0.094	0.093	0.122	ארץ לידה אם- אתיופיה
							בעיות הורים
0.088	0.072	0.105	0.103	0.119	0.112		בעיות כלכליות אם
-0.140	-0.184	-0.169	-0.166	-0.166	-0.209		בעיות עבריינות אם
-0.066	0.012	0.028	0.050	0.057	0.061		מקור לחצים מהאב
0.192	0.245	0.208	0.219	0.225	0.276*		מקור לחצים מהאם
							קשר עם הורים ביולוגיים
-0.051	-0.119	-0.155	-0.164	-0.184			האם קונה לצעיר דברים
0.073	0.127	0.149	0.145	0.143			איכות הקשר בין הצעיר ואימו
							סוג המסגרת
-0.137	-0.083	-0.101	0.051				סוג המסגרת
							קשר עם העובד הסוציאלי
-0.165	-0.194	-0.196					תכיפות הקשר בין העו"ס לצעיר
							קשר עם הורי האומנה

צעד 7	צעד 6	צעד 5	צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
0.139	0.047						קבלה על ידי הורי האומנה
0.068	-0.155						דחייה על ידי הורי האומנה
							מצב הצעיר
0.447*							התנהגויות מוחצנות
0.120							התנהגויות מופנמות
							סיכום המודל
0.141	0.034	0.011	0.002	0.027	0.133	0.136	תוספת שונות מוסברת
F (2, 68) =9.317 ***	F (2, 70) =1.806	F (1, 72) =1.172	F (1, 73) =0.169	F (2, 74) =1.417	F (4, 76) =3.458 *	F (4, 80) =3.315 *	מובהקות התרומה להסבר השונות
0.484	0.342	0.308	0.297	0.296	0.269	0.136	סך כל השונות המוסברת
F(16, 84) =3.984 ***	F(14, 84) =2.603 **	F(12, 84) =2.676 **	F(11, 84) =2.806 **	F(10, 84) =3.105 **	F(8, 84) =3.489 **	F (4, 84) =3.315 *	מובהקות משוואת הרגרסיה

*p<0.05, **p<0.01, ***p<0.001

מהלוח ניתן לראות כי המשתנים הבלתי תלויים במשוואת הרגרסיה מסבירים כ- 48% מהשונות של הממד הכולל למוכנות לחיים עצמאיים ($F(16,84)=3.984$; $p<0.001$). ניתן לראות כי לא כל הצעדים יצאו מובהקים בניבוי תוספת השונות המוסברת. כלומר, ניתן לראות כי התוספת של כ- 14% להסבר השונות בצעד של מאפייני הרקע נמצאה מובהקת ($F(4,80)=3.315$, $p<0.05$), התוספת של 13% להסבר השונות בצעד של בעיות ההורים נמצאה אף היא מובהקת ($F(4,)$, $p<0.05$) וכך גם הצעד האחרון של התנהגויות הצעיר ($F(2, 68)=9.317$, $p<0.001$). כל שאר הצעדים לא נמצאו מובהקים בתוספתם לניבוי הממד. כלומר, בהינתן מאפייני הרקע של הצעיר ושל הוריו והלחצים מצד הוריו, למשתנים כגון המסגרת שבה הוא נמצא, הקשרים שלו עם העובד הסוציאלי ועם משפחת האומנה אין תרומה משמעותית לניבוי מידת המוכנות שלו לחיים עצמאיים. כמו כן, גם לאחר שכל מאפייני הרקע נלקחו בחשבון וכאשר ישנה התייחסות למאפייני המסגרת המטפלת והיחסים שלו עם העובדים הסוציאליים ועם משפחת האומנה, עדיין יש למאפייני ההתנהגות המוחצנת של הצעיר תרומה ייחודית וגבוהה להבנת המידה שבה הוא מוכן לחיים עצמאיים.

לוח 2ט מציג את תוצאות הרגרסיה אשר נערכה לגבי מדד תחום ה"לימודים" לפי הסדר

הבא.

בצעד הראשון, הוכנסו מאפייני הרקע: מגדר.

בצעד השני, הוכנסו בעיות ההורים: בעיות עבריינות של האם.

בצעד השלישי, הוכנסו המשתנים לגבי התנהגותו של הצעיר: התנהגויות מוחצנות ומופנמות.

לוח 2ט: תוצאות ניתוחי רגרסיה מרובה היררכית של מדד תחום הלימודים במוכנות לחיים

עצמאיים: מקדמי ביתא בכל צעד בניתוח

צעד 3	צעד 2	צעד 1	
			מאפייני רקע
-0.294***	-0.274**	-0.292**	מגדר
			בעיות הורים
-0.163	-0.228**		בעיות עבריינות אם
			התנהגות הצעיר
0.330***			התנהגויות מוחצנות
0.069			התנהגויות מופנמות
			סיכום המודל
0.121	0.052	0.085	תוספת שונות מוסברת
F (2, 114) =9.343***	F (1, 116) =6.968**	F (1, 117) =10.930***	מובהקות התרומה להסבר השונות
0.259	0.137	0.085	סך כל השונות המוסברת
F (4, 118) =9.949***	F (2, 118) =9.228***	F (1, 118) =10.930***	מובהקות משוואת הרגרסיה

p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001

מהלוח ניתן לראות כי המשתנים הבלתי תלויים במשוואת הרגרסיה מסבירים כ- 26% מהשונות של הממד בתחום של "לימודים" (F(4, 118)=9.949, p<0.001). במשוואה זו ניתן לראות, בשונה מהקודמת כי כמעט כל המשתנים וכל הצעדים נמצאו כתורמים באופן מובהק לניבוי הממד, למעט התנהגויות מופנמות של הצעיר. ניתן לראות כי הצעד הראשון, מאפייני הרקע, מגדר הצעיר (בנות מוכנות יותר מבנים) הוסיף כ- 8.5% להסבר השונות (F(1, 117)=10.930, p<0.001), הצעד של בעיות ההורים הביא לתוספת של 5% להסבר השונות (F(1, 116)=6.968, p<0.001) והצעד האחרון של התנהגויות הצעיר תרם כ-12% להסבר השונות (F(2, 114)=9.343, p<0.001). כלומר,

בהינתן מגדר, למשתנה של בעיות עבריינות של האם אין תרומה משמעותית לניבוי מידת המוכנות שלו לחיים עצמאיים. כמו כן, גם לאחר שנלקחו בחשבון המגדר ובעיות העבריינות של האם, עדיין יש למאפייני ההתנהגות המוחצנת של הצעיר תרומה ייחודית וגבוהה להבנת המידה שבה הוא מוכן לחיים עצמאיים בתחום של לימודים.

לוח 3ט מציג את תוצאות הרגרסיה אשר נערכה לגבי מדד תחום ה"צבא" לפי הסדר הבא. בצעד הראשון, הוכנסו מאפייני הרקע: הוכנסו משתני דמה המייצגים את השאלה: היכן האב, משתנה קטגוריאל על מספר קטגוריות: 1. לא ידוע מי האב או היכן הוא לעומת השאר 2. האב חי בחו"ל לעומת השאר 3. האב חי בארץ לעומת השאר (קטגוריית השוואה=נפטר). בצעד השני, הוכנסו בעיות ההורים: מקור ללחצים מהאב ומקור ללחצים מהאם. בצעד השלישי, הוכנסו המשתנים של קשר עם ההורים הביולוגיים: תכיפות הגעת האב לאירועים ופעילויות, איכות הקשר עם האב, תכיפות הגעת האם לאירועים ופעילויות, תכיפות השארת חפצים בבית האב, תכיפות הקשר עם ההורים ביולוגיים. בצעד הרביעי, הוכנס סוג המסגרת. בצעד החמישי, הוכנס משתנה של קשר עם העו"ס: תכיפות הקשר בין העו"ס והצעיר. בצעד השישי, הוכנסו המשתנים לגבי התנהגותו של הצעיר: התנהגויות מוחצנות.

לוח 3ט: תוצאות ניתוחי רגרסיה מרובה היררכית של מדד תחום הצבא במוכנות לחיים עצמאיים: מקדמי ביתא בכל צעד בניחות

צעד 6	צעד 5	צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
						מאפייני רקע
0.027	0.008	0.057	0.092	0.073	0.113	לא ידוע מי האב או היכן הוא
0.005	0.034	0.038	0.065	0.056	0.050	האב חי בחו"ל
-0.256	-0.169	-0.134	-0.085	0.059	0.150	האב חי בארץ
						בעיות הורים
0.210	0.234	0.241	0.269*	0.178		לחצים מהאם
0.196	0.158	0.182	0.176	0.160		לחצים מהאב
						קשר עם ההורים הביולוגיים
-0.348*	-0.415*	-0.390*	-0.406*			תכיפות הגעת האב לפעילויות ואירועים
-0.335	-0.167	-0.148	-0.126			איכות הקשר עם האב
-0.255	-0.376	-0.339	-0.360			תכיפות הגעת האם לפעילויות ואירועים

צעד 6	צעד 5	צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
0.045	-0.093	-0.058	-0.141			תכיפות השארת חפצים בית האב
0.344	0.483	0.379	0.368			תכיפות הקשר עם ההורים הביולוגיים
						סוג המסגרת
-0.019	-0.055	0.156				סוג המסגרת
						קשר עם העובד הסוציאלי
-0.207	-0.270					תכיפות הקשר בין הצעיר והעו"ס
						התנהגות הצעיר
0.417*						התנהגויות מוחצנות
						סיכום המודל
0.121	0.020	0.011	0.176	0.073	0.012	תוספת שונות מוסברת
F (2, 67) =1.705***	F (1, 60) =2.685	F (1, 61) =0.948	F (5, 62) =2.962*	F (2, 67) =2.685	F (3, 69) =0.287	מובהקות התרומה להסבר השונות
0.414	0.293	0.273	0.262	0.086	0.012	סך כל השונות המוסברת
F(13, 72) =2.323***	F(12, 72) =2.075*	F(11, 72) =2.085*	F(10, 72) =2.200*	F (5, 72) =1.250	F (3, 72) =0.287	מובהקות משוואת הרגרסיה

*p<0.05, **p<0.01, ***p<0.001

מהלוח ניתן לראות כי המשתנים הבלתי תלויים במשוואת הרגרסיה מסבירים כ- 41% מהשונות של המדד בתחום של "צבא" ($F(13, 72)=2.323, p<0.001$). במשוואה זו ניתן לראות כי רוב המשתנים לא נמצאו כתורמים לניבוי המדד. כמו כן, מבין הצעדים, ניתן לראות כי לא כל הצעדים נמצאו כקשורים באופן מובהק לסך כל השונות המוסברת, ולא כל הצעדים יצאו מובהקים בניבוי תוספת השונות המוסברת. כלומר, ניתן לראות כי התוספת של כ- 18% להסבר השונות בצעד של קשר עם הורים ביולוגיים מובהקת ($F(5, 62)=2.962, p<0.05$), וכך גם הצעד האחרון של התנהגויות הצעיר אשר ניבא 12% מהשונות המוסברת ($F(2, 67)=1.705, p<0.001$).

כל שאר הצעדים לא נמצאו מובהקים בתוספתם לניבוי המדד. כלומר, בהינתן מאפייני הרקע של הצעיר ושל הוריו והלחצים מצד הוריו וקשר עם הוריו הביולוגיים, למשתנים כגון המסגרת שבה הוא נמצא והקשרים שלו עם העובד הסוציאלי אין תרומה משמעותית לניבוי מידת המוכנות שלו לחיים עצמאיים. כמו כן, גם לאחר שכל מאפייני הרקע נלקחו בחשבון וכאשר ישנה

התייחסות למאפייני המסגרת המטפלת והיחסים שלו עם העובד הסוציאלי, עדיין יש למאפייני ההתנהגות המוחצנת של הצעיר תרומה ייחודית וגבוהה להבנת המידה שבה הוא מוכן לחיים עצמאיים בתחום של גיוס לצבא או לשירות לאומי.

לוח 4ט מציג את תוצאות הרגרסיה אשר נערכה לגבי מדד תחום ה"עבודה" לפי הסדר

הבא.

בצעד הראשון, הוכנסו מאפייני הרקע: מגדר, בנוסף הוכנסו משתני דמה המייצגים שני משתנים קטגוריאליים: ארץ הלידה של האם וארץ הלידה של האב, שניהם בעלי מספר קטגוריות: 1. ישראל לעומת השאר 2. בריה"מ לעומת השאר 3. אתיופיה לעומת השאר (קטגוריית השוואה=אחר).

בצעד השני, הוכנסו בעיות ההורים: מקור לחצים מהאם, בעיות סמים/אלכוהול של האם, בעיות עבריינות של האם.

בצעד השלישי, הוכנסו המשתנים לגבי התנהגותו של הצעיר: התנהגויות מוחצנות ומופנמות.

לוח 4ט: תוצאות ניתוחי רגרסיה מרובה היררכית של מדד תחום העבודה במוכנות לחיים

עצמאיים: מקדמי ביתא בכל צעד בניתוח

צעד 3	צעד 2	צעד 1	
			מאפייני רקע
-0.191*	-0.205*	-0.201*	מגדר
-0.184	-0.097	-0.068	ארץ לידה אב-ישראל
-0.254	-0.364	-0.363	ארץ לידה אב- בריה"מ לשעבר
0.234	0.292	0.418*	ארץ לידה אם-ישראל
0.116	0.246	0.399	ארץ לידה אם- בריה"מ לשעבר
0.021	0.113	0.149	ארץ לידה אם- אתיופיה
			בעיות הורים
0.237*	0.315*		לחצים מהאם
-0.003	-0.120		בעיות סמים/אלכוהול אם
-0.143	-0.176		בעיות עבריינות אם
			התנהגות הצעיר
0.260**			התנהגויות מוחצנות

צעד 3	צעד 2	צעד 1	
0.251**			התנהגויות מופנמות
			סיכום המודל
0.115	0.138	0.165	תוספת שונות מוסברת
F(2, 85) =8.418***	F(3, 87) =5.720***	F(6, 90) =2.956*	מובהקות התרומה להסבר השונות
0.418	0.302	0.165	סך כל השונות המוסברת
F(11, 96) =2.206***	F(9, 96) =4.187***	F(6, 96) =2.956*	מובהקות משוואת הרגרסיה

*p<0.05, **p<0.01, ***p<0.001

מהלוח ניתן לראות כי המשתנים הבלתי תלויים במשוואת הרגרסיה מסבירים כ- 42% מהשונות של הממד בתחום של "עבודה" ($F(11, 96)=2.206, p<0.001$). במשוואה זו ניתן לראות כי נמצאו הן משתנים שלא נמצאו כתורמים לניבוי הממד והן משתנים אשר נמצאו כתורמים לניבוי. כמו כן, בצעדים, ניתן לראות כי כל הצעדים נמצאו כקשורים באופן מובהק לסך כל השונות המוסברת, וכל הצעדים יצאו מובהקים בניבוי תוספת השונות המוסברת. כלומר, ניתן לראות כי התוספת של כ- 16% להסבר השונות בצעד של מאפייני רקע מובהקת ($F(6, 90)=2.956, p<0.05$), התוספת של כ- 14% להסבר השונות בצעד של בעיות ההורים אף היא מובהקת ($F(3, 87)=5.720, p<0.01$) וכך גם הצעד האחרון של התנהגויות הצעיר אשר ניבא כ- 12% מהשונות המוסברת ($F(2, 85)=8.418, p<0.001$). כלומר, לכל אחד מהצעדים הייתה תרומה ייחודית וגבוהה להבנת המידה שבה הצעיר מוכן לחים העצמאיים בתחום של עבודה.

לוח 5 מציג את תוצאות הרגרסיה אשר נערכה לגבי מדד תחום ה"מיומנויות עבודה"

לפי הסדר הבא.

בצעד הראשון, הוכנסו מאפייני הרקע: הוכנסו משתני דמה המייצגים שלושה משתנים קטגוריאליים: ארץ הלידה של האב, האב והצעיר, שלושתם משתנים קטגוריאליים בעלי מספר קטגוריות: 1. ישראל לעומת השאר. 2. בריה"מ לעומת השאר. 3. אתיופיה לעומת השאר (קטגוריית השוואה=אחר).

בצעד השני, הוכנסו בעיות ההורים: מקור ללחצים מהאב, מקור ללחצים מהאם, בעיות סמים/אלכוהול אב.

בצעד השלישי, הוכנסו המשתנים של קשר עם ההורים הביולוגיים: האם האם קונה לצעיר דברים.

בצעד הרביעי, הוכנסו המשתנים של קשר עם הורי האומנה: קבלה על ידי הורי האומנה, דחייה על ידי הורי האומנה.

בצעד החמישי, הוכנסו המשתנים לגבי התנהגותו של הצעיר: התנהגויות מוחצנות ומופנמות.

לוח 5ט: תוצאות ניתוחי רגרסיה מרובה היררכית של מדד תחום המיומנויות עבודה במוכנות

לחיים עצמאיים: מקדמי ביתא בכל צעד בניתוח

צעד 5	צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
					מאפייני רקע
-0.234	-0.115	-0.092	-0.085	-0.130	ארץ לידה הצעיר- ישראל
-0.391	-0.363	-0.335	-0.306	-0.306	ארץ לידה הצעיר- בריה"מ לשעבר
0.011	0.059	0.040	0.100	0.064	ארץ לידה הצעיר- אתיופיה
0.002	0.068	0.056	0.072	0.099	ארץ לידה אב- ישראל
-0.148	-0.144	-0.222	-0.335	-0.310	ארץ לידה אב- בריה"מ לשעבר
0.134	0.153	0.190	0.243	0.331	ארץ לידה אם- ישראל
0.216	0.253	0.346	0.465	0.493	ארץ לידה אם- בריה"מ לשעבר
-0.011	0.045	0.048	0.037	0.062	ארץ לידה אם- אתיופיה
					בעיות הורים
0.168	0.257*	0.241*	0.226		לחצים מהאם
0.053	0.136	0.141	0.153		לחצים מהאב
-0.072	-0.090	-0.129	-0.144		בעיות סמים/אלכוהול אב
					קשר עם הורים ביולוגיים
-0.121	-0.188	-0.196			התכיפות בה האם קונה לצעיר דברים
					קשר עם הורי האומנה
0.289	0.166				קבלה על ידי הורי האומנה
0.149	-0.088				דחייה על ידי הורי האומנה
					התנהגות הצעיר
0.389**					התנהגויות מוחצנות
0.138					התנהגויות מופנמות
					סיכום המודל
0.113	0.053	0.031	0.118	0.186	תוספת שונות מוסברת

צעד 5	צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
F(2, 70) =7.884***	F(2, 72) =3.131*	F(1, 74) =3.474	F(3, 75) =4.220**	F(8, 78) =2.223*	מובהקות התרומה להסבר השונות
0.500	0.388	0.335	0.303	0.186	סך כל השונות המוסברת
F(16, 86) =4.381***	F(14, 86) =3.258***	F(12, 86) =3.100***	F(11, 86) =2.968**	F(8, 86) =2.223*	מובהקות משוואת הרגרסיה

*p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001

מהלוח ניתן לראות כי המשתנים הבלתי תלויים במשוואת הרגרסיה מסבירים כ- 50% מהשונות של המדד בתחום של "מיומנויות עבודה" ($F(16, 86)=4.381, p<0.001$). בצעדים, ניתן לראות כי למעט צעד אחד כל הצעדים לבחינת השונות המוסברת נמצאו כקשורים באופן מובהק לניבוי המדד וכל הצעדים נמצאו מובהקים בהסבר סך כל השונות המוסברת. כלומר, ניתן לראות כי התוספת של כ- 19% להסבר השונות בצעד של מאפייני רקע מובהקת ($F(8, 78)=2.223, p<0.05$), התוספת של כ- 12% להסבר השונות בצעד של בעיות ההורים אף היא מובהקת ($F(3, 75)=4.220, p<0.01$), התוספת של קשר עם הורי אומנה של כ- 5% מובהקת ($F(2, 72)=3.131, p<0.05$) וכך גם הצעד האחרון של התנהגויות הצעיר אשר ניבא כ- 11% מהשונות המוסברת ($F(2, 70)=7.884, p<0.001$).

כל שאר הצעדים לא נמצאו מובהקים בתוספתם לניבוי המדד. כלומר, למשתנים כגון מאפייני הרקע של הצעיר ושל הוריו והלחצים מצד הוריו, קשר עם ההורים הביולוגיים למשתנים והקשרים שלו עם משפחת האומנה אין תרומה משמעותית לניבוי מידת המוכנות שלו לחיים עצמאיים בתחום של מיומנויות עבודה. כמו כן, גם לאחר שכל מאפייני הרקע נלקחו בחשבון וכאשר ישנה התייחסות לקשרים עם ההורים הביולוגיים ועם משפחת האומנה, עדיין יש למאפייני ההתנהגות המוחצנת של הצעיר תרומה ייחודית וגבוהה להבנת המידה שבה הוא מוכן לחיים עצמאיים בתחום זה.

לוח 6 מציג את תוצאות הרגרסיה אשר נערכה לגבי מדד תחום "אחזקת משק בית" לפי הסדר הבא.

בצעד הראשון, הוכנסו בעיות ההורים: מקור ללחצים מהאב, מקור ללחצים מהאם, בעיות כלכליות של האם.

בצעד השני, הוכנסו המשתנים של קשר עם הורי האומנה: דחייה על ידי הורי האומנה. בצעד השלישי, הוכנסו המשתנים לגבי התנהגותו של הצעיר: התנהגויות מוחצנות.

לוח 6: תוצאות ניתוחי רגרסיה מרובה היררכית של מדד תחום אחזקת משק בית במוכנות

לחיים עצמאיים: מקדמי ביתא בכל צעד בניתוח

צעד 3	צעד 2	צעד 1	
			בעיות הורים

צעד 3	צעד 2	צעד 1	
0.124	0.146	0.124	לחצים אם
0.130	0.179	0.191	לחצים אב
0.175	0.181	0.205*	בעיות כלכליות אם
			קשר עם הורי אומנה
-0.086	-0.164		דחייה על ידי הורי אומנה
			התנהגות הצעיר
0.215			התנהגויות מוחצנות
			סיכום המודל
0.036	0.026	0.131	תוספת שונות מוסברת
F(1, 84) =3.782	F(1, 85) =2.629	F(3, 86) =4.321**	מובהקות התרומה להסבר השונות
0.193	0.157	0.131	סך כל השונות המוסברת
F(5, 89) =4.028**	F(4, 89) =3.960**	F(3, 89) =4.321**	מובהקות משוואת הרגרסיה

*p<0.05, **p<0.01, ***p<0.001

מהלוח ניתן לראות כי המשתנים הבלתי תלויים במשוואת הרגרסיה מסבירים כ- 19% מהשונות של המדד בתחום של "אחזקת משק בית" (F(5, 89)=4.028, p<0.01). בצעדים, ניתן לראות כי רק צעד אחד נמצא כקשור באופן מובהק לניבוי המדד. כלומר, ניתן לראות כי רק התוספת של כ- 13% להסבר השונות בצעד של מאפייני רקע מובהקת (F(3, 86)=4.321, p<0.01), כל שאר הצעדים לא נמצאו מובהקים בתוספתם לניבוי המדד. כלומר, לכל המשתנים אשר הוכנסו ברגרסיה אין תרומה משמעותית לניבוי מידת המוכנות של הצעיר לחיים עצמאיים בתחום של אחזקת הבית.

לוח 70 מציג את תוצאות הרגרסיה אשר נערכה לגבי מדד תחום "ניהול משק בית" לפי

הסדר הבא.

בצעד הראשון, הוכנסו מאפייני הרקע: מגדר, בנוסף הוכנסו משתני דמה המייצגים את ארץ הלידה של האם, משתנה קטגוריאלי בעל מספר קטגוריות: 1. ישראל לעומת השאר 2. בריה"מ לעומת השאר 3. אתיופיה לעומת השאר (קטגוריית השוואה=אחר).

בצעד השני, הוכנסו בעיות ההורים: מקור לחצים מהאב.

בצעד השלישי, הוכנסו המשתנים של קשר עם ההורים הביולוגיים: איכות הקשר בין הצעיר ואימו.

בצעד הרביעי, הוכנסו המשתנים של קשר עם הורי האומנה: דחייה על ידי הורי האומנה.

בצעד החמישי, הוכנסו המשתנים לגבי התנהגותו של הצעיר: התנהגויות מוחצנות.
**לוח 7ט: תוצאות ניתוחי רגרסיה מרובה היררכית של מדד תחום ניהול משק בית במוכנות לחיים
 עצמאיים: מקדמי ביתא בכל צעד בניתוח**

צעד 5	צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
					מאפייני רקע
-0.200*	-0.171	-0.162	-0.183	-0.213	מגדר
0.013	0.150	0.201	0.232	0.259	ארץ לידה אם- ישראל
-0.092	-0.054	-0.026	0.000	0.021	ארץ לידה אם- בריה"מ לשעבר
-0.041	0.039	0.066	0.067	0.071	ארץ לידה אם- אתיופיה
					בעיות הורים
0.036	0.136	0.144	0.180		לחצים אב
					קשר עם הורים ביולוגיים
0.143	0.166	0.156			איכות הקשר עם האם
					קשר עם הורי אומנה
-0.086	-0.206				דחייה על ידי הורי אומנה
					התנהגות הצעיר
0.400**					התנהגויות מוחצנות
					סיכום המודל
0.111	0.041	0.022	0.031	0.101	תוספת שונות מוסברת
F(1, 76) = 12.159** *	F(1, 77) = 3.872	F(1, 78) = 1.980	F(1, 79) = 2.817	F(4, 80) = 2.235	מובהקות התרומה להסבר השונות
0.305	0.194	0.153	0.131	0.101	סך כל השונות המוסברת
F(8, 84) = 4.164 ***	F(7, 84) = 2.640*	F(6, 84) = 2.348*	F(5, 84) = 2.392*	F(4, 84) = 2.235	מובהקות משוואת הרגרסיה

*p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001

מהלוח ניתן לראות כי המשתנים הבלתי תלויים במשוואת הרגרסיה מסבירים כ- 30% מהשונות של המדד בתחום של "ניהול משק בית" (F(8, 84)=4.164, p<0.001). בצעדים, ניתן לראות

כי רק הצעד האחרון, אשר תרם לניבוי 11%, נמצא מובהק בבחינת התוספת לשונות המוסברת ($F(1, 76)=12.159, p<0.001$). עם זאת, למעט הצעד הראשון, כל הצעדים נמצאו כמובהקים בתרומה לסך כל השונות המוסברת. כלומר, בהינתן מאפייני הרקע של הצעיר, למשתנים כגון בעיות של ההורים, והקשרים שלו עם ההורים הביולוגיים ועם משפחת האומנה אין תרומה משמעותית לניבוי מידת המוכנות שלו לחיים עצמאיים בתחום של ניהול משק בית. כמו כן, גם לאחר שכל מאפייני הרקע נלקחו בחשבון וכאשר ישנה התייחסות לבעיות ההורים והקשרים של הצעיר עם הוריו הביולוגיים ועם משפחת האומנה, עדיין יש למאפייני ההתנהגות המוחצנת של הצעיר תרומה ייחודית וגבוהה להבנת המידה שבה הוא מוכן לחיים עצמאיים בתחום זה.

לוח 8ט מציג את תוצאות הרגרסיה אשר נערכה לגבי מדד תחום "ניהול הכספים" לפי

הסדר הבא.

בצעד הראשון, הוכנסו בעיות ההורים: מקור ללחצים מהאב, בעיות עבריינות אב, בעיות כלכליות של האם, בעיות עבריינות של האם.

בצעד השני, הוכנסו המשתנים של קשר עם הורי האומנה: קבלה על ידי הורי האומנה, דחייה על ידי הורי האומנה.

בצעד השלישי, הוכנסו המשתנים לגבי התנהגותו של הצעיר: התנהגויות מוחצנות.

לוח 8ט: תוצאות ניתוחי רגרסיה מרובה היררכית של מדד תחום ניהול כספים במוכנות לחיים

עצמאיים: מקדמי ביתא בכל צעד בניתוח

צעד 3	צעד 2	צעד 1	
			בעיות הורים
0.084	0.156	0.148	לחצים אב
0.125	0.117	0.147	בעיות עבריינות אב
0.133	0.160	0.183	בעיות כלכליות אם
-0.150	-0.177	-0.184	בעיות עבריינות אם
			קשר עם הורי אומנה
0.147	0.036		קבלה על ידי הורי אומנה
0.030	-0.164		דחייה על ידי הורי אומנה
			התנהגות הצעיר
0.317**			התנהגויות מוחצנות
			סיכום המודל

צעד 3	צעד 2	צעד 1	
0.073	0.036	0.140	תוספת שונות מוסברת
F(1, 92) =9.001**	F(2, 93) =2.003	F(4, 95) =3.860**	מובהקות התרומה להסבר השונות
0.249	0.175	0.140	סך כל השונות המוסברת
F(7, 99) =4.353**	F(6, 99) =3.295**	F(4, 99) =3.860**	מובהקות משוואת הרגרסיה

*p<0.05, **p<0.01, ***p<0.001

מהלוח ניתן לראות כי המשתנים הבלתי תלויים במשוואת הרגרסיה מסבירים כ- 25% מהשונות של המדד בתחום של "ניהול כספים" (F(7, 99)=4.353, p<0.01). בצעדים, ניתן לראות כי רק הצעד השני, קשר עם הורי אומנה, לא נמצא מובהק בהסבר התוספת לשונות המוסברת. כלומר, ניתן לראות כי התוספת של כ- 14% להסבר השונות בצעד של מאפייני רקע מובהקת (F(4, 95)=3.860, p<0.01) וכך גם הצעד האחרון של התנהגויות הצעיר אשר ניבא כ- 7% מהתוספת לשונות המוסברת (F(1, 90)=9.001, p<0.01). כמו כן, ניתן לראות כי כל הצעדים בבחינת סך כל השונות המוסברת יצאו מובהקים. כלומר, למשתנים כגון בעיות ההורים וקשר עם הורי האומנה אין תרומה משמעותית לניבוי מידת המוכנות של הצעיר לחיים עצמאיים. כמו כן, גם לאחר שכל בעיות ההורים נלקחו בחשבון וכאשר ישנה התייחסות לקשר עם משפחת האומנה, עדיין יש למאפייני ההתנהגות המוחצנת של הצעיר תרומה ייחודית וגבוהה להבנת המידה שבה הוא מוכן לחיים עצמאיים בתחום של ניהול כספים.

לוח 9ט מציג את תוצאות הרגרסיה אשר נערכה לגבי מדד תחום ה"שמירה על בריאות" לפי הסדר הבא.

בצעד הראשון, הוכנסו מאפייני הרקע: מגדר.
 בצעד השני, הוכנסו בעיות ההורים: מקור ללחצים מהאם.
 בצעד השלישי, הוכנסו המשתנים של קשר עם ההורים הביולוגיים: איכות הקשר בין הצעיר ואימו.

בצעד הרביעי, הוכנס משתנה של קשר עם העו"ס: תכיפות הקשר בין העו"ס והצעיר.
 בצעד החמישי, הוכנסו המשתנים של קשר עם הורי האומנה: דחייה על ידי הורי האומנה.
 בצעד השישי, הוכנסו המשתנים לגבי התנהגותו של הצעיר: התנהגויות מוחצנות.

לוח 9ט: תוצאות ניתוחי רגרסיה מרובה היררכית של מדד תחום שמירה על בריאות במוכנות לחיים עצמאיים: מקדמי ביתא בכל צעד בניחות

צעד 6	צעד 5	צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
						מאפייני רקע

צעד 6	צעד 5	צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
-0.233*	-0.231*	-0.222*	-0.191	-0.209*	-0.211*	מגדר
						בעיות הורים
0.109	0.124	0.097	0.175	0.215*		לחצים אם
						קשר עם ההורים ביולוגיים
0.116	0.145	0.156	0.096			איכות הקשר בין הצעיר ואימו
						קשר עם העובד הסוציאלי
-0.166	-0.218*	-0.238*				תכיפות הקשר בין העו"ס והצעיר
						קשר הורי האומנה
-0.144	-0.214*					דחייה על ידי הורי האומנה
						התנהגות הצעיר
0.197						התנהגויות מוחצנות
						סיכום המודל
0.029	0.045	0.049	0.007	0.046	0.044	תוספת שונות מוסברת
F(1, 86) =3.243	F(1, 87) =4.862*	F(1, 88) =5.062*	F(1, 89) =0.708	F(1, 90) =4.591*	F(1, 91) =4.222*	מובהקות התרומה להסבר השונות
0.221	0.192	0.147	0.098	0.091	0.044	סך כל השונות המוסברת

צעד 6	צעד 5	צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	מובהקות משוואת הרגרסיה
F(6, 92) =4.077***	F(5, 92) =4.138**	F(4, 92) =3.790**	F(3, 92) =3.219*	F(2, 92) =4.490*	F(1, 92) =4.222*	

*p<0.05, **p<0.01, ***p<0.001

מהלוח ניתן לראות כי המשתנים הבלתי תלויים במשוואת הרגרסיה מסבירים רק כ- 22% מהשונות של הממדד בתחום של "שמירה על בריאות" ($F(6, 92)=4.077, p<0.001$). בצעדים, ניתן לראות כי למעט שני צעדים, כל הצעדים לבחינת התוספת לשונות המוסברת נמצאו כקשורים באופן מובהק לניבוי הממדד וכל הצעדים נמצאו מובהקים בהסבר סך כל השונות המוסברת. כלומר, ניתן לראות כי התוספת של כ- 4% להסבר השונות בצעד של מאפייני רקע מובהקת ($F(1, 92)=4.222, p<0.05$), התוספת של כ- 5% להסבר השונות בצעד של בעיות ההורים אף היא מובהקת ($F(1, 90)=4.591, p<0.05$), התוספת של כ- 5% להסבר השונות בצעד של קשר עם הורים ביולוגיים מובהקת ($F(1, 88)=5.062, p<0.05$) וכך גם התוספת של קשר עם הורי אומנה של כ- 5% מובהקת ($F(1, 87)=4.862, p<0.05$). כלומר, בהינתן מאפייני הרקע של הצעיר, למשתנים כגון בעיות ההורים, הקשרים של הצעיר עם ההורים הביולוגיים, עם העובד הסוציאלי ועם משפחת האומנה והתנהגותו של הצעיר, אין תרומה משמעותית לניבוי מידת המוכנות שלו לחיים עצמאיים בתחום זה של שמירה על בריאות.

לוח 10 מציג את תוצאות הרגרסיה אשר נערכה לגבי מדד תחום "היחסים הבינאישיים" לפי הסדר הבא.

בצעד הראשון, הוכנסו מאפייני הרקע: מגדר. בנוסף הוכנסו משתני דמה המייצגים את ארץ הלידה של האם, משתנה קטגוריאלית בעל מספר קטגוריות: 1. ישראל לעומת השאר. 2. בריה"מ לעומת השאר. 3. אתיופיה לעומת השאר (קטגוריית השוואה=אחר).

בצעד השני, הוכנסו בעיות ההורים: מקור ללחצים מהאב, מקור ללחצים מהאם, בעיות סמים/אלכוהול אם.

בצעד השלישי, הוכנסו המשתנים של קשר עם ההורים הביולוגיים: איכות הקשר בין הצעיר ואימו.

בצעד הרביעי, הוכנס סוג המסגרת.

בצעד החמישי, הוכנס משתנה של קשר עם העו"ס: תכיפות הקשר בין העו"ס והצעיר.

בצעד השישי, הוכנסו המשתנים של קשר עם הורי האומנה: קבלה על ידי הורי האומנה, דחייה על ידי הורי האומנה.

בצעד השביעי, הוכנסו המשתנים לגבי התנהגותו של הצעיר: התנהגויות מוחצנות ומופנמות.

לוח 10ט: תוצאות ניתוחי רגרסיה מרובה היררכית של מדד תחום יחסים בינאישיים במוכנות לחיים עצמאיים: מקדמי ביתא בכל צעד בניתוח

צעד 7	צעד 6	צעד 5	צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
							מאפייני רקע
-0.151	-0.160	-0.172	-0.170	-0.143	-0.164	-0.159	מגדר
0.226	0.318*	0.324*	0.320*	0.342*	0.353*	0.490*	ארץ לידה אם- ישראל
0.053	0.071	0.079	0.077	0.086	0.086	0.215	ארץ לידה אם- בריה"מ לשעבר
0.086	0.149	0.124	0.127	0.121	0.122	0.141	ארץ לידה אם- אתיופיה
							בעיות הורים
0.151	0.194	0.217	0.221	0.261*	0.310*		לחצים אם
-0.011	0.057	0.044	0.051	0.084	0.097		לחצים אב
-0.010	-0.106	-0.139	-0.142	-0.165	-0.154		בעיות סמים/אלכוהול אם
							קשר עם הורים ביולוגיים
0.177	0.202	0.187	0.185	0.132			איכות הקשר עם האם
							סוג המסגרת
0.104	0.155	0.131	0.180				סוג המסגרת
							קשר עם העובד הסוציאלי
-0.052	-0.066	-0.063					תכיפות הקשר בין העו"ס והצעיר
							קשר עם הורי אומנה
0.344*	0.238						קבלה על ידי הורי אומנה
0.236	0.031						דחייה על ידי הורי אומנה
							התנהגות הצעיר
0.354*							התנהגויות מוחצנות
0.130							התנהגויות מופנמות

7 צעד	6 צעד	5 צעד	4 צעד	3 צעד	2 צעד	1 צעד	סיכום המודל
0.094	0.044	0.001	0.026	0.013	0.147	0.164	תוספת שונות מוסברת
F(2, 70) =6.424**	F(2, 72) =2.635	F(1, 74) =0.134	F(1, 75) =3.030	F(1, 76) =1.502	F(3, 77) =5.494**	F(4, 80) =3.930**	מובהקות התרומה להסבר השונות
0.490	0.396	0.352	0.351	0.325	0.312	0.164	סך כל השונות המוסברת
F(14, 84) =4.805***	F(12, 84) =3.942***	F(10, 84) =4.025***	F(9, 84) =4.510***	F(8, 84) =4.572***	F(7, 84) =4.979***	F(4, 84) =3.930**	מובהקות משוואת הרגרסיה

*p<0.05, **p<0.01, ***p<0.001

מהלוח ניתן לראות כי המשתנים הבלתי תלויים במשוואת הרגרסיה מסבירים כ- 49% מהשונות של המדד בתחום של "יחסים בינאישיים" ($F(14, 84)=4.805, p<0.001$). במשוואה זו ניתן לראות כי נמצאו ארבעה משתנים אשר נמצאו כתורמים לניבוי המדד: ארץ לידה אם, אשר נמצא מובהק בכל הצעדים למעט האחרון, מקור הלחצים מהאם, אשר נמצא מובהק בשני צעדים, קבלה על ידי הורי אומנה ($\beta=0.344, p<0.05$) והתנהגויות מוחצנות של הצעיר ($\beta=0.354, p<0.05$). כמו כן, בצעדים, ניתן לראות כי רק שלושה צעדים בבחינת התוספת לשונות המוסברת נמצאו כקשורים באופן מובהק לניבוי המדד. לעומת זאת, כל הצעדים נמצאו מובהקים בהסבר סך כל השונות המוסברת. כלומר, ניתן לראות כי התוספת של כ- 16% להסבר השונות בצעד של מאפייני רקע מובהקת ($F(4, 80)=3.930, p<0.01$), התוספת של כ- 15% להסבר השונות בצעד של בעיות ההורים אף היא מובהקת ($F(3, 77)=5.494, p<0.01$) וכך גם התוספת של הצעד האחרון, התנהגויות הצעיר של כ- 9% ($F(2, 70)=6.424, p<0.01$). כלומר, למשתנים כגון מאפייני הרקע של הצעיר, בעיות ההורים, סוג המסגרת וקשר עם העובד אין תרומה משמעותית לניבוי מידת המוכנות שלו לחיים עצמאיים. כמו כן, גם לאחר שכל מאפייני הרקע נלקחו בחשבון וכאשר ישנה התייחסות לבעיות ההורים, מאפייני המסגרת המטפלת והיחסים של הצעיר עם העובד הסוציאלי, עדיין יש לקבלה על ידי ההורים האומנים ולמאפייני ההתנהגות המוחצנת של הצעיר תרומה ייחודית וגבוהה להבנת המידה שבה הוא מוכן לחיים עצמאיים מבחינת יכולתו בתחום של יחסים בינאישיים.

לוח 11 מציג את תוצאות הרגרסיה אשר נערכה לגבי מדד תחום ה"התנהגות

הנורמטיבית" לפי הסדר הבא.

בצעד הראשון, הוכנסו מאפייני הרקע: מגדר, כמו כן הוכנסו משתני דמה המייצגים את השאלה: היכן האב, משתנה קטגוריאלית בעל מספר קטגוריות: 1. לא ידוע מי האב או היכן הוא לעומת השאר 2. האב חי בחו"ל לעומת השאר 3. האב חי בארץ לעומת השאר (קטגוריית השוואה=נפטר). בצעד השני, הוכנסו בעיות ההורים: מקור הלחצים מהאב, מקור הלחצים מהאם, מקור הלחצים משפחה מורחבת, בעיות סמים/אלכוהול אם, בעיות כלכליות אב.

בצעד השלישי, הוכנסו המשתנים של קשר עם ההורים הביולוגיים : תכיפות השארת חפצים בבית האב, תכיפות הגעת האם לאירועים ופעילויות, השארת חפצים בבית האם, האם קונה לצעיר דברים, איכות הקשר עם האם, תכיפות המפגשים עם האם, תכיפות הקשר עם האם. בצעד הרביעי, הוכנס סוג המסגרת. בצעד החמישי, הוכנס משתנה של קשר עם העו"ס : תכיפות הקשר בין העו"ס והצעיר. בצעד השישי, הוכנסו המשתנים של קשר עם הורי האומנה : קבלה על ידי הורי האומנה, דחייה על ידי הורי האומנה. בצעד השביעי, הוכנסו המשתנים לגבי התנהגותו של הצעיר : התנהגויות מוחצנות ומופנמות.

לוח 11ט: תוצאות ניתוחי רגרסיה מרובה היררכית של מדד תחום התנהגות נורמטיבית במוכנות

לחיים עצמאיים: מקדמי ביתא בכל צעד בניתוח

צעד 7	צעד 6	צעד 5	צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
							מאפייני רקע
0.099	0.125	0.133	0.158	0.186	0.166	0.179	לא ידוע מי האב או היכן הוא
-0.042	-0.022	0.011	0.006	0.033	0.004	-0.011	האב חי בחו"ל
-0.147	-0.023	-0.001	-0.001	0.034	0.077	0.286	האב חי בארץ
-0.161	-0.172	-0.160	-0.149	-0.120	-0.179	-0.180	מגדר
							בעיות הורים
0.033	0.092	0.055	0.060	0.072	0.132		לחצים אב
0.168	0.194	0.147	0.172	0.173	0.198		לחצים אם
-0.106	-0.001	0.091	0.085	0.104	0.136		לחצים משפחה מורחבת
0.077	-0.052	-0.082	-0.094	-0.086	-0.186		בעיות סמים/אלכוהול אם
0.071	0.008	0.007	0.028	0.042	0.110		בעיות כלכליות אב
							קשר עם הורים ביולוגיים
-0.302*	-0.211	-0.156	-0.166	-0.183			תכיפות השארת חפצים בבית האב
0.252	0.264	0.026	0.014	-0.007			תכיפות הגעת האם לאירועים ופעילויות
0.423	0.145	0.011	0.041	-0.025			תכיפות השארת חפצים בבית האם

צעד 7	צעד 6	צעד 5	צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
-0.271	-0.177	-0.169	-0.195	-0.195			התכיפות בה האם קונה לצעיר דברים
0.157	0.289	0.321	0.303	0.321			איכות הקשר של הצעיר עם אימו
-0.071	0.168	0.025	-0.002	0.013			תכיפות המפגשים בין הצעיר ואימו
-0.278	-0.554	-0.205	-0.162	-0.181			תכיפות הקשר בין הצעיר ואימו
							סוג המסגרת
0.193	0.089	0.002	0.139				סוג המסגרת
							קשר עם העובד הסוציאלי
-0.092	-0.174	-0.177					תכיפות הקשר בין העו"ס והצעיר
							קשר עם הורי אומנה
0.343	0.105						קבלה על ידי הורי אומנה
0.193	-0.152						דחייה על ידי הורי אומנה
							התנהגות הצעיר
0.572***							התנהגויות מוחצנות
0.162							התנהגויות מופנמות
							סיכום המודל
0.207	0.041	0.008	0.008	0.110	0.170	0.097	תוספת שונות מוסברת
F(2, 46) =13.232***	F(2, 48) =1.746	F(1, 50) =0.673	F(1, 51) =0.643	F(7, 52) =1.308	F(5, 59) =2.733**	F(4, 64) =1.726	מובהקות התרומה להסבר השונות
0.641	0.434	0.393	0.385	0.377	0.267	0.097	סך כל השונות המוסברת
F(22, 68) =3.728***	F(20, 68) =1.840*	F(18, 68) =1.797	F(17, 68) =1.875*	F(16, 68) =1.965*	F(9, 68) =2.389*	F(4, 68) =1.726	מובהקות משוואת הרגרסיה

*p<0.05, **p<0.01, ***p<0.001

מהלוח ניתן לראות כי המשתנים הבלתי תלויים במשוואת הרגרסיה מסבירים כ- 64% מהשונות של המדד בתחום של "התנהגות נורמטיבית" ($F(22, 68)=3.728, p<0.001$). במשוואה זו ניתן לראות כי נמצאו רק שני משתנים אשר נמצאו כתורמים לניבוי המדד: תכיפות השארת חפצים בבית האב ($\beta=-0.302, p<0.05$) והתנהגויות מוחצנות של הצעיר ($\beta=0.572, p<0.001$). כמו כן, בצעדים, ניתן לראות כי למעט שני צעדים, כל הצעדים לבחינת התוספת לשונות המוסברת לא נמצאו כקשורים באופן מובהק לניבוי המדד. כמו כן, לא כל הצעדים נמצאו מובהקים בהסבר סך כל השונות המוסברת. כלומר, ניתן לראות כי התוספת של כ-17% להסבר השונות בצעד של בעיות ההורים מובהקת ($F(5, 59)=2.733, p<0.01$) וכך גם התוספת של כ-21% בצעד האחרון של התנהגות הצעיר מובהקת ($F(2, 46)=13.232, p<0.001$). כלומר למשתנים כגון מאפייני הרקע של הצעיר, בעיות ההורים, סוג המסגרת, קשר עם העובד הסוציאלי וקשר עם הורי האומנה אין תרומה משמעותית לניבוי מידת המוכנות שלו לחיים עצמאיים בתחום של התנהגות נורמטיבית. כמו כן, גם לאחר שכל מאפייני הרקע נלקחו בחשבון וכאשר ישנה התייחסות לבעיות ההורים, למאפייני המסגרת המטפלת והיחסים שלו עם העובדים הסוציאליים ועם משפחת האומנה, עדיין יש לקשר עם ההורים הביולוגיים ומאפייני ההתנהגות המוחצנת של הצעיר תרומה ייחודית וגבוהה להבנת המידה שבה הוא מוכן לחיים עצמאיים בתחום זה.

במטרה לקבל תמונה מסכמת של ניבוי המוכנות בכל התחומים שנבחנו, לוח 12ט מציג את התוספת באחוזים של השונות המוסברת על ידי המשתנים הבלתי תלויים בניבוי תחומי המוכנות לחיים העצמאיים.

לוח 12ט: תוספת באחוזים של השונות המוסברת על ידי המשתנים הבלתי תלויים בניבוי תחומי

המוכנות לחיים העצמאיים

סה"כ השונות המוסברת	התנהגויות הצעיר	קשר עם הורי האומנה הורי/ הבית	קשר עם העובד הסוציאלי	סוג המסגרת	קשר עם ההורים הביולוגיים	בעיות ההורים	מאפייני רקע	
%	%	%	%	%	%	%	%	
48.4	14.1	3.4	1.1	0	2.7	13.3	13.6	מדד כללי של המוכנות לחיים
25.9	12.1	0	0	0	0	5.2	8.5	לימודים
41.1	12.1	0	2.0	1.1	17.6	7.3	1.2	צבא
41.8	11.5	0	0	0	0	13.8	16.5	עבודה
50.0	11.3	5.3	0	0	3.1	11.8	18.6	מיומנויות עבודה
19.3	3.6	2.6	0	0	0	13.1	0	אחזקת בית
30.5	11.1	4.1	0	0	2.2	3.1	10.1	ניהול משק בית

סה"כ השונות המוסברת	התנהגויות הצעיר	קשר עם הורי האומנה הורי הבית	קשר עם העובד הסוציאלי	סוג המסגרת	קשר עם ההורים הביולוגיים	בעיות ההורים	מאפייני רקע	
24.9	7.3	3.6	0	0	0	14.0	0	ניהול כספים
22.1	2.9	4.5	4.9	0	0.7	4.6	4.4	שמירה על בריאות
49.0	9.4	4.4	0	2.6	1.3	14.7	16.4	יחסים בינאישיים
64.1	20.7	4.1	0.8	0.8	11.0	17.0	9.7	התנהגות נורמטיבית

מהלוח המסכם ניתן לראות כי יש הבדלים בטיב הניבוי של התחומים השונים של המוכנות לחיים. מבין התחומים, בלטו שיעורים גבוהים יחסית של הסבר שונות בתחומים של התנהגות נורמטיבית (64%), מיומנויות עבודה (50%), יחסים בינאישיים (49%), המדד הכולל (48%), עבודה (42%), צבא (41%). התחומים שבהם הסברי השונות היו נמוכים הם ניהול משק בית (30%), לימודים (26%), ניהול כספים (25%), שמירה על בריאות (22%) ואחזקת משק בית (19%). כלומר, ניתן להבחין בתחומים אשר לגביהם המשתנים אשר נבחנו במחקר זה היו קשורים יותר לניבויים, לעומת תחומים אשר בהם יתכן וקיימים משתנים אחרים אשר יסייעו לנבאם. כמו כן, ניתן לראות כי כמעט בכול התחומים יש תרומה ייחודית גבוהה של משתנה התנהגויות מוחצנות של הצעיר לניבוי המדד (3-21%, חציון- 11.3%). בנוסף, ניתן לראות כי מאפייני הרקע תרמו אף הם לניבוי כמעט כל התחומים (1-19%, חציון- 10.1%) וכך גם בעיות ההורים (3-17% חציון- 13.1%). משתנים אשר אחוזי הניבוי שלהם היו נמוכים במיוחד הם סוג המסגרת (1-3%), קשר עם העובד הסוציאלי (1-5%) ואיכות הקשר עם הורי האומנה (3-5%).

דין

המעבר מהתבגרות מאוחרת לבגרות מהווה שלב התפתחותי קריטי עבור מתבגרים ככלל. בעולם המערבי נהוג כי צעירים ממשיכים להיתמך הן כלכלית והן נפשית על ידי הוריהם גם לאחר גיל 18. מחקרים טוענים כי ילדי ההשמות החוץ ביתיות, אשר להם תמיכה מועטה ממשפחותיהם, אם בכלל, הינם בסיכון גבוה יותר להפרעות התפתחותיות במהלך המעבר לבגרות. רובם צריכים להתמודד עם אתגרים ואחריות לשינויים הרבים בחייהם כאשר הם יוצאים מהמסגרת החוץ ביתית, כאשר הם עוזבים את הסטינג המשפחתי, עוזבים את בית הספר ונכנסים לעולם המבוגרים. בקצרה, רובם נאלצים לדחוס ולהאיץ המעבר לבגרות (Stein, 2006). כמו כן הם צריכים להתמודד עם אתגרים ייחודיים משלהם, כמו למשל, המעבר אל מחוץ למסגרת ההשמה בה הם נמצאים (Lemon, Hines & Merdinger, 2005; Sims, 1988).

מטרת המחקר הנוכחי היא לתאר את מוכנותם לחיים עצמאיים של הצעירים בני 16-18, אשר נמצאים במסגרות האומנה והמשפחתונים של עמותת אור שלום, לפי תתי תחומים שונים אשר נבחנו במחקרים בארץ ובעולם. כמו כן, המחקר בא לבחון את הקשר בין מאפייני רקע של הצעיר ושל הוריו (גיל הצעיר, מגדר, ארץ לידה של הצעיר והוריו), בעיות ההורים, מאפייני השתות במסגרת (גיל בעת הכניסה למסגרת ההשמה, מספר השמות בהן שהה הצעיר), איכות ותכיפות הקשר עם הורים ביולוגיים, איכות הקשר עם הדמויות המטפלות (הורי האומנה או הורי הבית), מאפייני הקשר עם העובדים הסוציאליים ומידת הסתגלותם של צעירים העומדים בפני סיום שהותם במסגרות (לפי בחינת התנהגויותיהם המוחצנות והמופנמות) ובין רמת מוכנותם לחיים עצמאיים, כפי שהיא באה לידי ביטוי במיומנויות יומיומיות ובמיומנויות רגשיות-קוגניטיביות. לבסוף, מחקר זה בחן את כלל הגורמים הנ"ל באופן מצטבר, כמנבאים את מוכנותם של הצעירים לחיים עצמאיים.

במסגרת המחקר הועברו שאלונים לעובדים הסוציאליים במסגרות, אשר כללו כמה כלים לבחינת המשתנים השונים שהוצגו. מכיוון שהמחקר מהווה חלק ממחקר רחב יותר אשר בחן את מידת מוכנותם של צעירים במסגרות חוץ ביתיות בכל הארץ, כלל השאלון גם היבטים שלהם לא הייתה התייחסות בעבודה זו.

מחקר זה התבסס על תיאורית ההתקשרות אשר מדגישה את החשיבות המכרעת של מערכת ההתקשרות בין דמות מטפלת קבועה לבין הילד בהתפתחותו הרגשית והחברתית של הילד, ובהתפתחות מערכות היחסים הבין-אישיות אותן יפתח בעתיד. ילד אשר יחווה הורה (דמות מטפלת) אוהב ונגיש יפתח מודל עצמי של בעל יכולות ואהוב. לעומתו, ילד החווה הורה דוחה יפתח מודל של עצמו כלא אהוב וחסר יכולת (Bowlby, 1969). על בסיס תיאוריה זו נכללו במשתני המחקר התייחסות ליחסים הבינאישיים שנוצרו בין משפחת האומנה (או הורי הבית במשפחתון) לבין הצעיר.

ראשית, יוצגו ממצאי המחקר אשר עלו מהערכותיהם של העובדים הסוציאליים לגבי רמת מוכנותם של הצעירים לחיים העצמאיים בתתי התחומים השונים. במחקר זה נבחנו 10 תתי תחומים אשר כללו את הערכות העובדים לגבי מוכנותם של הצעירים כיום. החשיבות של תיאור מידת המוכנות של הצעירים בתחומים השונים נובעת מכך שניתן להשקיע מאמץ ולקדם את מוכנותם לחייהם העצמאיים, עוד בהיותם במסגרת ההשמה. זיהוי התחומים שבהם הצעירים

נתפסים כמוכנים פחות, יוכל לסייע למקד את ההתערבויות במקומות הראויים. התחומים אשר נבחנו הם: לימודים, צבא, עבודה ומיומנויות עבודה, ניהול משק בית ואחזקת משק בית, ניהול כספים, שמירה על בריאות, יחסים בינאישיים והתנהגות נורמטיבית.

חשוב לציין כי זהו המחקר השני אשר נערך עד כה בתחום זה בארץ. המחקר הראשון נערך על ידי בנבנישתי ושיף (2004) ובדק 157 צעירים בני 16-18 משלוש עמותות באזורי הצפון, המרכז וירושלים אשר מספקות שירותי אומנה. במחקרם של בנבנישתי ושיף נעשה לראשונה שימוש בכלי המחקר לבחינת המיומנויות לחיים עצמאיים שהותאם לצעירים בארץ. כלי זה כלל את תחום הצבא, אשר לא קיים בשאלונים המקוריים אשר פותחו בארצות אחרות. המחקר של בנבנישתי ושיף בחן את הערכת הצעירים עצמם לגבי רמת מוכנותם לחיים עצמאיים בתחומים שונים כגון טיפול אישי (שמירה על בריאות), ניהול משק בית, הימנעות מהתנהגויות סיכון (התנהגות נורמטיבית), מיומנויות של חיזור (יחסים בינאישיים עם בני המין השני), מיומנויות חברתיות (יחסים בינאישיים עם חברים), תעסוקה, צבא ולימודים. המחקר הנוכחי עשה שימוש בשאלון יותר מפורט אשר פותח על ידי קבוצת המחקר של "בריאות נפש ורווחה של ילדים ובני נוער" באוניברסיטה העברית ואשר יועד להעברה בקרב העובדים הסוציאליים במסגרות החוץ ביתיות בישראל.

באופן כללי, עולה מנתוני המחקר כי העובדים הסוציאליים מעריכים את מוכנותם של הצעירים בכל התחומים כבינונית ומעלה. המדד המסכם אשר נוצר מכל תתי התחומים מראה כי בממוצע, העובדים הסוציאליים נטו יותר לראות את רוב הצעירים כמוכנים ברוב התחומים מאשר לא מוכנים. עם זאת, בהשוואה לממצאיהם של בנבנישתי ושיף (2004), ניתן לראות כי הצעירים עצמם העריכו את מוכנותם כגבוהה יותר מזו שנמצאה במחקר זה, בכל התחומים אשר נבחנו.

התחום במחקר הנוכחי בו הערכות העובדים את רמת מוכנותם של הצעירים היו הגבוהות ביותר הוא התחום של **צבא**. העובדים העריכו כי מרבית הצעירים יעשו ניסיון להתגייס לצבא או לשירות לאומי. כמו כן, הערכתם הייתה כי יותר ממחציתם יעמדו בדרישות השירות הצבאי/לאומי. ממצא זה מעניין לאור ממצאיהם של בנבנישתי ושיף (2004), אשר הראו כי התחום של צבא הוא אחד התחומים בו הרגישו הצעירים הכי פחות מוכנים (למעט תחום הלימודים). אומנם, בבחינת הממצאים על פניו לא נראה פער בתשובות הצעירים והערכות העובדים ואף ניתן לראות כי ההערכה לגבי תחום הצבא הייתה גבוהה יותר על ידי הצעירים במחקרם של בנבנישתי ושיף, אך בהשוואה לתחומים האחרים אותם בחנו החוקרים, ניתן לראות כי בתחום זה חשו הצעירים פחות בטוחים.

תחום נוסף אשר הוערך על ידי העובדים הסוציאליים כגבוה באופן יחסי לשאר התחומים הוא **שמירה על בריאות**. ממצא זה תואם את ממצאיהם של בנבנישתי ושיף (2004) אשר מצאו כי הצעירים העריכו את מוכנותם כגבוהה ביותר בתחום הטיפול האישי ("תדע לקבוע תור לרופא", "תדע לטפל בעצמך כשאתה חולה"). עם זאת, חשוב לציין כי במחקר הנוכחי נכללו בתחום זה שאלות הן לגבי שמירה על בריאות פיזית והן לגבי שמירה על בריאות נפשית וכי הערכות העובדים הסוציאליים היו נמוכות יותר משמעותית לגבי יכולתם של הצעירים לפנות לעזרה נפשית אם יצטרכו זאת, לעומת דאגה לבריאות הפיזית. תחום הדאגה לבריאות הנפשית לא נבחן במחקרם של בנבנישתי ושיף (2004) ועל כן לא ניתן להשוות ממצאים אלו.

תחומים נוספים אשר הוערכו כגבוהים על ידי העובדים הסוציאליים הם עבודה, מיומנויות עבודה והתנהגות נורמטיבית. בתחום של **עבודה** בלטו במיוחד הערכות גבוהות של העובדים הסוציאליים לגבי "יכולת הצעיר להשתלב בתכניות להכשרה מקצועית" ו"יכולת לעשות מאמץ עקבי להשתלב בעבודה". **במיומנויות העבודה** בלטו בעיקר הערכותיהם הגבוהות של העובדים לגבי "גילוי אחריות", "קבלת סמכות ומשמעת" ו"השקעת מאמץ בעבודה". ב"מיומנויות העבודה" ביטאו העובדים בטחון רב יותר ביכולותיהם של הצעירים בהשוואה לתחום ה"עבודה", אך ההיגד אשר בוא הראו העובדים פחות בטחון לגבי מוכנותם של הצעירים היה ב"יכולת לעבוד עם לקוחות". תחום העבודה הוערך כפחות גבוה באופן יחסי במחקרם של בנבנישתי ושיף (2004), עם זאת, בתחום זה ביטאו הצעירים בטחון גבוה למדי שיידעו "איך לחפש עבודה", "יצליחו בראיון עבודה" ו"יחזיקו מעמד בעבודה".

בתחום **התנהגות נורמטיבית** העובדים ענו על 10 היגדים. ביניהם בלטו הערכות העובדים לגבי יכולתם של רוב הצעירים "להימנע משימוש בסמים", "הימנעות מהתנהגות אלימה", "הימנעות משימוש לא נורמטיבי באלכוהול", "הימנעות מהסתבכות עם החוק", "הוצאת רישיון נהיגה" ו"כיצד לנסוע לעיר אחרת לכתובת שלא הייתה בה בעבר". ממצאים אלו דומים לממצאיהם של בנבנישתי ושיף (2004), אשר מצאו אף הם כי אחד התחומים בו הרגישו הצעירים בטוחים יותר ביכולותיהם הוא "התנהגויות נורמטיביות והימנעות מהתנהגויות סיכון". לפי ממצאיהם ההיגדים בהם הצעירים היו יותר בטוחים היו "הימנעות משימוש בסמים", "הימנעות משימוש לא נורמטיבי באלכוהול" ו"הימנעות מהסתבכות עם החוק".

עם זאת, יש לתת את הדעת על כך, שלגבי קבוצה של צעירים ההערכות היו שהמיומנויות שלהם בתחום ההתנהגות הנורמטיבית אינן מספיקות. למשל, לגבי 10% מהצעירים העריכו העובדים הסוציאליים שהם בטוחים שאין לצעירים את היכולת להימנע מהתנהגות אלימה, לגבי כשבעה אחוז העריכו שהם בטוחים שהצעירים לא יוכלו להימנע מהסתבכויות עם החוק והעריכו לגבי כ-18% נוספים מהצעירים כי הם חושבים שהצעיר לא יוכל להימנע מהסתבכות עם החוק. נראה, אם כן, שלגבי כחמישית מהצעירים יש חשש שהיכולת שלהם להימנע מהתנהגויות לא נורמטיביות אינה מספקת. קבוצה זו ראויה להתייחסות מיוחדת, להתערבויות שיפחיתו את מידת הסיכון לפעילות לא נורמטיבית עם יציאתם לבגרות, ואולי אף לפתרונות לאחר המעבר לבגרות שיקטינו את הסיכוי שיהיו מעורבים בהתנהגות לא נורמטיבית, למשל על ידי קשר עם גורם שיסייע להשגחה על התנהגותם.

מיומנויות אשר בהם ביטאו העובדים הסוציאליים בטחון פחות גבוה לגבי יכולותיהם של הצעיר, ביחס למיומנויות אשר הוצגו עד כה, הם התחומים של ניהול משק בית, יחסים בינאישיים ולימודים. בתחום של **ניהול משק בית** העובדים היו פחות בטוחים ביכולותיהם של הצעירים ב"ניהול תקציב משק בית בדרך אחראית", "תשלום חשבונות בזמן" ו"עריכת קניות בדרך יעילה ואחראית". ממצאים אלו מעניינים בהשוואה לממצאיהם של בנבנישתי ושיף (2004), אשר מצאו כי התחום של "ניהול משק בית" הוא התחום השני בו העריכו הצעירים את יכולותיהם כגבוהות. מבין ההיגדים אשר הוצגו לצעירים במחקרם, ניתן לראות כי המיומנות לגביה היו הצעירים פחות בטוחים באופן יחסי הייתה "לשמור על ניקיון הדירה בה תתגורר". מיומנויות אשר בהם העריכו הצעירים כי הם יותר בטוחים הן "להכין אוכל ולכבס" ו"לערוך קניות של מצרכי מזון".

בתחום זה קיימות כמה אפשרויות להעלאת מיומנויות הצעירים, הן בתוך מסגרת ההשמה והן מחוצה לה. למשל, כדאי יהיה לבחון את השתלבותם של הצעירים, הן במשפחתונים

והן במשפחות האומנה בתורנויות הבית, כמו כביסה, ניקיון, בישול ועוד- מתוך מטרה להכניס טוב יותר לחיים העצמאיים. כמו כן, כיוונים נוספים הם בניית קבוצות הכנה לחיים העצמאיים אשר יסייעו לצעירים להיות מודעים יותר למחויבות הכספית שבניהול משק בית ויסייעו להם להבין טוב יותר כיצד לנהל את תקציבם וכיצד לבצע רכישות לבית בצורה אחראית. כיוון נוסף אשר יכול להוות הכנה לצעירים אלו הן דירות מעבר אשר בהן יגורו כמה צעירים, אשר סיימו את שהותם במסגרת חוץ ביתית. כך לצעירים תהיה הזדמנות לבצע משימה לא פשוטה זו של מעבר לדירה משלהם תחת פיקוח והדרכה של צוות אשר יסייע להם במשימה.

בתחום של לימודים ניתן לראות כי ההיגד אשר בו העובדים היו בטוחים יותר הוא "יכולתו של הצעיר לסיים 12 שנות לימוד". כמו כן, רבים מהעובדים חשבו שהצעיר "יוכל ללמוד מקצוע במסגרת לימודים רשמית". היגדים אשר בהם העובדים הביעו פחות בטחון לגבי יכולותיהם של הצעירים הם "לקבל תעודת בגרות מלאה" ו"להשתלב במכללה או אוניברסיטה". ממצא מעניין בחלק זה הוא כי יותר עובדים העריכו שהצעיר "יוכל להשתלב במסגרת כמו מכללה או אוניברסיטה" מאשר עובדים שהעריכו שהצעיר "יוכל לקבל לתעודת בגרות מלאה". ממצאים אלו שונים ממצאיהם של בנבנישתי ושיף (2004) אשר הצעירים במחקרם העריכו את תחום הלימודים כנמוך ביותר מבחינת יכולותיהם. ממצאיהם עולה כי מעט מאוד צעירים חשבו שילכו ללמוד באוניברסיטה או מקצוע. מיומנויות בהן היו הצעירים מעט יותר בטוחים הן "כיצד להתכונן למבחנים" ו"כיצד להכין עבודות". ממצא חשוב שעלה ממחקר זה הוא כי הצעירים חוששים שלא יהיה מי שיסייע להם כספית להמשיך בלימודיהם הן ממסגרת ההשמה והן ממשפחה וחברים.

בתחום ההשכלתי לימודי כדאי לציין את דעתם של החוקרים בתחום החוסן. כך למשל גיליגן (Gilligan, 2000) טוען כי חשוב שאנשי המקצוע והדמויות המטפלות בילדים בסיכון יעריכו את החשיבות האקדמית, חברתית והתפתחותית של חוויות חיוביות בבית הספר, יראו עניין בכל התחומים של חי בית הספר וישמרו על קשרים קרובים עם בית הספר תוך עדכון צוות המורים במתרחש עם הילד. הוא מוסיף ואומר כי רצוי שלמבוגרים יהיו ציפיות גבוהות אך סבירות לגבי התהליכים הלימודיים של הילד. כמו כן, הם יכולים להציע עזרה מעשית במשימות כמו שעורי בית ושיעורי עזר. לטענתו, תחושת השייכות לבית הספר יכולה אף היא לשפר את הביצועים של הילד בלימודים, את המוטיבציה שלו ללמידה ואת תחושת הרווחה שלו.

לדברי גיליגן (Gilligan, 2000) נראה שפעמים רבות שינויים במסגרת ההשמה גוררים אחריהם גם שינוי בבית הספר בו לומד הצעיר. לטענתו, החלפת בית הספר אינה הכרחית ויש לקחת את השלכותיה בחשבון כאשר מחליטים על שינוי במסגרת ההשמה ולנסות לפעול לכיוון מציאת מסגרת השמה חלופית אשר לא תאלץ את הילד לעבור גם לבית ספר אחר.

מחקר נוסף אשר תומך בטענותיו של גיליגן הינו מחקרם של ג'קסון ומרטין (Jackson & Martin, 1998) אשר נערך באנגליה ובחן את הקשר בין הישגים בלימודים וחוסנם הנפשי של מבוגרים אשר שהו במסגרות חוץ ביתיות בילדותם. החוקרים ביקשו לבחון אילו גורמים מגנים ניתן למצוא בקרב קבוצת הנבדקים אשר הגיעו להישגים גבוהים ואשר יבדילו אותם מהקבוצות האחרות. הגורמים אשר נבחנו ואשר נמצאו כקשורים להצלחות מאוחרות יותר בלימודים היו בין השאר: יציבות והמשכיות במסגרות ההשמה; הורה או דמות מטפל אשר העריך את חשיבות הלימודים כמפתח לחיים טובים יותר; פיתוח תחביבים ותחומי עניין מחוץ לבית הספר; פגישות עם מבוגר משמעותי אשר הציע תמיכה ועודד ואשר שימש כדמות חונך או דמות מודל לחיקוי.

ממחקר זה ניתן לראות כי אומנם הצלחה בלימודים הינה גורם חשוב מאוד בקידום חוסנם של צעירים אך חשובים לא פחות הם האנשים אשר תומכים בילד ומאפשרים לו להגיע להצלחה זו, כמו דמויות מטפלות, אנשי מקצוע וחונכים. כלומר, המסקנה היא כי לדמויות המטפלות בצעירים חשיבות מכרעת בתפיסת הצעירים את תחום הלימודים, תחום אשר כפי הנראה לא מקבל את תשומת הלב הראויה לו.

בתחום של **יחסים בינאישיים** נמצאו פערים במיומנויות השונות. המיומנויות אשר אותן העריכו העובדים כגבוהות היו ביצירת קשרים חבריים, מיומנויות אשר לגביהן ביטאו העובדים פחות בטחון לגבי יכולותיהם של הצעירים היו בקשרים עם בן המין השני ו"הימנעות מיחסים עם חברים בעלי השפעה שלילית". ממצאים אלו דומים לממצאיהם של בנבנישתי ושיף (2004) אשר מצאו במחקרם כי התחומים של "מיומנויות חברתיות" ו"מיומנויות של חיזור" הם תחומים בהם הצעירים הרגישו כי יכולותיהם בינוניות באופן יחסי לשאר התחומים. המיומנויות בהן היו הצעירים הכי בטוחים בעצמם הן "הקפדה על מין בטוח", "יכולת לתת ולקבל אהבה מחבר מהמין השני" ו"עזרה לחברים כשיצטרכו". מיומנויות אשר בהן הצעירים היו פחות בטוחים הן "לא להסתבך בחברה לא טובה", "קשר עם חבר מהמין השני" ו"חברים אשר יעזרו לצעיר אם יצטרך".

כמה מהתחומים אשר מעודדים התפתחות של מיומנויות בינאישיות טובות יותר מצוינים בספרות ובמחקרים בתחום החוסן. בחלק זה אתייחס לשניים אשר נראה כי יכולים להיות רלוונטיים גם לצעירים בארץ. הראשון, עידוד הצעירים להשתתפות בפעילויות בשעות הפנאי, מחוץ למסגרת ההשמה. השני, קשר עם חונך בתוך או מחוץ למסגרת ההשמה. אחד היתרונות אליהם חשוב להתייחס ואשר כדאי לנצלם בשהות במסגרת משפחות האומנה או המשפחתונים הוא שילוב הצעירים בקהילה.

מחקרים מחו"ל מצביעים על חשיבות ההשתתפות בפעילויות בשעות הפנאי לחיזוק המיומנויות החברתיות של צעירים במסגרות החוץ ביתיות. כך למשל, לגאולט ומופאט (Legault & Moffat, 2006) אשר בחנו אירועים חיוביים בחייהם של ילדי אומנה בקנדה מצאו כי פעילויות בשעות הפנאי הינן חשובות לצעירים אלו מכיוון שהן מגבירות את ההערכה העצמית ותחושת המחוללות האישית ומכיוון שהן מקשרות את הצעירים עם מקורות תמיכה וקשרים בינאישיים חיצוניים למסגרת ההשמה. גיליגן (Gilligan, 1999; 2000) מציין אף הוא כי פעילויות בזמן הפנוי יכולות לסייע לפיתוח מיומנויות חברתיות ואישיות. הן יכולות לסייע בהרחבת הרשת החברתית של הילד; הן יכולות לסייע בפיתוח תחושת שייכות לקבוצה חברתית; הן יכולות להציע כניסה לקשרים חברתיים בהקשרים אחרים בעתיד; הן יכולות להכיר לילד קשרים חיוביים עם בני קבוצת השווים.

גיליגן (Gilligan, 1999; 2000) מציין בנוסף לפעילויות בשעות הפנאי תחום נוסף אשר יכול לסייע לצעירים בהעלאת חוסנם בתחום של קשרים בינאישיים- קשר עם דמות של חונך (mentor) בתוך או מחוץ למסגרת ההשמה. מערכת יחסים של חונכות עם מישהו מהרשת החברתית הלא פורמאלית של הצעיר יכולה לספק משאבים טבעיים וקשרים אשר יתרמו לצעיר. מערכת יחסים עם חונך יכולה לתת תשומת לב אישית לצעיר ויכולה להיות יעילה ביותר כאשר מתמקדים בלימוד מיומנויות. חונכות יחיד, על ידי מבוגרים אשר אינם מחויבים לילד מתוקף תפקידם, הינן יקרות ערך וחשובות. זוהי דרך נוספת לתמוך ולענות על צרכיהם הרגשיים והחברתיים של צעירים במסגרות חוץ ביתיות.

לחונכות יכולה להיות השפעה חיובית על צעירים בסיכון כמו, עלייה בתפיסה עצמית חיובית (Turner & Scherman as cited in Osterling & Hines, 2006) שיפור בקשר הורה-ילד וקשרים עם בני קבוצת השווים (Grossman & Tieney, as cited in Osterling & Hines, 2006). בנוסף, דוחות אחרונים מבריטניה הראו כי חונכות יכולה להיות אסטרטגיה מוצלחת עם צעירים העומדים בפני סיום מסגרת ההשמה החוץ ביתית (Clayden & Stein, as cited in Osterling & Hines, 2006). רודס ועמיתיו (Rhodes et al., as cited in Osterling & Hines, 2006) מצאו כי אחרי 12 חודשים של השתתפות בתכנית חונכות, צעירים באומנה הראו שיפור במיומנויות חברתיות, שיפרו את היכולת לבטוח במבוגרים והערך העצמי שלהם היה גבוה יותר בהשוואה לצעירים שלא ממשפחות אומנה. ממצאים אלו תומכים בעמדה כי חונכות מסייעת לשפר את תוצאותיהם של צעירים ממשפחות אומנה ומציעה בנוסף כי הצעירים יכולים להרוויח אף מעל ומעבר יותר מאשר צעירים שנמצאים פחות בסיכון.

שני התחומים אשר הוערכו כנמוכים ביותר על ידי העובדים הסוציאליים הם ניהול כספים ואחזקת בית. בתחום של **ניהול כספים** ניתן היה לראות כי העובדים הסוציאליים נטו לזהות שתי קבוצות של צעירים הדומות בגודלן, אלו שהערכה הייתה כי יש להם את המיומנות ואלו שאין להם את המיומנות. ההיגדים לגביהם ההערכה של העובדים הייתה נמוכה באופן יחסי אף יותר היו "שימוש אחראי בכרטיס אשראי" ו"תכנון תקציב ריאלי ועמידה בו". בנבנישתי ושיף (2004) אף הם מצאו כי התחום הקשור לנושאי טיפול בכסף, הפקדת צ'קים ולהסתדר עם תשלומים, היה התחום בו שיעור הצעירים אשר היו בטוחים במיומנותם היה הנמוך ביותר. החוקרים הציעו במחקרם את האפשרות ליצור פעילות ממוקדת בכל הקשור לניהול כספים וחסכוניות.

גם בתחום זה ניתן לראות כיצד ניתן לשפר את מיומנויות הצעירים הן בתוך מסגרת ההשמה והן מחוצה לה. מחקרים בתחום החוסן מציעים כי קשר עם חונך יוכל לסייע בשיפור המיומנויות של הצעירים גם בתחום זה. למשל, אוסטרלינג והיינס (Osterling & Hines, 2006) הראו כי צעירים וחונכיהם, באחת מתכניות הסיוע בארה"ב, חשבו כי קשר זה יכול לסייע לצעירים ברכישת מיומנויות לחיים עצמאיים כמו פתיחת וניהול חשבון בנק. כאמור, ניתן לחשוב כיצד גם בתוך מסגרת ההשמה ניתן לסייע לצעירים לרכוש מיומנויות בתחום ניהול הכספים. למשל, על ידי פתיחת חשבון בנק משותף לצהיר יחד עם דמות הטיפול במסגרת או חונך בוגר, כך שלצהיר תהיה התנסות בניהול החשבון באופן מבוקר על ידי מבוגר אחראי, לפני שהוא מתחיל בניהול כספיו בעצמו.

לבסוף, התחום אשר בו הביעו העובדים הכי פחות בטחון ביכולותיהם של הצעירים, **אחזקת משק בית**. בתחום זה בלטו במיוחד ההערכות הנמוכות של העובדים לגבי יכולתם של הצעירים לשכור דירה באופן יעיל. תחומים אשר הוערכו כפחות נמוכים היו קשורים להזמנת אנשי תיקון או אנשי שירות. ניתן להשוות ממצאים אלו לחלק מההיגדים אשר לגביהם נשאלו הצעירים במחקרם של בנבנישתי ושיף (2004) לגבי תחום המגורים והסידורים האישיים. ניתן לראות כי ממצאי המחקר מאוששים את ממצאי החוקרים לגבי הערכות הצעירים כגבוהות באופן יחסי לגבי היגד של "דאגה לתיקון נזילות או דברים מקולקלים בדירה". כך גם ניתן לראות הערכות דומות ונמוכות יותר של הצעירים לגבי היגדים כמו "יכולת תשלום שכר דירה בזמן" ו"מציאת מקום מגורים", ואף נמוכות עוד יותר לגבי "כיצד לחפש דירה" ו"חיפוש עזרה כספית בדור".

תחום זה מעלה לדעתי את הצורך במסגרות דיור לתקופת הביניים בין סיום השהות במסגרת ההשמה ובין היציאה של צעירים אלו לחיים העצמאיים. תכנית שכזאת, אשר תיתן לצעירים את האפשרות להתנסות בחיים בדירה משל עצמם תחת פיקוח וייעוץ של מבוגרים אחראים יכולה לסייע להם לרכוש את המיומנויות הדרושות באחזקת הדירה, כמו תשלום חשבונות בזמן, הזמנת אנשי תיקון ועוד. כמו כן, באם יהיו תחת השגחתם של האחראים על מסגרות דיור כמו אלו, יוכלו לקבל סיוע והדרכה באשר למציאת דירה באופן יעיל וניהול תקציב באופן יעיל. כאמור, גם כאן ניתן להשתמש בעזרתם של חונכים אשר יסייעו לצעירים במשימות לא פשוטות אלו, ואשר ילוו אותם, אם ניתן עד גיל 21.

לסיכום, ניתן לראות כי הערכותיהם של העובדים הסוציאליים מציגות תמונת מצב מורכבת של יכולות הצעירים. מעודד לראות כי הערכות העובדים לגבי חלק מהתחומים הינן גבוהות, למרות שלא גבוהות כמו הערכות הצעירים את עצמם. כמו כן, מהמחקר עולה כי ישנן מיומנויות יומיומיות ורגשיות אשר ההערכה של העובדים הסוציאליים לגביהן היא נמוכה או בינונית.

כאמור, בארץ תחום מחקר זה נמצא עדיין בחיתוליו, עם זאת, בארצות אחרות בחנו כמה מחקרים את תפיסותיהם של הצעירים לגבי תחומים בהם היו יכולים להיעזר על מנת שיוכלו לבצע את המעבר לחיים העצמאיים בהצלחה. כך, במחקר אחד צעירי אומנה לשעבר זיהו את תחום "ניהול הכספים" ו"אחזקת הבית" כתחומים בהם דרושה להם עזרה (Barth, 1990). בדומה, קוק (Cook, 1994) מצא כי תכניות לפיתוח מיומנויות כמו "ניהול כספים", "לימודים" ו"תעסוקה" שיפרו את תוצאות הצעירים במחקרו. בנוסף, איגלהרט ובקרה (Iglehart & Becerra, 2002) טענו במחקרם כי יש צורך בהמשך שירותים עבור הצעירים העומדים בפני סיום שהותם במסגרות החוץ ביתיות משלב ההכנה לחיים העצמאיים, דרך שלב היציאה עצמו ועד התקופה שלאחר המעבר.

בחלק הבא של הדיון, יוצגו ממצאי המחקר לגבי השערות המחקר המתייחסות לגורמים הקשורים והמנבאים את מוכנותם של הצעירים לחיים העצמאיים. השערות אלו חשובות בכמה רבדים. כפי שניתן לראות, הגורמים אשר נבחנו במחקר זה מתחלקים לגורמים המאפיינים את הצעירים השוהים במסגרות החוץ ביתיות, מאפייני השהות שלהם במסגרת ומאפייני הוריהם ולגורמים הקשורים לסוג המסגרת בה הצעירים שוהים, קשרים שלהם עם הדמויות המטפלות במסגרת ההשמה והתנהגותם. השערות אלו מאפשרות לשפוך אור על המשקל היחסי של כל אחד מהגורמים המתוארים בניבוי המוכנות של הצעירים. בעזרת בחינת הגורמים הקשורים לרמת המוכנות, מחקר זה מאפשר לזהות קבוצות פגיעות במיוחד של צעירים אשר יהיה צורך למקד בהם את המאמצים לקראת יציאתם מהמסגרת, בתחום הכנתם לחיים העצמאיים.

השערת המחקר הראשונה של מחקר זה דנה בקשרים שבין מאפייני הרקע של הצעירים ושל הוריהם ומאפייני השהות שלהם במסגרות ובין מוכנותם לחיים העצמאיים. מסקירת הספרות עלו כמה מאפיינים אשר נמצאו כקשורים למוכנותם לחיים העצמאיים של הצעירים במסגרות חוץ ביתיות במחקרים אחרים בעבר. בין מאפייני הרקע אשר נמצאו כקשורים למוכנות נמצאו: מגדר, משך שהות במסגרת ומספר מסגרות השמה (יציבות מסגרת ההשמה). בנוסף,

במחקר זה נבחנו כמה מאפייני רקע אחרים וביניהם- ארץ הלידה של הצעיר והוריו הביולוגיים, שאלות לגבי היכן נמצאים הוריו הביולוגיים של הצעיר, מצבם המשפחתי ובעיות בתפקודם.

ההשערה במחקר זה הייתה כי בניס יהיו מוכנים יותר מבנות לחיים העצמאיים. ממצאי מחקר זה מראים כי אומנם, קיים קשר בין מגדר הצעיר ובין רמת מוכנותו לחיים העצמאיים, אך בכיוון ההפוך מהמשוער. ממצאי המחקר עולה כי להערכת העובדים הסוציאליים צעירות יותר מוכנות לחיים מאשר צעירים בתחומים של: לימודים, עבודה, ניהול משק בית, שמירה על בריאות, התנהגות נורמטיבית ובמדד המסכם של מוכנות.

ממצאי מחקרים אחרים שנעשו בתחום מראים על תוצאות שונות המעידות על כמה קשרים שונים בין מוכנות לחיים ומגדר. כך למשל, בנבנישתי ושיף (2004) השוו, במחקרם על צעירים באומנה, בין תשובות הצעירים לאלו של הצעירות בכל האמור לביטחונם במיומנויות שלהם להתמודדות עם חיים עצמאיים. ממצאיהם עולה כי התחום היחיד שבו נמצא הבדל הוא ביכולת להימנע מהתנהגויות לא נורמטיביות, תחום בו הבנות היו בטוחות יותר מהבנים. מחקרים בחו"ל אף הם מצאו קשרים בין מגדר ומוכנות. לדוגמא, קרמן וילפיר וברת' (Kerman, Wildfire & Barth, 2002) מצאו במחקרם על מבוגרים אשר שהו במסגרות השמה חוץ ביתיות כי גברים נטו פחות להצלחה מנשים. לטענתם, גברים, נמצאו כבעלי סבירות גבוהה מנשים לא לסיים תיכון, כבעלי אחוזים גבוהים יותר למעצרים ושאר תוצאות שליליות.

ריאן וטסטה (Ryan & Testa, 2005) מצאו אף הם קשר בין מגדר ובין נטייה לעבריינות של צעירים בהשמות. לטענתם צעירות במסגרות חוץ ביתיות נוטות הרבה פחות לעבריינות מצעירים. דינינינג ודה-פנפיליס (Daining & DePanfilis, 2007), במחקרם על צעירים אשר סיימו את שהותם במסגרות האומנה, בחנו את הגורמים המנבאים את חוסנם של הצעירים לאחר יציאתם ומצאו אף הם שצעירות הראו תוצאות טובות יותר מצעירים בתחומים של לימודים, תעסוקה, הימנעות מהורות מוקדמת, הימנעות מעבריינות, הימנעות ממחוסרות בית והימנעות משימוש בסמים. דוורסקי (Dworsky, 2005) מצאה אף היא במחקרה על 8511 צעירים אשר שהו במסגרות חוץ ביתיות כי צעירות הראו תוצאות טובות יותר בתחום של עבודה. ממצאיה מראים כי יותר צעירות מצעירים הצליחו להיות מועסקות במהלך התקופה הראשונה שלאחר היציאה ממסגרת ההשמה. סטיין (Stein, 2005) טוען אף הוא כי צעירות יצליחו יותר מאשר צעירים במעבר לחיים עצמאיים. לטענתו הצעירות, בהשוואה לצעירים, לא רק מיומנות יותר מבחינת השכלה אלא גם נוטות להתנהל יותר טוב ובכך מראות מיומנויות מעשיות טובות יותר, בעיקר שליטה על כספן וניהול דירתן (כולל יחסים טובים עם בעל הדירה, שכנים וחברים). הנשים, לטענתו, מהוות את החלק המכריע של קבוצת ה"ממשיכים הלאה" (moving on) אשר הצעירים הנכללים בה מקבלים בברכה את האתגר של חיים עצמאיים ומאופיינים ביותר שליטה על חייהם.

המחקר בחן את מצבם של הורי הצעיר והקשיים בתפקודם. משתנים אלו נבחנו שכן ההערכה הייתה כי לרקע משפחתי, הן מבחינת מאפייני הרקע הסוציו-דמוגרפי של ההורים והן מבחינת בעיות בתפקודם יהיה קשר למוכנותם של הצעירים לחיים העצמאיים. כלומר, ככל שההורים יהיו חלשים יותר, פגועים יותר או חסרי משאבים, כך המוכנות של הצעירים תהיה נמוכה יותר.

ממצאי המחקר עולה כי צעירים אשר אביהם חי בארץ או שלא ידוע מי הוא נמצאו כפחות מוכנים לחיים עצמאיים בתחום של "התנהגות נורמטיבית" בהשוואה עם צעירים אשר אביהם חי בחו"ל או נפטר; צעירים אשר אימם נפטרה היו דווקא מוכנים יותר לחיים עצמאיים בתחום של "צבא" משאר הצעירים.

במחקר נבחנו מאפייני רקע נוספים אשר לא עלו בספרות כקשורים למוכנות הצעיר לחיים העצמאיים, או שלא עלו בספרות בנושא בפני עצמו במחקר על מוכנות לחיים עצמאיים. למשל, ארץ הלידה של הצעיר והוריו. במחקר זה נמצאו כמה קשרים עם מאפיין זה. כך נמצא כי צעירים ילידי בריה"מ לשעבר וצעירים אשר אבותיהם ואמהותיהם ילידי בריה"מ לשעבר יותר מוכנים לחיים בתחום של "מיומנויות עבודה"; צעירים אשר אבותיהם ילידי בריה"מ נמצאו מוכנים יותר בתחום של "עבודה" וצעירים אשר אמהותיהם נולדו בארץ נמצאו מוכנים יותר בתחום של "עבודה", "ניהול משק בית", "יחסים בינאישיים" ובמדד המסכם של מוכנות. כאמור, משתנים אלו לא נבדקו בעבר במחקר אשר בחן את מוכנותם של צעירי האומנה בארץ לחיים העצמאיים (בנבנישתי ושיף, 2004). עם זאת, במחקרים בחו"ל ניתן לראות כי קיימים הבדלים בין צעירים מקבוצות מיעוטים שונות וצעירים אשר לא משויכים לקבוצות מיעוטים. למשל, ממצאיהם של למון ועמיתותיה (Lemon et al., 2005) מראים, אומנם באופן כללי ולא דווקא לגבי תחום מסוים של מוכנות לחיים, כי הצעירים במחקר שלהם, אשר נערך בארה"ב, המגיעים לתכניות ההכנה לחיים העצמאיים הם בעיקר אפרו-אמריקאיים, מקסיקניים ולטיניים, ולא לבנים או אסייתים. כלומר, קשר עקיף זה יכול להצביע על שוני בין קבוצות שונות של צעירים ממוצאים שונים. אם כן, במחקר עתידי בתחום כדאי לבחון האם גם בארץ קיים שוני בין צעירים ילידי הארץ וצעירים ילידי ארצות אחרות, אשר עלו לארץ, או שנולדו בארץ אך הוריהם היגרו אליה.

תחום נוסף אשר נבחן הוא בעיות בתפקוד ההורים אשר צוינו על ידי העובדים הסוציאליים. במחקר זה נמצאו כמה קשרים בין בעיות ההורים ובין מוכנות הצעירים, אך בכיוונים שונים זה מזה. כך למשל, נמצא בכיוון של מוכנות פחות טובה כי: צעירים אשר להם אבות עם "בעיות כלכליות" פחות מוכנים בתחום של "התנהגות נורמטיבית"; צעירים אשר להם אבות עם "בעיה של עבריינות" פחות מוכנים בתחום של "ניהול כספים"; צעירים אשר לגבי אימם צוין כי יש לה "בעיות כלכליות" נמצאו פחות מוכנים בתחומים של "אחזקת בית", "ניהול כספים" ובמדד המסכם של מוכנות לחיים.

בכיוון הנגדי נמצאו קשרים בין בעיות ההורים ובין מוכנות גבוהה יותר. למשל, צעירים אשר לאביהם יש "בעיה של סמים אלכוהול" נמצאו יותר מוכנים בתחום של "מיומנויות עבודה"; צעירים אשר לאימם "בעיה של עבריינות" נמצאו מוכנים יותר בתחומים של "לימודים", "עבודה", "ניהול כספים" והמדד המסכם של מוכנות; צעירים אשר לאימם "בעיה בתחום האלכוהול סמים" נמצאו מוכנים יותר לחיים בתחומים של "עבודה", "קשרים בינאישיים" ו"התנהגות נורמטיבית". בנוסף, בשונה מהמצופה לא נמצא שוני בין צעירים אשר לגבי הוריהם צוינו מספר רב של בעיות ובין צעירים אשר לגביהם לא צוינו בעיות כלל או שצוינו מעט בעיות. אחד המחקרים היחידים אשר נמצא בסקירת ספרות זו, ואשר בחן את הקשר בין תוצאות הצעירים לאחר ההשמה ובין בעיות של ההורים, הוא מחקרם של קרמן וילפייר וברת' (Kerman, Wildfire & Barth, 2002) אשר נערך בארה"ב ומצא כי מאפייני המשפחה הביולוגית משפיעים על תוצאות הצעירים המושמים במסגרת חוץ ביתית. לטענתם, הזנחה והתעללות הינם

גורמי סיכון למגוון תוצאות שליליות. בדומה, בין אם מועברות דרך גנטיקה או דרך הסביבה, משפחות ביולוגיות בהן יש מחלות פסיכיאטריות, התעללות ארוכת טווח או מעורבות בפלילים עלולות ליצור סביבה פוגעת אשר תמנע מהילד מלעבור תהליך התבגרות מיטיב.

מהממצאים של המחקר הנוכחי לא עולה תמונה בהירה ועקבית באשר לקשר בין מאפייני ההורים לבין מוכנות הצעירים ליציאה לחיים העצמאיים. כאמור, ככל הידוע, זהו המחקר הראשון בארץ אשר בוחן את הקשרים בין בעיות ההורים ובין מוכנות הצעירים לחיים העצמאיים. השערה אחת אשר כדאי לבחון במחקר עתידי היא את הקשר בין בעיות ההורים ואיכות ותכיפות הקשר של הצעירים עם הוריהם הביולוגיים. מכיוון שיתכן שלחלק מהצעירים קשרים טובים עם הוריהם, ללא קשר לבעיות ההורים. כלומר, העובדה שלהורה יש בעיה לא דווקא משפיעה על איכות הקשר שלו עם הצעיר.

הספרות המחקרית עקבית בטענה שלאופי השמות של הצעיר בהשמה יש השפעות מרחיקות לכת על מצבו ועתידו. המחקר הנוכחי בדק את הקשר בין מספר מאפיינים של ההשמה החוץ ביתית של הצעיר לבין מוכנותו. ההשערה הייתה כי ככל שמספר המסגרות יגדל כך תרד רמת מוכנותו של הצעיר לחיים העצמאיים לאחר ההשמה. השערה זו לא אוששה במחקר זה. לא נמצאו קשרים מובהקים בין מספר ההשמות החוץ ביתיות בהן שהה הצעיר ובין הערכת העובדים הסוציאליים את רמת מוכנותו של הצעיר לחיים עצמאיים. ממצאים דומים נמצאו במחקרם של מקמילן וטאקר (McMillen & Tucker, 1999) אשר מצאו כי מספר מסגרות קודמות לא מנבא את סטטוס הצעירים ביציאה ממסגרת ההשמה. עם זאת, החוקרים מצאו כי צעירים אשר להם מספר השמות גדול יותר התקשו יותר להיות מועסקים, לאחר סיום ההשמה, מאשר צעירים עם מעט מסגרות השמה. ייתכן, אם כן, כי תשובה לקשר בין מספר ההשמות ובין מוכנותם של הצעירים בתחומים השונים ניתן יהיה למצוא רק במחקר אורך אשר יבחן את מצבם של הצעירים במחקר זה לאחר יציאתם ממסגרת ההשמה, כפי שגם עולה ממחקרים רבים אשר נעשו בתחום בארצות אחרות.

כך לדוגמה, קורטני ודורסקי (Courtney & Dworsky, 2006) מצאו במחקרם כי אי יציבות של מסגרת ההשמה מנבאת קשיים רבים בהמשך חייו של הצעיר. סינקלייר ועמיתיו (Sinclair et al., 2005) מצאו אף הם כי צעירים אשר דיווחו במחקרם על מעברים רבים בין מסגרות השמה דיווחו במקביל גם על תוצאות פחות טובות ביציאה לחיים עצמאיים.

חוקרים רבים בחנו תחומים שונים של תפקוד בחיים העצמאיים של הצעירים אשר הושפעו על ידי אי יציבות מסגרת ההשמה. כך למשל, איגלהרט (Iglehart, 1995), במחקרה על 152 מתבגרים אשר עדיין שהו באומנה, מצאה כי מוכנותם לחיים עצמאיים קשורה בין היתר למספר מועט של מקומות השמה. ריאן וטסטה (Ryan & Testa, 2005), אשר בחנו במחקרם את הקשר בין עבריינות ובין שהות במסגרות חוץ ביתיות, מצאו כי חוסר יציבות מקום ההשמה הגדיל את הסיכון לעבריינות בקרב צעירים (בנים) במסגרות השמה חוץ ביתיות. לטענתם, הסבירות לעבריינות הינה גדולה יותר ב-1.54 פעמים לצעירים עם שלוש מסגרות השמה ו-2.13 פעמים גדולה יותר עבור צעירים עם ארבע ויותר מסגרות, בהשוואה לצעירים עם מסגרת השמה אחת בלבד. מסקנות החוקרים מהמחקר הצביעו על כך שחוסר היציבות של מסגרות ההשמה החוץ ביתיות מקושר פעמים רבות לשורה של תוצאות שליליות, כולל בעיות התנהגות, תחושות חוסר

ביטחון, וחוסר שביעות רצון כללית לגבי ההשמה. במחקר זה, חוסר יציבות מקום ההשמה זוהה כמעט תמיד כמנבא להתנהגות עבריינית.

קורטני וברת' (Courtney & Barth, 1996) מצאו אף הם כי צעירים אשר חוו שלוש מסגרות השמה או יותר היו בסיכון גבוה יותר לעבריינות ומחקרם של ג'ונסון-ריד וברת' (Jonson-Reid & Barth, 2000) עולה כי צעירים אשר שהו במספר רב יותר של מסגרות חוץ ביתיות הגיעו יותר לשרות מבחן עוד בעת שהותם במסגרת חוץ ביתית, כלומר נמצא קשר עקיף בין מספר המסגרות בהן שהו ובין נטייתם להסתבך עם החוק.

ריילי (Reilly, 2003) מצא כי ריבוי מספר השמות בעת שהייה באומנה קשור שלילי עם כמה תחומים. לטענתו, צעירים עם יותר השמות היו יותר מעורבים באלימות ביחסי זוגיות, היו בסיכון גבוה יותר להיות מחוסרי בית בזמן מסוים לאחר היציאה מאומנה ונטו יותר להיכנס לכלא. צעירות עם יותר מקומות השמה נטו יותר להיכנס להריון. סטיין (Stein, 2005) אף הוא טוען במאמרו כי צעירים אשר היו במסגרת ההשמה יציבות אשר סיפקו להם טיפול טוב ואיכותי יטו יותר מצעירים אשר חוו מספר מעברים והפרעות במהלך שהותם מחוץ לבית להצליח בלימודים, יעבדו, יקימו משפחה ויצליחו לנהל משק בית אחרי שיעזבו את המסגרת, ירגישו טוב עם עצמם וישיגו אינטגרציה חברתית מספקת יותר בבגרות.

יתכן והשוני בין ממצאי מחקר זה וממצאי מחקרים אשר נערכו במדינות אחרות נובע מכך שבארצות האחרות, כאשר נבחן משתנה זה, דווח על צעירים רבים אשר עברו מספר רב מאוד של מסגרות חוץ ביתיות. בנבנישתי ושיף (2004) טוענים כי קיימים הבדלים ניכרים ביציבות מסגרות ההשמה בארץ לעומת המסגרות החוץ ביתיות בארצות אחרות, כארה"ב למשל. גם במחקר הנוכחי עולה מהנתונים כי ליותר ממחצית מהילדים הייתה המסגרת הנוכחית המסגרת הראשונה אליה הוצאו, ורק לפחות מעשירית מהצעירים הייתה זו המסגרת הרביעית או יותר. ייתכן שבזכות יציבות רבה זו לא נמצא קשר בין מספר המסגרות לבין רמת המוכנות.

מאפיין אחר שנבחן הוא משך השהות במסגרת ההשמה או גיל הצעיר בעת השמתו במסגרת החוץ ביתית הראשונה. ההשערה הייתה כי ככל שהצעיר יהיה מבוגר יותר בעת השמתו לראשונה במסגרת חוץ ביתית, או ככל שמשך ההשמה יהיה קצר יותר כך תרד רמת מוכנותו לחיים העצמאיים לאחר ההשמה. גם השערה זו לא אוששה במחקר זה, כלומר, לא נמצא קשר בין משך שהות הצעיר במסגרת או גילו בעת ההשמה ובין מוכנותו לחיים העצמאיים.

מסקירת הספרות עולה כי מחקרים אשר כללו את מאפיין הרקע של גיל הצעיר בעת כניסתו למסגרת ההשמה אינם אחידים בממצאיהם. כך למשל, קורטני ודוורסקי (Courtney & Dworsky, 2006) מצאו, בניגוד להשערת מחקר זה, כי משך שהות ארוך במסגרת חוץ ביתית מנבא קשיים גדולים יותר בהמשך חייו של הצעיר. בכיוון השני, בניגוד לממצאיהם של קורטני ודוורסקי, מקדונלד ועמיתיו (McDonald et al., 1993) טוענים כי קיימת עדות נרחבת התומכת ביתרונות הרבים שיש לשהות ארוכה במסגרות השמה חוץ ביתיות. לטענתם, צעירים אשר שהו פרק זמן ארוך בהשמה חוץ ביתית הראו רמה גבוהה יותר של שביעות רצון מהחיים, תפקוד בוגר בריא יותר, תפקוד נפשי טוב יותר ופחות התנהגות עבריינית. ריאן וטסטה (Ryan & Testa, 2005), תומכים בממצאיהם של מקדונלד ועמיתיו. במחקרם על 4085 צעירים בארה"ב, הם מצאו כי גיל

מבוגר יותר של הילד בעת ההשמה הראשונה שלו מחוץ לבית מגדיל את הסיכון לעבריינות. נראה אם כן, שיש מקום להמשך הבדיקה באשר להשפעות השונות של משך השהות במסגרת ההשמה.

ההשערה השנייה של המחקר הייתה כי ככל שאיכות הקשר ותכיפות הקשר בין ההורה הביולוגי והצעיר תהיה טובה יותר כך תעלה רמת מוכנותו לחיים העצמאיים לאחר ההשמה. השערה זו נבחנה על ידי שני כלים במחקר זה. הראשון, תפיסת העובד הסוציאלי את ההורים הביולוגיים והמשפחה המורחבת כמקור למשאבים ומקור ללחצים עבור הצעיר, כלי אשר פותח על מנת שיעשה בו שימוש במחקר הארצי אשר בא לבחון את מוכנותם של צעירים במסגרות חוץ ביתיות לחיים העצמאיים. השני, כלי אשר בחן את איכות ותכיפות הקשר בין הצעיר ובין הוריו הביולוגיים, אשר הועבר במחקריהם של בנבנישתי ושיף במחקריהם על צעירי המשפחתונים והאומנה (בנבנישתי ושיף, 2003, 2004). השונה במחקר זה הוא שהעובדים הסוציאליים התבקשו להעריך את איכות ותכיפות הקשר של הצעיר עם כל אחד מהוריו הביולוגיים בנפרד. ההשערה שלאופי היחסים עם ההורים ולתכיפותם יהיה קשר עם רמת המוכנות של הצעירים אוששה במחקר הנוכחי.

לפי הכלי הראשון אוששה ההשערה באופן חלקי. אומנם לא נמצאו קשרים עם רמת משאבים גבוהה המוצעת לצעיר מצד ההורים הביולוגיים, אך נמצאו קשרים בין רמת מוכנות גבוהה בכמה תחומים ובין רמת לחצים נמוכה מצד ההורים ואף מצד המשפחה המורחבת. נמצא כי הצעיר מוכן יותר בתחומים של "צבא", "מיומנויות עבודה", "אחזקת בית", "יחסים בינאישיים", ובמדד המסכם של המוכנות ככל שרמת הלחצים מצד שני הוריו נמוכה יותר. בנוסף, נמצא כי ככל שרמת הלחץ מצד אימו נמוכה יותר כך הוא מוכן יותר בתחום של "עבודה", "שמירה על בריאותו"; ככל שרמת הלחץ מצד האב נמוכה יותר כך הצעיר מוכן יותר בתחומים של "ניהול משק בית", "ניהול כספים", ככל שרמת הלחץ מצד ההורים והמשפחה המורחבת נמוכה יותר כך מוכנותו של הצעיר גבוהה יותר בתחום של "התנהגות נורמטיבית".

בבחינה של הקשרים בין הערכות העובדים את איכות הקשר בין הצעיר להוריו לבין מידת מוכנותו עולה תמונה מעורבת. נמצאו מספר קשרים בין ההיגדים השונים אשר בחנו את הערכת העובדים הסוציאליים לגבי איכות הקשר של הצעיר עם כל אחד מההורים, ובין כמה מהתחומים אשר בחנו את המוכנות לחיים העצמאיים, אך לא עם כולם. נמצא שלאיכות הקשר עם האם יותר קשרים עם מוכנות הצעיר לחיים העצמאיים מאשר לאיכות הקשר עם האב. כך, ההיגדים אשר העריכו את איכות הקשר עם האם נמצאו קשורים עם התחומים של: מיומנויות עבודה, התנהגות נורמטיבית, ניהול משק בית, שמירה על בריאות, יחסים בינאישיים ובמדד המסכם של המוכנות לחיים העצמאיים. לעומת זאת, ההיגדים אשר בחנו את הקשר של איכות הקשר עם האב הביולוגי נמצאו קשורים עם התחומים של מיומנויות עבודה והתנהגות נורמטיבית בלבד.

ממצאי המחקר עולה בנוסף, כי נמצאו רק מעט קשרים בין תכיפות הקשר בין ההורים הביולוגיים והצעיר ובין מידת מוכנותו לחיים העצמאיים בתחומים שונים. חשוב לציין כי התמונה שהתקבלה לגבי הקשרים בין איכות ותכיפות הקשר של הצעיר עם הוריו לבין מידת מוכנותו הייתה שונה בין שני סוגי המסגרות של אומנה ומשפחתונים: לא נמצאו כלל קשרים בין תכיפות ואיכות הקשר של הצעירים מהאומנה והוריהם הביולוגיים עם מוכנותם לחיים עצמאיים. לעומת זאת, נמצאו קשרים רבים מובהקים בין איכות ותכיפות קשר זה לגבי מוכנותם של צעירי המשפחתונים.

משיחות עם העובדים הסוציאליים בשני סוגי המסגרות עולה כי קיימת תפיסת עבודה שונה במשפחתונים ובאומנה לגבי קשרים אלו, אשר נראה כי מקבלים יותר מקום וחיבות במשפחתונים. יש לשער כי תפיסה זו מושפעת בין השאר מכמות המשאבים המקצועיים השונה שיש לכל אחד מסוגי המסגרות לליווי הקשר בין הצעיר והוריו ולתיווך ביניהם, כך שהקשר יסייע לצעיר בהתמודדותו עם יציאתו מהבית. כאמור, עובדי המשפחתונים נמצאים בתוך המשפחתון בכל שעות וימי העבודה שלהם, בעוד העובדים באומנה אחראים על כמה משפחות ומפעילים התערבויות בתוך המשפחות רק כגורם מפקח או במצבי משבר. נראה כי בשל סיבות אלו יש מקום לבחון קשרים אלו לגבי כל אוכלוסיית צעירים בנפרד במחקר עתידי.

במחקרים בארצות אחרות נראה כי יותר ויותר עולה המודעות לגבי חשיבות הקשרים בין הצעירים והוריהם הביולוגיים מסיבות רבות. עם זאת, ניכר כי גם בארץ וגם במדינות אחרות ממצאי מחקרים אינם מצליחים להצביע באופן עקבי על חשיבות הקשר עם ההורים הביולוגיים לא רק באשר להקלה על מוכנות ליציאה, אלא גם באשר לתפקוד של יוצאי השמות חוץ ביתיות בבגרותם. כך למשל, נמצא קשר בין תכיפות הקשר עם האב לבין המוכנות ליציאה אך לא נמצא קשר בין תכיפות הקשר עם האם לבין מוכנות זו (Iglehart, 1994). כמו כן, מחקרם של ווינר וקופרמינץ (Weiner & Kupermintz, 2001), הראה כי קיימים קשרים בין שמירה על קשר עם ההורה הביולוגי במהלך השהות לבין שורה של מאפיינים רגשיים והתנהגותיים של הבוגר, סינקלר ועמיתיו (Sinclair et al., 2005) מתייחסים לקשרים עם הורים אשר אינם מסוגלים להכיל את העובדה שילדיהם לא נמצאים איתם וטוענים כי יש להפחית כמה שאפשר את התערבותם במקום ההשמה. כמו כן, מחקרים אחרים לא מצאו קשרים שכאלו כלל (בנבנישתי ושיף, 2004; 2003; Oyserman & Benbenishty, 1992; Mosek, 1993).

ההשערה השלישית במחקר הייתה כי ככל שאיכות הקשר בין הדמויות המטפלות (הורי האומנה או הורי הבית במשפחתון) במסגרת ההשמה החוץ ביתית ובין הצעיר השוהה במסגרת תהיה גבוהה יותר כך תעלה רמת מוכנותו לחיים העצמאים לאחר ההשמה. השערה זו נובעת מתוך המסגרת התיאורטית עליה מבוסס מחקר זה, תיאורית ההתקשרות. תיאוריה זו גורסת כי לילדים נטייה טבעית-ביולוגית לקיים קרבה. התקשרות בטוחה, עקבית, יציבה, הדדית ומתמשכת עם דמות מזינה נחוצה לשם התפתחותו הפיזית, החברתית, האינטלקטואלית והמוסרית של הילד (Hess, 1982). כאשר הילד לא חווה קשרי גומלין עקביים והדדיים עם האם בשלב מוקדם של ההתפתחות, עשוי להתעצב אצלו דפוס של התקשרות לא בטוחה (Bolby, 1951). ילדים אשר חוו התקשרות לא בטוחה, יעצבו מודלים פנימיים של עצמם כאנשים חסרי ערך ובלתי ראויים לאהבה ושל אחרים כלא אמינים (Bartholomew & Horowitz, 1991).

ילדים אשר מושמים במסגרות חוץ ביתיות מתאפיינים בכך שלרוב לא ביססו את דפוס ההתקשרות הבטוחה אליו התייחס בולבי (Howes, 1999; Haight, et al., 2003). בשל כך, יכולתם לעצב מערכות יחסים קרובות עם הדמויות המטפלות במסגרת ההשמה נפגעות, כמו גם ביטחונם האישי לגבי יכולתם להיות נאהבים וראייתם לגבי אחרים הינה פסימית, ככאלו שלא ניתן לסמוך עליהם (מוסק ואחרים, 1997). על פי התיאוריה, דפוסי ההתקשרות מעוצבים בגיל צעיר בגיל מוקדם ונשארים יציבים לאורך החיים, אך הם ניתנים לשינוי (Bolby, 1951). כלומר, על אף דפוסי ההתקשרות הלא מיטיבים שיצרו, ילדים אלו יכולים מאוחר יותר לרכוש דפוס של התקשרות

בטוחה עם דמויות מטפלות חדשות, על סמך אינטראקציות מתקנות, אשר מאופיינות באינטימיות, אמינות ועקביות של המטפל (Howes, 1999). כלומר, לדמויות המטפלות במסגרת החוץ ביתית תפקיד חשוב בסיפוק צרכי הילד בהתייחסות אינדיווידואלית וסיפוק מערכת יחסים יציבה ומתמשכת עימו, על מנת לשקם את בטחונו העצמי של הילד ולסייע לו להגיע להערכה עצמית והגשמה עצמית (Hess, 1982).

השערה זו כללה שני קשרים. האחד, התנהגויות מקבלות של ההורים האומנים או הורי הבית כלפי הצעיר והשני, התנהגויות של דחייה מצידם. ניתן לראות כי במחקר נמצאו קשרים עם שני סוגי ההתנהגויות. כלומר, נמצא כי ככל ש"התנהגויות הקבלה" של הדמויות המטפלות גבוהות יותר כך רמת המוכנות של הצעירים גבוהה יותר בתחומים של "מיומנויות עבודה", "ניהול כספים", "יחסים בינאישיים", "התנהגות נורמטיבית", ועם המדד המסכם של המוכנות לחיים. ובנוסף, נמצא כי ככל ש"התנהגויות הדחייה" נמוכות יותר כך מוכנות הצעיר גבוהה יותר בתחומים של "מיומנויות עבודה", "אחזקת בית", "ניהול משק בית", "ניהול כספים", "שמירה על בריאות", "יחסים בינאישיים", "התנהגות נורמטיבית" ועם המדד המסכם של המוכנות. הן בארץ והן בארצות אחרות נראה כי קיימת תמימות דעים כי הדמויות המטפלות במסגרות ההשמה החוץ ביתיות הן בעלות חשיבות משמעותית בהכנת הצעירים במסגרת לחיים העצמאיים בקהילה. דמויות אלו אמורות להקנות לצעירים מוכנות קוגניטיבית ורגשית לחיים העצמאיים. קשר טוב ביניהן ובין הצעירים אמור לאפשר הקניה מוצלחת של מוכנות זו, כלומר, מערכת יחסים תומכת ומשמעותית של הצעיר עם משפחת האומנה הוא גורם מנבא להצלחתו בהמשך חייו (בנבנישתי ושיף, 2003, 2004; Courtney et al., 2001; ; Cashmore & Paxman, 2006; Downes, 1992; Merdinger et al., 2005; Pecora et al., 2003; Pine et al., 1990).

בארץ נערכו שני מחקרים על ידי בנבנישתי ושיף (2003, 2004), אשר בחנו את הקשרים של צעירים במסגרות חוץ ביתיות עם הדמויות המטפלות בהם. מהמחקר הראשון, (בנבנישתי ושיף, 2003) אשר נערך על צעירים בוגרי המשפחתונים עולה כי איכות קשר טובה של הצעירים עם הורי הבית קשורה להשתלבות טובה יותר שלהם כבוגרים צעירים בחברה. ממצאיהם של החוקרים (בנבנישתי ושיף, 2004) על מוכנות צעירי האומנה לחיים העצמאיים מראה ממצאים שונים לגבי הקשר בין איכות הקשר של הצעירים עם הורי האומנה ומוכנותם לחיים. ממחקרם עולה כי לא נמצאו כלל קשרים בין התנהגויות של דחייה מצד הורי האומנה לבין תחושות של מוכנות. לעומת זאת, תפיסות של קבלה נמצאו כקשורות עם תחושת מוכנות גבוהה יותר בתחום ה"השכלה" ו"יחסים בינאישיים". השערת החוקרים הייתה כי הקשר בין איכות הקשר עם הורי האומנה ומוכנות הצעירים לחיים עצמאיים הוא ככל הנראה עקיף ולא ישיר.

מחקרים נוספים בארצות אחרות בחנו אף הם את הקשרים בין מוכנות הצעירים לחיים העצמאיים והקשרים שלהם עם הורי האומנה או הדמויות המטפלות במסגרת. כך למשל, איגלהרט (Iglehart, 1995) בדקה 152 מתבגרים אשר עדיין שהו באומנה ומצאה כי מוכנות לחיים קשורה בין השאר גם לתפיסה חיובית של הצעיר לגבי הקשר שלו עם הדמויות המטפלות במסגרת. קשמור ופקסמן (Cashmore & Paxman, 2006) מצאו במחקרם על צעירי השמות חוץ ביתיות באוסטרליה כי צעירים אשר חוו קשרים חיוביים עם הדמויות המטפלות הינם בעלי סיכויים גבוהים הרבה יותר להתגבר על המצוקות אשר נובעות מהתקופה שלפני כניסתם למסגרת ההשמה ומהתקופה שבה שהו במסגרת ההשמה ויצליחו יותר כאשר יעזבו את המסגרת.

מנדס ומוסלהודין (Mendes & Moslehuddin, 2006) טוענים כי צעירים אשר מסיימים את שהותם במסגרות חוץ ביתיות נמצאים בסיכון גבוה להדרה חברתית ותפקוד פחות טוב מבני גילם באוכלוסייה הכללית. לטענתם ולטענתו של מנדס (Mendes, 2005) ניתן למנוע הדרה זו באם הצעירים יזכו לתמיכה מדמויות הטיפול במסגרת ההשמה אשר יראו עמדות חיוביות לגבי לימודים, כלפי קשרים של הצעירים עם הקהילה ועם הוריהם הביולוגיים, יהיו מעורבים בהכנת הצעירים לחיים העצמאיים ויעודדו מעורבות אקטיבית של הצעירים בתכנון וביצוע התהליך של היציאה מההשמה. בנוסף, חוקרים אלו טוענים כי יש חשיבות להמשך הקשר בין הצעירים והדמויות המטפלות, כך שימשיכו לתמוך בצעירים גם לאחר שאלו יעזבו את המסגרת. הממצאים במחקרים שתוארו כאן מאוששים את הניבוי של תיאורית ההתקשרות הטוענת שחוויות התקשרות לדמויות הוריות משפיעות על המודל הפנימי של ילדים וגורמת לסגנון התקשרות אופייני במהלך החיים, אשר לו עלולות להיות השלכות קשות כשסגנון ההתקשרות הוא נמנע או אמביוולנטי (Stein, 2006). חשוב לזכור שפעמים רבות סיבות אלו שזורות זו בזו, וילדים מרקע קשה במיוחד הם אלו המגיעים להשמה עם סגנון התקשרות בעייתי, אינם מוצאים את מקומם במשפחות אומנה, לא יוצרים התקשרות יציבה ובטוחה ונאלצים להחליף מספר מקומות השמה. עם זאת, יש עדויות לכך, שליחס של משפחת האומנה אל הילד והמתבגר ולקשר שהיא יוצרת עמו עשויה להיות השפעה מיטיבה (Downes, 1992; Sinclair et al., 2005).

ממצאי המחקר הנוכחי לגבי השערה זו הינם חשובים במיוחד לאור כיוון המחשבה אותו מעלים בנבנישתי ושיף (2004) לפיו העבודה סביב הכנת הצעירים לחיים העצמאיים במסגרות האומנה בארץ, צריכה להיעשות על ידי ההורים האומנים עצמם. כיוון זה נובע מהשוני במאפייני השהות אותם זיהו החוקרים בין הצעירים במסגרות החוץ ביתיות בארץ לעומת הצעירים בארצות אחרות. עם זאת, חשוב לזכור כי הקשרים שנמצאו במחקר הנוכחי בין הערכת העובדים את איכות הקשר של הצעיר עם הדמויות המטפלות ובין מוכנותו לחיים עצמאיים הינם חלשים באופן יחסי, בעיקר לאחר הכנסת משתני הרקע בניבוי המוכנות. על כן, כדאי יהיה לבחון גם אלטרנטיבות וכיווני מחשבה אחרים לתכניות להכנת הצעירים לחיים העצמאיים.

היבט נוסף של יחסיו של הצעיר עם דמויות משמעותיות בעת ההשמה הוא היחסים והקשר עם העובד הסוציאלי. מחקרים אשר בחנו את הקשר עם העובד הסוציאלי בארצות אחרות מצאו כי צעירים אשר דיווחו על קשרים טובים עם העובדים הסוציאליים דיווחו על שביעות רצון גבוהה יותר מחייהם לאחר שסיימו את מסגרת ההשמה (Sinclair et al., 2005). קשמור ופקסמן (Cashmore & Paxman, 2006) מצאו אף הם במחקרם על צעירי השמות חוץ ביתיות באוסטרליה כי צעירים אשר חוו קשרים חיוביים עם העובדים הסוציאליים שלהם הינם בעלי סיכויים גבוהים הרבה יותר להתגבר על המצוקות, אשר נובעות מהתקופה שלפני כניסתם למסגרת ההשמה ומהתקופה שבה שהו במסגרת ההשמה, ויצליחו יותר כאשר יעזבו את המסגרת.

ממצאי המחקר הנוכחי עולה כי קיים קשר שלילי בין מוכנותו של הצעיר לחיים עצמאיים ובין תכיפות הקשר שלו עם העובד הסוציאלי בתחומים של צבא, שמירה על בריאות, יחסים בינאישיים, התנהגות נורמטיבית ועם המדד המסכם של המוכנות לחיים עצמאיים. כלומר, ככל שתכיפות הקשר של הצעיר עם העובד הסוציאלי היא גבוהה יותר, כך יורדת הערכת העובד הסוציאלי את מוכנותו לחיים העצמאיים.

במחקרם של בנבנישתי ושיף (2004) נמצא קשר בין תכיפות הקשר עם העובדת הסוציאלית והימנעות מהתנהגויות סיכון, אך בכיוון ההפוך. כלומר, ככל שתכיפות הקשר הייתה גבוהה יותר כך חש הצעיר כי הוא יכול יותר להימנע מהתנהגויות סיכון. החוקרים הסבירו ממצא זה בשתי דרכים. לטענתם, ייתכן שקשרים טובים עם עובדת סוציאלית מסייעים להתמודדות עם סוגיות של התנהגות נורמטיבית. ייתכן גם, שבני הנוער שיש להם קשיים גדולים יותר בתחום זה, עקב בעיות התנהגות קשות יותר, הם אלו שהעובדים הסוציאליים מתקשים ליצור אתם קשרים טובים.

הסבר אפשרי לממצאים במחקר הנוכחי הוא כי העובדים הסוציאליים רואים לעיתים תכופות יותר את הצעירים אשר מתקשים יותר בתפקוד במסגרת ואשר נראה כי להם התנהגויות קשות יותר, אשר נמצאו במחקר זה כקשורות לרמת מוכנות נמוכה יותר. לעומת זאת, עם הצעירים המתפקדים יותר העובדים נפגשים פחות מכיוון שאין איתם בעיות סביב התפקוד במסגרת.

ממצאי המחקר לגבי תחום הקשר עם העובד הסוציאלי יש חשיבות מיוחדת. זאת משום שממצאי המחקר ניתן להניח כי כיום הקשר עם העובד הסוציאלי במסגרות האומנה הינו תכוף יותר כאשר מדובר בצעיר אשר מתקשה יותר, דבר אשר אומנם מעלה את מודעותו של העובד הסוציאלי לצרכיו של הצעיר אך במקביל גם מעלה את השאלה לגבי יכולתו של הצעיר להיעזר בעובד אשר נראה כי נוכח בעיקר כאשר נוצרים מצבי משבר עם הצעיר ולא מהווה מקור לתמיכה עבור הצעיר במסגרת חי היומיום.

במחקר זה לא נבחנה הערכת העובד הסוציאלי את **איכות** הקשר בינו ובין הצעיר אלא רק תכיפותו. לאור הממצאים ממחקרים אחרים בעולם נראה כי במחקרים עתידיים חשוב יהיה לבחון את סוגיית איכות הקשר והשפעתה.

ההשערה הרביעית היא כי קיים קשר בין סוג המסגרת החוץ ביתית בה שוהה הצעיר ובין רמת מוכנותו לחיים העצמאיים. ממצאי המחקר עולה כי השערה זו אוששה וכי צעירי האומנה הוערכו כמוכנים יותר מצעירי המשפחתונים בתחומים של צבא, יחסים בינאישיים, התנהגות נורמטיבית ובמדד המסכם של המוכנות.

מחקר זה מאושש את ממצאיהם של מ'ץ ואחרים (Mech et al., 1994) על 534 צעירים אשר מצאו כי צעירים בדירות מעבר השיגו את הציון הגבוה ביותר בסולם הבדק את המוכנות לחיים עצמאיים. אחריהם היו צעירים במשפחות אומנה ואילו צעירים במשפחתונים (group homes) ובמוסדות השיגו את הציונים הנמוכים ביותר. מקדונלד ועמיתיו (McDonald et al., 1996), כללו בסיכום מאמרם עובדות לכך שצעירים אשר שהו במשפחתונים (group care) הראו תוצאות עגומות יותר מאשר אלו אשר שהו בסידור אומנה.

צ'מברלין וריד (Chamberlin & Reed, 1998) מצאו כי צעירים באומנה הראו שינויים חיוביים בהתנהגותם ופחות תוצאות שליליות לטווח הקצר מאשר צעירים בסידורים קבוצתיים. מחקר נוסף, אשר נעשה בתחום הקרוב מאוד לבחינת המוכנות לחיים העצמאיים ואשר ניתן להתייחס אליו כמאשש את השערת המחקר הינו מחקר פלין, רוביטילה וגהזל (Flynn, Robitaille & Ghazal, 2006a) אשר בחן את שביעות הרצון מהחיים של 414 צעירים אשר שהו במסגרות חוץ ביתיות (89%- אומנה, 11%- משפחתונים) בקנדה והשווה בין שני סוגי המסגרות. ההשערה של

מחקר זה הייתה כי שביעות רצונם של צעירי האומנה מחייהם תהיה גבוהה יותר מזו של צעירי המשפחתונים. מממצאי המחקר עלה כי הצעירים באומנה דיווחו על שביעות רצון גבוהה ממסגרת ההשמה. כמו כן, שביעות הרצון שלהם הייתה גבוהה יותר מזו של צעירי המשפחתונים. ממצאי המחקר תומכים בממצאיהם של דלפרו וברבר (Barber & Delfabbro, as cited in Flynn et al., 2006a) אשר מצאו כי שהיה במסגרת אומנה מהווה חוויה חיובית עבור רוב הילדים. כמו כן, מחקר זה תומך במסקנותיהם של וילסון וקונרוי (Wilson & Conroy, as cited in Flynn et al., 2006a) אשר מצאו כי ילדי האומנה היו יותר שבעי רצון ממסגרת ההשמה מאשר ילדי המשפחתונים.

ההשערה החמישית היא כי ככל שרמת הסתגלותו של הצעיר למסגרת ההשמה תגדל כך תעלה רמת מוכנותו לחיים העצמאיים לאחר ההשמה. במחקר הנוכחי ההסתגלות של הצעיר למסגרת נבדקה על פי רמת הבעייתיות בהתנהגויות המוחצנות והמופנמות של הצעירים. מממצאי מחקר זה עולה כי השערה זו אוששה. נמצא שככל שלצעיר יש התנהגויות מוחצנות מעטות יותר, כך מוכנותו לחיים עולה. כמו כן, נמצאו קשרים בין התנהגויות מופנמות של הצעיר ובין מוכנות גבוהה של הצעיר ברוב התחומים למעט "צבא", "ניהול משק בית", "ניהול כספים", ו"שמירה על בריאות".

כלומר, מממצאי המחקר עולה כי הצעירים אשר נתפסים כבעלי בעיות התנהגות קשות יותר, מעל ומעבר למאפייני הרקע שלהם, מאפייני השהות שלהם והטיפול אותו הם מקבלים, הם אלו אשר יהיו פחות מוכנים לחיים העצמאיים. נראה כי השהות במסגרת ההשמה אינה מונעת את ההטרונגויות של הצעירים המושמים בה מבחינת בעיות ההתנהגות שלהם ואלו שיש להם בעיות התנהגות רבות יותר, נתפשים כמוכנים פחות לקראת היציאה מההשמה. ממצא זה חשוב במיוחד לפיתוח המדיניות והשירותים עבור צעירי ההשמות החוץ ביתיות, מכיוון שהוא מצביע על הצורך בהתייחסות מיוחדת לצעירים אשר נמצאים בקצה הרצף מבחינת בעיות ההתנהגות שלהם. אומנם, לא נמצאו מאמרים בסקירת ספרות זו אשר בחנו את השפעת תפיסת העובדים את התנהגות הצעיר כמנבאת את מוכנותו של הצעיר לחיים העצמאיים, אך ניתן להתייחס לנתונים אלו כמצביעים על האפשרות להשתמש בכלי למטרות אבחוניות, על מנת לזהות את הצעירים אשר יזדקקו לסיוע מיוחד והתייחסות מיוחדת לקראת יציאתם לחיים העצמאיים. נראה שכדאי לבחון את הקשרים בין הערכות אנשי הטיפול את התנהגויות הצעיר והערכותיהם של מוכנותו גם במחקרים עתידיים, שכן שאלון ה-SAC הינו קצר יחסית ובאם ימצא כמתאים על מנת לבחון את התחומים בהם הצעירים פחות מוכנים, יוכל להועיל בייעול התייחסות מערכות הרווחה לבעיה.

מטרה נוספת של מחקר זה הייתה לבחון את כלל הגורמים המנבאים את מוכנותם של הצעירים לחיים העצמאיים ולזהות את התרומה היחסית של כל אחד מהם לניבוי רמת המוכנות. לשם בחינה זו בוצעה רגרסיה מרובה היררכית לגבי כל אחד מתתי התחומים אשר נבחנו ולגבי המדד המסכם של המוכנות. כל רגרסיה כללה את כל הקשרים אשר נמצאו בין התחום ובין המשתנים הבלתי תלויים: מאפייני הרקע, משאבים ולחצים מצד ההורים הביולוגיים, סוג המסגרת, קשרים עם הדמויות המטפלות במסגרת, קשרים עם הורים הביולוגיים והתנהגויותיו של הצעיר. מבין התחומים, בלטו אחוזי ניבוי גבוהים יחסית בתחומים של התנהגות נורמטיבית (64%), מיומנויות עבודה (50%), יחסים בינאישיים (49%), המדד הכולל של המוכנות (48%),

עבודה (42%) וצבא (41.4%). התחומים שבהם נמצאו אחוזי ניבוי נמוכים הם ניהול משק בית (30%), לימודים (26%), ניהול כספים (25%), שמירה על בריאות (22%) ואחזקת משק בית (19%). אחוזי ניבוי אלו יכולים לסייע בהבנת תרומתם של המשתנים אשר נבחנו במחקר זה כמסייעים בהכנתם של הצעירים לחיים העצמאיים- כמו קשרים עם ההורים הביולוגיים, קשרים עם הדמויות המטפלות והתנהגויות של הצעיר או שמרמזים על מוכנותם, כמו מאפייני רקע שונים, סוג המסגרת בה הצעיר נמצא ובעיות ההורים. כלומר, נראה שלגבי תחומים חשובים כגון מוכנות בתחום של התנהגות נורמטיבית ומיומנויות עבודה, יש בידינו כלים המאפשרים לנבא אילו צעירים יהיו מוכנים פחות ואילו יהיו מוכנים יותר.

באשר לתחומים האחרים, ייתכן שהקושי לנבא אילו צעירים יהיו יותר מוכנים בהם נובע משום שלעובדים לא היו הזדמנויות מתאימות לצפות בהתנהגות הרלוונטית וההערכות שלהם לגבי המוכנות אינן מהימנות דיו. כמו כן, ייתכן שהמחקר הנוכחי לא כלל מנבאים רלבנטיים לתחומי חיים אלו. נראה לכן כי חשוב לבחון תחומים אלו על ידי בחינת המשתנים המתאימים אשר יכולים לנבא את מוכנותם של הצעירים ואשר ככל הנראה לא נכללו במחקר זה. לדוגמא, יתכן כי אחוזי הניבוי הנמוכים בתחום הלימודים נובעים מכך שגורמים אחרים, כמו קשר עם המורים, יציבות מסגרת בית הספר, סיוע בשעורי בית וליקויי למידה של הצעיר יהיו המשתנים אשר ינבאו בו את מוכנותם של הצעירים. כמו כן, יתכן כי בתחום ניהול משק הבית ואחזקת משק בית ינבאו את מוכנות הצעיר גורמים כמו איכות ותכיפות ביצוע מטלות בבית או תורנויות ועוד. מניתוח הרגרסיות עלה בנוסף כי מבין המשתנים השונים אשר נבדקו כמנבאים את מוכנות הצעירים, ניתן היה לראות כי להתנהגויות מוחצנות של הצעיר מקדמי ביתא גבוהים במיוחד. זאת, לאחר שהוכנסו בשלב האחרון של הרגרסיה, כלומר, לבעיות ההתנהגות של הצעיר תרומה ייחודית וגבוהה להבנת המידה שבה הוא מוכן לחיים עצמאיים. למעשה, זהו המשתנה היחיד אשר תרומתו הייחודית לניבוי המוכנות נשארה קבועה כמעט לאורך כל הרגרסיות שנערכו, למעט התחומים של שמירה על בריאות ואחזקת בית.

ממצא זה מחזק את ההנחה כי צעירים אשר יוערכו על ידי העובדים הסוציאליים כאלו אשר התנהגויותיהם המוחצנות גבוהות, כלומר, אלו אשר להם בעיות התנהגותיות רבות יותר, הם אלו אשר הערכת העובדים תהיה כי מוכנותם לחיים העצמאיים היא נמוכה יותר. יתכן כי ממצא זה משקף את הקושי של העובדים להעריך את יכולותיהם של צעירים אלו באופן דיפרנציאלי מכיוון שהם מתקשים בהתמודדות עם בעיות התנהגות. באם כן, נראה כי יש לתת מקום לעיבוד סוגיה זו ולמיקוד יכולתם של העובדים לזהות נטייתם זו בעת הערכתם את הצעירים, על מנת שלא תהיה מוטת והם יוכלו להפריד בין בעיות ההתנהגות של הצעיר לבין היכולת שלו להתמודד עם משימות חיים שונות, שייתכן כי במציאות הן אינן מושפעות מבעיות התנהגות. הסבר נוסף לממצא זה הוא כי בעיות ההתנהגות של הצעירים אמנם משפיעות במידה משמעותית על מידת מוכנותם לחיים העצמאיים. כלומר, יש בכך כדי להצביע על הצורך למקד מאמצים בקבוצה מזוהה זו ולעשות מאמץ מרוכז כדי להקנות להם מיומנויות לחיים עצמאיים. ייתכן כמובן ששני ההסברים הם נכונים ועובדים במקביל, ומשום כך גם לשתי ההמלצות לפעולה יש מקום.

מגבלות המחקר והצעות למחקרים נוספים

למחקר גם מספר מגבלות אשר חשוב לציין. מחקר זה נעשה לפי מדגם נוחות על צעירים הנמצאים במסגרות חוץ ביתיות של עמותה אחת בארץ. כלומר, נשאלת השאלה באיזו מידה ניתן יהיה להכליל תוצאות המחקר על אוכלוסיית הצעירים הכללית השוהה במסגרות חוץ ביתיות. אומנם, במקביל למחקר זה נערך מחקר נוסף על ידי קבוצת המחקר של בריאות נפש ורווחה של ילדים ובני נוער, מהאוניברסיטה העברית בירושלים, אשר מקיף מספר רב יותר של מסגרות, אך מחקר זה מכיל מספר קטן יותר של כלים ובא לבחון את מידת המוכנות של הצעירים לחיים העצמאיים ולא את הקשרים של מוכנות זו עם משתנים אחרים, כפי שנבחן במחקר הנוכחי. מוצע על כן לחזור על המחקר הנוכחי במסגרות חוץ ביתיות נוספות, ואם הדבר יתאפשר אף בכל המסגרות של השמה חוץ ביתית בישראל.

ישנן כמה מגבלות הנוגעות לשיטת איסוף הנתונים: למשל, השימוש בשאלון למילוי העובד הסוציאלי אשר יכול לגרום להטיית הנתונים שנאספו, עקב דעה סובייקטיבית של העובדים הסוציאליים העובדים במסגרות ההשמה. כעובדת במסגרת השמה חוץ ביתית אני יכולה להעיד כי לעיתים הדעה על צעירים אלו היא אכן מוטה- כלומר, לעיתים ישנה נטייה של העובדים לראות את הצעירים כלא מסוגלים להסתגל למסגרות נורמטיביות בקהילה, בשל אי יכולתם לקרוא סיטואציות חברתיות וכדומה. אומנם, האוכלוסייה עימה אני עובדת הינה צעירה יותר, אך החשש מהטיה קיים אף כאן, ואולי אפילו לצד השני. כלומר, עובדים יטו להעריך שהצעירים מוכנים לחיים העצמאיים יותר ממה שאכן יהיה בפועל.

המחקר הנוכחי בחן את מוכנותם של הצעירים לפי מקור אחד- העובדים הסוציאליים במסגרות השונות. אומנם, נראה כי לעובדים הסוציאליים תפקיד חשוב ומשפיע על עתידם של הצעירים ולהכנתם לחיים העצמאיים. אך חשוב כי מחקרים נוספים יכללו דיווחים ממקורות נוספים כמו דיווחי הצעירים עצמם, דיווחי הדמויות המטפלות במסגרת (הורי אומנה, הורי בית או מדריכים) ודיווחי המורים במסגרות הלימודיות בהן נמצאים הילדים, על מנת לקבל תמונת מצב רחבה יותר על ההכנה אותה מקבלים הצעירים בבית הספר.

מגבלת מחקר נוספת נוגעת לשימוש בכלי המחקר של הSAC על מנת לבדוק את הסתגלותם של הצעירים למסגרת החוץ ביתית. חסרון מרכזי של השימוש בכלי הוא בכך שזוהי בסך הכול הפעם השנייה שכלי זה הועבר בגרסתו העברית, לאחר המחקר שנעשה לבדיקת תיקופו בארץ (בנבנישתי ואחרים, 2006). החיסרון הינו בכך שהוא בודק פן מאוד מסוים של הסתגלות הילדים לפנימייה לפי מצבם של הצעירים כפי שהוא בא לידי ביטוי בהתנהגויותיהם המוחצנות והמופנמות, אך למעשה, אינו בוחן אופנים אחרים של מושג ההסתגלות. אומנם, כלי זה נמצא כמנבא בעל התרומה הייחודית היחידה מבין כל שאר המשתנים אשר נבחנו כמנבאים את מוכנותם של הצעירים לחיים העצמאיים, אך במחקרים עתידיים יש מקום לבחון היבטים נוספים של הסתגלות הצעיר כמו מידת שביעות רצונו מההשמה והקרבה שלו להורי האומנה.

מגבלה נוספת נוגעת לגבי חלק השאלון אשר בוחן את איכות הקשר בין הצעיר ובין הורי הבית או הורי האומנה. איכות הקשר נבחנה באמצעות הכלי של שפר (Schaffer (Children's Reports of Parent Behavior Inventory CRPBI, 1965). עם זאת, בשל אורכו של השאלון שהועבר לעובדים הסוציאליים השאלון קוצר לכדי 18 היגדים, במקום 28. כלומר, זוהי הפעם הראשונה ששאלון זה מועבר בגרסתו המקוצרת. עם זאת, אציין כאן כי אלפא קרונבך של הכלי נמצאה מאוד גבוהה בבחינת המהימנות הפנימית של הכלי.

נקודה נוספת אשר חשוב לציין היא כי המחקר הינו מחקר רחב הבוחן את הקשר בין מוכנות הצעירים לחיים עצמאיים ובין המשתנים הבלתי תלויים המוצגים בנקודת זמן אחת. מחקר כזה אינו מאפשר בחינת ההשתנות של מוכנותם לחיים העצמאיים על פי מאפייני השהות במסגרת ותהליכים נוספים אותם עוברים הצעירים במסגרות החוץ ביתיות, ככל שהם מתקרבים יותר לגיל בו הם צריכים לצאת ממסגרת ההשמה. מוצע לערוך מחקרי אורך בהם ניתן יהיה לעקוב אחר אותו צעיר מידי שנה וכך לבחון האם מצבו בנקודת זמן אחת היה קשור למצבו בנקודת זמן מתקדמת יותר במהלך השהות. כמו כן, מומלץ שמחקרי אורך אלו ימשכו גם לאחר יציאתו של הצעיר לחיים העצמאיים, על מנת שניתן יהיה לבחון האם הערכת מוכנותו אכן מנבאת את תוצאותיו בפועל, כאשר הוא מגיע להתמודדות עם המשימות העומדות בפניו.

מחקר זה כלל כאמור מספר קטן יחסית של נבדקים ועל כן היה קושי לבחון את ההבדלים בין אוכלוסיית הצעירים העולים והצעירים ילידי הארץ. כאמור, נמצאו הבדלים במוכנותם של צעירים ילידי ברית המועצות לשעבר בתחום של מיומנויות עבודה, והבדלים נוספים הקשורים לארץ הלידה של הוריו. על כן, נראה כי מומלץ לבחון הבדלים אלו במחקר בו מספר הנבדקים יהיה גדול יותר ומספר הנבדקים מכל ארץ מוצא יהיה גדול יותר.

בשל המגמה המסתמנת בדבר מוכנות לחיים נמוכה יותר בקרב צעירי המשפחתונים, לעומת צעירי האומנה, מומלץ להרחיב בחינה זו על מספר גדול יותר של נחקרים ואף לבחון אפשרות של השוואה בין כל סוגי המסגרות הקיימים בארץ, על מנת שניתן יהיה לקבל אומדן על הדגש שנותנת כל מסגרת ומסגרת לקראת יציאתם של הצעירים לחיים העצמאיים.

השלכות והמלצות לשדה הטיפול ולמדיניות

המחקר אותו ערכתי הינו אומנם חלק ממחקר יותר רחב אשר מתבצע על ידי קבוצת המחקר של בריאות נפשית ורווחה של ילדים ובני נוער באוניברסיטה העברית בירושלים, אך הוא הראשון אשר בוחן בנוסף לרמת מוכנותם של הצעירים לחיים עצמאיים גם את הגורמים המנבאים את רמת מוכנותם. תחום אחד של התיאוריה אותו אני מקווה כי ניתן יהיה לפתח ממחקר זה לשימוש גם בפרקטיקה תחום ה-resilience, החוסן הנפשי של הצעירים במסגרות החוץ ביתיות. מחקרים רבים מראים את הקשר בין חוסן נפשי גבוה של הצעירים במסגרות החוץ ביתיות ובין מוכנות גבוהה יותר לחיים העצמאיים. למשל, עבודתו של רוטר (Rutter, 1999) על גורמי סיכון וגורמים מגנים, המשפיעים על התפתחות הילד, מראה כי למרות שההשפעה של גורמי סיכון יכולה להיות מובהקת, לגורמים המגנים יכולה להיות השפעה חיובית לא פרופורציונאלית על התוצאות אותן ניתן לראות אצל ילדי המסגרות החוץ ביתיות. עובדה זו מקדמת את האופטימיות לגבי התפקיד החשוב שיש לדמויות הטיפוליות במסגרות החוץ ביתיות בחיזוק הגורמים המגנים עבור צעירים אלו, במטרה לשפר את תחושת הערך העצמי שלהם והמסוגלות העצמית שלהם. חוויות מיטיבות במהלך השהות במסגרת החוץ ביתית יכולות לספק את התחושות החשובות של עקביות וטיפוח אשר יסייעו לצמצם את השפעתם של האירועים הטראומטיים, אותם חוו הצעירים בילדותם המוקדמת וסייעו בפיתוח וטיפוח החוסן של הילדים (Gilligan, 2001).

ברמת המדיניות, חשוב לציין כי בניגוד לארצות אחרות, בהן קיימת המודעות לקשיים הרבים אשר עומדים בפני הצעירים אשר מסיימים את שהותם במסגרות החוץ ביתיות, בארץ

נושא זה לא זכה ללובי חברתי. במדינות רבות וביניהן ארה"ב, קנדה, בריטניה ואוסטרליה, נחקקו חוקים אשר הביאו להעברת תקציבים משמעותיים להרחבת השירותים אשר ניתנים לצעירים במסגרות החוץ ביתיות, לקראת הכנתם לחיים העצמאיים מהתקופה שבה הם עדיין נמצאים במסגרת ההשמה ועד הארכת זכאויותיהם בתחומים מסוימים עד גיל 21 (Mendes & Moslehuddin, 2006).

כך למשל, בארה"ב, ה-Foster Care Independent Act אשר נחקק בשנת 1999, הביא להכפלת המשאבים לסיוע לצעירים אשר עומדים בפני סיום מסגרת ההשמה. כמו כן, החוק הרחיב את הסיוע, כולל מעונות וחדרים לצעירים בני 18-21, הרחיב את הגישה לטיפול רפואי והגדיל את אחריות המדינה לגבי תוצאות הצעירים. כמו כן, במספר מדינות הצעירים יכולים להמשיך ולשהות באופן חוקי במסגרות החוץ ביתיות עד גיל 21 (Courtney & Dworsky, 2006).

בארץ, כאמור, אין חקיקה אשר מתייחסת לצרכיהם של הצעירים העומדים בפני סיום ההשמה החוץ ביתית. לדעתי, חשוב במיוחד לעסוק בחשיבה כיצד ניתן להכין את הצעירים יותר טוב בתחומים בהם נמצאה מוכנות נמוכה של הצעירים לחיים העצמאיים ולסייע להעלאת המודעות החברתית לצורך בחקיקה מסודרת אשר תבטיח את המענה לצרכים אלו.

כמו כן, החקיקה צריכה לכלול התייחסות לקבוצות אשר נמצאו במחקר זה כאלו אשר רמת מוכנותן נמוכה יותר בהשוואה לקבוצות האחרות, כמו למשל, צעירים אשר להם בעיות התנהגויות רבות יותר ואשר להם יתכן ויש צורך להתאים תכניות הכנה נוספות. תכניות ייחודיות אלו יכולות, מצד אחד, לקבל השראה מתכניות קיימות בארצות אחרות. למשל, אוסטרלינג והיינס (Osterling & Hines, 2006) מתארים במחקרם תכנית לחיים עצמאיים אשר ממנה לצעירים חונכים אשר תפקידם הוא לסייע לצעירים במסגרות חוץ ביתיות בהכנה לחיים עצמאיים בכמה תחומים. חונכים אלו מלווים צעירים הן בעת השתייה במסגרת ההשמה והקשר עימם יכול להימשך עד גיל 21. מהמחקר עלה כי קשר זה יכול לסייע לצעירים ברכישת מיומנויות לחיים עצמאיים כמו פתיחת חשבון בנק, מציאת עבודה, השלמת לימודים וכדומה. כמו כן, הצעירים במחקר דיווחו על פתיחות גדולה יותר לגבי רגשותיהם, הבנת הרגשות ותחושה כי הם פחות כועסים.

מצד שני, כאשר באים לדון בחקיקה בתחום ובבניית תכניות, נראה כי יש לתת מקום גם למסקנתם של בנבנישתי ושיף (2004) לגבי השוני באופיין של המסגרות החוץ ביתיות בארץ ואלו הנמצאות בארצות אחרות, למשל ביציבות ההשמה במסגרות החוץ ביתיות בארץ, משך השעות הארוך באותה מסגרת ויחסי קרבה טובים יותר בין בני הנוער והדמויות המטפלות במסגרות. לטענתם של החוקרים (בנבנישתי ושיף, 2004), בארץ, בניגוד לארצות אחרות, יש פחות מקום לפיתוח תכניות מחוץ למסגרת ההשמה בכדי להכין את הצעירים לחיים העצמאיים, אלא יותר מקום לפיתוח מודעותם של הדמויות המטפלות לצרכיהם של הצעירים, כדי שהן יקדמו את ההכנה לחיים עצמאיים בדרכים נורמטיביות המקובלות במשפחות. החוקרים סוברים כי בארץ גישה זו תהייה עדיפה בהשוואה למיקוד המאמצים בהתערבויות חיצוניות המיועדות לבני הנוער עצמם, למשל על ידי יצירת קבוצות של מתבגרים באומנה, המיועדות להגביר את מוכנותם.

עם זאת, מחקרם של בנבנישתי ושיף (2004) התייחס לצעירי האומנה בארץ ולא לאוכלוסיית הצעירים במסגרות החוץ ביתיות ככלל. מנסיוני, בשיחות אישיות עם העובדים הסוציאליים במשפחותונים עלה כי לעיתים קיים קושי גדול של המשפחות לענות על צרכיהם של הצעירים אשר עומדים בפני סיום שהותם במסגרת, שכן במשפחותן שוהים ילדים וצעירים

בגילאים שונים ויש קושי להתייחס לצרכים המיוחדים של הצעירים העומדים לצאת לחיים העצמאיים. עובדים אלו העלו את הצורך בתכנון אשר יוכלו לחבר את הצעירים עם בני גילם אשר עומדים בפני אותה משימה, ואשר יסייעו להם בפיתוח כלים אשר לעיתים אין המצב במשפחתון מאפשר הכנה אליהם. מצוות העובדים בירושלים והסביבה עלה כי באם העמותה הייתה יוזמת הקמת קבוצות הכנה למיומנויות הקונקרטיות הדבר היה יכול להוות מנוף להצלחת הצעירים בהתמודדותם עם היציאה לחיים העצמאיים.

משיחות אלו עלה בנוסף על ידי כמה מהעובדים כי מילוי השאלון לגבי הצעירים באחריותם סייע להם להבין באילו תחומים יש לסייע לצעירים אלו לקראת יציאתם מהמסגרת והיכן המסגרת לא עושה מספיק מאמצים על מנת להכינם להתמודדות שלאחר סיומה. הצורך בהערכה שיטתית של הצעירים לפני יציאתם לחיים העצמאיים מוכר גם במקומות אחרים בעולם שבו יש הנחייה לעשות אבחון מתאים וזיהוי צרכים של הצעירים לקראת היציאה לחיים העצמאיים עוד בעת שהותם במסגרת. אני ממליצה לשקול לדרוש מהעובדים במסגרת ההשמה לערוך הערכות שיטתיות של צעירים העומדים בפני יציאה מהמסגרת במטרה לזהות את רמת המוכנות שלהם ליציאה ואת הצרכים שלהם בתחומי חיים שונים.

חשוב בנוסף ללמוד מניסיונות ארצות אחרות לגבי החקיקה אשר מבטיחה את המשך זכויותיהם של הצעירים גם לאחר סיום שהותם במסגרת ההשמה. מרבים מהמחקרים שנסקרו בעבודה זו עולות מסקנות אחידות אשר קוראות להארכת תקופת שהותם של הצעירים במסגרות עד לגיל 21, מתוך הבנה כי הציפייה מהם צאת לחיים העצמאיים בגיל 18, אינה מתאימה לציפיות מבני גילם באוכלוסייה הכללית, אשר נוטים להישאר עד גיל מאוחר יותר בבית הוריהם, או להיתמך על ידם. דעתי היא כי יש מקום לקדם גם בארץ חקיקה בנושא זה, ברוח ההמלצות של ועדת רוטלוי (פלד-אמיר, בנבנישתי וויגלר, 2003).

כמו כן, כדאי להיעזר בתכנון אשר קיימות במדינות האחרות גם בתחום של אחריות המדינה לסיפוק צרכיהם של הצעירים. יש לקחת דוגמא מהתכנים המועברים בתכנון ההכנה החיצונית לחיים העצמאיים בארצות האחרות, בעיקר בתחומים אשר מחקר זה מצא כי הצעירים פחות מוכנים בהם, כגון: ניהול משק בית ואחזקת בית, יחסים בינאישיים, לימודים וניהול כספים, ועליהם לשים את הדגש בהכנה. כמו כן, יש לזכור כי ישנם סוגים רבים של מסגרות השמה אשר לא כולן יכולות להעניק לצעירים את התמיכה לקראת מעברם לחיים העצמאיים וכי תכנון הכנה חיצונית יכולות להוות את ההכנה היחידה עבור צעירים אלו לקראת יציאתם.

המצב בארץ שונה מארצות רבות גם בשל חובת הגיוס לצה"ל. אך מעבר זה אף הוא הינו קשה ובעייתי ודורש תמיכה רבה מחוץ למערכת הצבאית, לה צעירים רבים אינם זוכים. כך יוצא שצעירים אשר אינם מתגייסים לצבא, כלומר שמצבם אינו מאפשר להם גיוס בשל סיבות רבות מצופים לעמוד בדרישות החברה מהם כאנשים בוגרים ואלו אשר עושים מאמץ להתגייס אינם זוכים לעורף משפחתי אף הם, על מנת שיוכלו להשלים את שירותם בהצלחה. מממצאי מחקר זה עולה הנחיצות בהקמת שירותים ותכנון ייחודיות לצעירים, הן בתוך המסגרות בהן הם נמצאים- תכנון לקראת סיום ההשמה, הן בתקופת המעבר לחיים עצמאיים והן במעקב אחרי תוצאותיהם לאחר שסיימו את תקופה זו.

נקודה נוספת החשובה לדיון זה היא מדיניות עם הפנים לקהילה אשר אותה נושא משרד הרווחה כדגל. מדיניות זו הקטינה וצמצמה את כמות המשאבים אשר מועברים לצעירים

במסגרות חוץ ביתיות והעבירה אותם למסגרות טיפוליות בתוך הקהילה. בשל כך, יש להניח כי הלובי הנחוץ להרחבת שירותים אלו, הניתנים לצעירים במסגרות חוץ ביתיות לא יהיה בנמצא. עם זאת, נראה חשוב בעיני להרחיב את המחקר על תחום זה כך שקובעי המדיניות לא יוכלו להתעלם מהעובדה שכרגע עדיין ישנם צעירים רבים אשר נשארים במסגרות השמה חוץ ביתיות עד להגיעם לגיל 18 וכי המצב הקיים בימים אלו, בו רבים מצעירים אלו נשארים מיותמים הן מהוריהם הביולוגיים והן מהמדינה האחראית עליהם, כאשר הם עדיין ילדים למעשה, חייב להשתנות. לסיכום, נושא מוכנותם של הצעירים במסגרות החוץ ביתיות בישראל הינו עדיין בחיתוליו. ניכר כי דרך ארוכה עוד ניצבת בפני שירותי הרווחה על מנת לבסס את זכויותיהם של צעירים אלו בחקיקה ופיתוח תכניות מתאימות. כמו כן, נראה כי מתאים יהיה להעלות את מודעותם של אנשי המקצוע והדמויות המטפלות בשירותים השונים לגבי צרכי הצעירים ולגבי התחומים בהם המסגרת והצוות בה יכולים לסייע בהכנתם לקראת היציאה לחיים העצמאיים. לבסוף, העלאת המודעות יכולה להביא לרתימת הדמויות המטפלות להרחבת הידע על מצבם של צעירים אלו ממקור ראשון, על מנת שהתמונה של צרכיהם והתחומים בהם תהיה בהירה יותר, על אף מורכבותה.

רשימת מקורות

- אליצור, י. (1996). ייעוץ מערכתית לפיתוח מעורבות משפחות בטיפול מוסדי לילדים ולנוער: נימוקים בעד מדיניות משפחתית ותהליך הטמעתה במעונות רשות חסות הנוער. חברה ורווחה, 19(1), 33-59.
- בן נתן, ש. (2000). זמן שאול: סוגיות בקבלת החלטות לגבי ילדים בסיכון. תל-אביב: פראג. בנבנישתי, ר., עטר, ש. וחאגי' יחיא, מ. (בדפוס). בחינה אמפירית של כלי למעקב אחר מצבם ההתנהגותי-רגשי של ילדים בסיכון בישראל. חברה ורווחה.
- בנבנישתי, ר. ושגב, ד. (2002). מאפיינים ומנבאים של משך השהות באומנה. מפגש לעבודה חינוכית וסוציאלית, 16, 93-114.
- בנבנישתי, ר. ושיף, מ. (2003). מחקר מעקב אחר בוגרי "אור שלום" בגילאי 18 ומעלה. דוח מחקר. ירושלים: האוניברסיטה העברית.
- בנבנישתי, ר. ושיף, מ. (2004). מצבם של מתבגרים באומנה ותפיסת מוכנותם לחיים עצמאיים בתום השהות בה. דוח מחקר. ירושלים: האוניברסיטה העברית.
- ברנע, נ., ודולב, ט. (1996). מסגרות פנימייתיות לילדים ומסגרות פנימייתיות לנוער עבריין – סקירת ספרות. ירושלים: ג'וינט-מכון ברוקדייל לגרונטולוגיה והתפתחות אדם וחברה. המועצה לשלום הילד (2001). ילדים בישראל: שנתון סטטיסטי. ירושלים: המועצה הלאומית לשלום הילד- המרכז למחקר ועיצוב מדיניות.
- המועצה לשלום הילד (2005). ילדים בישראל: שנתון סטטיסטי. ירושלים: המועצה הלאומית לשלום הילד- המרכז למחקר ועיצוב מדיניות.
- המועצה לשלום הילד (2006). ילדים בישראל: שנתון סטטיסטי. ירושלים: המועצה הלאומית לשלום הילד- המרכז למחקר ועיצוב מדיניות.
- וינר, א. ווינר, י. (1990). ילדים בחסות אנוש. ירושלים ותל-אביב: הוצאת שוקן.
- זק, ש. (2001). מידת התרומה של המשפחות המארחות לתפקודם הרגשי והחברתי של ילדים בפנימייה על פי תפיסת המדריכים. עבודת מוסמך, האוניברסיטה העברית בירושלים, ירושלים.
- חיים, ש. וביטס, ד. (1992). בית ילדים ונוער "אהבה": מעבר ממודל קבוצות למודל משפחתיים. אגרת, 9, 4 – 8.
- יפה, א.ד. (1982). ילדים במוסדות – מדיניות השמת ילדים במוסדות בישראל. תל-אביב: הוצאת צ'ריקוב.

- מוסק, ע. (1992). קשר בין ביקורי הורים ורווחתם של ילדים באומנה. חברה ורווחה, י"ב, (3), 312-322.
- מוסק, ע., טאוס, ר. ושומודי, י. (1998). משמעותו של שינוי ארגוני בפנימייה לילדים: מעבר ממסגרת קבוצתית למשפחתונים. חברה ורווחה, י"ח, 303 – 327.
- מררי, ת. (1978). הטיפול בילד מחוץ לביתו. חברה ורווחה, א (4), 490 – 497.
- עטר, ש. (2007). מאפיינים של הילד המשפחה והפנימייה כמנבאים תפקוד פסיכו-חברתי וחינוכי של ילדים ובני נוער בפנימיות שיקומיות, טיפוליות ופוסט אישפוזיות. עבודת דוקטורט, האוניברסיטה העברית בירושלים, ירושלים.
- פלד-אמיר, ת., בנבישתי, ר., ווייגלר, ר. (2003). דוח ועדת המשנה בנושא השמה חוץ ביתית. הוועדה לבחינת עקרונות יסוד בתחום הילד והמשפט ויישומם בתקיקה. ירושלים: משרד המשפטים.
- צומן, ש. (2003). שביעות רצון מהחיים של ילדים בפנימייה שיקומית: קשרים עם מאפייני רקע ומאפייני שהות. עבודת מוסמך, האוניברסיטה העברית בירושלים, ירושלים.
- שפירא, י. (1995). ילדים בפנימייה טיפולית: נקודת המבט ההורית והשלכותיה על עבודת העובד הסוציאלי. חברה ורווחה, ט"ו (4), 399-414.
- תם, א. (1997). הקשר בין רמת מצוקה של משפחות לבין הסתגלות ילדיהן על פי דיווחי מדריכים. עבודת מוסמך, אוניברסיטת בר אילן, רמת גן.
- Achenbach, T. M. (1991). Manual for the Child behavior checklist/4-18 and 1991 profile. Burlington: University of Vermont, Department of Psychiatry.
- Bar Nir, D., & Schmid, H. (1998). Psychosocial treatment and relation between children in residential boarding schools and their parents. Child and Family Social Work, 3, 247-257.
- Barth, R. (1990). On their own: The experience of youth after foster care. Child and Adolescent Social Work Journal, 7 (5), 419-440.
- Bowlby, J. (1969). Attachment and loss: Attachment (Vol. 1). New York: Basic Books.

Bowlby, J. (1988). A secure base: Parent-child attachment and healthy human development. New York: Basic Books.

Bretherton, I. (1987). New perspectives on attachment relations: Security, communication, and internal working models. In: J. D. Osofsky (Ed.), handbook of infant development. (2nd ed. pp. 1061-1100). N.Y: Wiley.

Cantos, A. L., Gries, L. T. & Slis, V. (1997). Behavioral correlates of parental visiting during family foster care. Child Welfare, 76(2), 309-329.

Cashmore, J., & Paxman, M. (2006). Wards leaving care: Follow up five years later, Children Australia, 31(3), 18-25.

Collins, M. E. (2001). Transition to adulthood for vulnerable youth: A review of research and implications for policy. The Social Service Review, 75 (2), 271-291.

Cook-Fong, S. K. (2000). The adult well-being of individuals rears in family foster care placements. Child & Youth Care Forum, 29 (1), 7-25.

Courtney, M. E., & Barth, R. P. (1996). Pathways of older adolescents out of foster care: Implications for independent living services. Social Work, 41 (1), 75-83.

Courtney, M. E. & Dworsky, A. (2006). Early outcomes for young adults transitioning from out-of-home care in the USA. Child and Family Social Work, 11, 209-219.

Courtney, M. E., Piliavin, I., Grogan-Kaylor, A., & Nesmith, A. (2001). Foster youth transitions to adulthood: A longitudinal View of youth leaving care. Child Welfare, 80 (6), 685-717.

Daining, C., & DePanfilis, D. (2007). Resilience of youth in transition from out-of-home care to adulthood. Children and Youth Services Review, 29, 1158-1178.

Delfabbro, P. H., Barber, J. G. & Cooper, L. L. (2001). The predictors of unsuccessful transition to foster care. Child Psychology & Psychiatry Journal, 42(6),

785-790.

Dworsky, A. (2005). The economic self-sufficiency of wisconsin's former foster youth. Children and Youth Services Review, 27, 1085-1118.

Festinger, T. (1983). No one ever asked us: A postscript to foster care. New York: Columbia University Press.

Gilbert, R. M. (2003). Addressing cutoff in residential care of disturbed adolescents. Family Systems, 6(2), 135-146.

Gilligan, R. (1999). Enhancing the resilience of children and young people in public care by mentoring their talents and interests. Child and Family Social Work, 4, 187-196.

Gilligan, R. (2000). Adversity, Resilience and young people: The protective value of positive school and spare time experiences. Children and Society, 14, 37-47.

Glisson, C., Hemmelgarn, A. L., & Post, J. A. (2002). The Short form Assessment for Children: An assessment and outcome measure for child welfare and juvenile justice. Research on Social Work Practice, 12(1), 82-106.

Haight, W.L., Doner, J. K., & Black, J. E. (2003). Understanding and supporting parent-child relationships during foster care visits: Attachment theory and research. Social Work, 48 (2), 195-207.

Halverson, A. M. (1995). The importance of caring and attachment in direct practice with adolescents. Child & Youth Care Forum, 24(3), 169-173.

Hemmelgarn, A. L., Glisson, C., & Sharp, S. R. (2003). The validity of the Short form Assessment for Children (SAC). Research on Social Work Practice, 13(4), 510-530.

Hess, P. (1982). Parent-child attachment concept: Crucial for permanency planning. Social Casework, 63, 46-53.

Hess, P. (1988). Case and context: Determinates of planned visit frequency in foster family care. Child Welfare, 67, 311-326.

Howes, C. (1999). Attachment relationships in a context of multiple caregivers. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), Handbook of Attachment (pp. 40-60) New York: Guilford Press.

Hukkanen, R., Sourander, A., Bergroth, L., & Piha, J. (1999). Psychosocial factors and adequacy of services for children in children's homes. European Child & Adolescent Psychiatry, 8 (4), 268-275.

Iglehart, A. P. (1995). Readiness for independence: Comparison of foster care, kinship care, and non-foster care adolescents. Children and Youth Services Review, 17 (3), 417-432.

Jackson, S., & Martin, P. Y. (1998). Surviving the care system: Education and resilience. Journal of Adolescence, 21, 569-583.

Jonson-Reid, M., & Barth, R. P. (2000). From placement to prison: The path to adolescent incarceration from child welfare supervised foster or group care. Children and Youth Services Review, 22 (7), 493-516.

Kerman, B., Wildfire, J., & Barth, R. P. (2002). Outcomes for young adults who experienced foster care. Children and Youth Services Review, 24 (5), 319-344.

Kevin, G. R. (1994). Maintaining attachment relationships among children in foster care. Families and Society: the Journal of Contemporary Human Services. 269-276.

Kobak, R. (1999). The Emotional Dynamics of Disruptions in Attachment Relationships: Implications for Theory, Research, and Clinical Intervention. In: J. Cassidy, & P. R. Shaver, (Eds.) Handbook of Attachment: Theory, research, and Clinical Application (pp. 30-45). N.Y: Guilford Press.

Landsman, M. J., Groza, V., Tyler, M., & Malone, K. (2001). Outcomes of family-centered residential treatment. Child Welfare, 80 (1), 351-379.

Lazarus, R. S. (1966). Psychological stress and the coping procedure. New York: McGraw-Hill.

Legault, L., & Moffat, S. (2006). Positive life experiences that promote resilience in young people in care. In R. J. Flynn, P. M. Dudding, and J. G. Barber (eds.), Promoting resilience in child welfare (pp. 173- 190). Ottawa, ON: University of Ottawa Press.

Lemon, K., Hines, A. M., & Merdinger, J. (2005). From foster care to young adulthood: The role of independent living programs in supporting successful transitions. Children and Youth Services Review, 27, 251-270.

Lenz-Rashid, S. (2006). Employment experiences of homeless young adults: Are they different for youth with a history of foster care? Children and Youth Services Review, 28, 235-259.

Leathers, S. J. (2002). Parental visiting and family reunification: Could inclusive practice make a difference?. Child Welfare, 81(4), 571-594.

Leathers, S. J. (2003). Parental visiting, conflicting allegiances, and emotional and behavioral problems among foster children. Family Relations, 52, 53-63.

McDonald, T. P. & Allen, R. I., Westerfelt, A., Piliavin, I. (1993). Assessing the long term effects of foster care: A research synthesis. Madison: University of Wisconsin, Institute for research on poverty.

McMillen, J. C., & Tucker, J. (1999). The status of older adolescents at exit from out-of-home care. Child Welfare, 78 (3), 339-360.

McWey, L. M.(2000). I promise to act better if you let me see my family: Attachment theory and foster care visitation. Journal of Family Social Work, 5 (1), 91-105.

McWey, L. M. & Mullis, A. K. (2004). Improving the lives of children in foster care: the impact of supervised visitation. Family Relation, 53 (3), 293-300.

Mech, E. V., Ludy-Dobson, C., & Hulseman, F. S. (1994). Life-skills Knowledge: A survey of foster adolescents in three placement settings. Children and Youth Services Review, 16 (3/4), 181-200.

Mendes, P. (2005). Graduating from the child welfare system: A case study of the leaving care debate in victoria, Australia. Journal of Social Work, 5, 155-169.

Mendes, P., & Moslehuddin, B. (2006). From dependence to interdependence: Towards better outcomes for young people leaving state care. Child Abuse Review, 15, 110-126.

Merdinger, J. M., Hines, A. M., Lemon-Osterline, K., & Wyatt, P. (2005). Pathways to college for former foster youth: Understanding factor that contribute to educational success. Child welfare, 84 (6), 867-896.

Munson, S., & Freundlich, M. (2005). Double jeopardy: Youth in foster care who commit delinquent acts. Children's Legal Rights Journal, 25, 9-20.

Nollan, K. A., Wolf, M., Ansell, D., Burns, J., Barr, L., Copeland, W., & Paddock, G. (2000). Ready or not: Assessing youth's preparedness for independent living. Child Welfare, 72 (2), 159-176.

Osterling, L. K., & Hines, A. M. (2006). Mentoring adolescent foster youth: Promoting resilience during developmental transition. Child and Family Social Work, 11, 242-253.

Oyserman, D. & Benbenishty, R. (1992). Keeping in touch: ecological factors related to foster care visitation. Child and Adolescent Social Work Journal, 9 (6), 541-554.

Oyserman, D., Benbenishty, R., & Ben-Rabi, D. (1992). Characteristics of children and their families at entry into foster care. Child Psychiatry and Human Development, 22(3), 199-211.

Park, J. M., Metraux, S., & Culhane, D. P. (2005). Childhood out-of-home placement and dynamics of public shelter utilization among young homeless adults. Children and Youth Services Review, 27, 533-546.

Pecora, P. J., Kessler, R. C., O'Brien, K., White, C. R., Williams, J., Hiripi, E., English, D., White, J., & Herrick., M. A. (2006). Educational and employment outcomes of adults formerly placed in foster care: Results from the Northwest foster care alumni study. Children and Youth Services Review, 28, 1459-1481.

Pecora, P. J., Williams, J., Kessler, R. C., Dowens, C. A., O'brien, K., Hirpi, E., et al. (2003). Assessing the effects of foster care: Early results from Casey National alumni study (internet version). Seattle: Casey Family Programs.

Pine, B. A., Krieger, R., & Maluccio, A. N. (1990). Preparing adolescents to leave foster family care: Guidelines for policy and program. In A. N. Maluccio, R. Krieger & B. A. Pine. (Eds.), Preparing adolescent for life after foster care: The central role of foster parents (pp. 77-89). Washington. DC: Child Welfare League of America.

Poulin, J. E. (1992). Kin visiting and the biological attachment of long-term foster children. Journal of Social Services Research, 15, 65-79.

- Reifsteck, J. (2005). Failure and success in foster care programs. North American Journal of Psychology, 7 (2), 313-326.
- Reilly, T. (2003). Transition from care: Status and outcomes of youth who age out of care. Child Welfare, 82 (6), 727-746.
- Rutter, M. & Oconnor, T. (1999). Implications of attachment theory for child care policies. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds). Handbook of Attachment (pp. 671-687). New York: Guilford Press.
- Ryan, J. P., & Testa, M. F. (2005). Child maltreatment and juvenile delinquency: Investigating the role of placement and placement instability. Children and Youth Services Review, 27, 227-249.
- Shennum, W. A, & Carlo, P. (1995). A look at residential treatment from a child's point of view. Residential Treatment for Children & Youth, 12(3), 31-44.
- Sims, A. R. (1988). Independent living services for youth in foster care. Social Work, 33, 539-542.
- Sinclair, I., Baker, C., Wilson, K., & Gibbs, I. (2005). Foster children: Where they go and how they get on. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Stein, M. (2005). Young people aging out of care: The poverty of theory. Children and Youth Services Review, 28, 422-434.
- Stein, M. (2006). Young people aging out of care: The poverty of theory. Children and Youth Services Review, 28, 422-434.
- Steinitz, R. (1986). The foster family home. In Kashti, Y. & Arieli M. (Eds.). People in institutions: The Israeli scene. London: Freund.
- Weiner, A. & Kupermintz, H. (2001). Facing adulthood alone: the long term impact of family brake up and infant institutions, a longitudinal study. British Journal of Social Work, 31, 213-234.

נספח א': הערכת מוכנות וצרכים של מתבגרים באומנה לקראת יציאה לחיים עצמאיים

א. מאפייני רקע רלבנטי

1. שם העמותה האחראית: _____ 2. תאריך מילוי: __/__/__
3. קוד הצעיר: (ראשי תיבות של שם פרטי ואחריו שם משפחה) __/__/__
4. מגדר: 1. זכר 2. נקבה
5. תאריך לידה (מלא ככל שניתן): __/__/__
6. דת: 1. יהודי 2. מוסלמי 3. נוצרי 4. אחר 7. ארץ לידה: _____ 8. שנת עליה: _____
9. ארץ לידת אב: _____ 10. ארץ לידת אם: _____
11. אומנה בחיק המשפחה? 1. כן 2. לא 12. אם כן, אופי הקירבה _____
13. האם באומנה זו נמצאים גם אחיו של הצעיר? 1. אין אחים 2. אח אחד 3. שניים 4. 3+
14. כמה שנים שוהה במסגרת הנוכחית: _____ 15. בכמה מסגרות קודמות שוהה? _____
16. כמה שנים בסך הכול שוהה במסגרות חוץ ביתיות לפני הגיעו למשפחת אומנה זו? _____
17. היכן האב: 1. לא ידוע מי האב או שלא ידוע היכן הוא 2. נפטר 3. חי בחו"ל 4. חי בארץ
18. מצב משפחתי של האב: 1. נשוי לאם הצעיר 2. נשוי / חי עם אדם אחר 3. אינו נשוי 4. לא ידוע/לא רלבנטי

19. בעיות בתפקוד אב (סמן את כל הרלבנטי): א. בעיות כלכליות ב. בעיות עבריינות ג. סמים/אלכוהול ד. בכלא ה. בעיות בריאות קשות/נכות ו. בעיות אחרות _____ ז. אף לא אחת מהבעיות ח. לא ידוע/לא רלבנטי

20. היכן האם: 1. נפטרה 2. חיה בחו"ל 3. לא ידוע היכן היא 4. חיה בארץ

21. מצב משפחתי של האם: 1. נשואה לאבא של הצעיר 2. נשואה/חיה עם אדם אחר 3. אינה נשואה 4. אחר _____ 8. לא ידוע/לא רלבנטי

22. בעיות בתפקוד אם (סמן את כל הרלבנטי): א. בעיות כלכליות ב. בעיות עבריינות ג. סמים/אלכוהול ד. בכלא ה. בעיות בריאות קשות/נכות ו. זנות ז. בעיות אחרות _____ ח. אף לא אחת מהבעיות ט. לא ידוע/לא רלבנטי

ב. מקורות סביבתיים של משאבים ולחצים

הערך עד כמה כל אחד מהגורמים הבאים מהווה גורם לתמיכה או ללחץ על הצעיר. השתמש בסולם:

= 0 כלל לא 1 = במידה קטנה 2 = במידה מסוימת 3 = במידה רבה 4 = במידה רבה מאוד

גורם אחר מי:	אחים/משפחה/מורחבת	אם ביולוגית	אב ביולוגי	
				1. מהווה מקור תמיכה חיובי
				2. מהווה מקור למשאבים אינסטרומנטאליים
				3. מציע מסגרת מגורים נורמטיבית
				4. גורם ללחץ ומתח/קשיים רגשיים לצעיר
				5. מקור לקשיים מעשיים (למשל, הצעיר צריך לטפל בו)
				6. מסכן את התפתחותו הנורמטיבית של הצעיר

7. האם משפחת האומנה עשויה להוות מסגרת מגורים עבור הצעיר בהגיעו לגיל 18?

1. אין אפשרות ריאלית 2. כן, אם תקבל תמיכה כלכלית 3. כן, הצעיר יוכל להמשיך ולשוהות בה בתקופה שמייד לאחר הגיעו לגיל 18 4. אחר _____

ג. הערכת יכולות ומיומנויות

איך היית מתאר את מצבו הנוכחי של הצעיר מבחינת היכולות הקשורות להתמודדות עם חיים עצמאיים.

לא רלבנטי לא יודע	בטוח שלא	חושב שלא	חושב שכן	בטוח שכן	האם היום יש לצעיר את היכולת :
א. לימודים – יכולת כיום					
8	4	3	2	1	א1. לסיים 12 שנות לימוד
8	4	3	2	1	א2. לקבל תעודת בגרות מלאה
8	4	3	2	1	א3. להשתלב במסגרת כמו מכללה/אוניברסיטה
8	4	3	2	1	א4. ללמוד מקצוע במסגרת לימודית רשמית
ב. צבא / שירות לאומי – יכולת כיום					
8	4	3	2	1	ב1. לנסות מאמץ להתגייס לצבא/מקא"מ/שירות לאומי
8	4	3	2	1	ב2. לעמוד בדרישות של שירות לאומי רגיל/מיוחד
8	4	3	2	1	ב3. לעמוד בדרישות של הצבא ולהשלים שירות
8	4	3	2	1	ב4. להשלים שירות צבאי משמעותי (קרבי, מקצועי)
ג. עבודה – יכולת כיום					
8	4	3	2	1	ג1. להשתלב בתוכניות להכשרה מקצועית
8	4	3	2	1	ג2. לעשות מאמץ עקבי להשתלב בעבודה
8	4	3	2	1	ג3. לחפש עבודה באופן יעיל
8	4	3	2	1	ג4. להצליח בראיון עבודה
8	4	3	2	1	ג5. להשתלב בעבודה הדורשת יכולת מקצועית
8	4	3	2	1	ג6. להתמיד בעבודה שתאפשר לו פרנסה עצמאית
ד. שלוט במיומנויות הנדרשות בעבודה :					
8	4	3	2	1	ד1. דיוק והתמדה בהגעה לעבודה
8	4	3	2	1	ד2. אחריות
8	4	3	2	1	ד3. נכונות/יכולת להשקיע מאמץ בעבודה
8	4	3	2	1	ד4. קבלת סמכות ומשמעת
8	4	3	2	1	ד5. יכולת לעבוד בצוות
8	4	3	2	1	ד6. יכולת לעבוד עם לקוחות
ה. ניהול משק בית עצמאי – יכולת כיום					
8	4	3	2	1	ה1. לחפש דירה באופן יעיל
8	4	3	2	1	ה2. להבין חוזה שכירות של דירה
8	4	3	2	1	ה3. להעריך באופן ריאלי את ההוצאות הנדרשות לשכירת דירה ולאחזקתה
8	4	3	2	1	ה4. להזמין טלפון, כבלים ושירותים דומים
8	4	3	2	1	ה5. להזמין אנשי מקצוע לתיקונים
ו. לנהל משק בית עצמאי מבחינת :					
8	4	3	2	1	ו1. תשלום חשבונות בזמן (כגון, שכ"ד, חשמל)
8	4	3	2	1	ו2. עריכת קניות בדרך אחראית ויעילה

לא רלבנטי לא יודע	בטוח שלא	חושב שלא	חושב שכן	בטוח שכן	האם היום יש לצעיר את היכולת :
8	4	3	2	1	31. לנהל תקציב של משק הבית בדרך אחראית
8	4	3	2	1	41. להכין ארוחות, לבשל
8	4	3	2	1	51. לעשות כביסה, ניקיון ואחזקה שוטפת של דירה
8	4	3	2	1	61. לחיות עם שותפים לדירה
8	4	3	2	1	71. לחיות בשלום עם שכנים
ז. ניהול כספים – יכולת כיום					
8	4	3	2	1	1ז. לנהל חשבון בנק באופן עצמאי
8	4	3	2	1	2ז. להשתמש בכרטיס אשראי באופן אחראי
8	4	3	2	1	3ז. לתכנן תקציב ריאלי ולעמוד בו
8	4	3	2	1	4ז. להימנע מקניות אימפולסיביות ומכניסה לחובות
8	4	3	2	1	5ז. להשוות מחירים, לחפש הנחות ומבצעים
ח. שמירה על בריאות – יכולת כיום					
8	4	3	2	1	1ח. לשמור על ניקיון אישי, בריאות שיניים
8	4	3	2	1	2ח. לפנות לרופא כשמצב בריאותו מחייב זאת
8	4	3	2	1	3ח. לחפש עזרה מקצועית עבור קשיים נפשיים/רגשיים
8	4	3	2	1	4ח. להכיר אמצעי מניעה (מפני הריון בלתי רצוי)
ט. יחסים בינאישיים – יכולת כיום					
8	4	3	2	1	1ט. ליצור קשרים עם חברים שיתמכו בו
8	4	3	2	1	2ט. להימנע מיחסים עם חברים בעלי השפעה שלילית
8	4	3	2	1	3ט. נכונות לתרום לאחרים ולסייע להם
8	4	3	2	1	4ט. ליצור קשרים חיוביים עם בן המין השני
8	4	3	2	1	5ט. ליצור קשרים יציבים עם בן המין השני
8	4	3	2	1	6ט. לתת ולקבל אהבה מבן/בת זוג
8	4	3	2	1	7ט. להקפיד על "מין בטוח"
8	4	3	2	1	8ט. להקים משפחה חיובית ויציבה
י. התנהגות נורמטיבית – יכולת כיום					
8	4	3	2	1	1י. להימנע מהתנהגות אלימה
8	4	3	2	1	2י. להימנע מהסתבכויות עם החוק
8	4	3	2	1	3י. להימנע משימוש לא נורמטיבי באלכוהול
8	4	3	2	1	4י. להימנע משימוש בסמים
8	4	3	2	1	5י. לעסוק בספורט, תחביבים, לפתח כישרונות אישיים
8	4	3	2	1	6י. להתנדב ולתרום לקהילה בדרכים שונות
8	4	3	2	1	7י. לנסוע לעיר אחרת לכתובת שלא היה בה בעבר
8	4	3	2	1	8י. להוציא רישיון נהיגה
8	4	3	2	1	9י. להיות מודע לזכויותיו ולעמוד על מימושן באמצעים הולמים/נורמטיביים
8	4	3	2	1	10י. להגדיר יעדים ולתכנן כיצד לממשם

ד. תוכניות לעתיד

בחלק זה נבקשך להעריך מה צפוי להתרחש בחייו של הצעיר בהגיעו לגיל 18 והפסקת האחריות של משרד הרווחה (סיום השהות ה'רשמית'). אנו ערים לכך שקשה לנבא את העתיד, אך נבקשך להעריך כמיטב יכולתך, מה יקרה לצעיר, אם לא יתרחשו אירועים לא צפויים.

בטוח שלא	חושב שלא	חושב שכן	בטוח שכן	
א. מה יהיה מקום המגורים עם סיום השהות ה'רשמית' במשפחת האומנה				
4	3	2	1	א1. עם הורה/הורים
4	3	2	1	א2. עם קרובי משפחה אחרים
4	3	2	1	א3. במשפחת האומנה שבה הוא שוהה כעת
4	3	2	1	א4. מגורים עצמאיים
4	3	2	1	א5. מסגרת אחרת שנועדה לבוגרי השמה
4	3	2	1	א6. לא יצליח למצוא מקום מגורים מסודר
ב. המצב בלימודים עם עזיבת המסגרת				
4	3	2	1	ב1. ייגש לבחינות לבגרות מלאה
4	3	2	1	ב2. ייגש לבחינות לבגרות חלקית
4	3	2	1	ב3. יקבל תעודה אחרת
4	3	2	1	ב4. יסיים 12 שנות לימוד ללא תעודה
ג. המשך לימודים				
4	3	2	1	ג1. מסגרת אקדמית
4	3	2	1	ג2. מסגרת לימודים אחרת
4	3	2	1	ג3. יפסיק ללמוד
ד. שירות צבאי/לאומי				
4	3	2	1	ד1. ישרת שירות צבאי מלא
4	3	2	1	ד2. שירות צבאי מלא ומשמעותי (קרבי מקצועי)
4	3	2	1	ד3. ישרת שירות לאומי
4	3	2	1	ד4. יהיו לו קשיים רציניים בשירות הצבאי
ה. תעסוקה/ עבודה				
4	3	2	1	ה1. יוכל להשתלב בעבודה ללא קשיים מיוחדים
4	3	2	1	ה2. יצליח לפרנס את עצמו באופן עצמאי
4	3	2	1	ה3. יתקשה מאוד להשתלב בעבודה
ו. התנהגות נורמטיבית ובריאות נפשית				
4	3	2	1	ו1. יהיה אזרח חיובי התורם לסביבתו
4	3	2	1	ו2. יהיו לו קשרים חברתיים טובים
4	3	2	1	ו3. יהיה מעורב בפלילים
4	3	2	1	ו4. יהיו לו קשיים בתחום שתיית אלכוהול
4	3	2	1	ו5. יהיו לו קשיים בתחום שימוש בסמים
4	3	2	1	ו6. תהיינה לו בעיות נפשיות משמעותיות

ה. צרכים

נבקשך לפרט שירותים ומשאבים שעשויים לענות על צרכים שיהיו לצעיר עם סיוס השהות ה'רשמית' במשפחת האומנה.

צורך חיוני	יש צורך	אין צורך משמעותי	
			א. חינוך
2	1	0	א1. סיוע בהכנה לבגרות
2	1	0	א2. הכנה לפסיכומטרי
2	1	0	א3. סיוע כספי להמשך לימודים
2	1	0	א4. ייעוץ לגבי המשך לימודים
			ב. עבודה
2	1	0	ב1. סיוע במיומנויות של חיפוש עבודה
2	1	0	ב2. סיוע בחיפוש עבודה
2	1	0	ב3. מתן הכשרה מקצועית
2	1	0	ב4. מציאת מקום עבודה המוכן לקבל צעירים כמוהו
			ג. מגורים וחיים בקהילה
2	1	0	ג1. סיוע במיומנויות של חיפוש מגורים עצמאיים
2	1	0	ג2. סיוע במיומנויות הנדרשות לחיים במגורים עצמאיים (אחזקת דירה, תשלום חשבונות)
2	1	0	ג3. הפנייה לדיור המיועד לצעירים כמוהו
2	1	0	ג4. מתן סיוע כלכלי לתמיכה בשכירות ובחיים עצמאיים
2	1	0	ג5. מתן סיוע למשפחת האומנה כך שיוכל להמשיך להתגורר עימה לתקופה מסוימת
			ד. בריאות נפשית/חיים נורמטיביים
2	1	0	ד1. מתן מידע והפניות
2	1	0	ד2. תמיכה וליווי אישי/קבוצתי
2	1	0	ד3. ייעוץ/טיפול פסיכו סוציאלי
2	1	0	ד4. הפנייה למסגרת מוגנת בקהילה
			ה. שירות צבאי / לאומי
2	1	0	ה1. הפנייה לתוכניות להכנה לשירות
2	1	0	ה2. מתן מידע על האפשרויות השונות של השירות
2	1	0	ה3. סיוע במתן מעמד של 'חייל בודד'
2	1	0	ה4. ליווי אישי בתהליך הגיוס והשירות

פרט האם יש צורך בסיוע נוסף כדי לקדם את יכולתו של הצעיר להשתלב בחיים נורמטיביים:

ו. מעורבות העובד הסוציאלי

א. באיזו תכיפות אתה פוגש את הצעיר?

1. כל שבוע. 2. פעם בשבועיים. 3. פעם בחודש. 4. לעיתים רחוקות יותר

ב. האם יש לך חלק פעיל בהכנת הצעיר לחיים העצמאיים? 1. כן. 2. לא

ג. אם כן, נשמח אם תשתף אותנו בדרך בה אתה מסייע להכנת הצעיר לחיים העצמאיים:

ד. האם קיים קשר טיפולי בינך ובין ההורים הביולוגיים?

1. כן. 2. לא. 3. ההורה מטופל על ידי גורם אחר בעמותה _____

ה. אם מתקיים קשר טיפולי עם הורה ביולוגי, (אם/ אב/ שני בני הזוג), באיזו תדירות מתקיימים המפגשים?

1. פעם בשבוע. 2. פעם בשבועיים. 3. פעם בחודש. 4. לעיתים רחוקות יותר

ו. האם מתקיימת עבודה עם ההורים הביולוגיים סביב יציאתו של הצעיר מהמסגרת? 1. כן. 2. לא

באם מתקיימת עבודה עם ההורים נשמח אם תשתף אותנו כיצד:

ז. קשר של הצעיר עם הורים ביולוגיים

על מנת לקבוע את רמת הקשר הקיימת בין הילד ובין ההורה הביולוגי הינך מתבקש/ת לענות על

השאלות הבאות. אנא ענה בנפרד עבור האב הביולוגי ועבור האם הביולוגית.

אם	אב	
		א. באיזו תכיפות נפגש הצעיר עם ההורה הביולוגי? 1. לפחות פעם בשבוע. 2. לפחות פעם בשבועיים. 3. פעם בחודש. 4. לעיתים רחוקות יותר או בכלל לא.
		ב. באיזו תכיפות מדבר הצעיר עם ההורה בטלפון? 1. כל יום או כמעט כל יום. 2. פעם או פעמיים בשבוע. 3. פעם בשבועיים עד פעם בחודש. 4. לעיתים רחוקות יותר או כלל לא.
		ג. בשנה האחרונה באיזו מידה ההורה מגיע לפעילויות או לאירועים המתקיימים במשפחת האומנה? 1. מגיעים לכל אירוע או פעילות. 2. מגיעים לרוב האירועים. 3. מגיעים למחצית מהאירועים. 4. מגיעים לעיתים רחוקות. 5. בכלל לא מגיעים.
		ד. באיזו מידה ההורה "מקנה לצעיר חום"? 1. במידה רבה מאד. 2. במידה רבה. 3. במידה בינונית. 4. במידה מועטה. 5. בכלל לא נותן לצעיר חום.
		ה. ככל הידוע לך, האם ההורה קונה לצעיר דברים (בגדים, ממתקים וכו'...)? 1. תמיד. 2. בדרך כלל. 3. לעיתים קרובות. 4. לעיתים רחוקות. 5. בכלל לא.
		ו. ככל הידוע לך, האם הצעיר משאיר חפצים אישיים בבית ההורה? 1. תמיד. 2. כמעט תמיד. 3. לעיתים. 4. לעיתים רחוקות. 5. בכלל לא.
		ז. איך אתה מעריך את איכות הקשר של הצעיר עם ההורה? 1. טובה מאד. 2. טובה. 3. לעיתים טובה ולעיתים לא טובה. 4. לא כל כך טובה. 5. גרועה, ההורים מחבלים בהתפתחותו של הצעיר.

ח. איכות הקשר עם הורי האומנה

על מנת לקבוע את רמת הקשר הקיימת בין הילד ובין הורי הבית במשפחתו הינך מתבקש/ת לענות על השאלות הבאות. אנא הקף את התשובה המצביעה לדעתך על הקשר המתאים:

הורי האומנה	נכון	לפעמים	לא נכון
א. נותנים לצעיר אוזן קשבת	1	2	3
ב. לא נוהגים לדבר עם הצעיר הרבה	1	2	3
ג. רואים את התכונות הטובות של הצעיר יותר מאת תכונותיו הרעות	1	2	3
ד. שוכחים להביא לו דברים שצריך	1	2	3
ה. לא אוהבים לעשות איתו דברים	1	2	3
ו. מבינים את דאגות הצעיר	1	2	3
ז. יודעים כיצד לשפר את הרגשתו כאשר יש לו מצב רוח רע	1	2	3
ח. מתלוננים רבות על מעשי הצעיר	1	2	3
ט. כועסים על הצעיר בגלל דברים קטנים שהוא עושה	1	2	3
י. מקשיבים לרעיונותיו ודעותיו של הצעיר	1	2	3
יא. מתלוננים על הצעיר שהוא מעצבן אותם	1	2	3
יב. שמים לב ומתייחסים להישגי הצעיר בבית הספר/ מחזקים הישגים טובים בבית הספר	1	2	3
יג. מסייעים בחיפוש אחר תחומי עניין בשביל הצעיר	1	2	3
יד. רואים בעיקר את החסרונות של הצעיר	1	2	3
טו. שמחים לפגוש את הצעיר כאשר הוא חוזר מחופשות בבית הוריו הביולוגיים	1	2	3
טז. מתנהגים אליו כאילו הוא מפריע להם	1	2	3

ט. מצבו של הצעיר

השתמש בהיגדים הבאים כדי לתאר את הצעיר עכשיו או כפי שהיה במהלך ששת החודשים האחרונים. השתמש בסולם:

0 = לא נכון (ככל הידוע לך) 1 = נכון במידה מסוימת או לפעמים נכון

2 = נכון מאוד או נכון לעיתים קרובות

2	1	0	25. סובל מכאבי בטן, ללא סיבה רפואית ידועה	2	1	0	1. מתווכח הרבה
2	1	0	26. מקיא, ללא סיבה רפואית ידועה	2	1	0	2. "משוויץ", שחצן
2	1	0	27. תוקף פיזית אנשים	2	1	0	3. מתלונן על בדידות
2	1	0	28. מסרב לדבר	2	1	0	4. בוכה או עם דמעות בעיניים הרבה פעמים
2	1	0	29. צועק/צורח הרבה	2	1	0	5. מתנהג באכזריות, בריונות, רשעות כלפי אחרים
2	1	0	30. נוהג בחשאיות (סודיות), שומר הכל בפנים	2	1	0	6. דורש תשומת לב רבה
2	1	0	31. לא רוצה שישימו לב אליו, נבוך בקלות	2	1	0	7. לא מתנהג לפי הכללים
2	1	0	32. עושה הצגות, מתנהג כליצן	2	1	0	8. משחית/פוגע ברכוש השייך לאחרים
2	1	0	33. לא עומד על שלו	2	1	0	9. לא מציית, לא שומע בקול המורים בבית-הספר
2	1	0	34. בוהה/מסתכל סתם באוויר	2	1	0	10. לא נראה שמרגיש אשמה כשמתנהג לא בסדר
2	1	0	35. גונב	2	1	0	11. חושש שעלול לחשוב או לעשות משהו רע
2	1	0	36. עקשן, יעושה פרצוף חמוץ, מתעצבן בקלות	2	1	0	12. חש באי נוחות כשאחרים שמים לב אליו
2	1	0	37. יש לו שינויים פתאומיים במצב הרוח	2	1	0	13. מרגיש, או מתלונן שאף אחד לא אוהב אותו
2	1	0	38. מקלל, משתמש בשפה גסה	2	1	0	14. מרגיש חסר ערך או נחות מאחרים
2	1	0	39. מדבר יותר מדי	2	1	0	15. מעורב בקטטות רבות
2	1	0	40. מתגרה בילדים אחרים, יורד עליהם	2	1	0	16. מסתובב עם כאלה שמסתבכים בצרות
2	1	0	41. מקבל התקפי זעם, 'מתחמם' מהר	2	1	0	17. מתבודד הרבה עם עצמו
2	1	0	42. מאיים על אנשים	2	1	0	18. משקר או מרמה
2	1	0	43. אינו מכבד אחרים	2	1	0	19. יותר מדי פוחד או חושש מדברים
2	1	0	44. פחות מדי פעיל, נע באיטיות או חסר מרץ	2	1	0	20. מאשים את עצמו יותר מדי
2	1	0	45. הוא אומלל, עצוב או מדוכא	2	1	0	21. סובל מעייפות יתר
2	1	0	46. מדבר בקול רם במיוחד, קולני	2	1	0	22. מתלונן על כאבים, ללא סיבה רפואית ידועה
2	1	0	47. לא מעורב עם ילדים אחרים, מסתגר	2	1	0	23. סובל מכאבי ראש, ללא סיבה רפואית ידועה
2	1	0	48. דואג	2	1	0	24. סובל מבחילות, ללא סיבה רפואית ידועה

אנו מודים לך על השתתפותך בסקר זה

Abstract

The objective of this study was to investigate the readiness of young persons aging out of foster care and group homes of “Orr Shalom” not-for-profit organization to independent living, as seen in tangible and intangible skills such as: Education, Army service, employment, working skills, household management and maintenance, financial management, health maintenance, interpersonal relationships and normative behavior.

The study compares the readiness of young persons in foster care families and those in group homes. In addition, the study investigates the connections between their readiness to independent living and their background and placement characteristics, the quality of the relationship of the young persons and their biological parents, the quality of their relationship with their care takers in the placement and their adjustment to the placement as seen in their extrovert and introvert behaviors. Finally, the study will examine the relative contribution of each variable as a factor to predicting readiness.

Scientific background:

The transition to young adulthood is a critical developmental stage. This is especially true for the adolescents in out-of-home care who are "aging out" of care, who have to deal with unique challenges, deriving from their leaving the placement (Lemon, Hines & Merdinger, 2005; Sims, 1988). For Many of these young persons this transition is especially difficult because they are in a high risk to encounter a variety of problems, such as: partial education, homelessness, difficulty in finding jobs, and subsequent financial problems, young parenthood, incarcerations, mental and physical health problems (Barth, 1990; Collins, 2001; Courtney, Piliavin, Grogan-Ksylvor & Nesmith, 2001; Festinger, 1983; Lemon, Hines & Merdinger, 2005; McMillen & Tucker, 1999; Reilly, 2003; Stein, 2006).

In other western countries like the US, UK, Canada and Australia there is a growing awareness to the issue of the readiness of youths "aging out" of care to independent living, and there are legislations designed to help these young people in the transition to independent living, and to expand their rights even after 18 years of

age, the legal age of assuming responsibility in the child welfare services (Collins, 2001). In Israel, little attention has been paid to the needs of this vulnerable group. Researches in Israel and elsewhere recommend further investigation of the subject and forming programs that will help these young people to prepare for adulthood.

The study is based on the attachment theory, one of the major developmental theories that help understanding the psychological needs of children. Bowlby (1988) defines attachment as a bond evolving in the first year of the baby's life towards a significant adult, normally the one seen as stronger or smarter. The concept of attachment is central to understanding the processes that these children deal with when moving from their biological parents' home to the care system. Many of these children are at a high risk and they did not develop a secure attachment with their parents (Haight, Doner, & Black, 2003; Hess, 1982; Howes, 1999).

Hence, these children might develop difficulties in forming relationships with authoritative figures, their equals, and they may show signs of emotional stress (Hess, 1982). It is believed that a child will be able to overcome these difficulties and create a secure based pattern if given an alternative parent figure which will provide a secure base, such as they lacked in childhood (Howes, 1999), which is why this is specially important in the context of this research.

Research hypothesis:

This research demonstrates 7 hypotheses:

- 1: There is a connection between the background and placement characteristics of the youths and their preparedness to life after leaving care.
- 2: The more problems the youth's parents have, the more pressures they apply to them, and the less resources they will invest in them, resulting in a lower level of preparedness to independent living.
- 3: The higher the frequency, and the better the relationship with the biological parents, the higher the level of preparedness that will result.
- 4: There is a connection between the type of placement (foster family or group-care) and the level of preparedness to independent living.
- 5: The higher the quality of the relationship between the care takers and the youth, the higher the level of preparedness to independent living.

6: There is a relationship between the frequency of the relationship of the young persons and their parents with the social worker and the level of preparedness to independent living.

7: The better the youth's adaptability to the placement, the higher the level of preparedness to independent living.

Methods

Participants

The participants in the study are all youths aged 16-18 years staying in foster families or group-care of "Orr shalom" not-for-profit organization. The study's aim was to include all the youths meeting these criteria. The final sample included 49 young persons staying in foster families and 70 young persons in the group care arrangements.

Procedure and instruments

The study used a questionnaire as the main instrument, filled by the social worker in the placement. For keeping the young person's anonymity, only initials were used. The questionnaire was divided to several sub instruments, including:

-An instrument for measuring the level of **preparedness to independent living** that was developed by benbenisty and Schiff (2004). This instrument relies on several existing instrument, such as the instrument designed by Courtney(2001), and the instrument designed by Pecora and others (2003) and the Ansell-Casey Life Skills Assessment ACLSA- CASEY.

-An instrument for measuring the **personal and familial background** characteristics. These variables were collected from a larger study by the Hebrew university's research group "mental health and welfare of children and adolescent". These characteristics include- gender, religion, country of origin, date of birth etc.

-An instrument for measuring the **Placement characteristics**. These variables were collected from a larger study by the Hebrew university's research group "mental health and welfare of children and adolescent". These characteristics include- number of placements, length of stay in the placement etc.

-An instrument for measuring the **parent's problems**. These variables were also collected from the same larger study by the Hebrew university's research group "mental health and welfare of children and adolescent". The instrument includes

questions about parent's problems such as: financial problems, substance abuse, delinquency, etc.

-An instrument for measuring the **pressure and resources** in the young person's natural environment. The instrument is based on literature, but its reliability and validity is unknown. The instrument includes questions such as – did the biological father/ mother cause the young person to feel pressured or distress?

-An instrument for measuring **the frequency and quality** of the young person's **relationship** with his **biological parents**. The instrument was used in the former research of Benbenisty and Schiff (2203; 2004).

-Children's Reports of Parent Behavior Inventory CRPBI (Schafer, 1965) for measuring the relationship quality between the young persons and the care takers. This instrument was modified, so it could be filled by the social worker.

-An instrument for measuring the adjustment of the young people to the placement- The Short form Assessment for Children (SAC) (Glisson, Hemmelgarn, & Post, 2002). The instrument was translated into Hebrew and was validated by Benbenisty, Atar & Haj-yahia, (in print).

Results

Findings

The level of readiness for independent living

- The social workers' assessments present a complex situation of the young person's capabilities. In some areas their estimates are high, for example in the areas of army service, maintaining health, normative behavior, employment and work skills. At the same time, the study shows that in some areas, like house management, financial management, education and interpersonal relationships, the workers' assessments were low to moderate.

In examining the connections between the level of readiness to independent living and the various factors, the findings were as follows:

Background characteristics:

- Females were assessed as more prepared for life in the areas of education, employment, household maintenance, health maintenance, normative behavior and in the overall assessment, than males.

- Young persons born in the former Soviet Union, and young persons whose biological parents were born in the former Soviet Union were assessed as more prepared in the area of work skills, than Israeli born youth.

Parents characteristics:

- Young persons whose biological father was born in the former Soviet Union were assessed as more prepared in the area of employment; young persons whose mothers were born in Israel were assessed as more ready in the area of employment, household management interpersonal relationships and in the overall assessment.
- Young persons whose father has financial problems were assessed as less prepared in the area of normative behavior; young persons whose father has delinquent problems were assessed as less prepared in the area of financial management; young persons whose father has substance abuse problems were assessed as more prepared in the area of working skills.
- Young persons whose mother has financial problems were assessed as less prepared in the area of household management, financial management and in the overall assessment. Young persons whose mother has delinquent problems were assessed as more prepared in the areas of education, employment financial problems and in the overall assessment; Young persons whose mother has substance abuse problems were assessed as more prepared in the areas of employment, interpersonal relationships and normative behavior.

Placement characteristics:

- No connections were found between placement characteristics and readiness to independent living.

The level of resources and pressure in the youth's natural environment:

- The lower the level of pressure from both parents was assessed, the higher the young person was assessed in the areas of army service, work skills, household maintenance, interpersonal relationships and the overall assessment.
- The lower the level of pressure from the youth's mother was assessed, the higher the young person was assessed in the areas of employment and health maintenance.

- The lower the level of pressure from the youth's father was assessed, the higher the young person was assessed in the areas of household management and financial management; the lower the level of pressure from both parents and the extended family was assessed, the higher the young person was assessed in the area of normative behavior.

The quality and frequency of the relationship between the young person and his biological parents:

- A few weak to moderate connections were found indicating that the better the quality of the relationship between the young person and his biological parents, the higher the young person was assessed in the areas of work skills, normative behavior, household management, health maintenance, interpersonal relationships and in the overall assessment.
- A few weak connections were found indicating that the more frequent the relationship between the young person and his biological parents, the higher the young person was assessed in the areas of army service and normative behavior.

Type of placement:

- Young persons placed in foster families were assessed as more prepared in the areas of army service, interpersonal relationships normative behavior and in the overall assessment than young persons placed in group homes.

The quality of the relationship between the young person and his caretakers:

- The higher the assessment of the caretakers' acceptance behaviors, the higher the young person was assessed in the areas of work skills, normative behavior, financial management, interpersonal relationships and in the overall assessment.
- The lower the assessment of the caretakers' rejection behaviors, the higher the young person was assessed in the areas of work skills, household management and maintenance, health maintenance, normative behavior, financial management, interpersonal relationships and in the overall assessment.

The young person's adjustment to the placement, as shown by his introvert and extravert behaviors:

- Connections were found between fewer extravert behaviors of the young persons and a higher assessment in all areas of readiness to independent living.

- Connections were found between fewer introvert behaviors of the young person and a higher assessment in all areas except army service, household management, financial management and health maintenance.

The contribution of various factors to the predictability of the young person's readiness for independent living:

- Of the various areas, the following areas were found to have high predictive rates: normative behavior (64%), work skills (50%), interpersonal relationships (49%), overall assessment (48%), employment (42%) and army service (41.4%).
- Of the various areas, the following areas were found to have low predictive rates: household management (30%), education (26%), financial management (25%), health maintenance (22%) and household maintenance (19%).
- Young persons who were assessed as having more extravert behavioral problems were assessed as less prepared in all areas.

Conclusions and recommendations:

1. The study shows that the readiness to independent living of young persons in out of home care varies in the different areas examined. There are areas in which the young person needs extra help and attention, among them are: household management and maintenance, financial maintenance, education and interpersonal relationships. It is important to develop intervention programs in order to better prepare them to life after care. These programs should be administered both within the placement and outside them as well, in the policy and rights level. For example: the possibility, if necessary to prolong the young person's stay in the placement until the age of 21, help in accommodation in the transition period and afterwards, independent living skills programs.

2. The study's findings show that there are several connections between the readiness levels to independent living, and independent variables. With that, the most predictive variable was the young person's extrovert behavior. In other words the young persons whose extrovert behavioral problems were assessed as the most severe, are the ones who need a better preparation the most. In order to accommodate their needs, special programs should be developed, such as mentoring programs before, during and after the transition to young adulthood.

